KURDISTAN

STOP
VIOLENCE AGAINST
WOMEN
نا بۆ توند و تیژی دژی ژنان
لە پەراوێزی ٢٥ی نۆڤەمبەر
ڕۆژی جیهانی نەهێشتنی توندوتیژی دژ بە ژنان
کۆکردنەوە و ئامادە کردنی: ڕەحمان نەقشی

پێڕست

١- ٢٥ی نوامبر، ڕۆژی جیهانیی نەهێشتنی توندوتیژی بە دژی ژنان .... قادر وریا ٤
٢- ٢٥ی نۆڤەمبەر چۆن کرا بە ڕۆژی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی دژ بە ژنان .... ئا: کامەران ئەحمەد ٧
٣- ئۆقیانوسێک لە تاوان دژ بە ژنان بەردەوامە!!! .... سەرگوڵ سەلمە ١٠
٤- پرسی توندو تیژی دژ بە ژنان و دوالیزمی کلتوری خێزانی کورد لە هەندەران .... شەونم یەحیا ١٣
٥- هەنگاوەکانی حکومەتی هەرێم بۆ لەناوبردنی توند وتیژی دژ بەژنان چەواشەکارانەیە! .... گۆنا سەعید ١٧
٦- توندوتیژی بەرابەربە ژن و دراما عەرەبییەکانی ڕەمەزان .... کەژاڵ ئیسماعیل ٢٢
٧- ڕەهەندەکانی توندوتیژی لەکوردستاندا.. ستارە عارف ٢٤
٨- پیرۆز بێت هەفتەی بەرەنگاربونەوەی توند و تیژی دژ بە ژنان و ئافرەتان !! .... مەهدی خالید خەمبار ٢٨
٩- پێش ٢٥ی نۆڤەمبەر .... حەمەی ئەحمەد ڕەسوڵ ٣١
١٠- پاساوی توندوتیژی بۆ توندوتیژی .... دڵسۆز حەمە ٣٥
١١- نە بێدەنگبوون هەڵوێستەو نەجیهان بەرەو ناتوندوتیژی هەنگاودەنێت ! .... جەلال دەباغ ٣٨
١٢- ژنان لە بەرابەر دێوەزمەی توندوتیژی .... ماریا کارگر ٤١
١٣- دژایەتیکردن لەگەڵ ژن لە کۆمەڵگای چینایەتیدا.. حامید سەعیدی ٤٧
١٤- ڕۆژی نێونەتەوەیی دژ بە توندوتیژی ژنان .... شەهین بەهمەن سوڵتانی ٥٣
١٥- بە بۆنەی ٢٥ی نوامبر ڕۆژی نێونەتەوەیی خەبات دژی توندوتیژی بەرامبەر بە ژنان .... ناهید بەهمەنی ٥٥
١٦- شێوەکانی توندوتیژی دژ بە ژنان .... پێشرەو ٦٣
١٧- ڕۆژی نێونەتەوەیی خەبات دژ بە توندوتیژی لە هەمبەر ژنان .... ڕەحیم ڕەشیدی ٦٦
١٨- توندوتیژی دژ بە ژنان و شێوە جۆراوجۆرەکانی .... دەنگەکان ٧٢
١٩- با هەر ٢٥ نوامبر ڕۆژی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی دژی ژنان نەبێ .... ڕۆژە عەزیزی ٧٨
٢٠- ٢٥ی نۆڤەمبەر و ئاورێک لە مەینەتیەکانی ژنان .... کۆیستان عومەرزادە ٨١

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

٢١- هەڵاواردن و توندوتیژی دژ بە ژنان لە یاساکانی ئێراندا .... ڕۆژە عەزیزی ٨٣
٢٢- بیست وپێنچ ی نۆڤەمبەر ساتێک بۆ تێڕامان لە پرسی ژنان .... گوڵباخ بەهرامی ٨٩
٢٣- ٢٥ی نوامبر، ڕۆژی هەوڵدان بۆ نەهێشتنی توندوتیژی دژی ژنان و سەرنجێک .... تووبا ئەلیاسی ٩٢
٢٤- بە بۆنەی ٢٥ نۆڤامبر ڕۆژی سڕینەوەی توندوتیژی دژی ژنان .... عیسمەت نستانی ٩٥
٢٥- توندوتیژی دژی ژنان لەکۆمەڵگەی عیراقیدا .... د. فەوزیە عەتییە ١٠٧
٢٦- بە بۆنەی ٢٥ی نۆڤەمبەر ڕۆژی قەدەغەکردنی تووندوتیژی دژی ژنان .... سەرگوڵ بێتوشی ١١١
٢٧- پێناسە و جۆرەکانی توند و تیژی بەرامبەر بە ژنان .... ئامادە کردنی: ب . هیوا ١١٥
٢٨- توندوتێژی لەسەر ژنان و بەربەرەکانی بۆ لەبەین بردنی .... ئاسۆ پور شیخە ١٢٤
٢٩- بەڕێوەبەرایەتی بە دواداچوونی توندوتیژی دژ بە ئافرەتان .... ڕێکەوت ئیسماعیل ١٣٠
٣٠- توندو تیژی و دیاریدەی لەشفرۆشی! .... لاوژە جەواد ١٣٨
٣١- هەفتەی ڕوبەڕو بونەوەی توندو تیژی .... عمر حسين ١٤١
٣٢- ٢٥ی نۆڤامبر ڕۆژی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی دژی ژنان .... ئا: فەرانەک ئەڵماسی ١٤٤
٣٣- بەیاننامەی پێشگیری لە توندوتیژی دژی ژنان .... و: قادر وریا ١٤٦
٣٤- بنەماو هۆکارەکانی توندوتیژی لە دژی ژنان .... هەتاو عەبدوڵلاهی ١٥٥
٣٥- بنەماو هۆکارەکانی توندوتیژی دژی ژنان لەجیهانی ئەمڕۆدا .... سیروان پەرتەو نووری ١٥٩
٣٦- بە بۆنەی ٢٥ی نوامبر ڕۆژی نێونەتەوەیی خەبات دژی توندوتیژی بەرامبەر بە ژنان ...... سەبری بەهمەنی ١٦٣
٣٧- لێکۆلینەوەیەک لەبارەی توندوتیژی لە دژی ژنان .... و: کوێستان فتوحی ١٦٧
٣٨- توندو تیژی بە دژی ژنان تاوانێکی گەورە بە دژی نیوەی کۆمەڵگا .... هاوتا عەبدوڵلاهی ١٧٧

سەرچاوە
Serchawe

٢٥ی نوامبر، ڕۆژی جیهانیی نەهێشتنی توندوتیژی بە دژی ژنان

قادر وریا

لە ساڵی ١٩٨١ ەوە، ڕۆژی ٢٥ی نوامبر وەک ڕۆژی خەبات لە دژی توندو تیژی بەرامبەر بە ژنان ناسراوە. هەڵبژاردنی ڕۆژی ٢٥ی نوامبر بۆ ئەوەی بە ڕۆژی جیهانیی نەهێشتنی توندوتیژی بە دژی ژنان، ناودێر بکرێ دەگەڕێتەوە بۆ ئەو ڕووداوە دڵتەزێنەی لە ٢٥ی نوامبری ١٩٦٠ لە وڵاتی دۆمێنیکەن ڕووی دا.

لەو ڕۆژەدا سێ ژن (پاتریا، مینروا و ماریا ترێزا) کە بە خوشکانی میرابال ناویان دەرکردوە، بە هۆی دەست و پێوەندەکانی "ترۆئیلۆ" دیکتاتۆری دۆمێنیکەن، کوژران. پاتریا، مینرواو ماریا ترێزا کچی "ئینریکە میرابال" و "ماریا مێرسدێس" بوون. یەکەمیان ساڵی ١٩٢٤، دووهەمیان ساڵی ١٩٢٧ و سێهەمیان ساڵی ١٩٣٥ لە ناوچەی "سیباس" ی کۆماری دۆمێنیکەن لەدایک ببوون. هەرسێکیان خوێندەوارو ماریا ترێز، تەنانەت پلە بەرزەکانی خوێندنی زانستگەشی بڕیبوو. ئەم ساڵ خوشکە و مێردەکانیان لە خەباتگێرانی شێلگیری دژ بە ڕێژیمی "ترۆئیلۆ" بوون و، هەرسێکیان نموونەی بەرزی خەبات و خۆڕاگری بە دژی حکوومەتی ملهوڕانەی ئەو دیکتاتۆرە بوون. لە ڕەوتی خەبات دا هەرکامێکیان چەندین جار کەوتبوونە بەندیخانە. لە ژانویەی ١٩٦٠ پاتریا، سەرۆکایەتیی کۆبوونەوەیەکی گرتە دەست کە دواتر بوو بە هەوێنی بزووتنەوەی نهێنیی ١٤ی ژوئەنی ١٩٦٠. دوو خوشکەکەی دیکەشی بوون بە ئەندامی ئەو بزووتنەوەیە. تێکۆشەرانی ئەم بزووتنەوە نهێنی یە لە سەرانسەری وڵات دا کەوتنە بەر ڕاوەدوونان. سەرەتاکانی نوامبری ١٩٦٠، ترۆئیلۆی دیکتاتۆر ڕایگەیاند کە لەگەڵ دوو گرفت بەرەو ڕوویە: یەکیان کلیساو ئەوی دیکە خوشکانی میرابال. لە ٢٥ی نوامبری ١٩٦٠ دا، خوشکانی میرابال، لە

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

کاتێک دا، بۆ دیتنی مێردە بەندکراوەکانیان دەیان بردن، بەدەست بەکرێگیراوانی "ترۆئیلۆ" و بە فەرمانی ڕاستەوخۆی ناوبراو، کوژران. ئەم تاوانە بەجۆرێک بووە هۆی وەڕێخستنی تووڕەیی و بێزاریی گشتیی خەڵک کە بۆخۆی بووە یەکێک لە هۆکارەکانی بەرەوپێشبردنی خەبات بە دژی دیکتاتۆریی ترۆئیلۆ. ساڵێک دوای کوشتنی خوشکانی میرابال، حکوومەتی ملهوڕی ترۆئیلۆ کۆتایی پێهات. ئەم خوشکانە کە نازناوی Involvidables Mariposas (پەپوولە لەبیرنەکراوەکان) یان پێدراوە، بوون بە سەمبۆلی خۆڕاگری و خەبات بە دژی ستەم دەرحەق بە ژنان. بیرەوەریی خوشکانی میرابال، هەوڵەکانیان لەپێناوی ئازادی داو ڕێزنانیان لە مافەکانی مرۆڤ، ئەوانی بۆ هەمیشە کردووە بە سەمبۆلی خۆڕاگریء سەرچاوەی ئیلهام بۆ هەموو خەباتگێڕانی لایەنگری ئەم بایەخانە. ئەوان نموونەی هەرە دیاری خەبات لەگەڵ هەر چەشنە هەڵاواردن و دەمارگرژین و، ژیان و مردنیان ئیلهامدەری هەموو ئەو کەسانەیە کە دوای مردنیان، لەگەڵ ژیانە خەباتی ئەوان ئاشنا دەبن. ئەم ڕۆژە لەسەر پێشنیاری نوێنەرانی کۆماری دۆمێنیکەن، بە دوای پەسەند کرانی لەلایەن ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە، وەک ڕۆژی جیهانیی نەهێشتنی توندوتیژی دژی ژنان قبووڵ کرا. توندوتیژی دژی ژنان کۆسپی سەر ڕێی گەیشتن بە یەکسانی، پێشکەوتن و ئاشتی یەو، بناغەیەکە بۆ پێشێلکردنی مافی مرۆڤ و ئازادییە بنەڕەتییەکانی ژنان. یەکێک لەو میکانیزمە کۆمەڵایەتییە گرنگانەیە کە ژنان ناچار دەکا مل بۆ پلە و پایە و پێگەی نزمتر لەچاو پیاوان رابکێشن. بە سەرنجدان بەم جۆرە ڕاستی یانە بوو کە کۆڕی گشتیی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان لە ٢٣ی فێوریەی ١٩٩٤ دا "بەیاننامەی پێشگیری لە توندوتیژی دژی ژنان" ی پەسەند کرد.

"توندوتیژی دژی ژنان" هەر کردەوەیەکی توندوتیژ لەسەر بناغەی جنسیەت دەگرێتەوە کە ببێتە هۆی ئازاردان و زیان پێگەیاندنی جەستەیی، جینسی یا دەروونیی ژنان، یا لەوانەیە ببێتە هۆی ئەم جۆرە ئازارو زیانانە. هەڕەشە یا کردەوەی هاوشێوە، زۆری کردن لە ژنان، بێبەشکردنی زۆردارانەی ئەوان لە ئازادی کە لەبەرچاوی خەڵک یا لە چوارچێوەی ژیانی تایبەتدا روو دەدەن، لە ڕێزی ڕەفتارو کردەوەی توند وتیژ دان. لێکدانەوەی توندوتیژی دژی ژنان ئەم خاڵانەی خوارەوە دەگرێتەوە، بەڵام هەر بەو نموونانە نابەسترێتەوە:

ئەلف) توندوتیژی جەستەیی، جینسی و دەروونی کە لە بنەماڵەدا روو دەدەن، بۆ وێنە لێدان، ئازاردانی جینسیی کچانی مێرمنداڵ لە ماڵ دا، توندوتیژیی پێوەندیدار بە جیاز (جهیزیە)، دەستدرێژی لەلایەن مێردەوە، خەتەنەکردنی ژنان و ئەو دابونەریتانەی زیان بە ژنان دەگەیەنن، توندوتیژی لە پێوەندیی بەدەر لە ژن و مێردایەتی داو توندوتیژی تایبەت بە چەوساندنەوەی ژنان.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

ب) توندوتیژیی جەستەیی، جینسی و دەروونی کە لە بەستێنی ژیانی بەکۆمەڵ دا روو دەدن، بۆ نموونە: دەستدرێژی، کەڵکی خراپ وەرگرتنی جینسی، ئازاردانی جینسی و ترساندن لە شوێنی کار، لە ناوەندە فێرکارییەکان و شوێنەکانی دیکەدا، کڕین و فرۆشتنی ژنان و لەشفرۆشیی بە زۆری.

پ) توندوتیژی جەستەیی، جیسنی و دەروونی کە بەهۆی دەوڵەتەوە ئەنجام دەدرێ یا لەلایەن دەوڵەتەوە پشتگوێ دەخرێ. ئەو بەیاننامەیە لە دەوڵەتانی دەوێ توندوتیژی دژی ژنان مەحکووم بکەن و، نابێ هیچ داب و نەریت یا تێبینیی ئایینی بکەنە بیانوو بۆ ئەنجام نەدانی ئەرکەکانیان لەپێوەندی لەگەڵ نەهێشتنی توندوتیژی دا. لەم پێوەندییەدا بەیاننامەکە، کۆمەڵێک ئەرکی گرنگی خستۆتە سەر شانی دەوڵەتان تا لە ئاستی خۆجێیی، نەتەوەیی و ناوچەیی دا هەنگاوی بۆ هەڵ بگرن. لە ڕاستی دا ئەوەی لەبارەی ژنانەوە بەتایبەتی لە پێوەندی لەگەڵ توندو تیژی بەرامبەر ژنان، هاتوون، هەموویان باش و گرنگ و لەجێی خۆیان دان. بەڵام داننانی دەوڵەتان بەو مافانە و ملدان بۆ ئەو لێپرسراوییانەی کۆمەڵگەی نێونەتەوەیی خستوویەتە سەر شانیان، کاروتێکۆشانی زۆر و نەپساوەی دەوێ. جێگیر بوونی مافە ڕەواکان و بایەخە دنیا پەسەندەکان، کۆتایی هاتن بە توندوتیژی و هاتنەدیی یەکسانیی ژن و پیاو لە بنەماڵە و کۆمەڵ دا لە گرەوی چەندو چۆنی ئەو خەباتە دایە کە ژنان بەتایبەتی و مرۆڤە یەکسانیخوازەکان بە گشتی، بەڕێوەی دەبەن.

سەرچاوە: چوند وتاری ماڵپەری "ایران امروز" کتیبی "چەند دۆکیۆمێنتێکی نێودەوڵەتی لە بارەی مافەکانی مرۆڤەوە"،

وەر: قادر وریا

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستان و کورد - ڕێکەوتی : ٢٨ی نوامبری ٢٠٠٨

بەشی: یەکەم

٢٥ی نۆڤەمبەر چۆن کرا بە ڕۆژی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی دژ بە ژنان

کورتە چیرۆکی خوشکانی میرابال

ئامادەکردنی: کامەران ئەحمەد:

دۆمینیکان لە ساڵەکانی ١٩٣٠ - ١٩٦١ لە ژێر دەسەڵاتی دیکتاتۆریانەی جەنەراڵ ڕافائیل تروجیللۆدا بە دەست ئازاری برسیەتی و هەژاری و لە هەمان کاتدا ڕاسیستانە ئەناڵێنێت.

لە ساڵی ١٩٣٧ نزیک بە ١٥ تا ٢٥ هەزار کەس بەو بیانووەی پێستیان ڕەشە بە فەرمانی ڕافائیل ئەکوژرێن، بیرۆکەی راسیستانەی ڕافائیل بە دوای سپیکردنەوەی پێستەکانە لە دۆمینیکان. لە هەمان ئەو کاتانەی کە کەسانی ڕەش پێست ئەکوژێت دەرگا بە ڕووی سپی پێستەکانی جولەکە ڕاکردووەکان، یابانی و ئیتالی‌یەکان و ئەو وولاتانەی کە مرۆڤەکانیان سپی پێستن ئەکاتەوە.

لە بارودۆخە پڕ لە ئازارو مەینەتی‌یەی دۆمینیکان سێ خوشک بە ناوەکانی مینێرڤا(١٩٢٦ - ١٩٦٠)، پاتریا(١٩٢٤ - ١٩٦٠) ، ماریا تێریسا (١٩٣٥ - ١٩٦٠)پەروەردە ئەبن. مینێرڤا کە ئەو کات لە قوتابخانە ئەبێت چیرۆکی پڕ لە نەهامەتی و پڕ لە ئازارو ئەشکەنجەی باوک و براو کەسوکاری قوتابی‌یە هاوەڵەکانی گوێ لێ ئەبێت کە لە زیندانەکاندان و کاریگەری لە سەر ژیان و بیرکردنەوەی دائەنێت، هەر ئەو کاتانە بە بیرۆکەکانی پارت سۆسیالیست ئاشنا ئەبێت، و

سەرچاوە Serchawe

بەشی: یەکەم

دەست بە خوێندنەوەی کتێب و نامیلکە سۆسیالیستییەکان ئەکات، گوێ بیستی ڕادیۆکانی کوبـاو چیرۆکەکانی گیڤارا و کاسترۆ ئەبێت لەو کاتانەدا.

لە ساڵی ١٩٤٩ دا پاش ئەوەی کە هەرسێ خوشک لە ئاهەنگێک کە بۆ ڕافائیل ساز کرابوو بەجێدێڵن. ئیتر لەو کاتەوە ناوی ئەم خێزانە ئەچێتە لیستی ڕەشی دەسەڵاتەوە ، بۆ ڕۆژێک دوای ئاهەنگەکە باوکیان دەستگیر ئەکرێت و دواتریش مینێرڤا کە بە بیرۆکە چەپەکانی لە ناو قوتابخانە ناسراوە.

ئیتر لەو ساتەوە و بە درێژایی ساڵانێکی زۆر ئەم سێ خوشکە هەر جارەی بە بیانوویەک بۆ ماوەیەک دەستگیر ئەکرێن و دواتر ئازاد ئەکرێنەوە.

مینێرڤا بەردەوام ئەبێت لە خوێندن تا ئەو کاتەی ئەبێت بە پارێزەر. لە ساڵی ١٩٥٩ دا هەر سێ خوشکەکەو هاوسەرەکانیان و ژمارەیەک لە هاوەڵەکانیان دژ بە ڕژێمی ڕافائیل بزووتنەوەی چواردەی شەش ڕائەگەیەنن. هەرسێ خوشکەکە لەو بزووتنەوەیەدا بە پەپولەکان ناو ئەبرێن. مینێرڤا وماریا تێریسا چەندین جار دەستگیر ئەکرێن و لە زیندانەکاندا ئەشکەنجە ئەدرێن. پاش ماوەیەک هەر سێ هاوسەری خوشکەکان دەستگیر ئەکرێن و لە ئەنجامی کەمپەینێکی جیهانیدا دیسانەوە بۆ ماوەیەکی کەم ئازاد ئەکرێنەوە.

بەڵام زۆری پێ ناچێت دیسانەوە هاوسەرەکانیان دەستگیر ئەکرێتەوە، و لە پلانێکی لە پێشدا داڕێژراودا، پیاوەکانی ڕافائیل هاوسەری مینێرڤا و ماریا تێریسا ئەگوێزێتەوە بۆ زیندانێکی دوور کە لە نێو شاخە سەختەکاندایە و مافی سەردانیکردنی سێ جار لە هەفتەیەکدا بە هەرسێ خوشکەکە ئەدەن. پاش ئەوەی لە سەردانییەکدا هەرسێ خوشک سەردانی زیندانییەکان ئەکەن، لە کاتی گەڕانەوەیاندا بە شێوەیەکی نهێنی دەستگیر ئەکرێن و ئازارو ئەشکەنجە ئەدرێن و لەگەڵ شوفێرەکەیاندا ئەکوژرێن، دواتر ئوتومبیلەکەیان لە شاخێکی بەرزی ناوچەکە فڕێ ئەدەنە خوارەوە کە گوایە بە کارەساتی ئوتومبیل گیانیان لە دەست داوە.

بەڵام خەڵکی دۆمینیکان بەم پیلانە ئەزانن و بێزاری خۆیان لە دەسەلات دەرئەبڕن، پاش شەش مانگ دواتر دیکتاتۆر ڕافائیل لە بۆسەیەکدا ئەکوژرێت.

بەشی: یەکەم

پاش ئەوەی کە ساڵی ١٩٨٠ گروپێک لە فیمینیستەکانی ئەمریکای لاتین لە کۆلۆمبیا کۆئەبنەوە رایئەگەیەنن کە ٢٥ی نۆڤەمبەر ئەکەن بە ڕۆژی بەگژدا چوونەوەی توندوتیژی دژ بە ژنان، هەشت ساڵ دواتر نەتەوە یەکگرتووەکان ئەم ڕۆژە بە ڕەسمی ئەناسێت و ئیتر لەو ساتەوە ساڵانە ئەم ڕۆژە وەک ڕۆژی توندوتیژی دژ بە ژنان ڕیزی لێ ئەگیرێت و ڕێکخراوەکان بە گوڕو تینێکی ترەوە دێنە مەیدان بۆ پارێزگاریکردنی مافەکانی ژنان.

کچان یەکەمین قوربانیانی قەیرانی ئابورین لە جیهاندا

بە پێی دواین ڕاپۆرتی بڵاوکراوەی پلان و لە ژێر پەرچەمی "لەبەر ئەوەی من کچم" باس لە کاریگەرییەکانی قەیرانی ئابوری ئەکات بۆ سەر کچان. بە پێی داتاکۆکراوکانی ئەم لێکۆڵینەوەیە دەرکەتووە کە لەسەرتاسەری جیهاندا ٦٠٠ ملیۆن ژنانی گەنج هەن کە بێکارن. کە لە نێویاندا ئەو ژنانەشی تێدایە کە دووچاری کاریگەرییەکانی هەژاری، توندوتیژی خێزان، نەخۆشی ئایدز، بازرگانی سێکس، و ئاوارەبوون، بوونەتەوە ئەمە جگە لەو کچانەی کە لە تەمەنێکی هەرزەکاریدا بەزۆر لە لایەن خێزانەکانیانەوە لە قوتابخانە دەرئەهێنرێن و ئەدرێن بە شوو.

کورتکراوەی کاریگەرییەکانی قەیرانی ئابوری لە سەر کچان لەم چەند خاڵەدا چڕ ئەکاتەوە:

* هەر ئێستا بە ملیۆنان کچ کارەکانیان لە دەست ئەدەن.
* ئەو کۆچکردووانەی کە لە دەرەوەی وڵات کار ئەکەن ، هەر ئێستا پارەیەکی کەمتر ڕەوانەی خێزانەکانیان ئەکەنەوە.
* مەسەلەی قەرزکردنی بۆ پرۆژە بچووکەکان هەر ئێستا زۆر مەحدود کراوەتەوە.
* کچان لە قوتابخانەکانیان دەر ئەهێنرێن و کاری ناو ماڵیان پێ ئەنجام ئەدرێت.
* زۆرینەی ئەو منداڵانەی کە ئەمرن کچانن .
* زۆرێک لە ژنان ناچار ئەکرێن تا لە بازرگانی سێکسدا کار بکەن.

ڕاپۆرتەکە سەرنجی هەمووان بۆ ئەوە ڕائەکێشێت کە هەوڵدان بۆ هێشتنەوە و هێنانە پێشەوەی کچان لە مەیدانی کار و خوێندن کاریگەری زۆری لەسەر باشترکردنی ژیان ئەبێت، ئەگەر ئەم کارە نەکرێت ئەوا ساڵانە بە ملیارد دۆلار زیان لە داهاتی وڵات ئەکەوێت و کۆمەڵگاش ڕوو لە پێشکەوتن ناکات.

سەرچاوە: ماڵپەڕی هاوپشتی - ڕێکەوتی: ٣٠ی مارچی ٢٠١٠

بەشی: یەکەم

ئۆقیانوسێک لە تاوان دژ بە ژنان بەردەوامە!!!

سەرگوڵ سەلمە

ئەوەی کە جێگەی ڕەخنەو بێزاری و نەفرەت کردنە لە دەسەڵات و حکومەتێک. کە بۆ ماوەی زیاتر لە ٢٢ ساڵە لە ژێر سایەی ئەم دەسەڵاتانەدا بە (مالکی و یەکیتی و پارتی یەوە) ئامارەکانی کوشتنی ژنان بە داخەوە نەک هەر ڕولە زیاد بوونە بەڵکو زۆر ترسناک و راچڵەکێنەرە بۆ وژیدانی هەر کەسێک کە دڵی بۆ ئازادی و یەکسانی و مافەکانی ژنان لی دەدات. وە ڕۆژانە ئەم مەرگەساتانە یەخە بە ژنان و کچانی ئە م وولاتە دەگرێت.

وە توندووتیژی یەکان لە روی فزیکی و دەرونی یەوە لە هەر چرکەیەکدا دڵ و دەرونینان بریدار دەکات وە لە هەر ساتیکدا ئیسک وپروسکیان ووردوخاش دەکرێن، کەسایەتی و کەرامەتیان دەروشێنرێت .ئەمرۆ ئاستی خەتەروترسناکی ئەم دیاردەیە لە وەدایە کوشتنی ژنان لە تاکەوە بۆتە کۆمەڵ، هەر کاتی چاو بە ڕۆژنامە وگۆفاروسایتەکاندا دەگیرن دەبیَ دڵودەرونمان بە یەکیَ لەم هەواڵانە بگوشریَ هەموو ڕۆژێک گوێبیستی لە جۆرە هەواڵانە بین بۆ نموونە(لە فلانە شار چوار ژن کوژران وتەرمەکەیان لە قەراخ شار فرێدراون، چوار ژنی تر لە ماڵە کەی خۆیان خنکێنراون، لە و شارۆچکەیەدا دوو خوشک و دایکێک کوژراون، کچ و دایکێکی تر لەو قەزایە، لەو شارەی تر دوو خۆشکی تر کوژران هەر لەو ماوەیەدا ژمارەیەک لە مامۆستای ژن کوژران، کچێکی ١٦ ساڵ خۆی خنکاند...

هتد. هەر ئێستا لە نەخۆشخانەکانی هەولێرو سلیمانی و دهۆک کۆمەڵێک کچ و ژن کە مەجبور بە خۆسوتاندن بوونەتەوە بە

دەست ئیش وئازارەوە دەناڵێنن و لە هەر سات و وەختێت ئاوات بە مەرگی خۆیان دەخوازن. تاوانبارانی ئەم دیاردانەش زۆربەیان نزیکترین کەسی قوربانی یەکانن کە باوک و برا و مێرەکانیانن یاخود ئاموزا و خاڵوزا. ئەم هەلو مەرجە بۆ دەبێت هەر بەم شێوەیە بمێنێتەوە؟.. کێ؟ وە چ دامودەزگایەک بەرپرسیارە لە ئاست ئەم تاوان وجینایەت کاریانە؟

زۆر جار ئەم پرسیارانە کراون، و لە لایەن زۆر کە سیشە وە وەڵامی وەرگرتۆتەوە. کە چی کێشەکان نەک هەر چارەسەر نەکراون بەڵکوو زیادیشی کردوە؟ بەشێکی دەگێرمەوە بۆ ئەوەی کە کۆمەڵگای کوردستان و عێراق ئەقڵیەت و کلتورێکی پیاوسالاری سایەی بە سەردا کێشاوە، کە هەر لە سەرەوە پیادە دەکرێت لە لایەن دەسەڵاتدارانەوە وە هەمیشە ڕێگە خۆشکەر بوون بۆ کەسانیک کە پەروەردەکراوی عقڵێتی سەدەکانی ناوەراست و لەلایەن هەڵگرانی پەیام و بیروباوەڕێک کە دوورە لە هەموو پرنسیپێکی ئینسانی و ئەخلاقی، و چاویان بە ژن و هونەرو مۆزیقا و جوانییەکانی ژیان هەڵنایەت، کە بتوانن زۆر بێشەرمانە لە ژێر سایەی ئەو وەزعیەتە دا کە دەسەڵاتدارنی کورد و ئیسلامی سیاسی بۆ کۆمەڵگای کوردستان و عێراقیان خوڵقاندوە بەربنە گیانی ژنان و لە مینبەری مزگەوتەکانیانەوە باوک و برا و مێردەکانیان لێ هان بدەن، و عێراق وکوردستانیان کردۆتە مەزارگەی مەرگی ژنان و کچانی ناڕازی بە و داب و نەریت و ئەقڵێتە دواکەوتوە..و بە قانون و یاسا مافەکانی ژنان پیشیل دەکەن. و بەدارشتنی تەواوی ئەو بەندانە تایبەت بە ژنانن لە سەر ئەساسی پلە دوویی وجیاکاری و شەرعیەت بە کوشتنی ژنان دەدات وە دینیش رەسمیەتی پێ دەدات. و بەشەکەی تریشی لە لایەکەوە نەبوونی دام و دەزگایەکی دادپەروەری کە دیفاعی سەرسەختی ژنان بێت. لە لاکەی تریشەوە پاشەکشەپێکردن و پرش و بڵاوی بەرەی یەکسانیخوازی وئازادیخوازی کۆمەڵگا کە ئەمەش دەردێکی ترە.

ئەوە ماوەی ٢٢ سالە ئەوەی ناعەدلەتی و نادادپەروەریە لە دامو دەزگا حکومی و ئیداری یەکاندا دژ بە خەڵکی کریکارو زەحمەتکێش و ژنان بەرێوە دەچێت. وە تاوان باران و ئەوانەی کە دەستیان بە خوێنی ژنان سوربووە وەک بەرزەکی بانان بۆی دەردەچوون ئەوە تەنها ژنانن کە دەبنە قوربانی.

دەسەڵاتدارانی قەومی و دینی لە پێناو مانەوەی خۆیان و کورسییەکانیانش بە یاسای ئیسلامی و دینی پشتیوانی لە کۆمەڵ کوژی یەی ژنان دەکەن. کوشتن و خۆسوتاندن ورفاندن و دەستدرێژی کردنە سەر ژنانی عێراق و کوردستان بۆ ماوەی چارەکە سەدەیەکە بۆتە دیاردەیەک. ڕۆژ نییە گوێبیستی هەواڵکی لە جۆرە نەبین و تاوانەکانیش هەتا دیت زیاتر دەبێت. کە بە داخەوە بە پێ ی ئەو ئامارانەی کە تۆمار کراون لە ماوەی ئەم ٢٢ ساڵەی ژێر حاکمێتی یەکێتی و پارتی و نوری مالکی رێژەی کوشتنی ژنان زۆر زیاترە،وە مەرگی ژنان لەم دەڤەرەدا بۆتە جینۆساید بە بیانوی شەرف وناووس و پابەند نەبوونی ژنان کچانی یاخی بەو دابو نەریتە خێلەکی یەوە کە سەپێنراوە بە سەریاندا.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

ئە م کوشتارگەلی یەی ژنان بەم شێوە بێشوماره بۆ نادەربەستی دەسەڵاتداران دەگەڕێتەوە کە خۆیان لە بەرامبەر ئەو تاوانکاری و کۆمەڵ کوژییەی ژنان نەک هەر بە بەرپرسن نازانن بەڵکو خۆیان بەشێکن لێی، و بۆ ساتێکیش ویژدانیان ناجولێت لە بەر ئەوەی خۆیان خولقێنەری ئەو نەهامەتییانەن کە بەسەر ژناندا دێت و پایەکانی دەسەڵاتیان لەسەر ئەم بێمافیانە ڕاگرتوە،و دەستی بکوژان ئاوەڵا دەکەن بە دەرکردنی(یاسای لێبوردنی گشتی) کە تەنها ژنان تیدا دەبنە قوربانی و تاوانباران لێپرسینەوەیان نییە و زیندانی ناکرێن وە ئەگەر زیندانیش بکرێن پاش چەند ڕۆژێک ئازاد دەکرێن. کە ئەمەش وا دەکات کە هەر کەس بیەوێ لە هەر کاتێکدا لە سەر سادەترین شت دەستی بچێتە کوشتنی ژنێک. لە بەر ئەوەی پشتیان قایمە بە و دەسەڵاتە ژن کوژە، بەم شێوەیە ئەم تاوانانە هەر بەردەوامە.

ئەوەی کە دەسەڵاتداران کلتوریان ئاوایە لە بەرامبەر کوشتنی ژنان و بێمافیەکانیاندا، ئیتر نە بە نامە ناردن و یاداشنامە وپرۆژە خستنە بەردەم پەرلەمان و کاری دیبلۆماسی کێشەکانمان چارەسەر نابێت و، دەسەڵاتداران نەک هەر گوێ بۆ داواکاریەکانی میلەت ناگرن بەڵکوهەر لە سەرەتای نەوەدەکان و دەست بەکاربونیان دکتاتۆری خۆیان ڕاگەیندووە. وە ئەمرۆژ زیاتر لە هەر سەردەمێکی تر ئەو حقیقەتە لای خەڵک ئاشکرا بووە، هەر لە سەرۆکایەتی یەوە هاتا پەرلەمان ودامو دەزگ ئیداری یەکانیان ئەگەر قسەکان لە خزمەتی ئەحزابی دەسەڵاتدار (یەکێتی و پارتی) نەبێت ئەوە زۆر بێشەرمانە پەنا بۆ هەموو شتێک دەبەن کە ئەو دەنگە سەرکوت کەن.

و ئەوەی بۆ ئەو کاروچالاکی و هەنگاوانەی سەرەوە دەگەڕێتەوە لە چەشنی(یاداشنامە وپرۆژە یاسا...هتد)کاری زۆر باشن، بەڵام ئەمانە کاتێک ماعنا پەیدا دەکەن کە هێزێکی لە پشتەوو بێت، ئەو هێزەش دەبێت لە بزوتنەوەیەکی سەرتاسەری خۆی ببینێتەوە کە تەواوی ژنان و پیاوانی یەکسانیخواز پێوەی پەیوەست بن کە لە ناوخۆو دەرەوەدا کاری جدی لەسەر بکەین. نەفرەت و بێزاری و ڕقەکانمان لە دژی ئەم زاڵمانە توندتر بکەینەوە، وەبا بە هەمووومان ئەم لێشاوی ژن کوژییە ڕابگرین وە نەهێلین، جەستەی کوژراوی هاورەگەزەکانمان لە کوچەوکۆڵان و قەراغ شارەکان فڕێ بدرێن، ئەم قوربانیانە! کچان و ژنانی وولاتەکەی ئێمەن، دانیشتوی شارو شاروچکە و گوندەکانی ئێمەن، دراوسێی ئێمەن، کەسی ئیمەن، ئەمانە لە فەلەکێکی ترەوە نە هاتوون تا کاری ئێمە نەبێت وکێشەمان نەبێت ئەمانە هاوڕەگەزی ئیمەن، ئێمە بەشێکن لەوان، سبەینێ ئیخەی تۆش دەگرێتەوە. با هەنگاوەکانمان خێراترکەین دەست لە ناو دەستی یەکترو بەیەکرتووی هەمومان لە دژی ئەو دەستورو یاساو ستەمەی کە بە ڕیوە دەچێت پلاتفۆرمی خۆمان بسەپێنین، پلاتفۆرمێک کە ماف و حورمەت و کەسایەتی یە ئینسانییەکانمان بپارێزێت، یەکسانی ژنو پیاو بە رەسمیەت بزانێت...

سەرچاوە: ماڵپەڕی دەنگەکان - ڕێکەوتی: ٤ی جوولای ٢٠١٣

بەشی: یەکەم

پرسى توندو تیژى دژ بە ژنان و دواليزمى كلتورى خێزانى كورد لە هەندەران

شەونم یەحیا

بەهەقیقەت پرسى توندو تیژى دژ بە ئافرەتان ئەوەندە پرسێكى ئاسایى و ئاسان نیە لێ بێ دەنگ بین و قسە و كارى لەسەر نەكرێت، و بەرەنگارى نەبینەوە چونكە توندوتیژى دژ بە ژنان واتا توندوتیژى دژ بە كۆمەڵگە، بۆیە پێویستە لە دیدگایەكى زانستیانەوە ئاراستە بكرێ، هەر ئەمەش بۆتە هۆى ئەوەى كە چەندان ڕێكخراوى نێودەوڵەتى و ناوخۆیى و ناوندنى داكۆكیكردن لە پرسى ژنان دابمەزرێن بۆئەوەى كۆمەڵگە بەگشتى بەرەوە ئاراستەیەكى تۆلێرانس تر واتا لێبوردەیى تر بەرن، دیاردەى "كوشتن" خۆى لە خۆیدا چ ژن یان پیاو بكوژرێت ئەم پرۆسەیە پرۆسەیەكى نامەتیقى و نائەخلاقیە و تاوانێك بەهەموو پێوەرەكان كە بۆ تاوانكارى دانراوە، خودى پرسیارەكەت كوشتنى ژنى كورد لە هەندەران، بەبڕواى من ئەمە پەیوەندنى بە شوێنەوە نیە ئەوەندەى پەیوەندى بە عەقڵەوە هەیە واتا ئەنجامدانى كردارێكى وا پەیوەستە بە جۆرى بیركردنەوەى پیاوى كورد وەك تاكێك كە لەنێوە پرۆسەیەكى كلتورى داخراو پەروەردەكراوە، لەگەڵى گەورە بوو بۆتە بەشێك لە ژیانى بە حوكمى كاریگەر بوونى بە كارلێك و پەیوەندییە كۆمەڵایەتیەكان، چونكە تاكى كورد لە نێو بونیادێكى كۆمەڵایەتى زۆر تۆخ و قوڵ تواوەتەوە، پرۆسەى لە بیرچوونى ترادیسۆنەكان ئەوەندە ئاسان نیە، بۆتە بەشێك لە دروستبوونى كەسایەتى ئەو، ئەگەر لە دەرەوەى كۆمەڵگەى كوردیش بێت بەڵام بە عەقڵ (ملتزمە، **(engage**) پابەندە بەعەقڵ و بیركردنەوەو ویژدانى كۆ نەک بە شوێن، بۆیە دەبینین دواى چەند ساڵ لە گۆڕینى پێگەى جوگرافیایى هەر هەمان ڕەفتار ئەكات وەك ئەو كەسەى كە لە ناوەوە كۆمەڵگەى كوردى بژێت.

بەشی: یەکەم

خێزانی کورد لە هەندەران چەندین گیروگرفتی هەیە، گرنگترینیان سەپاندنی کلتوری خێلکی بەسەر نەوەکانیاندا، خێزانی کوردی چونکە لە بنەڕەتەوە لە جۆری خێزانی تێکەڵاوە و تاک نەیتوانیوە لە دەرەوەی چوارچێوەی خێزان ژیانێکی تایبەتی هەبێت، پەیوەندییەکانی بەستراوەتەوە بە ئەندامانی خێزانەکەیەوە و زۆربەی کات سنوری پەیوەندییەکانیشی دیاریکراو بووە، دەبینین کاتێک خێزانێکی کورد روو لە ئەورووپاش دەکات هەر لەسەر هەمان رەفتارە چونکە بەرپرسی خێزان دایک یان باوک ئەوان بۆخۆیان لە چوارچێوەی پرۆسەیەک گەورە بوونە، لەزانستی کۆمەڵناسی پێ دەڵێن پرۆسەی بەکۆمەڵایەتی بوون (سۆسیۆلیزاسیۆن)، بەحوکمی ئەوەی ئەوان ناتوانن ئاوا بە ئاسانی لێ دەربچن بۆیە هەر هەمان عقلیەتیە دەبێتە پەروەردەکاری نەوەکان لەوێ، بۆیە نەوەی نوێ کورد لە ئەورپا هەمیشە لە کێشەدا لە نێوان دوالیزمیبوون لە کەسایەتی و لە کلتوریدا بگرە ئەوان دەبنە قوربانی دوو کلتوری، راگرتنی کلتوری کوردی و پابەند بوون پێیەوە لە ئەورووپا لەلایەن خێزانی کوردەوە من بە پلەی یەکەم بۆ ترس لە لۆمە و گلەیی خەڵک واتا کەوتنە ژێر باری وێژدانی جمعی کۆمەڵگەی کوردی، راستە ئەوان دوورن بەڵام هۆکارەکانی پەیوەندی کردن ئەمرۆ زۆر ئاسان بووە ئەمەش هۆکارێکی ترە لەسەر تاکی کورد کە رەفتار و هەڵسوکەوتی ئەوان زۆر بە ئاسانی و بەخێرای بگاتە کۆمەڵگەی کوردی. جگە لەمە هۆکارێکی تر ئاستی زانستی خوێندەوار بوونی لە نێو خێزاندا هەرچەندە ئەمە رێژەییە، چونکە نموونە هەیەلەسەر ئەوەی کە کچێکی کورد لە لندەن پەیوەندی لەگەڵ کوردێکی عەرەب دەبێت، دیارە چەندین جار کورەکە پەنا دەباتە بەر ئەو خێزانە کوردە تا کچەکەی بدەنی و هاوسەرگیری لەگەڵدا بکات، بەڵام باوکی کچەکە ئەگەر چی لە ئاستێکی زانستی بڵندیشە بەڵام هەر ڕەزامەندی نانوێنێ لەسەر ئەنجامدانی ئەم پرۆسە هاوسەرگیرییە. بە حوکمی تێکەڵاوبوونم لەگەڵ کلتوری بێگانە و شارەزایی بوون لە شێوازی ژیانیان بۆم بەدیارکەوت کە خێزانی کوردی تارادەیەکی یەکجار زۆر داخراوە و پابەندە بەکلتور و ئەم داخراوەیش بێگومان گرفت و کێشەکانی زیاتر کردووە، بەتایبەتی بۆ ڕەگەزی مێ و کارێگەرییەکی نیگەتیڤی لەسەر ئایندەی مێ دروستکردوە بەتایبەتیش لەرووی پێکهێنانی خێزان، جگە لەلایەنی ئاینی کە رێگرە بووە لایەنی کلتوری و سیاسیش هەم بەربەست بووە، ئەم پارادۆکسە لە کەسایەتی و لەکلتوری تاکی کورد بێگومان ملمڵانی و کێشەی لێ دەکەویتەوە تا دەگاتە یەکلابوونەوەی پرسەکان.

توندو تیژی دژی ژن لە ئەوروپا و ئەمریکاو تەنیا لەلایەن کوردەوە ئەنجام نادرێ بەڵکو لەلایەن ئەورووپییەکانیش هەمان توندوتیژی بوونی هەیە، بۆ قسە کردنیش لەسەر ئەم پرسەش گرنگە باس لەو توندوتیژییانە بکرێت کە بەشێوەیەکی گشتی لەسەر ژنان هەیە، نەک تەنیا ئافرەتی کورد بگرە زۆربەی ژنانی ئەورووپاش سەرەرای توندوتۆڵی یاساکانیان کە زۆر بە زحمەت یاخود بە دەگمەن تاک دەتوانێ لێ دەربازبێت، کەچی دەبینین هێشتا پراکتیکەکردنی توندوتیژی دژ بە ژنان لە بەرزبوونەوەدایە لە نێوان تویژە کۆمەڵایەتیەکان، دیارە ئەم بەرزبوونەوەیەش بە پێ ڕاپۆرتی رێکخراو ئەنجوومەنی

نێودەوڵەتیەکان زانراوە، بۆ نموونە بەپێ ڕاپۆرتی ئەنجوومەنی ئەوروپا کە لە ٤٧ وڵات پێکهاتووە بۆ داکۆکیکردن لەمافی مرۆڤ و دیموکراسی و پاراستنی سەروەری یاسا، تێدا ئاماژە بەوەدەکات کەوا ئافرەتان لە هەموو ناوەندە کۆمەڵایەتیەکان رووبەرووی توندوتیژی دەروونی و جستەیی و زارەکی دەبێتەوە، کە لە ئەنجامدا دەبێتە هۆی دروستبوونی چەندان نەخۆشی درێژخان و کاریگەری لەسەر کەمخۆراکی و کەمخەوی و زیادبونی مادە بێهۆشکەرەکان دەبێت لەسەر ئافرەت دەبێت، بۆنموونە لە وڵاتیکی وەکو بریتانیا پۆلیسی ئەو وڵاتە هەموو دەقەیەک پەیوەندییان پێوەدەکرێت بۆ بە هاناوەچونی قوربانیەکانی توندوتیژی خێزانی، هەروەها لە ئینگلترا هەفتانە ئافرەتێک دەبێتە قوربانی لەسەر دەستی مێردەکەی یاخود کۆپلەکە ئەمەش بەپێ ڕاپۆرتەکانی ساسیکس، هەروەها بەهەمانشێوە لە ڕاپۆرتی نەتەوەیەکگرتووەکانی ئەمسالیش ئاماژە بە بەرزبوونەوەی شێوازەکانی توندوتیژی دژ بە ئافرەتان دەکات لە لێدان و سوکایتیپێکرن و دەست درێژی سێکسی... هتد دەکات، جگە لەو توندوتیژییانەی کە رووبەرووی ئافرەتان و منداڵان دەبێتەوە لە ئەنجامی شەڕ و ملمانێ چەکدارییەکان، جونکە نائارامی و ملمانێ یەکان کاریگەری راستەخۆیان لەسەر زیادبوونی توندوتیژی دەبێت جگە لە فاکتەرە کلتوورییەکان. لە وڵاتێکی وەکو ئەمریکا هەر ٦ دەقە جارێک ئافرەتێک دەست درێژی دەکرێتە سەری، لە وڵاتێکی وەکو مەکسیک ٩ دەقە جارێک. هەر لە ئەمەریکا ساڵانە شەش ملیۆن ئافرەت لەلایەن مێردەکانیانەوە دووچاری لێدان دەبنەوە و زیاتر لە ٤٠٠ یشیان بەهۆی لێدانەوە دەکوژرێن، لە وڵاتێکی وەکو ئەلمانیا ساڵانە ٥٢% ئافرەتان رووبەرووی دەست درێژی سێکسی (تحرش) دەبنەوە، و (٤٥٠٠٠) هەزار ئافرەت ساڵانە لە ترسی توندوتیژی خێزانی ماڵ بەجێ دەهێڵن، لە فرەنسا چوار رۆژ جارێک ئافرەتێک لەلایەن مێردەکەیەوە دەکوژرێت، لە ئەسپانیا رۆژانە ئافرەت لەسەردەستی مێردەکەی دەکوژرێت، بۆیە من پێموایە لە ئەنجامدانی کردەیی توندوتیژی دژ بە ژنان لە هەر کۆمەڵگەیەک بێت ئەورپا یان کوردی بێت هیچ جیاوازیەکی نیە، چونکە توندو تیژی هەر توندوتیژییە لەرووی کردارەوە، بەڵام لەرووی شێوازە رەنگە جیاواز بێت بۆنموونە لە کۆمەڵگەی کوردی دەست درێژی سێکسی بە بەراورد لەگەڵ کۆمەڵگەی ئەورپی کەمترە، ئەمەش بەهۆی کاریگەرییەکانی ئاین یاخود ترادیسۆنەکانەوە بێت، جیاوازییەکی تر لەرووی رێژەوە بێگومان کۆمەڵگەیەکی وەکو فرەنسا یان ئەلمانیا یان ئەمەریکا بەحوکمی ئەوەی گەورەترن لە کۆمەڵگەی کوردی بۆیە رێژەی تاوان و توندوتیژییەکانیش تێدا زیاترە، جیاوازییەکی تر لە رووی جێبەجێکردنی یاسان و سەپاندنی سزا، لە کۆمەڵگەی کورد بەم دواییانە یاساکان فشار و سزایان توندترکرد لەسەر ئەو کەسانەی کە توندوتیژی دژ بە ژنان ئەنجام دەدەن و حکومەتی هەرێمی کوردستان چەندان ناوەندو رێکخراوی دامەزراند بۆ ئەوەی بە شێوەیەکی رێکخراوە تر داکۆکی لە پرسی ئافرەت بکرێ، ویاساکان جێبەجی بکرێت لەسەر بکوژی ئافرەت بە ناوی شەرەفەوە دەنا پێشتر بکوژی ئافرەت زۆر بەئاسانی لەو تاوانە دەرباز دەبوو بەناوی (غسل عار)، بەڵام لە کۆمەڵگە ئەورووپیەکان شتێک نیە بەناوی (غسل عار) و یاسایەک بێت بۆ دەربازبوونی ئەو کەسانەی کە ژن ئەکوژن، بەڵکو یاسا وەکو تاوانبارێک حوکمی لەسەر ئەدات.

بەشی: یەکەم

خویندکاری دکتۆرا لە (سۆسیۆ - فیلۆسۆفی) زانکۆی سۆربۆن پاریس یەک

سەرچاوە: ماڵپەڕی دەنگەکان - ڕێکەوتی: ٢٤ی جوولای ٢٠١٣

سەرچاوە
Serchawe

هەنگاوەکانی حکومەتی هەرێم بۆ لەناوبردنی توند وتیژی دژ بەژنان چەواشەکارانەیە!

گۆنا سەعید

لەڕاستای بڕیاری دامەزراندنی"دادگای تایبەت بەتوند وتیژی دژ بەژنان"

دوا بەدوای هەڵکشانی نارەزایەتیەکانی کۆمەڵگە بەرووی دیاردەی توند تیژی وکوشتنی ژنان بە بەهانەی شەرەف بەتایبەت دوای کوژرانی نیگار رەحیمی١٥سالان دوو مانگێک بەر لەئیستا، حکومەتی هەرێمی کوردستان لەزمانی سەرۆک وەزیرانەوە بەڵێنی چاکسازی وکاری جدیدا بۆ کەم کردنەوە ونەهیشتنی کوشتنی ژنان لەسەر شەرەف. هەر خێراش لەچەند هەنگاویکدا سەرۆک وەزیران بۆردی چاودێری مافەکانی ژنانی دامەزراند وچەندین کۆبونەوەی بەوەزارەتە پەیوەندیدارەکان کردو چەند بریارێکی دەرکرد. یەکێک لەهەنگاوەکان کە حکومەت بریاری لێدا هەوڵدان بوو بۆ جێبەجێ کردن و کارا کردنەوەی یاسای توندوتیژی خێزانی و بەرێوبەرایەتیەکانی دژی توند تیژی لەسەر ژنان. لەدواترین هەنگاویشدا لە کۆبونەوەی ٢٠ / ٠٩ / ٢٠١٢ بۆردی چاودێری مافەکانی ژنان وئەنجومەنی دادوەریدا بەئامادە بونی سەرۆک وەزیران بڕیاری دامەزراندنی دادگای تایبەتی بەتوندو تیژی لەسەر ژنان درا، هاوشان لەگەڵ چەند هەنگاوێکی تری وەک دامەزراندنی بنکەیەکی پۆلیسی تایبەت بەکەیسەکانی توند تیژی لەسەر ژنان .

جێگای سەرنج بوو کەلەم نێوەدا بەشێکی بەرچاو لەرێکخراوەکانی ژنان وچالاکوانەکانی ژنان ئەمەیان بەدەستکەوتێکی گرنگ لەقەڵەم دا و وەک هەنگاوێکی پێشڕەوانە وکارای سەرۆک وەزیران وحکومەتکەی بۆ جێبەجی کردنی بەڵێنەکانیان ئاماژەی پێکرا .!

بەشی: یەکەم

لەم وتارەدا دەمەوێت کەمێک لەسەر هەنگاوەکانی حکومەتی هەرێم بۆ نەهێشتن و کەم کردنەوەی توند تیژی لەسەر ژنان وبەتایبەت هەنگاوی دامەزراندنی داداگای تایبەت وکاریگەریەکانی لەم ڕەوشەدا بخەمەڕوو .

سەرەتا پێویستە بووترێت کەلە کەش وهەوایەکدا کەژنان تێیدا لەنایەکسانیەکی هەمەلایەنەی سیاسی، یاسایی، ئابووری و کۆمەڵایەتیدا لەژێر سایەی دەسەڵات وسیستەمێکی میلیشیایی و پیاوسالاری و کۆنەخوازدا ژیان بەسەر دەبەن، دامەزراندنی وەها دادگایەک چەندە دەتوانێت لەکێشە ونەهامەتیەکانیان کەم کاتەوە .

دەسەلات وحکومەتی هەرێم ئەگەر نیازێکیان هەیە بەنەهێشتنی توندتیژی لەسەر ژنان و بەتایبەت مەسەلەی کوشتن لەسەر شەرەف، ناکرێت لەڕووکەش ترین و ناکاریگەرترین دەزگاوە، کەئەویش دادگایە دەست پێبکات. بەتیبەتی کەهەموو کەسێک دەزانێت، یاساکان لەهەرێم پڕیەتی لەهەلاواردنی وستمکێشی وهاولاتی پلەدووی بەسەر ژنانەوە ڕەسمیەت پێداوە. لەیاساکانی هەرێمدا دین زاڵە بەسەر یاساکان وکراوەتە سەرچاوەی پێناسە کردنی مافو ئازادیە فەردیو مەدەنیەکانی ژنانی کوردستان. یاسای فرەژنی کەپەرلەمان دەنگی بۆداوە، نەک هەر پێچەوانەی مافی هاولاتی بوونی یەکسانی ژنانە، بەڵکو بێحورمەتیەکی ئاشکراو بەڵگەنەویستە بەئینسانی ژن. یاسای باری کەسیتی کەیەکێک لەپاشماوەکانی ڕژێمی بەعسە ودەسەلات بەمیرات وەری گرتووە، سەرتاپا یاسایەکی کۆنەپەرستانەو دژە ژنە وپڕیەتی لەجیاکاری وهەلاواردن وشتێکی تیا نییە بەناوی مافی هاوولاتی بوونی یەکسان، یەکسانی ژن وپیاو لە هەموو بوارە یاسایی و کۆمەلایەتی وئابوریەکاندا، ....هتد

بێگومان دادگا بەشی خوارەوەو جێبەجێکەری یاسایە. هەر کاتێکیش خودی یاساکان، یەکسانی هاوڵاتیانی لەژێر پێنابوو، هەرکاتێک مافو ئازادیەکانی ژنان لەیاساکاندا بەڕەسمی نەناسێندرا بوو، ئاوکات دادگا دەتوانێ چ ڕێگا چارەیەک بۆ بن بڕکردنی کارەساتەکان بگرێتەبەر. تەنانەت ئەگەر بەعادیلانەترین شێوەش کاروباریان بەڕێوە بچێت!. ئەمە ئیتر بەمانای ئەوەدێت کەئەم دەسەلاتە "دادگای تایبەت"ی بۆ بەڕێوەبردنی یاسایەک پێکدەهێنێت کەخۆیان سەرچاوەی جیاکاریو ستمێکن بەسەر ژنانەوە وهۆکارێکن بۆ ئەو هەموو کوشتارو کارەساتە خوێناویانەی کەلەم ٢٠ ساڵەدا ڕووبەڕووی ژنانی کوردستان کراوەتەوە. یانی دادگای تایبەت هەمان ئەو یاسایانەی دوێنێ بەڕیوەدەبەن کەلە ژێر سایەیاندا تائێستا هیچ تاوانبارێکی کوشتن وتوند تیژی لەسەر ژنانی بەسزا نەگەیاندووە ونەبۆتە مایەی سڵەمینەوەی پیاوانێک کەژن کوشتن ئازاردانی ژنان بۆتە ڕێگای پاککردنەوەی شەرەفیان.

سەرچاوە
Serchawe

خاڵێکی تری گرنگ خودی جێگا وڕێگەی ئەم دادگا تایبەتانەیە لەپرۆسەی سکالاکان ویەکلای کردنەوەی کێشەکانی توند تیژی لەسەر ژنان. بەتایبەتی کەدادگای تایبەت لەسەر بنەمای ماددەی سێهەم لەیاسای بەرەنگار بونەوەی توند وتیژی خێزانی دامەزراوە، لەهەمان یاسادا لە ماددەی پێنج دەڵیت:"پێویستە لەسەر دادگا لایەنەکانی شکایەت ڕەوانەی لیژنەیەک بکات کەلە شارەزا و پسپۆران پێک دەهێنرێت بۆ چاکردنەوەی نێوانیان پێش ئەوەی کێشەکە ڕەوانەی دادگای تایبەتمەند لەو کێشانە بکرێت کەئەشێ ئاشتەواییان تێدا بکرێت، بەمەرجێ کار لەڕێکارەکانی پاراستن نەکات کەلەم یاسایەدا هاتووە ."

لە کۆبونەوەی ٢٠ / ٠٩ دا هەروەها وەزارەتی ناوخۆ ڕاسپێردراوە کەبە هەماهەنگی لەگەڵ دادگاکانی تێهەڵچوونەوە، "لیژنەکانی ئاشتەوایی" پێک بێنێت کەخەڵکانی پسپۆڕ و شارەزای تێدا بێت، بۆ ئەوەی بەر لەناردنی کێشەکانی توندوتیژی بۆ دادگاکانی تایبەت، هەروەک لەیاساکەداهاتووە، ڕۆڵی ناوبژیوانی ببینن. واتە کێشەکانی توند تیژی لەسەر ژنان دەبێت بەپرۆسەی لیژنەی ئاشتەوانیدا بڕوات بەر لەدادگای تایبەت!!.. با چاوێک بەمەدا بخشێنین :

بەشیک لەکارنامەی مێژووی ٢١ ساڵی دەسەلاتی پارتی و یەکیتی، پێکهێنان وکاراکردن وپارە سەرفکردن بووە، بۆ دام دەزگاکانی "سوڵحی عەشایەری" کەبە ڕەسمی خۆیان لەهەردوو مەکتەبی کۆمەلایەتی پارتی ویەکیتیدا دەرخستووە، تا ئەو ڕادەیەی کەئەو سوڵح کردنە لەزۆرێک لەکیشە وناکۆکیەکاندا بەتەواوی جێگای دادگای گرتۆتەوە ولە هەندیک جێگاش دادگا لەچەند ژورێکی ناکارا بەولاوە هیجی تر نییە. سوڵحی عەشایەری تەنانەت لەهەندیک لەدادگاکاندا ولە نێو دادگادا ڕێگە پێدراوە بۆ چارەسەری کێشەکان بەهەر ڕێگەیەک بێت، نەک یاسا!!. لەمەش زیاتر لەیاسای لێبوردنی گشتی سەرۆک وپەرلەمانی هەرێمدا، سوڵحی عەشایەری بەڕەسمی ناسراوە ویاساکە باس لەلێخۆشبوون دەکات لەو تاوانکارانەی کەلەلایەن کەس وکاری تاوانلێکراوەوە، لێیان خۆش ببون. ئەمەش بەجیا لەوەی یاسا ئەم کەسە تاوانبار دەکات یان نا.

شتێکی تریش کەزۆر ئاشکرایە، مەسەلەی بەکارهێنانی ژنان وکچانی هەردوو خێزانە لە سوڵحی عەشایەریدا بۆ کپ کردنەوەی کێشەکان و تۆلە سەندنەوە و ژنان لەو نێوەدا هەر وەک بڕە پارە لەم سوڵحانەدا دەدرێن بەخێزانەکان یان دەسەندرێنەوە و... هتد .

لیژنەی تایبەتی پێش دادگای تایبەت لەیاسای توند تیژی خێزانیدا کەلە پسپۆران وشارەزایان پێک دێت، جیاوازی چیدەبێت لەپسپۆرانی سولحی عەشایەری لەناوچە جیا جیاکانی کوردستاندا؟ بەتایبەت لەو جێگایانەی کەژنان تائەگەنە شوێنێکی سەلامەت لەوانەیە حەوت جار فرسەتی کوشتن و دەمکوت کردنیان هەبێت .

سەرچاوە Serchawe

بەشی: یەکەم

لیـژنەی"سـوڵح کـردن" مەعلـوم نـیە لەکـێ پێـک دێـت، ئـایـا ئەمە ڕەسـمیەتدان نـیە بەمەکتەبـی کـۆمەڵایەتی؟، ئـایـا ئەم "پسپۆڕانە" هەر لەو کەسـانە پێـک نـاهێنن کە ئەزونـی سوڵحی عەشـایەریان هەیە و کە زۆربەیـان دەستیان هەیە لەبەکـار هێنـانی ژنـان وەک کـاڵای گـۆڕینەوە لەنیـو ئەم سـوڵحانەدا؟، ئـایـا حکـومەت مسـۆگەری دەکـات کەلەم لیـژنەیەدا پـارێزەری خۆڕایی کەتەنها بەرگری لەژنەکە دەکات ونوێنەرێکی ڕێکخراوێکی ژنـان ئـامادە دەبن؟، ئـایـا مسۆگەر دەکرێت کەهەر ژنێک بتوانێت ڕاشکاوانە بەرگری لەخۆی بکات لەنیو ئەم لیژنەی ئاشتەوانیەدا بەبێ ترس ولەرز لەوەی کەدوای ئەو دانیشتنە چی بەسەر دەهێنرێت؟. ئەمە سەرباری هەموو ئەو کێشانەی کەژنان هەیانە وئەو فشارانەی بۆ وازهێنان لەسکاڵاکانیان دەکەوێتە سەریان لەژێر ناوی پاراستنی شیرازەی خێزان وگوێ گـرتن بـۆ کەسـانی بەتەمەن وگەورەتـر لەخۆیـان، سەرباری ئەو هەموو ترس وشەرم و "عەیبەیە" کە وەک ژن ڕووی بەڕووی دەبـنەوە، خەمخـۆری لەلـۆمەی کەس وکـار وترسـی لەدەست دانـی منـداڵ وبژێوی ونەبـوونی هیـچ پشـتیوانیەکی مـادی ومەعـنەوی و... هتـد، دایکـی مامۆسـتا سـاکار نمونەیەکی زۆر بەرجەسـتەی ئەم سوڵحە عەشایەریە بـوو کەلە ژێـر فشـاری دەروونـی وکۆمەڵایەتیـدا وبە قسـەی مەلا وسـوڵحکەرانی نـاوچەکە وازی لەوە هێنـا کەشایەتی بـدات لەسـەر تـاوانکـاری کوشـتنی مامۆسـتا سـاکار کەمێـردەکەی خـۆیەتی. بـۆیە زۆری دەوێـت تـاژنێـک دەگـاتە ئەو ڕادەیەی کەبچێت سکاڵا تۆمار کات لەسەر پیاوێکی نێو خێزانەکەی. لەچوارچێوەیەکی ئـاوادا، دانـانی لیژنەیەکـی لەم جـۆرە، وەک مەرجێک لەسەروو دادگاوە، تـالە کەیسێکی ژنان بکۆڵێتەوە، بەدڵنیاییەوە ئەگەرەکانی ناردنەوەی جارێکی تری ژنـان بـۆ نێو ئەو فەزا توند وتیژیە خێزانیـە، زۆر زیـاتر دەکـات وسەرلەنوێ ژنـان دەخـاتەوە بەر مەترسـی لێدان وسوکایەتی ودوور نیە ژیانیان نەخاتە مەترسیەوە. ئەم لیژنەیە مەترسی ئەوەی هەیە کەببێـتە ئـامرازێک بـۆ دوورخستنەوەی کێشـەکانی ژنـان لەیاسا ودادگا ودروست کردنی فشاری خێزانی وکۆمەلایەتی بۆ ژنان تـا واز لەسکاڵاکانیان بێنن و بەم پێیەش نـاکـارا کردنـی دەوری هەر دادگایەکی تایبەت، لەم نیوەدا بەرجستەدەکاتەوە .

هەموو ئەو ڕاستاینەی سەرەوە بەڵگەن بۆئەوەی کەبڵێین هەنگاوەکـانی حکومەتی هەرێم بـۆ لەنـاوبردنی تونـد وتیـژی دژ بەژنان چەواشەکارانەیە ونەک نابێت هەر ببێتە جێگای ئومید و خۆشباوەڕی ڕێکخراوەکانی ژنـان وهەڵسوڕاوان و گروپـەکانی ژنـان، بـەڵکودەبێ بەخـەبـاتی یـەکگرتوو هوشـیارانەی بزوتنـەوەی ژنـانو پێکهاتووەکـانی بەشکسـتدا بکێشـرێت. تەنانـەت بێدەنگەکردن لەئاست ئەم هەنگاوانەی حکومەتی هەریمدا، بەمانای چاوەڕوان هێشتنەوەی خەبـاتێکە کە لەدژی کوشتنی ژنـان وستەمی سەرشـانیان بەڕێکـەوتووە، چاوەڕوانیـەک کەمـەعلوم نییـە چەنـد سـەد ژنێتـر دەبێتـە قوربـانی پیاوسـالاری ورەوشێک کەڕووبەڕووی ژنانی کوردستان کراوەتەوە. بەپێچەوانەوە دەبێ بزوتنەوەی ژنان وریکخراوەکـانی، تـا زووە یەکگرتوانـە هێـزی خۆی بەدەوری خواستەکانی"هەڵوەشانەوەی یاسای بـاری کەسێتی وشوێنگرتنەوەی بەیاسایەک کەیەکسـانی هەمەلایەنـەی ژنـان وپیـاوان بەڕەسمی بناسێنێ"، "هەڵوەشـانەوەی مەکتـەبی کومەڵایـەتی و هـەر لێژنەیەکـی سـەرو یاسـاو دادگـا، لەچارەسەری

بەشی: یەکەم

کەیسەکانی ژنانـدا"، "هەڵوەشانەوەی یاسای فرەژنـی وقەدەغـەکردنی هـەرجۆرە سـوڵحێکی عەشـایەری لەچارەسـەرکردنی کێشەکانی ژناندا".. بێنێتەمەیدانەوە. لەم نێوەشدا ئەرکی ئێمە وەک بەشی پێشڕەوو ڕادیکاڵ وشۆڕشگێڕی بزوتنـەوەی ژنانـە کەبێدەنگی ڕێکخراوەکانی ژنان و گروپەکان بشکێنین ولەکارنامەی چاوەشەکارانەی دەسەلات کۆمەڵگە بەئاگا بهێنینەوە.

سەرچاوە: ماڵپەڕی دەنگەکان - ڕێکەوتی: ١ی ئۆکتۆبەری ٢٠١٢

توندوتیژی بەرابەربە ژن و دراما عەرەبییەکانی ڕەمەزان

کەژاڵ ئیسماعیل

بەرتەسککردنەوە و سنوردارکردنی ئازادی ژن لەقاڵبی ئایدۆلۆژیای نێرسالاریدا و ئەو ترسەی لە خودی تاکدا چێنراوە تێگەیشتنی لە ماهییەتی ئازادی هێن بەرتەسک کردۆتەوە لەپێش پیاودا ژن ناچێتە ئەو قەناعەتەی بازدان بەسەر دیواری خودا بۆ نێو کۆمەڵگە هەڵەیەکی گەورەیە، ئاخر کاتێک ژن هەموو طقوسە تایبەتەکانی ڕەمزانی لەبەردەمدا کاڵکراوەتەوە و بەرتەسکککراوەتەوە لەچوارچێوەی تەلەفیزیۆندا، زۆر بێئاگایانە زۆربەی هەرە زۆری کاتەکانی خۆی سەرقاڵی بەدواچون و غەمخواردن کردووە بە دوای ئەو دراما تەلەفیزیۆنیانەی کە لە پێشبڕکێی بازرگانی و ساغکردنەوەی بەرهەمە سەقەت ولاوازە عەرەبییەکان زیاتر هیچ تازەگەری و وەپێشچونێک نابەخشێتە بینەر.

نمونەی ئەو درامایانەی لە کەناڵە جۆراوجۆرە عەرەبییەکانەوە پەخش دەکرێن هێن زۆرن لە هەژمار نایەن و زۆربەی هەرە زۆریشیان دوبارەن لە کرۆک وبابەتدا و باس لە کێشە کۆمەڵایەتییەکان دەکەن بەڵام بەشێوەیەکی سەرسوڕهێنەرو بینەریان دوچاری شۆک دەکەن و ژن لەنێو دراماکاندا لەبازنە چەقبەستووەکەی پیاوسالاریدا زەڕەیەک نەاتۆتە دەر بەجۆرێک دەرهێنەری بەناوبانگی میسری (ئیناس الدغیدی) موجەرەد دەرکەوتنی لەشاشەی تیڤییەکانەوە ڕۆژو بەتاڵ ئەکاتەوە و پێویستە ناوی لە لیستی هونەرمەندانی ئەو وولاتە بسڕێتەوە لەڕوانگەی هەندێک لەپیاوانی ئایینی و پارێزەرەکانەوە لەکاتێکدا ئەو خانمە زۆر ئازایانە کێشەی ژن ومناڵ و کۆمەڵگەی میسری لەڕێگەی دراماو فیلمەکانیەوە خستۆتە ژێر باسی کۆمەڵێک پرسی بێوەڵام.

ئەوی باسی منە ڕۆڵی ژنە لەنێو ئەو درامایانەدا و پەرۆشی ژنی بینەرە هەمبەر بەدواچونی دراماکان، بۆ نموونە لە نێو هەندێک درامای وەک (الباطنیە، افراح ابلیس، فنجان الدم، کلام نسوان، قانون المراغی و ابن الارندلی و درامای دیکەی

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

وەک باب الحارە و بیت جدی ٢) دا ژن زۆر بەشێوەیەکی بەرچاو ودیار دوچاری ئازاروزوڵم وچەوسانەوەی پیا وکۆمەڵگە ئەبێتەوە بەجۆرێک بەزۆر بەشودانی کچ و فرەژنی و خیانەتی پیا و گوێنەگرتن لە دەنگی ژن و بەسوک تەماشاکردنی ڕەگەزی مێ زۆر بەزەقی لەدراماکاندا ئەبینرێت و هێشتا بینەری ژن زۆر بەپەرۆشەوە موهەنەدی گۆڕیوە بە (موعتەز) و کچانی هەندێک لەووڵاتە عەرەبییەکان خۆزگە بە هاوسەرگیری ئەخۆن لەگەل ئەو ئەکتەرەی کە تا لووتکە سەرکێش و توڕەو شەڕەنگێزە، ئایا کچان حەزین بە گەڕانەوەی زەمەنە بۆ ئەو ساتانەی کە لەژێر گورزی (سی السید) دا

وەک کەنیزەک تەماشا ئەکران؟

ئایا ژن ناپرسێت بۆچی پیاو بەو شێوەیە یاری بەچارەنوسی ژن ئەکات، ژنێک و دووان وسیان چاویان تێرناکات،؟
ئایا تێگەیشتن لە ماهییەتی ئازادی و میکانیزمی کارکردن بۆ خوێندنەوەی فەلسەفی و کارکردن لەپێناو شیکردنەوەی ڕەهەندەکانی چەمکی ئازادی بەو شێوەیە لەلایەن ژنەوە شرۆڤە کراوە کە بەو شێوەیە ڕێگە بەخۆی بدات لەبەردەم شکاندن و سوکایەتیکردن بە کەسایەتییەوە نوتق نەدات و هێشتا ئەو کێبڕکێ بازرگانییە بە لوتکەی ئارامی و کاتبەسەربردن بزانێت؟
هەندێک لەژنان پێیان وایە گەڕانەوە بۆ ئەو زەمەنەی لەپشت پەردەوە قسەی لەگەڵ پیاو کردووە و تەنها لەپێناوی ئەوەدا کوڕێک یان دووان بۆ پیاو دروست بکات وەک ئەوەی لە درامای (باب الحارە و بیت جدی بەشی دووەم) جێژنێکی جوان وخۆش بەخشە، جێی ڕامانە ئەو ئەشقە وەهمیی کە لەنێوان هاوسەرەکانی نێو دراما سورییەکاندا ئەبینرێت و لەوانەشە هەر ئەو ئەشقەبێت کچانی ئاشق بە وەهمی هاوسەرگیری و چوتبون کردنێت لەگەڵ پاڵەوانی ئەو درامایانە دا لەکاتێکدا لەدرامای (زمن العار) دا بێوەفایی پیاو دەستخەڕۆکردن و خیانەت و ساویلکەیی ژن گەیشتۆتە ئەو پەڕی لوتکە و پاڵەوانەکانی ئەو درامایە هیچ بۆشاییەکیان نەهێشتۆتەوە تیایدا ئازاری ژن نەدەن، ئایا بینینی ئەو دراما تەلەفیزێۆنیانەی کە هیچ پەیوەندییەکیان نییە بە مانگی ڕەمەزانەوە چی بەخشیوەبەژن و چ گورێکی داوەتە بەر تاوەکو هێندە ئاشق بە نێوەندێک بێت لە ئازاردان و سوکایەتیپێکردن زیاتر هیچ کام لە ڕەهەندەکانی ئازادی ژنی نەخستۆتە ژێر پرسی لێکۆڵینەوە و چارەسەرکردنەوە ، ئایا ژنی کورد وەدوی ئەو ڕۆمانسییەتەدا ئەگەڕێت کە لەودیو چواردیواری خێزانەکەیدا وونی کردووە و بۆ پڕکردنەوەی ئەو بەتاڵییە عاتفییەی کە لەژیانیدا هەیە خولقەتی بە تەماشاکردنی دراما تەلەفیزێۆنییەکانەوە گرتووە و هیچ کات لەخۆی پرسیوە ئەگەر ئەو لەواقیعدا ڕۆڵی (وردە، الباطنیە) ببینێت و لەساڵێکدا چەن شوویەک بکات و ببێتە بازرگانی مادە بێهۆشکەرەکان وەک ئەو ئەبێتە جێی سەرنج و دەستخۆشی پیاو یان وەک دەیان لەوژنانەی کەبێتاوان لەودیو دیواری بەندینخانەکانەوە بەهیوای ڕۆژێکی ئازاد فرمێسکی خوێنین ئەرێژن ژیان ئەگوزەرێنێت .!؟؟

سەرچاوە: ماڵپەڕی دەنگەکان - ڕێکەوتی: ١ی ئۆکتۆبەری ٢٠٠٨

ڕەهەندەكانى توندوتيژى لەكوردستاندا.

ستارە عارف

گەر ياسا نەبوو دەبێتە شەڕى هەموان دژى هەموان" هۆبز"

بەپێى جاڕنامەى جيهانى مافەكانى مرۆڤ، مرۆڤ لەمافو ئەركو ئازاديو شكۆدا يەكساننو بەيەكسانيش لەدايك دەبن". بەپێى هەموو ڕێكەوتنو پێوەرە نێودەوڵەتيەكانيش مرۆڤ لەدەربڕينى ڕاو بۆچونو گوزارشتكردن لەلايەنى هزريو ئاينيو ويژدانى بێ جياكارى وەك يەكنو مافيان هەيە، هەموو پێوەرەكان جەخت لەداكۆكيكردن لەمافى تاك بێ جياوازى ژنو پياو دەكەنەوە.

هەرچەندە زەمينەى كۆمەڵايەتى و كەلتوورى پێگەيشتنى ئەم پێوەرانە بەپێى ژينگەى شوێنەكان دەگۆڕێت، نمونە لەكوردستاندا گەلێك فاكتەر هەن كەزەمينەى جياكارى و توندوتيژى لەسەر مرۆڤ بەگشتى و ژن بەتايبەتى دەڕەخسێنن و دروستيدەكەن، بەپێى سەرچاوەكان لەماوەى ١٧ساڵى دەسەڵاتى كورديداو لەژێر سايەى حكومەتە عيلمانى و ديموكراسيەكەى هەرێمدا زياتر لە"١٤"هەزار ژن كوژراون و ڕۆژانە دەكاتە كوشتنى"٣ - ٤"ژن. ئەمانە زۆرينەيان بەهۆكارى سياسى واتە بەدەستى سياسى و لێپرسراوەكان دەكوژرێن، كەلەدواى ڕاپەڕينەوە سەريهەڵداوە، لەپێناو كپكردن و شاردنەوەى مەرامە غەريزى و دزێوەكانى خۆياندا. ئەم كەلتورە ڕەنگى داوەتەوەو لەناو دامودەزگاكانيشدا هەمان هاوكێشە كارى پێدەكرێت و ئەم دياريدەيە لەهەموو جێگەيەكى كوردستان بوونى هەيە.

بەشى: يەكەم

لە ٨ مانگى رابردودا لەدەڤەرى رانيە"١٢٣"حاڵەتى توندوتيژى تۆماركراوەو لە ٦ مانگى يەكەمى ٢٠٠٨ دا زياتر لە"٣٠"حاڵەتى كوشتنو سوتاندنى ژنان هەبوە، نەك كەمى نەكردوە بەڵكو ساڵانە لەزيادبونداية، بەشێوەيەك لەساڵى ٢٠٠٣ دا لەرانيە "١٢"حاڵەت هەبوە.

٩٦ تاوانيش دژى ژنان لەسنوورى گەرميان لە ٦ مانگى رابردودا هەبوە.

لە ١ - ١ - ٢٠٠٧ تا ٣١ - ١٢" ٤٠٧ "تاوانو رووداوى دژ بەژنان هەبوەو "٣١٣"تاوان تەنها لەسليمانيو "١٠٤"تاوانيش لەگەرميانبون. زۆرينەى هۆكارەكانيش كۆمەڵايەتى و خێزانى بون، سيستەمى پياوسالارى رێبەرى ئەم كۆكوژيية لەباشورى كوردستاندا دەكات، هاتنى بەلێشاوى سەردەمى تەكنۆلۆژياو كرانەوەى كۆمەڵگا بەهۆكار دەزانرێت، بەلام هوشياربونەوەى ژنانيش هۆكارێكن كەئيدى سەر بۆ ئەم سيستەمە كەچ ناكاتو بەشێوەيەكى توندتر لەسيستەم وەلام دەداتەوەو خۆى دەكات بەقوربانى واتە لەگەوهەرى خۆكوشتن و سوتانى ژناندا ئەو پەيامە خۆى حەشارداوە كەئيتر سيستەمى دەسەلاتدارى پياو پەسند ناكرێتو رەتكردنەوەيەكى ئاشكرايە، لەهەمانكاتيشدا پەيامێكە بۆ ئەوەى كەكاتو شوێنى گۆڕانى كۆمەڵ و سيستەم هاتوە، لەو حاڵەتەشدا بێچارەيية كەژنان هيچ رێگايەكى تر بۆ چارەسەرى نابينن، وەك ياسا چونكە ياساو داد لەكۆمەلگاكانى رۆژهەلاتى ناوينو كوردستان بەتايبەتى لايەنگرى پياون چونكە وەرگيراوى شەريعەتو ئاينى ئيسلامن كەهيچ مۆركى مەدەنى بونو سەربەخۆيان پێوە نيەو هەموو دەسەلات بەپياو دەبەخشن و ياساى ناهاوسەنگ و لاسەنگن كەتەنها پياو ژمێرەى بۆ دەكرێت، بۆيە ناتوانرێت باس لەجێبەجێكردنى ئەم ياسايانەو يان دەركردنى ياساى تر بكرێت، تا سيستەمى دەسەلات نەگۆرێت، لەمە زياتر ژن پاناگەيەكى نيە بۆ داڵدەدان لەلايەن حكومەت و پەرلەمان و رێكخراوەكانەوە چونكە هەموو تيۆرى و دەزگاكانى هەرێم و ناوچەكە شێوازە زۆر تەقليدى و بێ گەرەنتيەكانن كەمرۆڤ ناتوانێت پشتيان پێ ببەستێت، لەبەرئەوەى هيچ باكگراوندێكى فيكريو شارستانى و هزريان لەپشتەوە نيە. ديارێدەى توندوتيژى و ياساى دژە ژن لەوڵاتە ئيسلامى و ئۆتۆكراتەكاندا وەك ئێراق و ئێران و وڵاتە عەرەبييەكاندا هەيەو سيستەمى ئاينى و سياسى رۆژانەى قوڵترو فەيراناويترى دەكات، بەجۆرێك بەپێى ئامارێكى زانستى لەزانكۆى تاران لەماوەى ساڵى ٢٠٠٣ - ٢٠٠٧ لەئێران ٢ هەزار ژن لەئەنجامى فشارى سياسى و كۆمەڵايەتى سيستەمەوە خۆيان سوتاندووەو رۆژانە رووداوى وەك هەڵهاتن و لێدان و كوشتنى ژنان روو دەدەن و كەزۆربەيان بەهۆى لێدان و روداوەكانەوە توشى حاڵەتى تەندروستى كوشندە دەبنەوە، بێجگە لەو رەوشە نالەبارەى ژنانى مانگرتوو لەزيندانە سياسى و مەدەنيەكانى شارەكانى سنەو تاران و هيتر دەيبەنە سەر ئازار دەدرێن بێ رەچاوكردنى بارى ژنێتى و تەندروستى و مرۆييان. بەپێى ئامارێكى ليژنەى بەدواداچوونى توندوتيژى دژ بەمێينەى سەر بەوەزارەتى مافى مرۆڤ، لەماوەى ٦ مانگى رابردوودا لەهەرێمى كوردستان"٥٦"ژن كوژراونو "١٥٠"ژنيش

سوتاون، بەڵام راستیەکەی بەپێ کۆکردنەوەی حاڵەتەکان بەم شێوەیەیە، "٦٣"ژن کوژراون، کەبە"٥٦"نوسراوە،٧ حاڵەت کەمتر نوسراوە. چونکە حاڵەتەکان بەپێی شوێنەکان زیاترن لەوەی کەتۆمار کراوە، ژمارەی سوتانی ژنانیش لەهەرێم "١٩٢"حاڵەت دەکات،

کەبە "١٥٠" تۆمار کراوە، واتە ٤٠ حاڵەت کەمتر تۆمارکراوە، بەم شێوەیەیە .
لەمانگی "١ - ٦" لە پارێزگای هەولێر"٣٢"حاڵەتی کوشتن و ٧٨ سوتاندنی ژنان هەبوە .

لە ٦ مانگی رابردوی شاری سلێمانی، "١٥"کوشتن و ٥٦ حاڵەتی سوتاندنی ژنان هەبوە .

لەشاری دهۆکیش لە ٦ مانگی رابردودا،"١٦"حاڵەتی کوشتنو ٥٦ سوتاندنی ژنان هەبوە، بەو پێیە هەولێر زۆرترین حاڵەتی توندوتیژی بەرامبەر بەژنان بەخۆیەوە دەبینێت.

لەم رۆژانەشدا ٦ حاڵەتی سوتاندن لەهەولێرو دوو حاڵەتی بریندابون لەکەرکوک رویانداوە.

* ١٠ - ٢ رۆژی جیهانی دژی توندوتیژی و دژی بەکارهێنانی هێز، ئەم رۆژە لەلایەن نەتەوە یەکگرتوەکانەوە ناوی لێنراوە بۆ بەکار نەهێنانی زۆرو توندوتیژی، رۆژی جیهانی بەکارنەهێنانی زۆر بەهۆی رۆژی لەدایکبوونی مهاتما گاندی رێبەری هیندەوەیە. کەبەشێوەی میتینگ و خۆپیشاندانی جەماوەری سەرتاسەری بێ بەکارهێنانی چەک و میلیشیا توانی سەربەخۆیی وڵاتەکەی مسۆگەر بکاتو وڵاتەکەی لەدەستی ئینگلیز دەربهێنێت. ئەم بریارە لەرێکەوتی ١٥ - ٦ - ٢٠٠٧ لە نیویۆرک دراو وڵاتانی لایەنگری ئاشتی و ناتوندوتیژی یادیانکردەوەو بەسازکردنی میتینگ و خۆپیشاندان و لەزۆر شوێنیش بەهەڵکردنی مۆمو ئاگرو بەدەستەوە گرتنی لەپێناو نەفرەت لەغەزەب و شەڕو بەڵێ بۆ ئاشتی لەتاریکی شەویشدا کەڵکیان لەم رۆژە سیمبۆڵیە وەرگرت .

هەرچەندە لەوانەیە بوترێت کەهیند دوژمنەکەیان هێندە تۆتالیتارو زاڵ نەبونو بەڵکو بڕوایان بەچارەسەری ئاشتیانەش هەبوە، دوژمنی ئێمە لەبەرامبەردا زاڵ و توندڕەون کەهەموو چارەسەریەکی ئاشتیانە رەتدەکەنەوە، بەڵام دەتوانرێت ئەم رۆژە لەناو کۆمەڵی ئێمەشدا نمایش بکرێت و زەمینەی کەمکردنەوەی توندوتیژی سیستەمی پیاوسالاری برەخسێنرێت. سەرچاوەکە دەڵێت، لەو یادەدا لەسویسرا بینیمان ژنێک لەلایەن پۆلیسەوە دەستگیرکراوەو بەزۆر دەخوازرا بخرێتە ناو ئۆتۆمبێلەکەوەو ژنەکەش خۆڕاگری دەکردو قسەی بەپۆلیسەکانیش دەوت، دەڵێت کەبینیمان بەو شێوەیەیە رووی

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

خۆپیشاندانەکەمان کردە پۆلیسەکان و کامێرامان خستنە سەر تا پۆلیسەکان دەستیان لەتوندوتیژی هەڵگرت و بەئارامی و بەڵێنیان بەژنەکەداو کێشەکە بێ توندوتیژی کۆتایی هات. بەو شێوەیە رابەری میتینگەکە دەڵێت ئەگەر ئێمە ڕێگەمان بدایە کێشە قورستر دەبوو.

لەو رۆژەدا پێویستە داوا لەرێکخراوە سیاسی و کۆمەڵایەتیەکان بکرێت دەست لەچەک هەڵبگرن و زمانی گفتوگۆ لەکێشەکاندا بەکاربهێنرێت و هەوڵی جیاکردنەوەی ئایین لەسیاسەت و دەوڵەت بدرێت و هەوڵی هێنانەکایەی سیستەمێکی سیکۆلاری و دادپەروەری سەربەخۆی دوور لەسیاسەت بدرێت و ئایین بەهەموو رەهەندەکانیەوە لەسیاسەت جیابکرێتەوە.

سەرچاوە: ماڵپەڕی دەنگەکان - ڕێکەوتی: ٢٠ی ئۆکتۆبەری ٢٠٠٨

سەرچاوە
Serchawe

پیرۆز بێت هەفتەی بەرەنگاربونەوەی توند و تیژی دژ بە ژنان و ئافرەتان!!

مەهدی خالید خەمبار

ماوەیەکە لە روبەرێکی بەرفراواندا کار بۆ هیچ نەبێت کەم کردنەوەی توندو توندوتیژی و بە چاوی سوک تەماشا نەکردنی ژنان و ئافرەتانی کوردستان دەکرێت ئەم هەنگاوانە دەشێ سەرکەوتن بە خۆوە ببینن ئەگەر هات و بەر لە هەمووان ، حکومەت و پەرلەمانی کوردستان و حیزب و هەموو تاکە ئازادیخوازەکان و تەواوی دام و دەزگا حکومی و ناحکومی و ڕێکخراوە مەدەنیەکان و داکۆکی کاران لە مافەکانی ژنان و ئافرەتان و خوێندنگە و مزگەوتەکانیش بەشداری کاریگەرانەی تێدا بکەن و ڕۆڵی چالاکانەی خۆیان بگێڕن چونکە ئەمە پرۆسەیەکە و پانتاییەکی فراوانتر لەوەی بیری لێ دەکەینەوە دەگرێتەوە و ڕەنگە ڕوبەڕوی زۆر ئاستەنگ و گرفت و کۆسپ ببینەوە و ناشکرێت کێشەیەکی هێندە ئاڵۆز و ژەنگ هەڵگرتو لە ماوەی تاکە هەفتەیەکدا بێتە چارەسەرکردن! هەروەها ناشکرێ ئەم ئەرکە قورسە بە تەنها بخریتە سەر شانی ئافرەتانی کوردستان، کێشەکانی ژنان و مەترسی کوشتن و سرپۆشکردنیان تەنها لە ناوەی وڵات پەنگی نەخواردۆتەوە و و خانمانی کورد لە دەرەوەی وڵاتیش ڕوبوڕوی هەمان گوشار و توند و تیژی بونەتەوە و دەبنەوە و چەندانیان بە ڕۆژی ڕوناک و بە بەرچاوی مرۆڤایەتیەوە خنکێنران و لە نێو بران، بۆیە ئەمڕۆ کاتی ئەوە هاتوە و بگرە تێپەڕیویشە کە ئەم خەمە ببێتە خەمی هەموو لایەکمان و ڕێگری لەم نەرێتە بکەین و بە توندی لە دژی بوەستینەوە.

من لای خۆمەوە بەر لەوەی گلەیی لە خومان بکەم، لە گۆشەنیگایەکەوە گلەیی لە ناتەبایی و نا هاوتەریبی بۆچون و ڕیزەکانی تاکەکانی ژنان و ئافرەتان کە بە هۆی گرێدانیەوە بە ڕێبازێکی سیاسی بەرتەسکەوە بەرژەوەندیە باڵاکانی ژنان

کە خۆشی بەشێکە نەک هەر پشتگوێی دەخات، بەڵکوو لە دژی ئەو دەنگانەش دەوەستێتەوە کە داکۆکی لە مافەکانی دەکەن! بۆیە پێویستە ژنان و ئافرەتان هەوڵی چارەسەرکردنی ئەم شەبەقە گەورەیەی نێوان ڕیزەکانیان بدەن، متمانە و بڕوای تەواویان بەوە هەبیت کە بەر لە وەی کەسێکی سیاسی یان ئاینی یان مەزهەبی بن ئەوا ژنە، ئافرەتە، خانمە و لەو گۆشە نیگایەوە خۆیان لە بەرەیەکی تۆکمەی یەکگرتودا قایم بکات ، نەک وەک هەندێک بۆچون کە زیانی گەورەتر بە کێشەکەیان دەگەیێنێ، ئەویش سەنگەر گرتنە لە پیاو! بەڵکو بۆ وەرگرتنی مافە ڕەواکانی خۆیان و وەستانەوە لە روی تیرۆر کردن و هەتک کردنیان.

من بۆ خۆم وەک نوسەرێک زۆرم بە لامەوە شەرمە کە کاتێک دەنوسم (ژنان و ئافرەتان)،(قوتابیان و خوێندکاران)،(لاوان و گەنجان) کە ئامانجی ئەم شێوە درکاندنەی من و کەسانی تری وەک من، ئەوەیە کە کەسێک بە ناڕەوا مۆری دژە بێ لایەنی نوسینەکەمانەوە بلکێنرێت!، چونکە کە نوسیم ئافرەتان ئەوە دەوترێ سەر بە فڵان لایەنە و گەر نوسیشم ژنان ئەوا بێ سێ و دوو نوسینەکەت بە لاینەنگری لایەنێکی تر دەدرێتە قەڵەم. کە بەڕای من ئەمە گوناهێکی گەورەیە بە پلەی یەکەم لە ئەستۆی خۆدی ئەو چین و توێژانەی کۆمەڵ ، کە پێویستە کار بۆ دۆزینەوەی یەک ناوێکی گونجاو و سڕینەوەی ناوەکەی تر (کە وەکو هەویەی وایە) بکرێت و بە دەستەیەک لە شارەزایان و پسپۆرانی بواری زمان زانی بسپێردرێت، نەک بەم جۆرەی ئێستا، کە بۆ نمونە لە پەرلەمانیشدا ناتوانرێ ناوێکیان ببەن و ناوەکەی تریان فەرامۆش بکرێت، لە بچوکترین بەرپرسی حکومیەوە تا گەورەترین دەسەڵات ناچارە هەردوو ناوەکە بە خوایشتی خۆی بێت یان پێچەوانەوە دەبێت وەک یەک ببات! لێرەدا من لە بەر ئەوەی بابەتەکەم تایبەتە بە کێشەکانی ئەمڕۆی ژنان و ئافرەتانی کورد، بۆیە ڕوی داوام دەکەمە سەرجەم خانمانی کوردستان تا ببنە ڕچە شکێن لە یەکلای کردنەوەی ناوی خۆیان تا هەمومان بەو ووشە پیرۆزە ناویان ببەین و وەک یەک هاوکار و خەمخواریان بین، خۆ ئەگەر وەک پێشنیارێک بوترێت (یەکێتی گشتی خاتوان یانیش خانمانی کوردستان) کە نە ژنان و نە ئافرەتانیش دەمێنێتەوە.

شتێکی ئاساییە مرۆڤ خاوەنی بیرۆباوەڕێکی سیاسی و ئایدیای جیاواز بێت ، بەڵام گەر وەک نەتەوە بیر بکەینەوە، ئەوا ناکرێت تۆ بە بیانوی ئازادی بیر و باوەڕ لە دژی هەموو بەها پیرۆز و مرۆییەکانی گەلەکەی خۆت بوەستیتەوە و هەرچی هێڵی سور هەیە بە ئارەزوی خۆت و بۆ بەرژەوەندی تایبەتی بیانبەزێنیت!، خۆ ئەگەر وەک مرۆڤیش بیر بکەیتەوە، ئەوا دیسان کۆمەڵێک بنەما و پرنسیپ و ڕێسای مرۆیی هەن دیاسەنەوە ڕێگات پێ نادەنەوە تا بە هەر بیانویەک بێت وە لایانەوە بخەیت و حیسابیان بۆ نەکەیت. لێرەدا، بە دەر لەوەی باس لە بەشێکی هەرەزۆری ئێمەی پیاوان یان(نێر) بکەم، لە ژێر کاریگەری ڕاستەوخۆ و ناراستەوخۆی تێکەڵ و پێکەڵ بونی ئاین و کەلتور و داب و نەرێت و سەربارى ئەمانەش،

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

کەلتوری میلەتانی زۆردار لە سەر ژیانمان و ئاوێتە و تێکەڵاو بونیان بە خوێنمان و ئیدمانمان گرتنمان پێیان، کە هەمیشە حەزمان لە خاوەن بڕیاربونی خۆمانە و نابێت کەس مافی ووشەی (نا)ی هەبێت لە بەرامبەرماندا و ئەم دەسەڵاتە پیاوسالاریەمان تام چێژێکی هێندە خۆشی پێ بەخشیوین و بە جۆرێک سەرمەست و گۆشەگیری کردوین کە جگە لە خۆمان بیر لە شتی تر نەکەینەوە و وابین بەم جۆرەی کە ئێستا هەین و مەگەر مەرگ ناخمانی لێ بشواتەوە! ئەمەش زۆری دەوێت تا ئەم نەوەیە بە کۆتا دێت و هەتاوێکی گەش بۆ نەوەکانی دوای ئێمە لە ئاسۆوە سەردەربهێنێت !!!، ئەمە لە مەر ئێمەوە، بەڵام ناکرێ ڕۆڵی خەراپی هەندێک یان بەشێک لە ژنانیش فەرامۆش بکرێ! ئەدی ژنان بۆ پێشێلی مافەکانی خۆیان هەندێ کات کێبڕکێ دەکەن و دەست لە پشتی پیاوان دەدەن بۆ زیاتر سوربون لە سەر هەمان ڕەفتاو کردارە دژە مرۆییەکانمان؟ دەبنە فاکتەر و پشتیوانێکی تر تا قەڵای تاوانەکانمان لە دژی خۆیان بەرزتر بکەینەوە! کە دڵنیام قەناعەت و بڕوای بەو دەربڕینەی خۆی نیە کەچی لە ژێر فیشاری هێزێکی دەرەوەی خودی خۆی ئەو بڕیارە دژە دەدات و پشتگیری لەو دەنگە نەشازانە دەکات کە مافە سادەکانی خودی خۆشی دەهاڕن! بۆ نمونە لە دەنگدانەکانی پەرلەماندا سەبارەت بە بڕیاری باری کەسێتی و بە ڕەوا زانینی فرە ژنی، دەستی لە دژی خودی خۆی وەک ئافرەتان بەرز دەکردەوە و دەستی نەخێریش لە دژی ئەو دەنگە ئازادیخواز و مرۆڤ دۆستانانە بەرز دەکردەوە کە داوای لابردنی هەندێک لەو نەرێت و یاسایانە دەکرد کە مافەکانی ژنانی بە درێژایی مێژو لە ژێر بەردەئاشی ئاین و کلتوردا هاڕیوە و تێک و پێکی شکاندوە!!! ، ئا ئەمە بەزاندنی هێڵی سور نیە؟ ئا ئەمە ناڕاستی و خیانەت کردن نیە لە گەڵ خودی خۆیدا،؟ ئەرێ گەڵۆ کام ژن هەیە کە بە ویستی خۆی حەز بکات پیاوەکەی دوو ژنی هەبێت؟ کام ژن هەیە کە حەز بکات ئەو پیاوەی پێشدا هەموو شەو و ڕۆژەکانی پێکەوە بوون ئێستا نیوەی بەر بکەوێت؟ کام ژن هەیە کە بە خوایشتی خۆی حەز بکات پیاوەکەی شەوجێی لە گەڵ دوو یان سێ ژندا بکات ؟؟

سەرچاوە: ماڵپەڕی دەنگەکان - ڕێکەوتی: ٢٢ی نۆڤەمبەری ٢٠٠٨

سەرچاوە
Serchawe

پێش ٢٥ی نۆڤەمبەر..

حەمەی ئەحمەد ڕەسوڵ

ئایا کۆمەڵگای کوردی بەرهەمهێنەری توندوتیژییە..؟

پێبەپێی ئێنسکلۆپیدیا، چەمکی توندوتێژی، بریتییە لە هەر کردارێک یان هەر ئازارێکی جەستەیی و دەروونی یان هەڕەشەو جنێو و قسەی ناشرینێک کە دەکرێتە سەرکەسی بەرامبەر لەهەر شوێنکاتێکدا بێت، جاچ لەخێزاندا بێت یان چ لە کۆمەڵگادا بێت.

توندوتیژی ڕووبەڕووی تاکەکانی کۆمەڵگا دەبێتەوە بەبێئەوەی کە جیاوازی بکرێت لەنێوان کەسەکاندا، هەروەها ڕەگەزو ئایین و ئێتنیک و کەلتوور ناکرێن بەپێوەر و سامان و تەمەن و هێزو دەسەلاتیش نابنە ئاستەنگ بۆ ڕاگرتن و نەهێشتنی کرداری توندوتیژی !.

توندوتیژی لەچەندین هۆکاروسەرچاوەی دیارو نادیارەوە دروست دەبێ ..بەلام بەنیسبەت کۆمەڵگەکەمانەوە،بەدرێژایی مێژوو کەشوهەوایەکی لە شێوەی ژیانی نێو دارستان و پێشەلانێکانی بۆ فەراهەمکراوە، بۆیە تاکی کورد ناچار بووە ژیانێکی سەپاو و زۆرەملێ و دڕندانە بژی،هەر بۆیەشە خەسڵەتی بەرامبەرە نەیارەکەی خۆی هەڵگرتووە، بەلام بێگومان ئەو توندوتیژییەی

بەشی: یەکەم

کە هەنووکە لە کۆمەڵگاکەماندا هەستی پێدەکەین و لەگەڵیدا دەگوزەرێین، مەرج نییە هەمووی و سەرتاپای میراتی ئەو مێژووی ژێر دەستەییە بێت، یان بەرهەمی سەردەستەیی کەلتووری نەتەوەی زاڵ بێت... بەڵکوو ئێمە کۆمەڵگاکەمان خۆی بەرهەم هێنەری توندتیژییە !..

لە نێو منداڵدانی کۆمەڵگاکەشماندا رەگەکانی توندوتیژی لەنێو کەلتووردا چەقیون، کەلتووری خێڵەکی و هۆزگەرایی کە دابونەریت و بەهاونۆرمی کۆمەڵایەتی. سوننەتییان پیرۆز راگرتووەو دەیپارێزن، لەنێو گوتاری ئاینی پەڕگیردا ئامادەیە کە ناڕاستەوخۆ خۆی دەخزێنیە نێو خێزانەکانمانەوە لە دووتوێی پەروەردەی کۆمەڵایەتیدا، وشیاری کۆمەڵایەتییەک بەتاکی کورد دەبەخشن کە لە ناواخندا هەڵگری دیدگاو ئایدی و رەفتاری توند و رەق و زبرن کەدواجار خوڵقێنەری توندوتیژی و کەلتوورێکی سیخناخ لە زەبروزەنگە!

شایانی وتنە، کۆمەڵگاکەمان خاوەنی مێژوویەکی درێژە لەپیادەکردنی توندوتیژیدا بەهەموو جۆرەکانییەوە، توندوتیژی سیاسی، کۆمەڵایەتی، ئایینی، خێزانی، ئابووری کەمەخابن زۆرترینی قورسایی ئەو توندوتیژییانە دەکەوێتە سەر ژن و منداڵ وگەنج: ئەو توێژانەن کە ئاراستەکانی توندوتیژی دە یانگریتەوە دەیانکات بە توێژێکی لاوازو بێهێز و بێئیرادە و فرێیان دەداتە پەراوێزی کۆمەڵگاوە... تاکەکانی کۆمەڵگای کوردی توانایەکی لەرادەبەدەریان هەیە بۆ وەرگرتن و قبوڵکردنی توندوتیژی، چونکە تاکەکان دەستەوەستان وبێباکن لە مبوارەوە، بۆیە بەئاراستەی ناوەوەی کۆمەڵگا، وەکو فابریکەو کارگەیەک وایەو توندوتیژی بەرهەم دێنێ. کەلتووری عەشیرەتی وخێڵەکی ئێمە سینحناخە لە بڕوا بوون بەتوندوتیژی!..

حیزبەکانمان چەندین ساڵە کاریان لەسەر توندوتیژیی کردووە، وەکو مەسەلەیەکی پیرۆزو موقەدەس تەماشایدەکەن و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانمان لێوانلێون لەتوندوتیژی و رۆژانە کایەی کۆمەڵایەتی تاکەکان بەرهەمی دەهێننەوە و ئاسایی و شەرعی دەکەنەوە، کەتەنانەت گەیشتۆتە ئەو رادەیەی کە توندوتیژی بووەتە کەلتوور، چونکە کەلتوورەکەمان خۆی چووەتە قۆناغێکی خراپ و پڕ مەترسیداری خۆیەوە، بەو واتایەی کە ئێمەی کورد بەهاکانی توندوتیژی و لێبووردەییمان لە بیرکردوون، کە ئەمەش خۆی لەخۆیدا مەترسییەکی گەورەی لەسەر بوون و ژینی ئێستا و ئایندەمان هەیە !..

ئەگەر بەچاوێکی پڕ لەسەلیقە و دیقەتەوە لە رەهەند و ئاراستەکانی توندوتیژی نێو کۆمەڵگاکەمان بڕوانین، دەبینین کە

بەشی: یەکەم

توندوتیژی بۆتە شتێکی باو، زۆر پەرشوبڵاوبۆتەوە کە ئیدی پێویستی بەهەڵوەستە لەسەرکردنەو دەبێت لە ئاستی تاکەکەس و گروپ و کۆمەڵاندا نیشانەی پرسیارێکی گەورەی بخرێتە سەر!.

مەخابن و ئەفسوس، توندوتیژی لەژیان و لەگوزەرانی ڕۆژانەماندا ئەوەندە ئاسایی بووەتەوە لای خەڵکی کە ئیتر مرۆڤ بە توندوتیژی نەبێت ناتوانێ تەعبیرو گوزارشت لە خودی خۆی و لەبوون و لەهەڵوێست و ڕەوشتی خۆی و خێزانی بکات.. یان دەتوانین بڵێین کە توندوتیژی وایکردووە کە خەڵک بۆ بەدەستهێنانی کەمترین ئاستی ژیان وپارووەنانەکەی خۆی ڕێگایەک لە ڕێگاکانی توندوتیژی هەڵبیژێرێ. شێوازەکانی توندوتیژی زۆرن وگرنگترینیان کوشتن و فڕاندن و دەستدرێژی سێکسی و لاقەکردنی ئافرەت و لەشفرۆشی ژنان و تەنانەت ناچارکردنی ژن بۆپرۆسەی سێکسی و هاوخەویکردنی هەربە توندوتیژی حسێبی بۆ دەکرێت..

کرداری توندوتیژی: ڕەنگە دەرهەق بە جەستەی فیزیکی ئەنجام بدرێت،یان لەهەمبەر هەست وسۆزدا پیادە بکرێت،یان لەوانەیە ڕۆحی بێت.. توندوتیژی دژ بەژنان بەهەرجۆرێک وبە هەر شێواز و لەهەر شوێن و کاتێکدا بێت، ئەوا بەتاوان دەژمێردرێت... ئەگەر ئەوانەی توندوتیژی مێرد یان برا و باوک و مام و ئامۆزاو... تاد. بوون ئەوا بەتوندوتیژیی خێزانی ناوزەد دەکرێت... پەروەردەی خێزانی کوردیش نەریتی و تەقلیدی و نادەربەدەستە، سەربەهیچ میتۆدێکی زانستی جیهانی نییە، کانگەی جیاوازی و نادادپەروەرییە،جیاوازی جێندەری لەنێوان ڕەگەزی نێرومێدا دەستەبەر دەکات... خێزانی کوردی زەمینە خۆشدەکات بۆ نایەکسانی و جیاوازی و ناعەدالەتی کە ئەم هۆکارانەش فاکتەری سەرەکین بۆ بەرهەمهێنانی توندوتیژی و بەکارهێنانی شێوازەکانی زەبروزەنگی،کەم نین ئەو خێزانانەی کە منداڵەکانیان بەلێدان و ئازاردانی جەستەی گۆشدەکەن، هەڕەشەوجنێوپێدان و سووکایەتی پێکردنیان دەکات بەپیشەی ڕۆژانە کە ڕۆح و دەروونیان دەشێوێنێ، شێوازی زیندانکردن و کۆنترۆڵکردنی پارەو کات و خواردن و خواردنەوەی منداڵانیش بەکار دێنن..

لەنێو خێزانی کوردیدا،توندوتیژی بەشەرعی و ئاساییکراوە، گووتاری ئاینی و کەلتووری باوی کۆمەڵگاکەمان زەبروزەنگ و توندوتیژی دژ بە منداڵانی کردووە بە کارێکی ڕەوا و ئەرکێکی سەرشانی باوان، وانەکانی پەروەردەی کۆمەڵایەتیان بارگاویکردووە بەشەق و زللە و تێهەڵدانەوە..لەپاڵ ئازاری جەستەییدا ..ئازاردانی دەروونی و ڕۆحی منداڵیش بەشەرعی کراوە.. لەرێژەیەکی زۆری خێزانەکاندا زۆر ئاسایی و ڕۆژانە وشەی بریندارکەرو قسەی ناشرین و جنێو پێدان بەکاردێت.. ئەفسوس تەنانەت زۆرێک لەدایکان پێش باوکان ناووناتۆرەو نازناوی ناشرین لەمنداڵەکانیان دەنێن..بەسووکی تەماشایان دەکەن و فەرمانیان بەسەردا دەدەن،هەڕەشەیان لێدەکەن کەوا ئازاری جەستەییان بدەن. بەبەردەوامی ڕەخنەیان لێدەگرن کە

گوایە تەمەڵن و ناشرینن و زیادەن و بێسوودن... دەنگی زلیان بەسەردا بەرزدەکەنەوە.. دوا جار لێیان دەدەن و دەست و قاچیان دەشکێنن، پارە و خەرجییان لێدەگرنەوە، کۆت و بەندیان دەکەن،چەندان ڕێگەی ناشەرعی و نائاسایی بەکاردێنن بۆ پیادەکردنی زەبرو زەنگ و توندوتیژی!!

لێدانی جەستەیی و ئازاردانی دەروونی ورۆحی لە خێزانەکانی ئێمەوە بەرێژەیەکی ئێجگار بەرز ئاراستەی کچان و رەگەزی مێ دەکرێن... حسێبی نیوە مرۆڤ و کەمتریشیان بۆ دەکرێت،بەبیانووی ناموس و شەرەفەوە ژیانیان لێدەکرێت بەدۆزەخ و تەمەنیان پڕ دەکرێ لەترس و دڵەڕاوکێ و نائاسوودەیی، بۆیە تاکی کورد بەگشتی و ژنی کورد بەتایبەتی تاکێکی ترسنۆک و بێئیرادەو بێ متمانە و بێباوەڕ بەخود و بەکۆمەڵگ و بێناوەڕۆک و بێئامانج و تۆراو لە ژیانن... تاکێکە لاوازو بێتوانا بەرامبەر بە ئەرک و مافەکانی خودی خۆشی... تاکێکە لە نێودەروون و هزریدا زەمینە خۆشە بۆئەوەی کە لادەرولاڕێ بێت و ئامادەگی تێدایە توندوتیژی بەرهەم بهێنێتەوە و گەندەڵی بەهەموو دنیادا بڵاو بکاتەوە... ئامادەگی تێدایە توندوتیژ بێت تادەگاتە ئەوپەڕی قیامەت و مەحشەر!.

سەرچاوە: ماڵپەڕی دەنگەکان - ڕێکەوتی: ٢٤ی نۆڤەمبەری ٢٠٠٨

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

پاساوی توندوتیژی بۆ توندوتیژی

دڵسۆز حەمە

لەگەڵ ئەوەی شەرعیەتدان بە فرەژنی وبەیاساییکردنی پۆلۆگامی وەکو فۆرمێکی کۆن و پریماتیڤی هاوسەرگیری، بۆ خۆی یاسایەکە هەڵگری ناوەڕۆکی پڕ توندوتیژی وبەرجەستەکردنی عەقلیەتی بە مێگەل تەماشاکردنی ژن و، بە شتومەککردنی ژن وپێشێلکردنی تەواوی بونیادی ئینسانی وکەرامەتییێتی، داماڵینێتی لەبەهای سروشتی خۆی وەکو مرۆڤێکی کامڵ وسەربەخۆ، شەرعیەتدان بە هارسەرگیری پیاوێک لەگەڵ زیاد لە ژنێکدا، لە کۆمەڵگایەکی وەک ئەوەی ئێمە کە کۆمەڵگایەکە تاسەرئێسقان فەرهەنگی پاتریارک ودەستئاوەڵایی نێر بەسەر مێدا هێندە بەهێز وبێلێ پرسینەوەیە، هێندە شەرعیەتی کۆمەڵایەتی هەیە، کە دەبینین، شەرعیەتی ئەو دەسەڵاتەو چەمکە ئەخلاقی وسنورە قەدەغە کراوەکانیەتی کە ڕۆژانە جەستەی دەیان ژن دەکاتە خەڵتانی خوێن، دەیانی دی بە جۆرێکی دی دەبنە قوربانی و ڕوبەڕی مەرگی لەسەرخۆ دەبنەوە، ئەمە جگە لەوەی لە کۆی گشتیدا چارەنوسی زۆربەی ژنان بە پێی ئەو شەرعیەتە پاتریارکیە لەدەستی خۆیدا نیە، هەرئەم یاسا نەنوسراوەشە کە هەزاران کچی منداڵ وهەرزەکار بە بڕیاری باوک وبرا خێزان بەگشتی لە خوێندن مەحروم دەکرێن، چارەنوسیان، شێوەی ژیان وسنوری جوڵەو هەڵسوکەوتیان، مێردکردن و هەڵبژاردنی دوارۆژیان، وەکو هەرکۆیلەیەکی سەدەی هەڤدە وهەژدە خۆی خاوەنی بڕیاری ژیان وچارەنوسی خۆی نیە، لە سفیرێکی وەها نابەرابەر ونایەکسان و نامرۆڤانەدا کە فەرهەنگی پاتریارک بەرهەمی هێناوە، هەمانکات بۆ خۆی ئەو سفیرەش بەرهەمی فەرهەنگی پاتریارکی خۆیەتی کە فاکتەرەکانی نەریت و نزمی هۆشیاری گشتی و ئایین و هەژاری ونزمی باری ئابوری ڕۆڵی سەرەکیان هەیە لە ڕاگرتن و دەسەلاتپێدانیدا، لە سفیرێکی ئاوەهادا، شەرعیەتدان بەفرە هاوسەری بۆ پیاو، درێژەی هەمان ئەو

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

سفیرە نایەکسان و هەلاواردن وجیاکاریەیە کە فەرهەنگی پاتریارکی لە کۆمەڵگای ئێمەدا بەرهەمی هێناوە، شەرعیەتدانە بە ڕویەک لە ڕوەکانی توندو تیژی وچەوساندنەوەی ژنان، دیدی بە مێگەل تەماشاکردنی ژنان لەم پرۆژەیەدا بە چەندان شێوە سوکایەتی وبێحورمەتی بە بەهای مرۆڤانەی ژن کردوە، هەر لەسەروبەندی قەبوڵکردنی فۆرمی گشتی یاساکە تادەگاتە مەرجەکانی، ئینجا پاساوەکانیشی، هەریەک لەوانە لەسەربنەمای بەکەم تەماشاکردنی ژنان و بریندارکردنی کەرامەت وبەهای ئینسانی بیناکراوە، کە من زیاتر لەسەر پاساوەکان دەوەستم، چونکە مەرجەکان هێندە کۆمیدی وساختەو بێمانان، هێندە فێڵێکی ئاشکرایە لە ماف وعەدالەتی کۆمەڵایەتی کە دەتوانین بڵێین ئەمە ڕونترین بەڵگە بو بۆ پیشاندانی ڕوی پاتریارکی ودواکەوتویی سیستەمی سیاسی لە وولاتی ئێمەدا کە بەدڵ خەون بە دیموکراسیەوە دەبینێت وخۆی وەها نیشان دەدات، بەلام بە عەقڵ لە ئایین ونەریت وفەرهەنگی پاتریارک وخێڵەکیدا هەردوقاچەکانی چەقیون، پاساوەکانی یاسای فرەژنی لە میکانیزمی دەرکردنی یاساکەو مەرجەکانی گەلێک ئازاراوی تر وپڕی لە سوکایەتیکردن و دیدی بە شتومەککردنی ژنانە، پاساوی بێوەژن وقەیرەکچ !! بەو مانایەی یاسای فرەژنی بۆ فراوانترکردنی بازاری ساغکردنەوەو سەرفکردنی ژنانی بێمێرد وکچانی بەتەمەن وشونەکردون،

کە ئەمە لە ڕوی کۆمەلایەتی ولە ڕوی ئەخلاقی ومرۆڤایەتیشەوە، قسەکردنە بەناوی توێژێکی کۆمەڵایەتیەوە، قسە کردنێک کە لە بەهای ئینسانیان دێنێتەخوار هەمانکات زیادەڕۆییە بۆسەر پریڤاتی ئەوان ،مرۆڤ وەختێ دەگاتە دەزگایەکی وەکو پارلەمان لانی کەم دەبێت لە ڕوی هۆشیاری وهەستی مرۆڤایەتی وئسوڵی کۆمەڵایەتی لەوە تێبگات کە هەموو مرۆڤێک پریڤات و سنوری تایبەتی خۆی هەیە، دەردی کوشندەی کۆمەڵگای ئێمەو زۆربەی کۆمەڵگا نەریتی ودواکەوتوەکان، نەزانین ونەدیتن ودانەنانە بەو پریڤات وسنورەدا، بەڵکوو ئەم فەرهەنگانە لەسەر سڕینەوەی تاک وتێکوپێکشکانی گیانی تاک ڕەوی وسەربەخۆبونی مرۆڤ وسەندنەوەی ئازادیەکانی بیناکراوە، بەتایبەتی ئەو تاکە ئەگەر مێ بێت، بەڵکوو هیچ دونیابینی ئەخلاقیی کۆمەڵایەتی ئێمە لەسەر دوپایەی سەرەکی هاڵسوکەت لەگەڵ ژنەکاندا دەکات، گومان و جەستە، جەستەی ژن هێندە کۆدێکی ئەخلاقی گرنگ وهەستیار وئاڵۆزە کە هەڵگر وکورتکراوەی هەمو کۆدەکانی ترە، ئەم دیدە جەستەییە، لە کۆمەڵگایەکدا کە پیاوی ماڵ هەمیشە بانگەشەی داپۆشین و پارێزگاریکردنی دەکات، پیاوی دەرەوەی ماڵ، هەمیشە هەوڵی هەڵماڵین ودەستخستنی دەدات، لەم دواڵتیە ئەخلاقیەی کۆمەڵگای ئێمەدا، گومان هەمیشە بەرەنجامێکی ئامادەیە، هەربۆیە پیاوێک لە پێگەی (مێرد)دا، لە دیدی گشتی کۆمەڵایەتی ئێمەدا بە پلەی یەک زامنکردنی پێگەیەکی کۆمەڵایەتی سەلامەت و وەرگرتنی شوناسێکی کۆمەڵایەتیە بۆ ژن، نەک پێکەوەنانی خێزان وپێکەوە گرێدانی دوڕوح لە عەشق و خۆشەویستیدا، هەربۆیە ژنانی بێمێرد (بێوەژن)، کچانی قەیرە دەبنە خەمی پارلەمان و دەبنە بەهانەش بۆ پاساوی یاسای بە مێگەڵ کردن، ئەمە جگە لەوەی کە کۆمەڵگا وئەندامانی پارلەمان و هەموو کەسێکی ئاسایی دەزانێت،

بەشی: یەکەم

وەختێک پیاوەکان بڕیاری ژنی دوەم وسێهەم دەدەن، ئەوە ئەو دو جۆرە کاندیدانە ناگرێتەوە کە پارلەمان پێشنیاری کردون، هێندەشمان تاقیکردنەوەی ئەو سەرکردە سیاسیانەمان لە پێشچاوە کە بەهەمو هەستی قوڵی نیشتمانی ودڵسوتاویان بۆ ئەنفال وژنانی شەهید، نەمانبینی لەو لەشکرە ژنهێنەرانە کەسێک ژنێکی ئەنفال یان ژنە شەهیدێک یان کچێکی قەیرەش مارەکاتەوە، چجای ئەگەر پیاوێکی ئاسایی بێت و هەستی نیشتمانی وهۆشیاری، وەکو ئەو سەرکردە مەزنانە بەرز نەبێت !!، ژنانی بێوەژن وکچانی قەیرە، نەک هەر شتومکەک نین و عەللاگە نین کە بیانوەکانیان پێدا هەڵواسن، ژنانی بێوەژن، وەک هەر مرۆڤێکی دی خاوەنی کەرامەت و هەست و هۆش و بەرپرسیارێتی خۆیەتی، قوربانی ئەو گەمە سیاسیانە بون کەدەیان شەڕی نارەوای هەڵگیرسان لەوانەش شەڕی ناوخۆ، ئێستاش دوای شکانی دڵیان وهەتیوکەوتنی منداڵەکانیان، بەو بەهانەیەش کەرامەتیان دەشکێندرێت، کچانی قەیرە، شتومەک نین، لەبەر نەبونی مێرد و شوناسێکی پیاوانە لە ژیانیدا مانای ئەوە نیە کە مرۆڤێکی بێدەسەڵات و گوناح و بێبەش و تێکشکاوە لە ناخدا، کە بە نیوە یان چارەکە پیاوێک ڕازی بێت، دیدی کۆمەڵگای ئێمە بۆ کچی قەیرە لە ترسناکترین و توندوتیژترین دیدە بۆ ئینسان، زۆرێک لەو کچانە، لەبەر هۆشیاری بەرزی خۆیان، ڕێکەوتەکانی ژیان، بڕیار وڕاستگۆیی خۆیان لەگەڵ خۆیاندا مێردیان نەکردوە و بە هەمو چارەنوسێک ڕازی نەبون، بەکارهێنانی ئەوان بۆ پاساوی یاسایەکی شەرمهێنەر خاڵێکی شەرمهێنەرترە، گرفت لە زۆری بێوەژن وقەیرەکچاندا نیە وەکو دەسەڵات وهەندێک لێپرسراو بە هۆشیاریەکی سادەوە پێمان دەڵێت، گرفتەکە لە خیتابی سیاسی دەسەڵاتدایە لە هەمبەر دیموکراسی وئازادی وماناکانی مرۆڤی ئازاد، لە هەمبەر بەرهەمهێنانی فەرهەنگی دیموکراسی وبیناکردنی کۆمەڵگای ئازاد، گرفت لە بەرنامەی سیاسی وستراتیژی دەسەڵاتدایە بۆ بیناکردنی خێزان وبیناکردنی مرۆڤ، گرفت لە واقیعێکی کۆمەلایەتی و ئابوری وفەرهەنگیدایە کە هۆکاری سەرەکی دەسەڵات خۆیەتی، گرفت لە ناعەدالەتی کۆمەڵایەتی وبەڕێوەبردنی خەمساردانەی کۆمەڵگایەکە کە سەرلەنوێ پێویستی بە بیناکردنەوەی ئینسان هەیە، گرفت لەو سیستەمە ئیداریەدایە کە دەیان فیگەری کۆڵەوار ونەخوێندەوارو بێئاگا و کۆنەپەرستی هەڵداوەتە شوێنی هەستیاری وەکو پارلەمان و ناوەندەکانی بڕیار، لە ئازادی وسفیری پەیوەندی ئینسانی و دابینکردنی ژیانی ئابوری باشدا، فەرهەنگێکیش نامێنێ بەناوی بێوەژن وقەیرە کچ، ئەوەی دەمێنێ، پێویستی مرۆڤەکانە بەحورمەت وخۆشەویستی، ئەوکاتیش، هەرحورمەت وخۆشەویستی ژن وپیاوە بۆ یەکتر کە ئەو وەهمی ((فرەهاوسەری) و (عەدالەت) بە درۆ دەخاتەوە، ئەو یاسایانە، بەلایەک شانخاڵیکردنەوەی دەسەڵاتە لە تەنگژەکانی کۆمەڵگا و دڵرازیکردنی هەندێک لایەنی کۆنەپەرست، بەلایەکی دی جەوهەری ڕاستەقینەی دیدی دەسەڵات خۆیەتی لەهەمبەر ژن ومافەکانی

سەرچاوە: ماڵپەڕی دەنگەکان - ڕێکەوتی: ٢ی دێسەمبەری ٢٠٠٨

سەرچاوە
Serchawe

لە پەراوێزی هەفتەی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی لە دژی ئافرەتان

جەلال دەباغ

لەرۆژانی ١٩ ـ ٢٥ هەفتەی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی لە هەرێمی

کوردستان بەچەندین چالاکی جۆراوجۆر بەرێوەچووکۆبوونەوە سازکراو بەیاننامە دەرکرا، بەتایبەتی لەلایەن رێکخراوەکانی ژنان و ئافرەتانەوە بەگشتی چالاکیی جۆراوجۆر ئەنجامدران.

هەواڵەکان رایانگەیاند کەئێوارەی رۆژی سێشەممە لە پارکی نالی، ژمارەیەک ئەندام لەرێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی بۆ ماوەی چەند کاتژمێرێک دەمی خۆیان بەست و بێدەنگییان هەڵبژارد. گروپی ٢٥ ی نۆڤەمبەر بەیاننامەیەکیان دەرکردووە لە ژێر ناوی (هەموو رۆژەکانی ساڵ قسەدەکەین تەنها لە ٢٥ی نۆڤەمبەردا نەبێت!!.ص

لە بەیاننامەکەدا هاتووە "لەکاتێکدا جیهان بەرەو ناتوندوتیژی هەنگاو دەنێت، هەموو هەوڵەکان بۆ خۆشگوزەرانی مرۆڤایەتی چڕدەکرێتەوە!!، تازە لای ئێمە مەسەلەی فرە ژنی و کوشتنی ژن بەناوی شەرەف و لێدان و سوکایەتی دەبێتە رووکاری کۆمەڵگا." وتەبێژی گروپەکەش دەڵێت: "هۆکاری ئەو دەم بەستنەمان بۆ ئەوە دەگەرێتەوە کە یەک رۆژ لە ساڵدا ناتوانێت بەرەنگاری ئەو هەموو توندوتەژییە ببێتەوە کەبەسەر ئافرەتاندا دێت. "هەروا دەڵێت:" بێدەنگی هەڵوێستەو

هاواره دژ به نایەکسانی و توندوتیژی و فرەژنی!"

لێرەدا هەندێ رەخنەی دۆستانەم هەیەو سەرەتا بۆ ئەوەی رەخنەکەم بەهەڵە لێکنەدرێتەوە دەڵێم:.

* کارێکی باشە هەفتەی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی لە دژی ئافرەتـان بڕیـاردراوە و چـالاکیی جۆربـەجۆری تێـدا ئـەنجام دراوەو حکومەتی هەرێم سەرپەرشتیی کردووەو ئەمەش مانای وانییە کە تەنیا لەو هەفتەیەدا بەرەنگاروونەوەی توندوتیژی ئەنجام بدرێ.

* هەروا کارێکی باشە ڕێکخراوەکانی ئافرەتان بەشدارییانکردووەو چالاکی جۆربەجۆریان ئەنجامداوە..تاد.

لێرەدا دەمەوێ بڵێم: ئەرێ بەرێزان، ژنان و ئافرەتان، لەبەرچی دەمی خۆتـان دەبەسـتن و قسـەناکەن؟ کـەی ئەمـە راسـتە؟ خۆ ئێوە لە وڵاتێکدانین ڕێگەی قسەکردنتان پێ نەدرێت.! بۆچی لە رۆژی ٢٥ی نۆڤەمبەردا دەمی خۆتان بەستووە؟ لەکاتێکـدا دەبێ لەو رۆژەدا لەهەموو رۆژێک پتر قسەبکەن. کێ گوتوویە" بە یەک رۆژ لە ساڵدا دەتوانرێت بەرەنگاری ئـەو هـەموو توندوتیژییە ببێتەوە کەبەسەر ئافرەتاندا دێت."!! چما ئەو رۆژە، یان ئەو هەفتەیە تەنیا وەک رەمزێک نییە بۆ خەبات لـە دژی توندو تیژی دژی ئافرەتان؟ ئەم خەباتە نەک رۆژێک یان هەفتەیەک، بەڵکو پێویستی بە خەباتی بەردەوام هەیە.

هەروا کەی بێدەنگی بۆتە هەڵوێست؟ تەنانەت لە وڵاتێکیشدا کە بە فەرمی ڕێگەی تێکۆشان لە ژنـان و ئافرەتـان گیرابێت. کە ئێستا لە کوردستاندا وانییە وبۆتـان هەیە دەنگتان دلێرو بەرز بێت.

چما لەیادتان چووە کە لەژێر سایەی رژێمە کۆنەپەرستەکاندا، بێترس لە زیندان و راوەدونان و هەڵوێستی کۆنەپەرستان و ریابازان، دەنگی ئافرەتـانی تێکۆشەری کوردستان بڵندبوو، ئافرەتانی وەک: خانم زوهدی، زەکییـە بابـان، ئـەنجوم زوهـدی، ئەختەر ساڵح، فاتمەی ساڵحی خدر، گەلاوێژ، بەهێ مەعروف، زەکێ فەرەجی هاوسەری مستەفا خۆشناو، نەجیبـەی خێزانـی سەعید فەرەج، مونیرە سالح ، مونیرە فەرەج، شەمسە مەحمود و دەیان وسەدان ژن و ئافرەتی تێکۆشەر کە دەنگیان هەمیشە بڵند بوو بەرووی رژێم و کۆنەپەرستاندا.

ئێستا لە کوردستانی باشووردا، لەژێر سێبەری چەندان دەستکەوتی گرنگدا، کەی بێدەنگی هەڵوێستە؟! ئەگەر رەخنەش

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

هەبێت کە بێگومان زۆرە، دەبێ جەسوورانە دەنگی بۆ بەرز بکرێتەوە. با ئەی ئافرەتانی خۆشەویست هەموو ڕۆژەکانی ساڵ قسە بکەن و لە ٢٥ی نۆڤەمبەریشدا دەنگتان بڵندتربێ.!

هەر بەو بۆنەیەوە وەک ئاماژەمان پێکرد ژمارەیەک ئەندام لەڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی بەیاننامەیەکیان دەرکردووەو لەوێدا دەڵێن: "جیهان بەرەو ناتوندوتیژی هەنگاو دەنێت، هەموو هەوڵەکان بۆ خۆشگوزرانی مرۆڤایەتی چڕدەکرێتەوە"! (چڕ دەکرێنەوە). با لێرەدا بە سەرێکی ساردو دڵێکی گەرمەوە لەم دێڕە وردبینەوە، جا ئایا ڕاستە جیهان(ئەمڕۆ لەژێر سایەی یەکجەمسەریدا) بەرەو ناتوندوتیژی هەنگاودەنێت، یان بە پێچەوانەوە دوای دارمانی یەکەم ئەزموونی سۆسیالیزم و نەمانی جەنگی ساردو باڵادەستیی ئەمریکا جیهان ڕۆژبە ڕۆژ زۆرتر بەرەو توندوتیژی هەنگاودەنێت؟ ئاخۆ ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی نازانن کە لەژێر سایەی سەرمایەداریی دڕندەدا ڕۆژبەرۆژ توندوتیژی و هەژاری و کڵۆڵی روو لە زۆربوونە؟

کوا "هەموو هەوڵەکان بۆ خۆشگوزەرانیی مرۆڤایەتی چڕ دەکرێنەوە؟!" وەک لە بەیاننامەکەتاندا هاتووە؟ ئەگەر هەوڵەکانی ئێوەو گشت بەرەی پێشکەوتنخوازان و دیموکراتخوازان بێت ڕاستە بەڵام ئەوە "هەموو" نییە! چونکە جیهانی ئەمڕۆ پتر توندوتیژی و نا خۆشگوزەرانیی تێدا باڵادەستە. چا بەڕاستی بڵێن، وا نییە؟.

دواجار هەر سەرکەوتووبێ خەباتی ژنان و ئافرەتانی کوردستان وهەموو لایەنەکان بۆ بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی و فرە ژنی و کوشتنی ژن بەناوی شەرەف و لێدان و سوکایەتی کردن بە ژنان و لە پێناو هێنانەدیی هەموو خواست و ئامانجەکانیاندا.

سەرچاوە: ماڵپەڕی دەنگەکان - ڕێکەوتی: ٢ی دێسەمبەری ٢٠٠٨

سەرچاوە Serchawe

ژنان لە بەرابەر دێوەزمەی توندوتیژی

ماریا کارگر

بەشی یەکەم

مێـژووی شارسـتانیەتی مـرۆڤ کـە فاکتـەری پیـاو سـالارانە بـوونی گومـانی تێـدا نیـە .مێژوویەکـە پـڕ لـە نابەرابـەری و نادادپـەروەری و تونـد و تیـژی شـەڕو خـوێن ڕێـژی و مـاڵوێرانی بـۆ کۆمەڵگـەی مرۆڤایـەتی، مێژویـەکی پیاوسالارانە کـە زەقترین فاکتەری توند وتیژیە و ئەم دیاردە بەرهەمی شارستانیەتی پیاو سالاریە، دیاردەیەکی ترسناک و نامرۆڤانەیە کە هەڕەشەیەکی بە تەواو مانا لە کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی و نرخە مرۆڤایەتیەکانی دەکـات. دیاردەیـەک کە بـەردەوام جوانی و بەرابـەری و ئـارامی ژیـانی مرۆڤایـەتی شـێواندوە و حاڵـەتێکی ناشـیرینی هـزری و دەرونـی دەروسـتکردوە کـە هۆکـارو کارتێکەریەکانی بە ژیانی ڕۆژانەمانەوە دیارە.

توندوتیژی دژ بە ژنان یەکێ لە دزێوترین شێوازی توندوتیژیەکانە لـە مێـژووی مرۆڤدا توندوتیژی لـە سـەر بنـەمای ڕەگەز وەکو یەکێک لە سەرەکیترین و گرنگترین بابەتەکانی پێشێل کردنی مـافی ژنـان و پێشـێل کردنـی مـافی مرۆڤ بـە گشـتی لـە قەڵـەم دەدرێت، توندوتیژی دژبـە ژنـان مـافی ئـازادی و ئـاسوودەیی کـە مـافی ڕەوای هـەر مرۆڤێکـە لـە ژن دەگرێت و ئەمە شێوەیەکی ترسناک لە دەستدرێژی و سوکایەتی بە مافی مرۆڤە.

توندوتیژی دژبە ژنان لە کۆمەڵگەکاندا ریشەی ئەستووری مێژویی، کولتووری، مەزهەبی و ئێکۆنۆمی هەیە کە بۆتـە بەشـێکی زۆری سایکۆلۆژی و فیکری تـاکە کـانی نێو کۆمەڵگەکان، کە ئەمەش بە گەشە کردن و بەرزبوونەوەی ئاستی زانایی لە ناو

دەچێت.

ژنان وکچان لە هەموو جڤاکێکدا ڕووبەرووی ئازاری فیزیۆلۆژیکی، سایکۆلۆژیکی و سێکسی دەبنەوە. دڕندەیی و توندوتیژی وجۆری ئەم شێوازەی نزیکبونەی نامرۆڤانە بە ئاستی زانایی و تێگەیشتنی خەڵکی کۆمەڵگە، دەوڵەت و، دەسەلات، باوەڕەکان، مەزهەب و شەریعەت، نەریت، یاسا پەسەند کراوەکانی دەوڵەت و هەروەها گەشە کردن و پێشکەوتنی کولتووری و ئابووری و سیاسی کۆمەڵگەکان گرێدراوە. توندوتیژی وەکو گیایەکی هەرس خۆی بە بالآی کۆمەڵگەکاندا ئاڵاندوە، بێ گومان ریشەی لە هەمان خاکدا کوتاوە و بە وشکەرۆیی و نەریت و پاشڤەرۆیی و بە تایبەت یاسا دینییەکان ئاو دەخواتەوە و شیرەی گیانی کۆمەڵگەکان دەمژێت، دیاردەیەکی جیهانیە و تایبەت بە سنوورو کۆمەڵگەیەک تایبەت و لە هەموو کاتاگۆری، نەتەوەوە، تەمەن، سیستمی ئایدۆلۆژی، فەلسەفە و ئابووردا بە دی دەکرێت.

لە سیستمی پیاو سالاریدا بە هۆی مانتالیتەی مۆڵکیەتی تایبەتی بەرامبەر ژن وەک پرەنسیپێکی بنەمایی نەهادینە کراوە، واتە پیاو کە ژن وەکو موڵکی تایبەتی خۆی دەزانێ مافی هەر چەشنە نزیکبونێک و مامەڵە کردنێک هاوکات توندوتیژی لە سەر ژن لەلایەن خۆیەوە بە ڕەوا دەزانێ. پارادایمی دەسەلات و هێزو مێتۆدەکانی بە کارهێنان و نمایشی هێزلە لایەن دەسەلاتی حاکمدا کاریگەری ١٠٠% نگاتیڤی لە سەر شێوازی نزیکبونی کۆمەڵگە بەرامبەر بە ژن هەیە و لەم پێکهاتە فیکرییەدا کە پێکهاتەیەکی پیاو سالارانەیە پیاو رەگەزی پلە یەک، خاوەن دەسەلات و هێزی فیزیکیە و ژنانیش رەگەزی پلە دوو و ژێردەستەی پیاوانن .جێگەی سرنجە کە هەرچەند هەشت ساڵ لە سەدەی بیست و یەکەم تێپەریوە و وێڕای ئەم هەموو پێشکەوتنی زانستی و پەرەسەندنی شەپۆلی ئینفۆرماسیۆن لە ئاستی جیهانیدا بە داخەوە توندەو تیژی دژ بە ژنان بە شێوەیەکی ترسناک هەر بەردەوامە و ئەمەش تەهلوکە و دوژمنێکی ناحەز و تێکدەرە بەرامبەر بە گەشە سەندنی شارستانیەتی دیموکراتیک و رەوتی دیموکراتیزە کردنی جڤاکان. هەرە بۆیەش ئەم دیاردەیە پێویستی بە لێکۆڵینەوەو توێژینەوە و زیان ناسی هەمە لایەنە و ئاکادمیک چ لە ئاستی یاساکانی دەسەلاتی دەوڵەتان و چ ڕێکخراوەکان و تاکەکان لە هەمو جڤاکێکدا هەیە. هەرچەندە لەم ساڵانەی دواییدا ئەم دیاردە درێوە سرنجی زۆر ڕێکخراو و تاکی بەرەو خۆی ڕاکێشاوە و زۆر کتێب و نامیلکە و کۆتایی نامەی خوێندکارانی زانکۆ، نوسراون و لە قەفەزەی کتێبخانەکان و کتێب فرۆشیەکان تۆز و خۆڵ ئەخۆنەوە، بەلآم ئەمە بە تەنیا تێری بنبرکردنی ئەم دیاردەیە کە ریشەی مێژوویی هەزار ساڵەی هەیە ناکات و ئەبێ هەوڵ وشەڕێکی پراکتیکی و یاسایی دژ بەم کێشەیە بکەوێتە گڕ لە ئاستی جیهانیدا.

کۆمەڵگەی کوردی یەکێ لەو کۆمەڵگایانەیە کە توندوتیژی دژ بە ژنان لە ئاستێکی دڕندانە دا تێدا بەڕێوە دەچێت و بۆتە پێکهاتەیەکی رەواو سروشتی کۆمەڵگە، کۆمەڵگەیەک کە ڕۆژ نیە کوشتنی ناموسی و سوتاندن و لێدان و هەموو شێوەیەکی

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

توندوتیژی بە خۆیەوە نەبینێ. بەڵام سەرەڕای ئەم هەموو ڕەنگە ناشیرینە لە توندوتیژی و ئەم کولتووری دەوڵەمەندی دڵڕەقی و دڕندەییە، هێشتا بە شێوەیەکی گونجاو و زانستی توندوتیژی ناناسین و تیۆریزەمان نەکردوە.

توندوتیژی لە نابەرابەری دەسەڵات و هێز سەرچاوە دەگرێت، بەو شێوەکە کاتێک تاکێک خاوەن هێز و دەسەڵاتە و لەو هێزە بۆ ناچارکردنی ئەوی دی بۆ ئەوەی بەو شێوە کە تاکی بە هێز دەیەوێت هەڵسو کەوت بکات و ئەوی دیش خواستەکانی تاکی خاوەن هێزی بە دڵ نیە و ناچار بە ئەنجامدانی دەبێت، لەم نێوانە دا توندوتیژی دروست دەبێت. کاتێک مانتالیتە و پارادایمی جڤاکێک لە سەر جیاوازی و نابەرابەری سروشتی ژن و پیاو فۆرم دەگرێ و پارالل لە گەڵ ئەم پیکهاتەیە، دابەشکردنی ئیش بە شێوەیەکی ئۆتۆماتیک نابەرابەر دەبێت و ئەم نابەرابەریەش ئەبێتە شتێکی سروشتی و لێرەش شتێک بە ناوی کێشەی ڕەگەزی دروست دەبێت و ئەمە دەبێتە هۆی ئەوەی کە کاراکتەرە عەقڵانی و ڕۆحی و فیزیۆلۆژیکیەکانی پیاو پۆزەتیڤ و هی ژن نێگاتیڤ تماشا بکرێت وە ئەو پیاوانەش کە خاوەن دەسەڵاتن بەردەوام هەوڵ دەدەن کە پەرە بەم ئایدۆلۆژیە نەشیاوە بدەن بۆ ئەوەی پێگەی پیاو سالارانەی خۆیان پتەو بکەن. توندوتیژی ئەم دیاردە ناحەز ونامرۆڤانە تەنیا بە شێوەی لێدان و ئازاری فیزیۆلۆژیکی نیە بەڵکو بە شێوی هەڕەشە، قسەی ناشیرین و سوکایەتی کردن و جنێو و سەرکوتکردن و ئازاری سێکسیش دەکەوێتە بەر چاو واتە هەرچەشنە کردەوەیەکی توندو تیژ لە سەر بنەمای ڕەگەز کە ببێتە هۆی رەنج و ئێش و ئازاری فیزیۆلۆژی، سێکسی یان سایکۆلۆژی یا هەڕەشە و شانتاژ بەو ئازارانە ی ژورەوە یان بێ بەشکردن لە ئازادی و مافی تاکی لە ژیانی تایبەتی یان دەرەوە و لە بەر چاوی خەڵک، توندوتیژی لە قەڵەم دەدرێت. دەتوانین شێوازی توندوتیژیەکان بەم چەشنە دەستە بەندی بکەین :

توندوتیژی بنەماڵەیی - جڤاکی - ئایینی - سیاسی - کەلتوری و ئابووری.

٨ی جوونی ٢٠٠٨

بەشی دووهەم

بە گوێرەی راپۆرتی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان، لە هەر سێ ژن لە دونیا یەک کەسیان لە ژیانیدا دەبێتە قوربانی توند و تیژی و هەڵاواردن و سووکایەتی کردن و نزیکی ١٦ تا ٢٥ لەسەدی ژنان لە نێو خێزانیاندا ڕووبەڕووی توند و تیژی و ئازار لە لایەن هاوسەرەکانیان دەبنەوە.

خێزان وەکو یەکەم ڕێکخراوێک کە مرۆڤ خۆی تێدا دەناسێ و ناسنامەی کەسایەتی هەر مرۆڤێک تێیدا فۆرم دەگرێت، ڕۆڵێکی زۆر گرینگ و ژیانی لە پێکهاتەی کۆمەڵگە هەیە و ڕەهەندەکانی هەڵسوکەوت و نزیکایەتی لە نێو ئەم ڕێکخراوە، ڕاستەوخۆ کاریگەری خۆی دەخاتە سەر کۆمەڵگە. خێزان ڕێکخراوێکە کە ڕادە و توندی و بەرفراوانی پەیوەندیەکان بە نیسبەت هەر شوێنێکتر زۆرترە. هەر کام لە ئێمە بۆچوونمان لە سەر خێزان بەو شێوەیە کە خێزان ئەبێ شوێنێک بێت پڕ لە خۆشەویستی، هاوڕێیەتی و لێک تێگەیشتن بۆ ئەوەی ئەم ڕێکخراوە بتوانێت ئاسایش و ڕەحەتی ئەندامەکانی دابین بکات.

خێزان بە پێناسەی زانستی کۆمەڵناسی، گروپێکی چەند کەسین کە لە ڕێی خوێنەوە پەیوەستن بە یەکەوە و بۆ ماوەیەکی درێژ و نادیار پێکەوە ژیاندەکەن.

بێگومان هیچ کۆمەڵگەیەک ناتوانێت ئیدعای تەندروستی بکات، ئەگەر خێزانەکان لەو کۆمەڵگایەدا تەندروست نەبن، بەو شێوە کە دەبینین هەر کام لە زیانە کۆمەڵایەتیەکان سەر چاوە لە سیستمی خێزان دەگرن. خێزان کاتێک دەتوانێ ڕۆڵی خۆی بە باشی بگێڕێت، کە خۆی توشی نەوەسان و شێواوی نەبێت.

توندوتیژی یەکێک لەو هۆکارانەیە کە ڕاستەوخۆ کاریگەری خۆی دەخاتە سەر تەندروستی و ئاسایشی خێزان و شیرازەی خێزان توشی هەڵوەشین و بە لاڕێدا چوون دەکات. توندوتیژی بنەماڵە بەرامبەر بەژنان ناسراوترین و بەر فراوانترین شێوازی توند و تیژین لەوانە لێدان، سووکایەتی و کوشتنی ژنان لە لایەن هاوسەرکانیانەوە زۆرتر لە هەر کەسێکە و زۆربەی ژنان بەم ئەزموونەدا تێپەڕیون. توندوتیژی بنەماڵەیی بەرامبەر ژنان دیاردەیەکی نوێ نییە و تایبەت بە کۆمەڵگە دوا کەوتوەکان و کۆمەڵگەکانی تری لەو چەشنە نین بەڵکوو لە پێشکەوتوترین وڵاتانی دونیاشدا ژنان دیسان لە نێو بنەماڵەکەیاندا تووشی ئازاری جەستەیی و ڕۆحی دەبنەوە، ئەم شێوازە توندوتیژیە نە تەنیا تەندروستی جەستەیی و ئەقڵی و بالانسی دەرونی و سۆزاوی ژنان تێک دەدات، بەڵکوو هەڕەشەیەکی جدییە بۆ کۆمەڵگە.

هەروەها کە ئاماژەمان پێ کرد، توندوتیژی بنەماڵەیی بەرامبەر ژنان دیاردەیەکی نوێ نییە، بەڵام وەکو بابەتێکی کۆمەڵایەتی نوێ لەم سێ چوار دەیەی دواییەدا بە شێوەیەکی تایبەت و سەرنج ڕاکێش کەوتۆتە بەر باس و لێکۆڵینەوە و توێژینەوەی پسپۆڕانی کۆمەڵناس. هەروەها لەم ساڵانەی دواییدا ئەم دیاردەیە لە ئێرانیش سرنجی پسپۆڕانی ڕاکێشاوە. توندوتیژی بنەماڵەیی لە حاڵی حازردا زیانگەلێکی کۆمەڵایەتی وەکو کێشەی هەڵاتنی کچان لە ماڵ و بەرزبوونەوەی

سەرچاوە
Serchawe

ئاماری خۆ کوژی و خۆسوتاندنی کچان و ژنان و بەرزبوونەوەی ڕێژەی تەڵاق و... تادی لێکەوتۆتەوە کە ئەمانە بەرچاوترین لایەنەکانی کاریگەری ئەم دیاردەیەیە لە سەر کۆمەڵگەکان.

بەرهەمی توندوتیژی خێزانی نە تەنیا کێشەی جۆراوجۆر وتایبەت بە تاک دەئافرینێ، بەڵکو دەبێتە هۆی دروست بوونی چەندین کێشەی کۆمەڵایەتی جیاواز و تەنانەت تیژی دەسەڵاتداری لە پێوەندیەکان لە کۆمەڵگە دا، کە جارێکی تر کاریگەری خۆی لە سەر پەیوەندیەکانی خێزان دادەنێت و ئاکامێکی پۆزەتیڤی لێ ناکەوێتەوە.
هەڵسوکەوتی خراپ و ئازارو ئەشکەنجەی فیزیکی و ئیهانە و بچوک کردن، کارتێکەریەکی تەواو نێگاتیڤ لە سەر گەشەی ژنان دادەنێت و تەنانەت دەبێتە هۆی زەلیل بوون و لاوازی ژنان لە بڕیار دان و بڕیار گرتن و سەقەت کردنی توانای ژنان، لە ئاکامدا ژنان نە تەنیا توانای ئیدارە کردن و بەڕێوە بردنی منداڵان و ماڵ و بنەماڵەکەیان نامێنێت بەڵکو لە بەشداری کردن لە هەر شێوە رادەربڕین و بڕیار دان لە بابەتە چارەنوس سازەکانی کۆمەڵگەش بی بەش دەبن.

هەر بۆیە توندوتیژی و شەڕلایی یەکێک لە بەفراوانترین شێوازی تاوانە کۆمەڵایەتییەکان و بەرچاوترین شێوەکانی دەسەڵاتداری پیاوسالارییە لە جیهانی ئەمرۆدا کە لە هەموو نەتەوە و چین و گروپێک دەکەوێتە بەر چاومان.

پیاو بە هۆی ئەوەی کە هێزی فیزیکی خۆی لە ژن زۆرتر دەبینێت و خۆی لە لایەن جەستەییەوە بەتواناتر و بە دەسەڵاتدارتر دەزانێت و دوایش پێکهاتەی کۆمەڵایەتی و کولتووری و یاسایی لە سەر پرەنسیپەکانی پیاو سالاری و دەسەڵاتدارێتی پیاو بونیاد نراون و نەریتەکان و روانگە و بۆچوونی گشتی کۆمەڵگە هەموو لە سەر بنەمای بەرژەوەندی پیاوانن و دژ بە ژنان, هەر بۆیە پیاوی توندوتیژ ڕێگەی پێ ناگیرێت و هەر جۆرێک کە بیەوێت سووکایەتی جەستەیی و رۆحی بە ژن دەکات.

توند و تیژی بنەماڵەیی دژ بە ژنان لە کۆمەڵگەی کوردیدا بە شێوەیەکی سیستماتیک رۆژانە لە سەر ژنان بەڕێوە دەچێت، کوشتنی ژنان بە بیانوی ناموس و شەرەف، لێدان، ئەشکەنجەی فیزیکی، دڵپیسی و بوختان، مارژیناڵ کردنی ژنان و کچان تەنیا لە چوار چێوەی ماڵ، جنێوو قسەی ناشیرین و جیاوازی خستن لە نێوان کچ و کوڕ، شێوازەکانی توندوتیژی بنەماڵەیی دژ بە ژنانە لە کۆمەڵگەی کوردیدا، کۆمەڵگەی کوردی بە هۆی ئەوەی کە پێکهاتەیەکی بە تەواوەتی فیئوداڵ و پیاوسالارانەیە و نەریتەکان لە سەر ئەم بنەمایە دامەزراون، هیچ ئاستەنگێک نە لە لایەن کۆمەڵگە و نە لە لایەن سیستمی یاساییەوە بۆ پیاوی توندوتیژ نییە، بۆیە کاتێک کە ژنی کورد خۆی ڕووبەڕووی ئەو هەموو ئەشکەنجە و ئازارە

دەبینێت و هیچ یاسایەک نابینێت کە لایەنگرو پاڵپشتی بێ، لە ئاکامدا بۆ ئەوەی لەو ژیانە تاڵ و نالەبارە ڕزگار بێت پەنا دەباتە خۆسوتاندن و لە ناوبردنی جەستەیی.

پیاو کاتێک لە ژێر سێبەری دەسەلاتداری سیستمی چەوسێنەر هەست بە خۆکەم بینین دەکات و ڕۆژانە لە نێو ئەم سیستمە تووشی ئازارو تەحقیر و هەلاواردن دەبێت و بە شێوەهای جۆراوجۆر غروری دەشکێت و بچوک دەکرێت، لە ئاکامدا بۆ رزگار بوونی لەو هەموو گرێ دەروونی و فکریانە کە لە نێو سیستمی چەوسێنەر بۆی دروست بووە، ڕوو دەکاتە توندوتیژی کردن بەرامبەر ژن و منداڵانی، و هەوڵدەدات بە توندوتیژی کردن لە نێو بنەماڵەکەیدا قەرەبووی غروری شکاو و هەستی خۆ کەم بینی خۆی بکاتەوە، واتە سیستمی دەسەلاتدارو چەوسێنەری دەوڵەت، ڕۆژانە بە سووکایەتی کردن و خستە ناو چڵەمەوە دەیانچەوسێنێتەوە و پیاویش کاتێک کە دێتەوە بۆ ماڵ ژنەکەی دەچەوسێنێتەوە.

سەرچاوەکانی تیۆری و ئەزموونی ئەوەمان پێدەڵێن کە گرنگترین هۆکاری سروشتی بوونی توندوتیژی لە نێو بنەماڵەکان و بێ هێزی و بێ دەسەلاتی ژنان وگرێدراو بوونیان بە پیاوانە، هەر بۆیە زۆر بوونی هێز ودەسەلات لە ژنان دا گرنگترین هۆکارە بۆ بەرنگاربوونەوە لە گەڵ توندوتیژی پیاواندا.
پاڵپشتی یاسایی بە بەرژەوەندی پیاوان لە کۆمەڵگەکاندا، بە هۆی کولتووری باوی پیاوسالارانە دەبێتە هۆی ئەوەی کە توندوتیژی لە نێو خێزاندا پەرەبستێنێ و پیاویش ئەم دەستدرێژیە بە مافی ڕەوا و سروشتی خۆی بزانێت تەنانەت ئەگەر ژن پەنا بباتە یاسا دیسان کێشەکە چارەسەر ناکرێت و ڕێگە بە پیاوی توندوتیژ و دستدرێژ کەر ناگیرێت، چونکو یاساکان خۆیان دەبنە هۆی زۆرتر بە خۆباوەڕی پیاوان لە توندوتیژیدا.

ڕێکارگەلی وەک پشتیوانی و لایەنگری یاسایی سیستمی دادپەروەری و دەوڵەتی لە ژنان و بەرەنگاربونەوە و سزادانی ئەو پیاوانەی کە شەریکی ژیانیان ئازاردەدەن و ساز کردنی ناوەند و ڕێکخراوەگەلی جۆراوجۆر بۆ گۆڕینی ڕوانگەی کۆمەڵگە و گۆڕینی کولتوری کۆمەڵگە، کە لە سەر بنەمای ژن بچوک دیتن و پیاو بەرز دیتن پێکهاتووە، و دامەزراندنی ناوەندو ڕێکخراوگەلی پەروەردە و ڕاهێنانی ژن و پیاو وخێزان بۆ دروست کردنی خێزانێکی دیموکرات و پێشکەتوو. بەڵام گرنگترین ڕێکار بۆ بن بڕکردنی توندوتیژی بنەماڵەیی دژ بە ژنان پاڵپشتی و لایەنگری یاسای دەوڵەتەکانە بە نیسبەت ئەم کێشەوە.

سەرچاوە: وێبلاگی دەنگی ژن - ڕێکەوتی: ٣ی سێپتەمبەری ٢٠٠٨

بەشی: یەکەم

دژایەتیکردن لەگەڵ ژن لە کۆمەڵگای چینایەتیدا.

حامید سەعیدی

لە کۆمەڵگای چینایەتیدا، دژایەتی لە گەڵ ژن بە شێوەی جۆرواجۆر ئەوەندە روون و ئاشکرا بەڕێوە دەچێت و ئەم توندوتیژیە بە رادەیەک توندو ئاشکرایە، کە ناسینی بنەما و ریشەکانی بۆ خەبات دژ بەم زوڵم و زۆرە پێویست و زەروریە.

زوڵم و هەڵاواردنی جنسی یەکێک لەو تووندوتیژیە بەردەوامانەیە کە بە درێژایی مێژووی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی لە ئارادا بووە. بەشی ژنان هەر لە بنەماڵەوە بگرە تا لایەنە جۆرواجۆرەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی بێجگە لە ئازار، کوێرەوەری، توندوتیژی و هەڵاواردنی جنسی شتێکی تر نەبووە. باڵادەستیی پیاوان بە سەر ژنان لە ناو بنەماڵەدا ژنانی لە بارودوخێکی ژێردەستەیدا داناوە. توندوتیژی، سوکایەتی، ئازارو بێحورمەتی بەردەوام بۆ سەر ژنان لە لایەن بنەماڵە و کۆمەڵگاوە بەشێوەی جۆراوجۆر، سەپاندنی یاسای نامرۆڤانە و دواکەوتوی ئایینی، پاڵنانی ژنان بۆ سوچی ماڵ و کاری ناوماڵ، سەپاندنی خۆسوتاندن و خۆکوژی، کڕین و فروشتنی ژنان لە لایەن مافیاکانی سەرمایە بۆ گەشەی بازاڕی سەرمایەداری، هەڵاواردنی نێوان ژن و پیاو لە شوێنەکانی کار و پەرەپێدانی لەشفرۆشی، تەنیا بەشێکی بچوک لە هەلومەرجی ژێردەستەبوونی ژنان لە کۆمەڵگای سەرمایەداریدایە. پانتایی و شێوازی جۆرواجۆری دژایەتی لە گەڵ ژنان لە ئاستی کۆمەڵگادا ئەوەندە لەناخی کۆمەڵگادا جێگیرو یاسایی بوەتەوە، کە بۆ کۆتایی هێنان بەم زۆڵم و زۆرەی زاڵ بە سەر ژناندا دەبێ بنەماکانی ئەم ناعەداڵەتی و نایەکسانیە بناسین.

بەشی: یەکەم

ڕاستیەکەی ئەوەیە کە زوڵم و زۆری سەر ژنان بەهەموو شێوازە جۆراوجۆرەکانیەوە ئاوەڵدوانەی پێکهاتنی کۆمەڵگای چینایەتی بووە. چونکە لە کۆمەڵگا سەرەتاییەکاندا ژنان نەک هەر نەدەکەوتنە بەر توندوتیژی، بەڵکو ژن و پیاو لە هەمو بوارێکەوە یەکسان و ئازاد بوون و لە ژیانی ڕۆژانەیاندا نەدەکەوتنە ژێر هیچ ستەم و چەوساندنەوەیەک. بەڵام بە ئاڵوگۆڕ لە ژیانی مرۆڤایەتی و گۆڕانی پەیوەندیەکانی بەرهەمهێنان و ئابوریی کۆمەڵگا، کە زیادە بەرهەم و دابەشکردنی کار بە پێی پێکهاتەی ئابوریشی لەگەڵ خۆی هێناوە، ژنانی کردوەتە دیلی پیاوان. بنەماڵەش هەر لە سەرەتای دروست بونیەوە لە سەر بنەمای پێویستیەکی ئابوری و دابەشکردنی کار کە سیستمی چینایەتی پێویستی پێ بوو، پێکهات. خاوەنداریێتی تایبەت کە بنەماو بنچینەی سیستمی چینایەتیە و یاساکانی پیاوەزنی پێکهاتەی هەمان سیستمی چینایەتیە، ژنانی کرد بە بەشێک لە موڵکی پیاوان. دابەشبونی کاری کۆمەڵایەتی و دابەشبونی کۆمەڵگا بە سەر دو چینی سەرەکی و بێبەش بونی ژنان لە کاری دەرەوەی ماڵ و لە بەشی بەرەهەم هێنانی کومەڵایەتی، ئەوانی ناچار کرد کە ژێر دەستەیی و ملکەچی پیاوانی بنەماڵە قبوڵ بکەن، یانی نەبونی سەربەخۆیی ئابوری و چاو لە دەست بونی پیاوی ناو ماڵ، ژنان ناچار بە قبوڵی کۆیلەتی ئەکات، کە وەها دۆخێک بە پێی پێداویستی ئابوری و بە مەبەستی دابینکردنی بژێوی ژیان پێک دێت، یانی یاساکانی پیاوەزنی و دژبەژن لە ڕەوتی بەرەوپێشچونی پێکهاتەکانی بەرهەمهێنانی کۆمەڵگای چینایەتیدا سەریان هەڵداوە.

قازانج و بەرژەوەندیی چینی دەسەڵاتدار بەستراوەتەوە بە بەرهەمهێنان و بەرهەمهێنانەوەی زاڵبون بە سەر لایەنە جۆرواجۆرەکانی سیاسی، ئابوری، کۆمەڵایەتی و کولتوری و هەر بەم پێیە مانەوەی دەسەڵاتی خۆی بە سەر کۆمەڵگادا دەسەپێنێت. کۆمەڵگای چینایەتی ئاخێزگەی نارەزایەتی و گۆڕانی کۆمەڵایەتیە، و چینی دەسەڵاتداریش بۆ سەقامگیریی ئەم بارودۆخە پێویستی بە بەرهەمهێنان و بەرهەمهێنانەوەی دەسەڵاتی خۆی هەیە. دەوڵەتیش وەک دەزگایەکی پان و بەرین، ڕێکخراو و سیستماتیک، بەرژەوەندیی چینی دەسەڵاتدار لە بەرهەمهێنانەوەی دەسەڵاتی خۆی و تێکشکانی خۆڕاگری لە دژی ئەم دەسەڵاتەدا دەبینێتەوە. هەر لەو ڕووەوەیە کە دەوڵەت بە چەشنی دامودەزگایەکی چەقبەستووی چینی دەسەڵاتدار بۆ پاراستن و درێژەپێدانی دەسەڵاتی خۆی و بۆ چەسپاندن و جێگیرکردنی وەها یاسا و کولتورێکی پیاوەزنانە، بە سەر لە نوێ بەرهەمهێنانەوەی هەمو ئەو کارانەی یارمەتی بە سەقامگیر بونی ئەم بارودۆخە دەکەن، هەوڵ ئەدات و بۆ درێژەی ژیانی خۆی یاساکانی دژە ئینسانی و هەڵاواردنی چینایەتی، جنسی و ڕەگەزی و... پەرە پێدەدات و بە سەر کۆمەڵگایدا دەسەپێنێت. بەڵام چینی دەسەڵاتدار پێویستیان بەشێوەیەک لە دەسەڵاتدارێتی هەیە کە دەرونی، نهێنی و یاسایی بێت. یەکێک لە هێماکانی پەرەسەندنی زوڵم و ستەمی جنسی، جێگیربوونی لە ناخی کۆمەڵگادایە کە ئەوەش لە بەرهەمهێنان و سەر لە نوێ بەرهەمهێنانی بێمافی و کولتوری دژی مرۆییەوە سەرچاوەی گرتووە، ئەمەش یەکێک لە شێوەکانی سەپاندنی

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

دەسەڵاتی چینی دەسەڵاتدار بە سەر زۆرینەی جەماوەری زوڵم لێکراوی کۆمەڵگادایە. چینی دەسەڵاتدار لە ڕێگای سەپاندنی کولتور و دابونەریتی دژ بە ژن و هەڵاواردنی جنسی و... هەوڵدەدات ژنان کە نیوەی کۆمەڵگا پێکدێنن، کۆنترۆڵ بکات و لە ڕێگای بەرهەمهێنان و سەرلەنوێ بەرهەمهێنانەوەی کولتوری پیاوەزنانەی نیوەی کۆمەڵگا لە لایەن خودی جەماوەرەوە، ژنان دەخاتە ژێر ڕکێفی خۆیەوە. یانی بە پەرەپێدان و سەرلەنوێ بەرهەمهێنانەوەی کولتوری دژ بە ژن، وەها کولتورێک لە ئاستی بەربڵاوی کومەڵایەتیدا جێگیر دەبێت و هەڵاواردن و توندوتیژی لە قوڵایی کۆمەڵگا و شەرعیەتدان بەم زوڵم و چەوساندنەوە لە لایەن دەزگاکانی چینی دەسەڵاتدارەوە کاریگەری لە سەر جەماور داناوە و ستەم و هەڵاواردنی سیستماتیزە و ئاسایی کردوەتەوە، یانی ئەوە لە بیری جەماوەردا جێگیر دەکەن کە هەڵاواردن و ژێردەستەبونی ژنان مافی ئەمانە و ئەگەر ژنان لەم هێڵە سوورانە تێپەڕبن ئەوە بە پێچەوانەی یاساکانە، و لە ڕاستیدا کەوتنەمەترسی خاوەندارێتی تایبەتی و پێشێلکردنی یاسایە و ئەگەر وابێت ئەوە سەرکوت دەکرێت و تێک دەشکێندرێت. جێگیرکردنی وەها کولتور و یاسایەک ئەبێتە هۆی ئەوەی کە نیوەی کۆمەڵ بە بێ دەست تێوەردانی چینی دەسەڵاتدار بکەونە بەر زوڵم و چەوسانەوە و ئەوەش لە بەرژەوەندی و پاراستنی ئەو سیستمەدایە. بەگشتی ئەبێ بوترێت کە کولتور و یاساکانی پیاوەزنی و دژ بە ژن شوێنکەوتووی هەمان پەیوەندیەکانی بەرهەم هێنان لە کۆمەڵگای چینایەتیدان.

پەیوەندییە کۆمەڵایەتی، سیاسی و کولتوریەکان بە هەمو شێوەکانیانەوە لەژێر کاریگەریی پەیوەندیەکانی بەرهەمهێنان و ئابوریدان. پەیوەندیەکانی بەرهەمهێنان لە کۆمەڵگای سەرمایەداریی ئەم سەردەمەدا بەو ئاقارەدا دەڕوات کە بەبەردەوامی بەرهەمهێنان قۆرخ بکات و جەماوەرێکی زیاتریش لە کۆمەڵگادا بە ڕیزی کرێکاران و زەحمەتکێشان پەیوەست دەبن، هەر بۆیە کەلەبەری نێوان هەژاری و دەڵەمەندی ڕۆژ بە ڕۆژ زیاتر دەبێت. ژنانیش بە چەشنی زەرەرمەندترین توێژی کۆمەڵگا تووشی زۆرترین ستەم و هەڵاواردن و چەوساندنەوە دەبن. ژنان کە زۆربەیان لە چینی کرێکار و بەشمەینەتانی کۆمەڵگا پێکهاتوون زیاترین هەڵاواردن و ستەم دەکەوێتە سەر شانیان، چونکە لە لایەکەوە بەهۆی بارودۆخی نالەباری ئابوری، وێڕای بەخێوکردنی منداڵ ناچارن لە بازاڕی سەرمایەدا کار بکەن کە نەک تەنیا بە هۆی ژن بونیان هەقدەستی کەمتر لە پیاوان وەردەگرن بەڵکو دەکەونە بەر ستەمی دوقاتی چینایەتی و توندوتیژی سێکسی. ئەم سیستمە چینایەتیە دەسەڵاتدارە دۆخێکی خوڵقاندووە کە هەندێک لە ژنان بۆ بژیوی ژیانی ڕۆژانەیان ناچار ڕو لە لەشفرۆشی دەکەن. لە لایەکی دیکەوە سەپاندن و بەرهەمهێنانەوەی کولتوری پیاوەزنی کە بە شێوەی جۆراوجۆر توندوتیژی و ستەم و هەڵاواردنی ڕەگەزی لێدەکەوێتەوە، ئەبێتە هۆی لەخۆنامۆبوونی ژنان و وایان لێدەکات پەنا بۆ خۆکوشتن و خۆسوتاندن بەرن. سەرجەمی ئەمانەی کە باسمان کرد ژیانی ڕۆژانەی ملیۆنەها ژنی کرێکارو بەشمەینەتی ناو کۆمەڵگایە.

سەرچاوە Serchawe

بەشی: یەکەم

لە کۆمەڵگا داخراوەکاندا دەسەڵاتی سەرمایەی تێکەڵ بە یاسا ئایینیەکان، بە بەکار هێنانی سەرجەم دامودەزگاکانی سەرکوت و بە دەسبەسەرداگرتنی ناوندەکانی فێرکاری و ئایینی و ڕاگەیەنەرە بەکرێگیراوەکان و بە پشتبەستن بە بیری کونەپەرستانە و دواکەوتوی پیاوەزنی، هەلومەرجی ژێردەستەیی ژنان و سوکایەتی بەردەوام و دوقاتی ئەوانی لە کۆمەڵگادا جێگیر کردوە کە بووەتە یەکێک لە بەرچاوترین هێماکانی بێمافی و بارودۆخی کۆیلەیی ژنان. لە کۆمەڵگا ڕۆژئاواییەکانیشدا سەرەڕای پرۆپاگەندەی بورژوازی جیهانی، ژنان بەشێوەی جۆرواجۆر و بە مەبەستی قازانجی زیاتر دەبنە کۆیلەی سیستمی سەرمایەداری. کڕین و فرۆشتن، کویلەیی و بەکاڵاییکردنی ژنان و... ڕاستییەکی دڵتەزێنی بارودۆخی ژنان لە وڵاتانی پێشکەوتووی پیشەسازیە. سەرجەم ئەم هەڵاواردنە چینایەتی و جنسی و دژە ژنە، هەر سەرچاوەگرتووی هەمان پەیوەندییەکانی نایەکسانی کۆمەڵگای چینایەتین.

خەباتی چینایەتی و ڕزگاریی ژنان.

ئیستا کە ئەم ڕاستییە حاشاهەڵنەگرەمان بۆ دەرکەوتووە کە ڕیشەی سەرجەم نایەکسانیەکان و ستەم و هەڵاواردنی جنسی لە دژی ژنان لە سیستمی چینایەتییەوە سەرچاوە دەگرێت، کەوابوو ڕێگای ڕزگاربوون لە بارودۆخی زاڵ بەسەر ژنان بەرەنگار بوونەوە لە گەڵ خاوەندارێتی تایبەت و سیستمی چینایەتیە. بۆ ڕوخاندنی کۆمەڵگای سەرمایەداریش ئەبێ سەرجەم لایەنەکانی خەباتی چیانەیتی پەرە پێبدەین چونکە بە بەرەوپێشچوونی خەباتی چینایەتی و ڕادیکاڵ و دواجار بە گۆڕانکاریی بنەڕەتی لە سیستمی سەرمایەداری و پێکهێنانی کۆمەڵگایەکی سۆسیالیستی ڕیشەی سەرجەم زوڵم و نایەکسانییەک وشک دەبێت.

کاتێک زۆرینەی ژنان لە چینی کرێکار و بەشمەینەتی کۆمەڵگا پێکدێن و شانبەشانی پیاوانی هاوچینەکانیان دەکەونە بەر چەوساندنەوەی چینایەتی و تەنانەت لە سەرجەم لایەنەکانی ژیانی ئابووری، سیاسی و کۆمەڵایەتی لە بەر ژن بونیان بەشێوەی دوقات زوڵم(ستەمی جنسی)یان بە سەردا دەسەپێت، کەوابوو ڕزگاربونی ژنان لە وەها بارودۆخێک، بە چونەدەر لە چوارچێوەی ستەمی جنسی و کردنی بە بەشێکی جیانەکراوە لە خەباتی چینایەتی و سۆسیالیستییەوە گرێدراوە. هەر بۆیە ژنانی کرێکار و بەشمەینەت بە درێژەدانی خەباتی چینایەتی و ڕێکخراوبونی خۆیانە کە دەتوانن خەباتێکی کاریگەر لە دژی کولتوری پیاوەزنانە و یاساکانی دژە ژن و کۆنەپەرستی ئاینی بەرەو پێش بەرن.

لە ڕوانگەی چینایەتی و مارکسیستیەوە ڕزگاریی ژنان لە ڕێگای خەباتی چینایەتی و هەڵوەشاندنەوەی سەرجەم یاساکانی سەرمایەدارییەوە وەدی دێت، هەر بۆیە پێویستە بە تێڕامان لە شێوە و کارکردی خەباتی ژنان، ئەم خەباتە لە لایەنی

سەرچاوە
Serchawe

جۆراوجۆرەوە تاوتوێ بکەین.

- هەر بەو جۆرەی کە باسمان کرد، خەباتی ژنان بۆ رزگاری لە ستەمی دوقاتی چینایەتی و جنسی روخسارێکی تری خەباتی چینایەتیە. یانی بزوێنەری جوڵە و گۆڕانی کۆمەڵگا، خەباتی چینایەتی لە دژی چینی دەسەڵاتدارە. چینی کرێکار کە ژنانی کرێکاریش لە خۆ دەگرێت ئەستوونی سەرەکی بۆ بەرەوپێش بردنی خەباتی چینایەتیە. یانی خەبات بۆ هەر ئاڵوگۆڕێکی کۆمەڵایەتی لە گرەوی خەباتی چینایەتی دایە، گەیشتن بە ماف و خواستی هەرکام لە توێژەکانی کۆمەڵگا لە گرەوی پێشڕەویی خەباتی چینایەتیدایە. لە راستیدا بەرەو پێشچونی هەر هەنگاوێکی چینی کرێکار لە بنەڕەتدا ئەبێتە هۆی کرانەوەی کەشی سیاسی و دێموکراتیزەبون و سەپاندنی داخوازیەکانی جەماوەری کۆمەڵگا بە سەر چینی دەسەڵاتداردا. لەم روانگەوەیە کە یەکێتی ستراتژیکی بزووتنەوەی رزگاریبەخشی ژنان لە گەڵ چینی کرێکار بنەمای رزگاریی ژنان لە سەرجەم شێواز و رەهەندەکانی ستەمی دوقاتی دەسەڵاتی سەرمایەداری بە سەر ژناندایە.

- پێشڕەوی و بە دەست هێنانی هەر ئاستێک لە خواست و داخوازیەکانی ژنان لە گرەوی خۆ رێکخستن، رێکخراوبوون و ناسینی مافە مرۆیی و یەکسانیخوازەکانی ژناندایە. یانی بەرانبەرکێ لە گەڵ دەسەڵاتی چینی سەرکوتگەر و سەپاندنی خواست و داخوازیەکانی ژنان بە هاتنە مەیدانی ملیۆنیی ژنانی کرێکار و بەشمەینەتەوە گرێدراوە. بە پشتبەستن بە بزووتنەوەیەکی جەماوەری و قوڵی کۆمەڵایەتیە کە دەتوانرێت بۆ خەبات لە دژی هەر جۆرە ستەم و بێمافیەکی چینی دەسەڵاتدار لە دژی ژنان هەنگاو هەڵ بگیردرێت. هەڵسوڕاوانی سۆسیالیست بە هێنانە ئارای خواست و داخوازیەکانی ژنانی کرێکار و بەشمەینەتە کە دەتوانن هێزێکی بەربڵاوی ژنانی کرێکار بهێننە گۆڕەپانی خەبات لە دژی بێمافیەکانیان. پێشڕەویی هەر هەنگاوێکی ژنانی کرێکار و بەشمەینەت بەستراوەتەوە بە خۆ رێکخستن و رێکخراوبونی ئەوان لە ئاستێکی جەماوەریدا.

- بورژوازی بۆ بەلارێدا بردنی خەباتی ژنان و پوچەڵکردنەوەی ئەوان لە توانابیە شۆڕشگێڕانەکانیان و بە دزەکردنە نێو خەباتی ژنانەوە لە هیچ کاروکردەوەیەک سڵ ناکاتەوە. مەیلە جۆراوجۆرەکانی بورژوازی (لیبراڵی، ریفۆرمیستی، ئیسلامی و...) هەموو هەوڵی خۆیان ئەخەنە گەڕ بو ئەوەی خەباتی ژنان کۆنترۆڵ بکەن. یانی خەباتی شۆڕشگێڕانەی بزووتنەوەی رزگاریدەری ژنان تەنیا لە چوارچێوەی خەباتی جنسێک لە دژی جنسێکی دیکە(ژن لە دژی پیاو)دا دەهێڵنەوە. بە واتایەکی دیکە ئەتوانین بڵێین ژنی کرێکاری لە بەرانبەر کرێکاری پیاودا داناوە، کە ئەمەش بە تەواوی لە گەڵ بەرژەوەندیی راستەقینەی ژنانی کرێکار و بەشمەینەت و سەرجەم خەباتی چینایەتی دژایەتی هەیە. مەیلە جۆرواجۆرەکانی بورژوازی بە

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

درێژایی مێژوو و بە درێژایی تەمەنی سیستمی چینایەتیی دەسەڵاتدار سەلماندویانە کە جگە لە کۆنترۆڵ و لەباربردنی خەباتی ژنان و هێشتنەوەی ستەمی دووقات لە سەر ئەوان، هیچ کارێکیان نەکردوە. بە دڵنیایەوە ئەوە تەنیا ڕێبازی سۆسیالیستییە کە توانایی ڕێکخستن و بەرەوپێشبردن و گەیشتن بە داخوازیەکانی ژنانی هەیە. لەو ڕوانگەوە کە خەباتی سۆسیالیستی ئاسۆی ڕزگاریدەری خەباتی چینایەتی و کۆمەڵایەتیی جەماوەری کرێکار و زەحمەتکێش لە دژی بێمافی و نایەکسانیی سیستمی سەرمایەداریە، هەر بەم پێیە هەڵسوڕاوان و خەباتکارانی سۆسیالیست لە بزووتنەوەی ڕزگاریدەری ژنان دەبێ بە بانگەشەکردن، پەرەپێدانی ئایدیا سۆسیالیستیەکان و دڵنیا کردنەوەی جەماوەری زۆرتری ژنان کرێکار و بەشمەینەت لە ئاسۆی سۆسیالیسم، بوار بۆ بزووتنەوەیەکی قوڵی کۆمەڵایەتی و سۆسیالیستی خۆش بکەن. ئەگەر ئەوە دەزانین کە تەنیا هەبونی بزووتنەوەیەکی ملیۆنی و ڕێکخراوی سۆسیالیستی و چینایەتییە کە توانایی بەرانبەرکێی لەگەڵ سیستمی سەرمایەداریدا هەیە، کەوابوو دەبێ هەوڵبدرێت بۆ ئەوەی ئاسۆی سۆسیالیستی لە ئاستێکی بەرینی کۆمەڵایەتیدا پەرەی پێبدریت.

سەرچاوە: ماڵپەڕی ئەمڕۆ - ڕێکەوتی: مارسی ٢٠٠٩

بەشی: یەکەم

ڕۆژی نێونەتەوەیی دژ بە توندوتیژی ژنان,

شەهین بەهمەن سوڵتانی

لە ڕۆژی ٢٥ی نۆڤەمبەری ١٩٦١ دا لە کۆماری دۆمینیک و لە سەردەمی دەوڵەتی دیکتاتۆری ئەوکاتی ڕافایل تورجیلو دا سێ خوشکی تێکۆشەری سیاسی واتە خوشکانی میرابال، بە شێوەیەکی دڕندانە کوژران. لە ساڵی ١٩٨١ دا لەلایەن خەباتگێرانی فێمینیستی ژنانەوە یاد لەو ڕۆژە وەک ڕۆژی نەمانی توندوتیژی کرایەوە. لەسەر ئەم ئەساسە لە ١٧ی دیسامبەری ١٩٩٩دا ڕێکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکان ڕۆژی ٢٥ی نۆڤەمبەریان بە ڕۆژی نێونەتەوەیی دژ بە توندوتیژی ژنان ڕاگەیاند.

توندوتیژی بەرامبەر بە ژنان دەتوانێ لە چەند شێوەدا خۆی ببینێتەوە، وەکو توندوتیژی جنسی، فەرهەنگی، ئابووری، کۆمەڵایەتی و دەروونی. توندوتیژی و هێرش بۆسەر ژنان، ژن وەک هاوسەر، دایک، کرێکار و کارمەند سنور، ڕەگەز، نەتەوە و ئاین ناناسێت و لە هەموو ولاتانی جیهاندا تەنانەت لە وڵاتانی دێموکراتیکیشدا، بە چەشنێک ژنان دەچەوسێنەوە. ئاشکرایە ڕێژە و شێوەی توندوتیژی لە وڵاتانی جیهاندا جیاوازی هەیە، لە وڵاتانی دێموکراتیکدا یاسا پشتیوانی لە مافی ژنان دەکا و ئەگەر توندوتیژی بەرامبەر بە ژنان بکرێت، لەلایەن یاساوە سزای بۆ ئەنجامدەری توندوتیژییەکە دیاری دەکرێ. بەداخەوە لەو وڵاتانەی کە یاسای بنەرەتیان لەسەر بیروبۆچوونی ئاینیی دامەزراوە وەک ئێران، عێراق، تورکیا، سوریا و زۆر لەم وڵاتانەی دیکە پشتگیری لە پەرەسەندنی توندوتیژی دەکەن.

لەم وڵاتانەدا کە فەرهەنگی سوننەتی زاڵە، پڕۆپاگەندە بۆ بوژاندنەوەی فەرهەنگ و نەریتی کۆن دەکرێ وەکو مەسەلەی ناموس و ژن بە کەم زانین و بابەتی لەم جۆرە، هەمووی لە خزمەتی فەرهەنگی پیاوسالاریدایە.

بەشی: یەکەم

لە کۆماری ئیسلامی ئێراندا، هەر لەسەرەتای هاتنە سەرکاری ئەم رژێمە، یەکەم هەنگاوی بۆ سەرکوت و خانەنشین کردنی ژنان هاویشت. لەماوەی تەمەنی پر لە نەنگی ئەم رژێمەدا، لە بەرامبەر ژناندا لە هیچ توندوتیژییەک سڵی نەکەردووەتەوە و هەموو یاساکانی پاراستنی مافی مرۆڤی لە ژێر پێ نا،بە مەبەستی گەیشتن بە ئامانجەکانی خۆی. دەستدرێژی جنسی لە زیندانەکاندا بۆ سەر ژنان، لێدان و بێ رێزیکردن بە کەسانی دژ بە رێژیم لە سەر شەقامەکاندا و زیندووکردنەوەی یاسای بەردباران کردنی ژنان، بە تاوانی هەبوونی پەیوەندی خۆشەویستی یا پەیوەندی جنسی. هەر ئەم دەست نە پاراستنەی رێژیم، شێوازی توندوتیژی خەمۆکی و دەروونی لە نێو ژناندا دروست کردووە و زۆرجار ژنان بە بەردانی ئاگر لە جەستەی خۆیان نارەزایەتی خۆیان بەرامبەر بەم کردەوانەی دەسەڵات دەردەبرن.

خانەنشین کردنی ژنان و بەرتەسک کردنەوەی کاروتێکۆشانی رۆژانەی ژنان، ئامانجی جێ بەجێ کردنی توندوتیژی ئابووری بوو لەبەرامبەر ژناندا، بۆ ئەوەی هەمیشە ژن هەست بەوە بکات کەلەم بووارەدا پێویستی بە پیاو هەیە،هەر ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی ژن بەرامبەر توندوتیژییەکانی هاوسەرەکەی لەکاتی سووکایەتی پێکردن و شکاندنی کەسایەتی ژنەکە لەبەرچاو کەسانی دیکەوە، بێ دەنگ بێ و خۆی راگرێ.

توندوتیژی یاسایش، یاسای ٤ ژنە و سیغە دەگرێتەوە. ئەمانەش یەکێکی تر لەو یاسایانەن کە لە ئێراندا پەیرەودەکرێ. کە زۆرجار پیاوان هەنگاوی زۆر لەمانە گەورەتر هەڵدەگرن بێ ئەوەی مافی ژنان لەبەرچاوبگرن، ئەم توندوتیژییانە نەک تەنها دژ بە ژنەکانیان بەرامبەر بە منداڵەکانیشیان ئەمانە ئەنجام بدەن. لە ئاکامی ئەم توندوتیژییانەش ژنان توانایی باوەربەخۆ بوونیان، گەشەی فیکری و فێربوونیان هەروەها بەرەنگاریان لە بەرامبەر توندوتیژی دا لە دەست دەدەن.

سەرچاوە: ماڵپەڕی پێشمەرگەکان - ڕێکەوتی: ٢٥ی نۆڤەمبەری ٢٠٠٩

سەرچاوە
Serchawe

توند و تیژی بەرامبەر بە ژنان: هۆکارەکان و ڕێکارەکان

ناهید بەهمەنی

توندوتیژی کە لە کۆمەڵگای سوننەتیدا ڕەواجی زۆرترە لە هەنگاوی هەوەڵدا ژن و منداڵ دەداتە بەر پەلاماری خۆی و لە سەر بناغەی پیاوسالاری دامەزراوە.

توندوتیژی و هێرش کردنە سەر ژنان، چین، ڕەگەز، ئایین، نەتەوە، بیروباوەڕ، تەمەن و ئایدیولۆژی ناناسێت، لە سنوور و وڵاتی تایبەت تێپەر دەبێت و لە هەموو جێگایەک بە شێوەی جۆر بە جۆر بە کار ئەبرێت. بنەڕەتی ئەم ڕەفتارە نامرۆڤانە دەرحەق بە نیوەی کومەڵی ئینسانی "پیاومەزنی"یە کە تێیدا ژن بە ملکی پیاو دەناسرێت. پیاو وەکوو یەک مەجموعە دەستی باڵای هەیە و ژنیش وەکو ژێرمەجموعەیەکی پلە دوو سەیری دەکرێت و بەرپرسایەتی و دەسەڵاتیش لە سەر ئەساسی ئەم دابەش کردن و لێکدانەوە نابەرابەرە ناوەرۆک و مەعنای پێ دەدرێت.

ناحەقتر ئەوەیە کە ئەم سیستمە و ئەم فەرهەنگە دایمەن بۆ شاردنەوەی زوڵمی پیاوان هۆ و سەبەب دەبینێتەوە و دڕندەیی و سەرکوتی ژن لە لایەن پیاوەوکەیەوە بە نیشانەی خوشەویستی زۆری پیاو بەرامبەر بە هاوسەرەکەری دەزاندرێت و لێدان بە پێوانەی وەفا و بەدەربەست بوونی پیاو لە قەڵەم دەدرێ. یان دەگوترێت کە قودرەت نواندن واتە زەبر و زەنگ بۆ پیاو بە هۆی هۆرمۆن و فیزیکی جیاوازەوە لە جوملەی نیازی سروشتی پیاوە و لە ڕاستیدا لێدان لەم ڕێگایەوە بو نێرینە پاساو

سەرچاوە Serchawe

دەکرێ و بەم جۆرە نهادینە دەبێ.

لەوەش خراپتر لە وڵاتانێک کە قانون و یاسای بەڕێوەبردنی کۆمەڵگا لە سەر ئایین و نەریتی شەرعی دارژاوە، وەکوو ئێران،
تەبەعیەتی ژن لە پیاو دەشبێتە قانونی پیرۆز. بەڵام زوڵم لە ژن و لەوانە توندوتیژی بەرامبەر بە رەگەزی مێ پێوەندی قووڵتری بە نەریت و عورفی "پیاو سالاری"یەوە هەیە تا "شەرع". ئەگەر چی ئایین ئەم کۆت و بەندانە چڕوپڕتر دەکات و هەروەها بە نەگۆڕ و پیرۆزیان دادەنێت.

جەوهەری پیاومەزنی لە بنەڕەتدا ئەمەیە کە پیاودەیهەوێت و تێدەکوشێت بە هەموو شێوەیەک و لەوانە بە زەبری کاریگەری توند وتیژی ژن کۆنترۆڵ بکات و بیباتە ژێر رکێفی خۆیەوە. شێوەی روانین بۆ ژن پێوەندی راستەوخۆی بە نەوعی روانین بۆ دەسەڵات هەیە. بە واتەیەک جێگەو پێگەی ژن لە کۆمەڵگادا رەنگدانەوەیەک و پێوانەیەکیشە لە رادەی دابەش کردنی دەسەڵات و سەروەری نێوان ژن و پیاو. دەکرێ بڵێین پیاو و توندوتیژی ئاوەڵدوانەی یەک نین، بەڵکوو دەسەڵات و توندوتیژی پێویستیان بە یەکتر هەیە.

لێدان و کوتان، کە تەنانەت زۆر جار دەبێتە هۆی گیان لەدەستدان، سەرتایی ترین نەوعی توندوتیژییە. ئەم دیاردەیە لە وڵاتی بێیاسا و سوننەتی و لەوە خراپتر عەشیرەتیدا نەک تەنیا ناشیرین نییە و نادرێتە بەر رەخنە، بەڵکوو بەجۆرێک معیارێکیشە بو راگرتنی "رێز" و گەورەیی پیاو و بەرەسمی ناسینی رادەی دەسەڵاتی بەسەر ژندا.

مەرج نییە کە توندو تیژی لە حەنای ژنان دایمەن بە لێدان و زەبرو زەنگی فیزیکی نیشان بدرێت. زانایانی دەروونناسی و پسپۆڕانی ئەم بوارە لە وڵاتانی پێشکەوتوو لە بەرهەمی لێکولینەوەکانیاندا بەوە گەیشتوون کە پیاوان لە مەڕ خۆ بە بالاتر زانین و بۆ راگرتنی ئەم حالەتە روحیە لە بەرامبەر ژنەکانیاندا شێوە و تکنیکی دیکەش لە هەلس و کەوتی روژانەدا بە کار دەهێنن. یەک لەوانە توندوتیژی دەروونی نەفسی ورەوانییە. بۆ نمونە سەرنج نەدان بەقسەو بوونی ژن لە نێو جەمعدا. کاتیک ژنیک لە نیو جەمعێکدا رشتەی کەلام بە دەستەوە دەگرێت، پیاو بێتاقەت دەبێت و لە سەر جێگاکەی ئارامی نییە یان لە سەر کورسییەکەی جوڵەجوڵ دەکات یان دەس دەکات بە خوێندنەوەی نووسراوەیەک و ئەگەر ئەوەش نەکات تماشای ژنە قسەکەرەکە ناکات و بەم شێوەیە ئەو بە بچوکتر لەوە دەزانێت کە گوێی بو شل بکات. ژن لەمەدا زور هەست بە بێقابیل بوون و کەم بایەخی و تەنانەت ناامن بوون دەکات.

بەشی: یەکەم

جاری وایە لە جیاتی قسە پێ وتن و سووکایەتی بە زمان، سکوت و بێدەنگی وەکوو چەکێک لە لایەن پیاوەوە بە کار دەبرێت و کاریگەری عاتیفی دەکاتە سەر ژن. بە پێی ئەزموونەکان پیاوان زور جار بۆ بەدیهێنانی خواستەکانی خۆیان لەم ڕێگایەوە کەڵکی باشتر وەردەگرن تا زەبرو زەنگ. مەتەڵەک وتن و نەوعێک لە دوان و قسە کردن کە دەبێتە هۆی ئازاری روحی و تەحقیری ژنان یان گاڵتە کردن بە کارێک کە "ژنانە" نییە وەکوو کاروباری تەکنیکی و بەپێی نەریت کاری"پیاوانە"یە و ژن جەسارەت لە خۆ نیشان دەدات و دەیکات. یان شاردنەوەی نهێنی و ئەسرار لە ژن. بێباوەڕییەکی تەواو لەمەدا زەق دەبێتەوە. زۆرێک لە پیاوان گرینگترین بڕیار و تەسمیماتی ژیانیان بەبێ ئاگادار بوونی ژنەکەیان عەمەلی دەکەن. سوننەتی پیاو مەزنی عەقلیەتی ژن بە گشتی بۆ بڕیاردان و حوکم بڕینەوە بە لاواز و کەم و کورت دەزانێ. بڕوا کردن بە ژیری و توانای مێینە لە بواری بڕیارداندا خۆی لە خۆیدا زەمینەیەکە بۆ بە حەسێب هێنانی توانایی ژن و مەجال بۆ ڕەخساندنی بۆ گەیشتن بە چوار چێوەیەک لە دەسەلاتداری، ئەگەر چی بەرتەسکیش بێت و ئەمەش تابووە و نابێ بشکێت.

جنێودان، هەڕەشە کردن، تەعقیب، بێ مبالاتی بە هەست و خواستی ژن لە هەموو بوارەکاندا وێڕای بێبەش کردن لە ئیمکاناتی مالی و ئابووری کە بە تەواوی ژن دەکا بە دەسەنە خۆری پیاو، دەبێتە هۆی فشاری روحی بو ژن. بە گشتی کاریگەری توندوتیژی رووحی قووڵتر و درێژخایەنترە.

دەسدرێژی جینسی بەرامبەر بە ژنانی کارمەند و کرێکار لەلایەن کاربەدەستان و کارفەرماکانەوە کە زوربەی وەختەکان لە بەر مەترسی دەرکردن لەسەر کار و بێکار بوون و هەروەها بێئابروو بوون بێدەنگی لێدەکرێت و قەد بەو رادەیەی کە روو دەدات دەرناکەوێت. توندوتیژی جینسی دژ بە ژن زوربەی جارەکان بە پەنامەکی و دوور لە چاوی ئەم و ئەو دێتە کایەوە. لە دەسدرێژی جینسیدا شەرم دەبیتە هۆی شاردنەوەی. ئاشکرایە لەم وەزعەدا خۆکوشتن و خۆسوتاندن ڕێگای دەربازبوونە لە جەهەنەمێک بە نێوی ژیان کە بۆیان خوڵقاوە. لە ماوەی چوار ساڵدا لە ٢٠٠٣ تا ٢٠٠٧، ٢٠٠٠ ژن لە ئێران خۆیان سوتاندووە.

توندوتیژی سیاسی لە کۆمەڵگادا بنەمای هەموو توندوتیژیەک پتەو دەکاتەوە و دەبێتە هۆی نهادینە بوونیان. چونکە دەوڵەت لە ڕێگای لە بەرچاونەگرتنی مافی ژنان لە دارشتنی یاسادا ئەسلی نابەرابەر بوونی مافی ژن و پیاو دەکاتە قانونی و ڕێگا بۆ بە دەسەلات نەگەیشتنی ژنان یان ڕێگا پێنەدانیان لە زوربەری بوارە کومەڵایەتی، سیاسی و شوغڵە سەرەکییەکاندا خۆش دەکات. لەو چەشنە رژیمانەدا داکۆکی کردن و پشتیوانی دەرمانی و دەروونی وخزمەتگوزاری لەو

بەشی: یەکەم

کەسانەی کە قوربانی توند وتیژین جێگایەکی لە پرۆژە و ئەرکەکانی حکومەتدا بەرامبەر بە شارۆمەندانی نییە و تەنانەت زوربەی جارەکانیش ژنانی زوڵم لێکراو نەک وەکوو قوربانی بەڵکو وەکو خەتابار و تاوانکار دەناسرێن.

داکۆکی نەکردن لە یەکسانی ژن و پیاو لە سیاسەت داناندا وا دەکات کە نێرینەی ماڵ وەکوو باوک، برا و مێرد لە سایەی ئەم بێ پشتیوانیەدا هەموو یاسا و نەریتی نایەکسان و زاڵمانەی نێو کۆمەڵگا بەبێ ترس لە بنەماڵەی خۆیدا دابمەزرێنێ. ئەو هەموو ژن کوشتنە لەلایەن برا و باوک و مێردەوە بە نێوی دیفاع لە شەرەف وناماووس نیشاندەری ئەم راستییەیە و دەوڵەت و فەرهەنگی پیاوسالارانە پێکەوە دیواری زیندانی ژیان بو ژنان بە چەن قات پتەوتر دەکەنەوە. بە تایبەت لە ئێران، ئەو وڵاتەی کە هەڵاواردنی جینسی قانوونی کراوە.

حیجابی زۆرەملیش، لە جوملەی توندوتیژی دەروونیدایە، بەڵام هەروەها بەبۆنەی بە یاسایی کردنی لە کۆمەڵگای ئێران لە ماوەی سێ دەیەی رابردوودا دەچێتە خانەی زوڵمی سیاسیشەوە. حکومەتی ئیسلامی ئێران بە بیانوی حیجابەوە بەردەوام و شێلگیرانە ژنانی داوەتە بەر پەلامار وزەخت و زۆر, بە گۆپاڵی حیجاب دوژمنایەتییەکی ساختەی لە نێوان ژنی "موسڵمان" و ژنی "کافر"دا پێکهێناوە و نارەزایەتی و بێزاری ژنانی لە بارودۆخی نالەبار و نامرۆڤانەی داسەپاو بە سەریاندا، بەردەوام بە چەکی "حیجاب" دامرکاندووە و بە شێوەیەکی ئاشکرا جیاوازی نێوان ژن وپیاو و هەڵاواردنی جینسی لە کۆمەڵگادا لە هەموو کاتێک زیاتر پەرەپێداوە.

تەڵاق نەدانی ژن لە کاتێکدا کە ژن خوازیاری تەڵاق سەندنە، فرەژنی پیاو تەنانەت بەبێ ئیزنی ژنی هەوەڵ، نەدانی مافی سەرپەرشتی منداڵان بە ژن لە کاتی جیابوونەوەدا، بەرگری کردن لە کاری ژن لە دەرەوەی ماڵ و بێدەسەڵاتی ئابووری، لە جوملەی توندوتیژی حقوقی دان.

راگرتنی دەسەڵات بە بێ توندوتیژی ئەویش لە چوارچێوەیەکدا کە سنووری بۆ دابین نەکرێت، لە کۆمەڵگا و لە بنەماڵەدا، بەڕێوە ناچێت. نەوعەکانی خشونەت بەرامبەر بە ژنان هەر وەکوو رادەی کاریگەرییەکەی بەرفراوان و جوراجورە.

توندوتیژی بەرامبەر بە ژنان گرفتێکە کە لە وڵاتانی لە حاڵی پەرەسەندندا، شارستانییە کۆنەکاندا، وڵاتانی دێموکراتیک، وڵاتانی ئیستیبدادی کەم تا زۆر هەیە وتەنانەت هاوکات لە گەڵ قەیرانە کۆمەڵایەتییەکانی دیکەش وەکوو شەڕ، قەیرانی ئابووری و هتاد زیاتر پەرە دەستێنێت. بۆ ئەو ژنانەی کە کچی ماڵن، خوشکن، هاوسەرن، بووکن، هاوسەری پیشوون، هاوژینن، ئاسمانی ئەم زوڵمە هەزار وێنەیە هەر یەک رەنگە.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

ئاماری ڕەسمی یەکیەتی ئوروپا دەڵێ کە توندوتیژی ناو بنەماڵە گرینگترین هۆکاری مەرگ لە نێوان ژنانی ١٦ تا ٤٤ ساڵدایە لە ئوروپا. نەخوشی شێرپەنجە و ڕووداوی ماشێن بە نیسبەت توندوتیژی بنەماڵە لە ڕادەی دوهەم و سێەمدان.

بێدەسەڵاتی مالی و ئابووری ژن بناغەی توندوتیژی پیاو دەرحەق بە ژنە. بە گوێرەی لێکۆڵینەوەکان، سەرەڕای دەورەگەلێکی ناوبە ناو لە ڕەفتاری سووک و نامرۆڤانە بەرامبەر بە ژنان، ئەوان لە ساڵی هەوەڵی هاوسەری، لە دوای منداڵ بوون، لە کاتی تەنگەژەی ماڵی، لە دەورەی دووگیانیدا و لە تەمەنی میانساڵیدا زورتر تووشی توندوتیژی دەبن.

بە کارهینانی وشەی ڕەکیک و ناشیرین، بیانووگرتنی یەک لە دوای یەک، دەنگ هەڵبرین و تووڕەیی، دەستووردان و داخوڕین، هەڕەشەی کوشتن، بێبەش کردن لە خواردن، کوتەک و لێدان، مەجبوور کردن بە کاری پێچەوانەی ئەخلاق و قانوون، پێش گرتن لە سەربەخۆیی ئابووری، لە خوارەوە بوونی حەقدەستی کارکردنی ژنان لەچاو حەقدەستی پیاوان، پێوەندی جینسی بەزۆر، مەجبوور کردن بە دیتنی فیلم و وێنەی دژی ئەخلاق، فرەژنی، بێبەش بوون لە سەرپەرشتی مندال لەدوای جیابوونەوەی ژن و پیاو، قاچاغی کچان و ژنان بۆ وڵاتانی دنیا و بازرگانیی سێکس، بەردەباران،,سیغە یان هاوسەریەتی کاتی،حیجابی زۆرەملی، قەدەغە کردنی ئیزدواجی ژنی موسڵمان لەگەڵ پیاوی غەیری موسڵمان، بەحیساب هێنانی کچی تەمەن ٩ ساڵ وەکوو ژنی باڵغ، بەحسێب هێنانی ژن بە نیوەی پیاو لە قەزاوەت و شەهادەتدا، بەرپێگری لە خوێندن و فێربوونی زانست بۆ کچان، خەتەنەی کچان، لەناوبردنی منداڵی کچ پێش لە دایک بوون و دەستدرێژیی جینسی سیستماتیک لە کاتی شەڕ و لە بەندیخانەکاندا، وێنەکان و شێوەکانی توندوتیژی دژی ژنانن.

بەگوێرەی سەرچاوەکان بازرەگانیی سێکس بە ژنان لە دوای قاچاغی چەک و مادە سڕکەرەکان سێهەمین بازرگانی پرسوود و نایاساییە. بە پێی ڕاپۆرتی ڕێکخراوی نێونەتەویی "کار"، ئەمە نمونەیەکی بەرچاو لە هەڵاواردنی سەردەمی هاوچەرخە بۆ ژنان. ساڵێ میلیۆن و نیوێک ژن بە قاچاغ دەس بە دەس دەکرێن. قاچاغبەرەکان و کڕیارانی ئەم بازرگانییە دزێوە لە ڕێگای پۆستی ئەلەکترۆنیکەوە بە نێوی "بووکی سفارشی" ئەم کچان و ژنانە بۆ وڵاتانی دنیا بەڕێ دەکەن و دواتریش بە مەبەستی کەڵک لێ وەرگرتنی جینسی دەدرێنە وڵاتی سێهەم. قاچاغچیەکان بۆ هێنانی ئەم کۆیلانە تەرحیکیان هەیە بە نێوی "تەرحی ڕاو", ئەویش ئەوەیە کە ئەم ژنە دزراوانە لە سەرەتاوە بۆ ماوەی ٤٢ سەعات لە دیوێکدا حەبس دەکرێن و ٧ - ٦ کەس دەستدرێژییان پێدەکەن. لە دوای ئەم کارەساتە ئەم ژنانە لە باری دەروونی و باوەر بەخۆوە دەڕووخێن ولە لایەکی تریشەوە بە هۆی نەبوونی جێگا و سەرپەناوە دەبنە بوونەوەرێکی بە تەواوی فەرمانبەر و بێئیرادە. ڤیزا و پاسپۆرتەکانیشیان لەلای قاچاغبەرەکانە و بۆیەش ناتوانن هەڵێن و لە لایەکەوە لە ترسی گرتنی پۆلیس و لەم لاشەوە

سەرچاوە Serchawe

بەشی: یەکەم

لە ترسی قاچاغچییەکان ئەو ژیانە ژێردەستەییە و وئەو سووکایەتییە قەبووڵ دەکەن. بە گوێرەی مەجمەعی پارلمانی شورای ئوروپا لە سەدەی ٢١دا هێشتا کۆیلە لە ئوروپا ماوە و زوربەشیان ژنانن و بە نێوی کارەکەری بۆ ماڵان دەفروشرێن بە وڵاتانی دیکە.

توندوتیژی دەرحەق بە ژنان ریشەی لە هەڵاواردنی رەگەزیدایە و هەروەها پەرە پێدەریشیەتی. توندوتیژی ناهێڵێت پێناسەی "پیاوانە" لە سایەی زانست و تێگەیشتنێکی ئینسانی و فەرهەنگێکی ئازادپەروەرانەوە بکەوێتە بەر رەخنەوە، مەودا بۆ ژن ناهێڵێتەوە بۆ فکر کردنەوە ودەربازبوون، ئاستی چاوەروانی و خواستەکانی دێنێتە رادەیەکی خوارەوە تا ئاستی کۆیلەیەک، ناهێڵێت مەنتقی لاوازی "پیاوسالاری" و زاڵ بوونی پیاو بە هۆی فیزیکی بەهێزەوە بکەوێتە لاوە و تەریک بێتەوە. "پیاوسالاری" بو راگرتنی دەسەلاتەکەی نیازی بەم "زۆری بازوو"ە هەیە. سروشتی و ئاسایی بوونی ئەسلی "ژێردەستەیی" ژن بۆتە باوەرێکی قووڵ نەک هەر لەنێو پیاواندا بەڵکوو بەداخەوە لە نێو ژنانیشدا. توندوتیژی لە وەها بارودوخێکدایە دەوام دەهێنێت.

پسپۆران دەڵێن ئەورۆ بنەماڵە پرمەترسیترین شوینە بۆ ژن. لە وڵاتانێک کە بەتایبەت پشتیوانی دەسەلات وکۆمەڵگا لە ژن بە عورف و بە شەرع لە پێناوی دامەزراندن ودابین کردنی هەڵسوکەوتێکی ئینسانی نیوان دوو لایەنی ژن و پیاودا لە ئارادا نییە و نەسەلماوە، ئەم دیاردەیە و کاریگەرییەکانی لەسەر نەک تەنیا هەر ژن بەڵکوو منداڵ و بەگشتی بنەماڵەش دەورێکی زۆری هەیە. توندوتیژی لە حەنای منداڵ لە بنەماڵەدا لە لایەن باوک و دایکەوە بە نێوی "ئەدەب" و "پەروەردە" قەبووڵ کراوە و سنووریشی بۆ دانەنراوە. هەر بۆیە بەم بیانووەوە لێدان لە منداڵ و بەتایبەت منداڵی کچ ئاساییە و لەم رێگایەوە توندوتیژی لە بنەماڵە دا پەرە پێدەدرێ. لە ئاکامدا نەوەیەکی نەخۆش لەباری دەروونییەوە و هەروەها کومەلایەتیشەوە پەروەردە دەکرێت کە تێیدا منداڵی کچ هەر رێرەوی خامۆش و بێ تەوەقوعی رێگای دایکیەتی و منداڵی کوڕیش هەڵسوکەوتی باوکی دەکاتە پێوانە و نموونە بۆ هەڵسوکەوت لە گەڵ شەریکی ژیانی.

ئامارەکان ئەوە دەسەلمێنن کە پانتایی و سنووری کاریگەرییەکانی توندوتیژی چوارچێوەی خێزان و بنەماڵە تێپەر دەکات. واتە ئەوانەی کە زورتر ئاسایش و ئەمنییەتی کۆمەڵگایش دەخەنە مەترسییەوە کەسانێکن کە شاهیدی توندوتیژی لە بنەماڵەیاندا بوون لە تەمەنی منداڵی و مێرمنداڵیدا. کە وایە نائەمنی لەنێو بنەماڵەدا نائەمنی کۆمەڵایەتیشی پێوە بەسراوە.

بەشی: یەکەم

کۆمەڵگای سوننەتی و پاش کەوتوو، کێشەی ژن و منداڵ و بەگشتی توندوتیژی لە بنەماڵەدا بە کێشەیەکی خوسووسی دەزانێت و دەوڵەت و دەزگاکانی لەم چوارچێوەیەدا لەمەڕ چارەسەر کردنی ناکۆکی و توندوتیژی بەرپرسایەتییان نییە. بەڵام کۆمەڵگای پێشکەوتوو ئەم بەرپرسایەتییە ناخاتە سەر ئەستۆی تاک، بەڵکوو دەوڵەت بە نوێنەرایەتی خەڵک و کۆمەڵگا بە پێی یاسا بریار دەدات. یاسا لەلایەکەوە دەبێتە ژێرخانی نەزم و دادپەروەری و لە روویەکی دیکەوە فەرهەنگی پێشکەوتوو پەرە پێدەدا. چون تەنیا یاساش نییە کە کاریگەری هەیە، بەڵکوو فەرهەنگیش دەبێ ئاڵوگۆڕی بە سەردا بێت. میدیا دەبێ دەوری بێلایەن و بەئینسافی هەبێت لە ناساندنی رواڵەتی زوڵم و زۆردا و لە دەرخستنی دەنگی نارەزایەتییەکاندا. بزووتنەوەی ژنان و هەموو بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان و دام وەدەزگاکانی کۆمەڵگای مەدەنی لە کوردستان نیازیان بە راشکاوی، لێبراوی و شەفافیەت لەم رێگایەدا و لە هەمان کاتدا "یەکبوون و یەک دەنگیش" هەیە. نەک هەر ژن کوژی، بەڵکوو هەموو ئەم دیمەنانە لە توندوتیژی بەرامبەر بە ژن بە هەموو هەوڵ و تەقالایەک دەبێ بگۆڕدرێت، دەبێ لە باری ئەخلاقییەوە عەیب و شوورەیی و لە رووی یاساییەوە سزاهەڵگر بێت. توندوتیژی بەرامبەر بە ژن نابێت بێسزا بمێنیتەوە. تێکۆشان بۆ دابین کردنی یاسایەکی مۆدێرن، دێمۆکراتیک و مرۆڤدۆستانە بەرهەمی کاری دەسەڵاتێکی مۆدێرن و دێموکراتە. هەر بۆیەش ئەم خاڵانەی خوارەوە وەکوو خاڵگەلێکی سەرەکی لە پرۆژەیەکی جیدیدا بۆ پێکهێنانی بارودۆخیکی ئازاد و ئەمین دەبێ بەئەنجام بگات و ببێت بە سەرەتایەک بۆ رێفۆرم لەمەڕ داکۆکی کردن لە کەرامەت و کەسایەتیی ئینسانی ژن و لەم رێگایەشەوە بەهرەمەند بوون لە بنەماڵەیەکی سالم و سەرفەراز:

* جیاکردنەوەی شەریعەت لە حکومەت.
* دارشتنی یاسایەکی نوێ لەسەر بناغەی راگەیاندنی جیهانیی مافی مرۆڤ.
* تەزمینی پشتیوانی قانونی و خێرای نیهادە قانونییەکانی وەکوو پولیس و دەزگا ئەمنییەتییەکان لەو ژنانەی کەوتوونەتە بەر توندوتیژی.
* لێکۆڵینەوەی قانونی لەلایەن دەزگای حکومەتی و قەزاییەوە لە سەر کەیسی کەسانێک کە ژن لە ریگای فیزیکی، جینسی، دەروونی و هتاد دەدەنە بەر پەلامار و هەرەشە و بە سزا گەیاندنی ئەو کەسانە.
* دابین کردنی بودجەیەکی شیاو لەلایەن دەوڵەتەوە بە مەبەستی پەروەردەکردنی کادر و کەسی پسپۆر لەم بوارەدا وەکوو راوێژکاری کۆمەڵایەتی و راوێژکاری بنەماڵە.
* دانانی ماڵی "ئەمن" بو ئەو ژنانەی کەوتوون و دەکەونە بە رپەلاماری توندوتیژییەوە و دابین کردنی سیستەمی حەرەس ونیگابان بۆ پارێزگاری لێکردنیان.

بەشی: یەکەم

* فێر کردنی ژنان و پیاوان بە چۆنیەتی بە کار هێنانی پێوەندی شیاو و بەرابەر لە نیوان ژن وپیاودا، لە باری زانستی، فەرهەنگی، بیهداشتی و ئەخلاقییەوە.

* قەدەغە کردنی تەمێی جەستەیی منداڵان لە بنەماڵە و لە کۆمەڵگادا کە دەبێتە هەوێنی ئاسایی کردنەوەی توندوتیژی بە گشتی.

* دانانی کلاس و دەورەی فێرکردنی خویندن و نووسین، هەروەها و بە گشتی خوێندن بۆ ئەو ژنانەی کە شانسی خوێندنیان نەبووە، لە شار ولە گوند و بە تایبەت بو ژنانی قوربانی توندوتیژی.

* دانانی دەوەرەگەلێک بۆ فێرکردنی پیشە و شوغل بە گشتی بۆ ژنان تا شانسی کاریان زیاتر و بەڕێوە بردنی ژیانیان و سەربەخۆیی ئابووریان زۆرتر تەزمین بکرێت.

* دارشتنی تەرحی "بەلاوەچونی موسبەت" واتە تەبعیزی موسبەت بۆ ژنان وەکوو توێژێکی کۆمەڵایەتی کە زوڵمیان لێکراوە و بەشیان لە دەسەڵاتدا لە گەڵ نەفقش و دەوریان لە کۆمەڵگادا نایەتەوە. ئەم شێوەیە کاریگەریی بەرچاوی لە سەر گەشە پێدانی عەقلیەتی مودێرن و بەرابەریخوازانە لە نێو کۆمەڵگادا هەیە و لە زوربەی وڵاتانی پێشکەوتوو تاقی کراوەتەوە.

* ئێمە وەکوو ژنانی بەدەربەست بە کێشەی ژنی کورد و رزگارییەکەی لە بەشی روژهەلاتی کوردستان، بێگومان ئەزموونی کوردستانی باشوور دەبێ بکەینە نمونەیەک بۆ دەرس لێوەرگرتن. نەهێڵین لە ئاڵ وگۆڕەکانی داهاتووی کوردستانی ئێران کێشەی ژن لە هەموو لایەنێکیەوە بکەوێتە پەراوێزی کێشە کۆمەڵایەتییەکانی دیکەوە و بە بیانووی سونەت و ئایینەوە ڕێگای سێکولار و مۆدێرنی ئازادی و سەرکەوتنمان وون بکەین.

سەرچاوە: وێبلاگی ژنانە - ڕێکەوتی: ١٠ی ئۆکتۆبەری ٢٠١٠

سەرچاوە
Serchawe

شێوەکانی توندوتیژی دژ بە ژنان

وێڕای سەرهەڵدانی سەدەی بیست و یەک، لەگەڵ هەموو ئەو دەسکەوتانەی کە مرۆڤ لە بوارە جیاجیاکانی ژیاندا بەدەستی هێناوە و لە سەردەمی پێشکەوتن و بە جیهانی بووندا هێشتا نەتوانراوە مرۆڤایەتی بەرەو ڕێگای ئاشتی و خۆشەویستی و هاوڕێیەتی هیدایەت بکرێت. لەم پێشکەوتنەی ئێستاشدا زۆریەک لە دیاردە کۆن و پاشماوەکانی سەردەمی ڕابردوو بەدی دەکرێت کە پێشتر کۆمەڵگایان کوت و قێزەون کردبوو. توندوتیژی بە شێوەی گشتی یەکێکە لە دیاردەکانی قێزەون و هەڕەشە ئامێز سەبارەت بەو دەستکەوتانەی کە مرۆڤایەتی لە ڕابردوودا بەدەستی کەوتووە، لەوەش خراپتر ئەوەیە کە توندوتیژی ئەو سنوورە ببەزێنێت و دەستی بگاتە ئاستی چینەکانی کۆمەڵگا، بۆ نموونە ژنان. توندوتیژی دژ بە ژنان یەکێکە لەو پرسیارانەی سەرنجی زۆرینەی شوێن کەوتووانی ڕووداوەکانی بۆ خۆی ڕاکێشاوە.

ئامارەکان باس لەوە دەکەن کە، ڕێژەی لە سەدا پەنجا و دووی ژنانی فەلەستینی لە ساڵی ٢٠٠٠ دا پتر لە جارێک ڕووبەڕووی لێدان بوونەتەوە. ڕێژەی لەسەدا چل و حەوتی ژنانی ئۆردۆنس بە شێوەیەکی گشتی ڕووبەڕووی لێدان دەبنەوە.لە سەدا سی لەسەدی ژنانی ئامریکایی لەلایەن هاوسەرەکانیانەوە ڕووبەڕووی توندوتیژی جەستەیی دەبنەوە و لە سەدا ٩٥ لەسەدی قوربانیەکانی توندوتیژی لە فەرانسە ژنانن. لە هەر دە قوربانیانی توندوتیژی لە وڵاتی هێند هەشتیان ژنن. ڕێژەی لە سەدا شەستی نیشتەجێ بووانی کەناری خۆرئاوا و غەزە ڕووبەڕووی هەڕەشەی جەستەیی و سوکایەتی و دەستگیرکردن دەبنەوە. بە چاوخشاندن بەم سەرژمێریانەدا دەردەکەوێت کە ئەو توندوتیژییەی بوونی هەیە تایبەتمەند نیە بە چینێکی دیاریکراو، کلتورێکی تایبەت یا خود ڕەگەزێکی دیاریکراو، بەڵکو سەرجەم کلتورەکان و دەوڵەتە پێشکەتووەکانیش لە خۆ دەگرێت ئەوانەش کە بە دەوڵەتانی جیهانی سێهەم ناوزەند دەکرێت. توندوتیژی بە واتەی بەکارهێنانی هێز دێت، یاخود ڕەفتارێک یان کردەوەیەکی لە لایەکەوە بە مەبەستی قۆرخ کردن و مل کەچ کردنی لاکەی تر

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

لە چوارچێوەی پەیوەندییەکی ناپەسەندا جێبەجێ دەکرێت کە دەبێتە هۆی زیان بەخشی مادی و مەعنەوی و دەروونی. توندوتیژی جوێن دان، دەستدرێژی و کوشتن لەخۆ دەگرێت، ئەمەش لە لایەن پیاوان یا خود دامەزراوەیەک، رژێمێک یان تەنانەت لە لایەن ژنانەوە بە مەبەستی زاڵ بوون و مل کەچ کردنی ژنانی دیکەوە پەیڕەو دەکرێت. باوەڕ وایە توندوتیژی دوایین زمانی گوزارشت کردن بێت لە بەرامبەر ئەوانی تردا، لەو ساتەدا کە مرۆڤ هەست دەکات لە ڕێگەی گفتگۆی ئاساییەوە ناتوانێت بە مەبەستەکانی بگات. بەڵام سەبارەت بە ژن، ڕەنگە ئەمە یەکەمین زمانی گوزارشت کردن بێت لەو کاتەدا کە لایەنی بەرامبەر هیچ زمانێکی دیکە شک نابات تا بە کاری بهێنێت. هەر بۆیە ئەم جۆرە توندوتیژییە چەشنێک لە خەمۆکی و دڵ تەنگی و مل کەچی لە ژناندا بەدی دێنێت و توانا و چالاکیەکانیان لاواز دەکات. هۆکارەکانی توندوتیژی، لێرەدا هەوڵ دەدەین تیشک بخەینە سەر هۆکارەکانی توندوتیژیی.

١) خودی ژن خۆی بە ئامرازێکی سەرەکی هێندێک لە جۆرەکانی توندوتیژی و چەوساندنەوە لە قەڵەم دەدات، هەر بۆیە کاردانەوەی ئەو لە پەسەندکردن و چاوپۆشی کردن و بێدەنگی دەبێت چونکە هیچی تری نییە کە ئەمەش بەرامبەر هانی دەدات و زیاتر و زیاتر ژن بچەوسێنێتەوە. ئەم بارودۆخە لای ژن روو لە زیادبوون دەکات لەو ساتەی ژن هیچ پەناگەیەک شک نابات کە هۆکاری پاراستنی بێت.٢) هۆکاری ڕۆشنبیری: نەزانین و نەبوونی زانیاری تەواو لە سەر چۆنیەتی رەفتار کردن لەگەڵ کەسانیتر و هەروەها هەست نەکردن بە ئەرک و مافەکانی بە فاکتەری سەرەکی توندوتیژی ئەژمار دەکرێت. نەزانینی لەلایەن هەردوو ڕەگەزەوە دەبێت. هەست نەکردن و نەزانینی ژن بە ئەرک و مافەکانی لە لایەکەوە، نەزانینی لایەنی بەرامبەریش لەبارەی ئەو مافانە لە لایەکی ترەوە سنووربەزاندن و توندوتیژی دێنێتە ئاراوە. وێڕای هەموو ئەمانە ئاستی ڕۆشنبیری تاک و خێزان و جیاوازی ئاستی ڕۆشنبیری لە نێوان هاوسەرەکاندا(بە تایبەت ئەگەر ژن لە رووی ڕۆشنبیرییەوە لە ئاستێکی باڵاتردا بێت) بۆیە وەک کاردانەوەیەک پیاو هەوڵ دەدات بە جنێودان و بە کەم سەیر کردن و بچوککردنەوەی ژن لاوازییەکەی خۆی بشارێتەوە.٣)هۆکاری پەروەردەیی: پەروەردەی توندوتیژ تاکی توندوتیژ بەرهەم دێنێ. ئەگەر تاک قوربانی دەستی توندوتیژی بێت ئەوا خاوەنی کەسایەتییەکی لاواز و متمانە بە خۆ نەبوون دەبێت، بۆیە لە داهاتوودا ئەو کەسانە هەوڵ دەدەن توندوتیژی بکەنە فاکتەرێک تاکو لاوازییەکانیانی پێ بشارنەوە. هەروەک زانراوە توندوتیژی هەر توندوتیژی لێ دەکەوێتەوە. ئەم جۆرە توندوتیژییە بە ڕێژەی لە سەدا هەشتاو سێی بارووودۆخەکان دا بەرچاو دەکەوێت. بینەری توندوتیژی پەیڕەو کراو لە لایەن باوکەوە کە لە دژی دایک پەیڕەو دەکرێت لە سەر ئەو بنەمایە پەروەردە دەکرێت کە ڕێز بۆ بەها و نرخی ژن دائەنێت و شێوازێکی توند لە ڕەفتاریدا جێبەجێ بکات، ئەمەش بە ڕێژەی لە سەدا سی و نۆی حاڵەتەکاندا بینراوە.٤)داب و نەریتەکان: زۆریەک لە بیر و بۆچوون و داب و نەریتی سەیر دەبینرێن کە لە ناخیاندا خەونی نەفامی بەدی دەکرێت لە جیاوازی کردن لە نێوان ڕەگەزی ژن و پیاودا، ئەمەش هۆکاری بچوککردنەوەی

ژن و رۆڵی ئەوە و لە بەرامبەریشدا گەورەکردنی رەگەزی پیاوە ئەمەش بریتییە لە دانی ماف بە رەگەزی پیاو تاکو دەسەڵات و توندوتیژی لە بەرامبەر ژندا پەیڕەو بکات.

هەروەها چەند وتە و پەند و بیروبۆچون هەن کە لە نێوان خەڵکدا باوە (تەنانەت لە نێو خودی ژنانیش دا) کە رەنگدانەوی ئەم کلتورەیە سەبارەت بەو مافانەی کە بە پیاوی دەبەخشێت و لە بەرامبەر ژندا پیادەی بکات، بۆ نموونە: ژن لەم سەدەدا لە لایەن پیاوەوە لێی دەدرێت (ژن وەک راخەر وایە، هەتا بە بەریا برۆیت جوانتر دەبێت) یان (سێبەری پیاو باشترە لە سێبەری دیوار) و هتد. ناتوانین رۆڵی هۆکارەکانی راگەیاندن پەردەپۆشی بکەین لەبارەی پتەوکردنی ئەم جیاوازیيانە و پەسەندکردنی ئەم توند و تیژییە دژ بە ژنان و لە پرۆگرامە نەشیاوانەدا بڵاو دەکرێن.٥) هۆکاری ژینگەیی: لەو گرفتە ژینگەیانەی کە گوشار دەخەنە سەر مرۆڤ بریتین لە جەنجاڵی و نەبوونی خزمەتگوزاری پێویست، نەبوونی شوێنی نیشتەجێ بوون و زیادبوونی دانیشتووان و هیتر. لەو ژینگەیەدا کە مرۆڤ تێیدا تێک دەشکێت و هاندەر نییە لە بەدەست هێنانی ئامانجەکان و دەستە بەر کردنی کاری شیاو بۆ لاوان، ئەمەش پاڵنەرە بەرەو توندوتیژی و هەڵچون لە بەرامبەر کەسێکی لاوازتردا کە ئەویش ژنە.٦)هۆکاری ئابووری: لاوازی باری ئابووری کە تاک و خێزان رووبەڕووی دەبنەوە، یا خود هەڵ ئاوسانی ئابووری لە سەر ئاستی گوزەرانی ژیان. گرفتە ئابوورییەکان وا دەکەن مرۆڤەکان بەرەو توندوتیژی هەنگاو بنێ و رق و کینە خۆیان بە توندوتیژی بەسەر ژندا خاڵی بکەنەوە. سەرباری ئەوەش (نەفەقە)ی پیاو بۆ ژن هۆکارێکە بۆ بچووککردنەوەی ژن و هێنانە ئارای توندوتیژی لە دژی ئەو. لە لایەکی تریشەوە ژن ناچار دەکرێت ئەو توندوتیژییە قەبووڵ بکات و بە گوێرەی ئامارەکان رێژەی لە سەدا چل و پێنجی حاڵەتی توندوتیژی لە دژی ژنان بەکار دەهێنرێت.٧) توندوتیژی حکومەت و دەسەڵاتەکان: بازنەی توندوتیژی فراوانتر دەبێت ئەگەر ئەو دەسەڵاتە لە ژێر سایەی فەرمانڕەوایی دەسەڵاتی باڵاتردا بێت. ئەویش لە ئاکامی پاڵپشتی کردن لەو یاسایانەی کە ژنان دەچەوسێنێتەوە یا خود پشتگیری کردن لەو کەسانەی کە جێبەجێ کاری ئەو یاسایانەن. هۆکارەکان و پەیڕەوکارانیان هەرچەند جیاواز بن، هەروەک راپۆرتی رێکخراوی تەندروستی جیهانی ئاماژەی پێداوە رێژەی لەسەدا حەوتی ژنان لە نێوان تەمەنی ١٥ بۆ ٤٤ ساڵان لە سەرتاسەری جیهاندا بەدەست دیاردەی توندوتیژییەوە دەناڵێنن.

سەرچاوە: پێشرەو ژمارە: ٢٨٢ - رێکەوتی: ١٣ی جوولای ٢٠١٠

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

ڕۆژی نێونەتەوەیی خەبات دژ بە توندوتیژی لە هەمبەر ژنان

ڕەحیم ڕەشیدی

توندوتیژی لە بنەڕەتدا یەکێک لە گرفتە بەرچاوو داخهێنەرەکانی کۆمەڵگای مرۆڤایەتییە. ئەم پەتایە لە شکڵو شێوازی جوراوجۆردا خۆی دەردەخاتو پتر گرێدراوی کۆمەڵگا دواکەوتوو ناسەقاگیرەکانە کە دیکتاتۆری باڵی ڕەشەی بەسەردا کێشاوەو لەواندا کەشو هەوای لەبار بۆ پەروەردەو ڕاهێنانی مرۆڤ تەوەرانەو دێموکراتیک وەکوو پێویست نەهاتۆتە گورێ. ئەگەر لەم بەستێنەدا تەنیا ئاوڕ وەسەر توندوتیژی دژی تویژی ژنان بدەینەوە، ئامارەکان لەم بازنەیەدا گەلێک داخهێنەرە.

ئەوە لە حاڵێک دایە کە توندوتیژی لە نێو بنەماڵەداو بە شێوەی کەس پێنەزان زۆر زیاتر لە ڕادەی ئەو توندوتیژیانەیە کە لە کۆمەڵگاداو لە ئاستێکی بەرینتردا ڕوو دەدەنو ئاشکرا دەبنو پینەوپەڕۆ ناکرێن.

لێرەدا بە کورتی ئاوڕێک لە چۆنیەتی هاتنە گۆڕێی بیرۆکەی ڕۆژی نێونەتەوەیی خەبات دژ بە توندوتیژی لە هەمبەر ژناندا دەدەینەوە.

ڕێکەوتی ٢٥ی نوامبری ساڵی ١٩٦٠ی زایینی لە وڵاتی دۆمینیکنو لە سەردەمی دەسەڵاتداریەتی سەرەڕۆیانەی رافایل تورجیلودا، سێ خوشک بە نێوەکانی، ماریت ترزا، بتریە میرابلو منیروا پاش ئەوە ماوەی چەند مانگ لە بەندیخانەدا بە تاوان وەپاڵدانی تێکۆشانی سیاسیی دژی حکوومەت جەزرەبەیان دیت، دواتر لە دار دران.

بەشی: یەکەم

٢١ساڵ دوای ئەو ڕووداوە واتە ساڵی ١٩٨١ لە ڕۆژانی ١٧ تا ٢١ ژوئیە لە شاری بوگوتا پێتەختی وڵاتی کۆلۆمبیا کۆنفرانسێک لە لایەن ڕێکخراوەکانی داکۆیکاری مافی ژنانو لایەنگرانی مافی یەکسانی لە ئەمریکای لاتینو دوورگەکانی کارائیب بەڕێوە چوو. لەو کۆنفرانسەدا پێشنیار کرا، وەکوو بە بیر هێنانەوەو ڕێزگرتن لە خەباتی ئەو سێ خوشکە ڕۆژی ئێعدامی وان بە ڕۆژی خەبات دژ بە توندوتیژی دژی ژنان دیاری بکرێت، بەڵکوو ئەوە دەرەتانێ بێ بۆ ئەوەی کۆمەڵانی خەڵک پتر لەگەڵ توندوتیژی دژ بە ژنان ئاشنا بن، لایەنەکانی بناسنو دژبەری لەگەڵدا بکەن.

دوای ئەمە، ساڵی ١٩٩٩ی زایینی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان ئەو ڕۆژەی وەکوو ڕۆژی نێونەتەوەیی دژ بە توندوتیژی دژی ژنان پەسەند کرد، ساڵێک دواتر ئەنجوومەنی ئاسایشی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان بڕیارنامەی ١٣٢٥ی لە ژێر ناوی "ژنان گەلاڵەی ئاشتیو ئاسایش" پەسەند کرد.

کۆمیسیۆنی ژنانی سەر بە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان لە ساڵی ١٩٤٦دا بۆ کار کردن لە هەمبەر گرفتی ژنانو مافەکانیان پێکهات. سەرەڕای تێکۆشانی ئەم کۆمیسیۆنە بەرنامەی تایبەت سەبارەت بە مافی ژنان لە ساڵی ١٩٦٧دا پەسەند کرا. ئەو بەرنامەیە بوو بە بناخەی جارنامەی مافی ژنان کە لە ساڵی ١٩٧٩ لە لایەن ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتوەکانەوە پەسەند کراوە.

تاکوو کاتی نووسینی ئەم وتارە لە ١١٤ وڵاتی جیهاندا بە کار هێنانی توندوتیژی دژی ژنان لە ڕووی یاسایەوە هیچ بەربەستێکی لە بەردەمدا دانەندراوە. تەنیا لە ماوەی ١٣ ساڵی ڕابردوودا لە کۆماری کۆنگۆ پتر لە ٢٠٠ هەزار ژن دەسدرێژیان کراوەتە سەر، پەرە گرتنی ئەم دیاردە ئەو ئاکامەی لێکەوتەوە کە ڕێکخراوی نەتەوەیەکگرتوەکان ئەو ڕاستییە لەبەرچاو بگرێ کە دەسدرێژی کردنە سەر ژنان لە کاتی شەڕو داگیرکارییدا وەکوو تاوان دژی مرۆڤایەتی چاوی لێدەکرێ.

یاسای ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان بەم جۆرە توندوتیژی دژی ژنان پلە بەندی دەکات:

١. هەر شێوە توندوتیژییەک کە ئاکامەکەی ببێتە هۆی زیان یان ئازاری ڕۆحی، جیسمی یان جنسی، هەروەها هەڕەشە کردن، یان بە زۆر یان خۆ بە ناوی دڵسۆزی بۆ بەرتەسک کردنی ئازادی ژنان لە کۆمەڵگاو بنەماڵەدا لە خۆ دەگرێت.

شێوەکانی توندوتیژی دژی ژنان:

١- جیسمی:

لێدان لە هەر شکڵو شێوەیەکدا، لە قژکێشانو داپلۆسینەوە بگرە هەتا قەتلی نامووسی، توندوتیژییە.

٢- رۆحی:

هەڕەشە لێکردن، جنێو پێدان، بێحورمەتی کردن، تۆمەت وەپاڵدان، ئەمە هەموو ئەو بوارانە دەگرێتەوە کە لە باری ڕۆحییەوە ئازاری ژنانی لێبکەوێتەوە.

٣- جنسی:

بە زۆر تیکەڵ بوون لەگەل ژن، ئەگەر مێردیشی بێ، هەر جورە هەوڵدان بۆ پێوەندی جنسی لە گەڵ ژنان بە بێ ئۆگریو رەزامەندی ژن، توندوتیژی دژی ژنانە.

٤- کۆمەڵایەتی:

ئا. لە پەراوێز خستن، هەڵسوکەوتی نەشیاوو ساردو سڕی لە پێوەندیدا لە لایەن بنەماڵەوە بەرانبەر بەو کچ و ژنانەی کە لە قسەی نێرینەو ئەندامانی دیکەی بنەماڵە وەک باب، خاڵ، باوە گەورە، دایک، خوشک، پور، برا، مێرد، مام، دایە گەورەو... لایان داوە، یان بە پێی ویستو دڵخۆازی ئەوان هەڵسوکەوت ناکەن، بەشێک لە توندوتیژی دژی ژنانە.

ب. چاوەدێری کردنی توندوتۆڵی کچان و ژنان لە لایەن بنەماڵەو کەسو کارەوە.

س. بێبەش کردنی کچانو ژنان یان بەرتەسک کردنی ئاستی بەشداری ئەوان لە چالاکییە سیاسییو کۆمەڵایەتییەکاندا بە بیانووی پاراستنی شەرەفو ناوبانگی بنەماڵەوە.

سەرچاوە
Serchawe

د. ناچار کردنی کچانو ژنان بە لەبەر کردنی جلو بەرگی تایبەتیو ڕەچاو نەکردنی مافی لەبەر کردنو پۆشین بۆ ئەوان توندوتیژییە.

٥- ئابووری:

لە زۆربەی وڵاتانی دونیا ژنان ئەرکی کار کردنو خزمەت بە بنەماڵەیان لەسەر شانە، لێ بە جێ گەیاندنی ئەو ئەرکە وەکوو کار بۆیان حەساو ناکرێ، هەر بۆیە پتر ژنان لە باری ئابوورییەوە بە مێرد یان پیاوانی بنەماڵەوە بەستراونەتەوە. کچان بە هۆی ئەوەی کە لە زۆر کۆمەڵگادا مافی کار کردنیان لە دەرەوەی ماڵ نییە دەبێ لە لایەن باب یان برا یارمەتی ئابووری وەرگرن، ئەمەش گەلێک جاران مێینە لە بەرانبەر فەرمانبەریو ویستی نێرینەدا مل کەچ دەکات.

گومانی تێدا نیە کۆمەڵی کوردەواری لە لایەک بە هۆی نەبوونی ئازادی، لە ئارادا بوونی کولتووری پیاو مەزنانەو زاڵ بوونی سیستەمێکی کۆنەپەرستانە لە ماوەی دەیان ساڵی ڕابردوودا بۆتە مەیدانێکی پانو بەرین بۆ بەرهەم هاتنەوەی توندوتیژی دژی ژنان.

ئەم توندو تیژییە لە ئاخاوتن، قسەی سووکو ناشرینەوە بگرە تاکوو لێدان، داپڵۆسین، دارکاری کردن، داغ کردنو لە ئاکامداو لە دوایین پلەی خۆیدا واتە کوشتنو لە نێو بردن بەرچاو دەکەوێت، دیاردەیەک کە بە جۆریک شەرەف پارێزیو ئازایەتی چاوی لێدەکرێ...

ئیدی ئەوە تەنیا یاسای کۆنەپەرستانەو داوو دەزووی سیستەمی داڕزاوی دەسەلاتی نا خەڵکی نیە کە کۆسپو کلۆ لە بەردەم ئازادیو مافەکانی ژنانی مەدا دادەنێ، بەڵکوو کولتوری ڤیزەوەنی پیاو مەزنیو بە کەم گرتنی مێینە سەرتاپای جومگەکانی کۆمەڵگای گرتۆتەوەو زۆربەی تاکەکانی کۆمەڵگای کوردستان بە ڕەفتارو هەڵسوکەوتی نەشیاو لە پەرە پێدانو چڕترکردنەوەی دیاردەی توندوتیژی دژ بە ژنان دەور دەبینو بەداخەوە تێیدا بەشدارن.

ئەگەر سەرنج بدەینێ، زۆر زوو لەو ڕاستییە دەگەین کە دەست بردن بۆ ژنان، وەدوو کەوتنیان لە لایەن پیاوانەوە، تانەو تەشەر لێدان، قسە بۆ هەڵبەستنو ناوزڕاندن لە پانتایی کۆمەڵگادا هەیەو کەس ناتوانێ حاشای لێبکات، ئەم ڕەفتارە بۆ هەر مەبەستێک بێ خزمەت کردنە بەو دامودەزگا داپلۆسێنەرە کە هەموو ژیانی خەڵکی کۆمەڵگاکەی لەگەڵ دژواریو تاقەت پڕووکێنی ڕووبەڕوو کردوە.

بەشی: یەکەم

کێ هەیە کە بتوانێ چاو لە ئاست ئەو ڕاستییەدا بقونجێنێ کە ئێستاش بەشێکی زۆر لە ژنان لە ترسی ئابڕووی خۆیانو لەبەر تێکبەرنەبوونی پیاوان ئەو توندو تیژییەی لە شوێنی کار، یان سەر شەقامەکانو کۆڵانەکانی نیشتمانی مەدا دژ بەوان دەکرێ دەشارنەوەو بەمەش ئەوان بۆ خۆیان ڕاست لە جێگر کردنی ئەو نورمو یاسایانەدا دەبنە ئەکتەرێکی دەورگێر کە ئەوەش بە مەیلی پیاوانی چاوچنۆکو چلێسە...

بەڕاستی ئەوان دەبی چ بکەن، دەرکاندنی ڕەنگە ببێتە هۆکاری سووربوونی دەستی باوک، برا، مام، برازاو...بە خوێن، دەبێتە دەرەتانێ بۆ ئەوەی دەروجیران، خزمو ناسیاوان هەر ژنەی قوربەسەر بە تاوانبارو هۆکاری کێشەکە بزانن‌و بە قسەی سووکو بردنە ژێر پرسیای کەسایەتی ئەو تەنیا لەبەر ژن بوونی، سەدان جار لە خۆیدا وردو خاشی بکەن، ئالێرەدایە کە ژن بوون دەبێتە جۆرێک لە شورەییو پرۆسەی ژێر دەستە بوونو خۆم بە کەم گرتن، تەنانەت خۆ بە سەرچاوەی نەگبەتیو نەهامەتی زانیین بە قوڵی جێدەگرێو لە هەناویدا ریشە دادەکوتێ.

ئەگەر نایدرکێنێ هەر خۆی دەخواتەوەو پیش دەباتەوە. ناشبێ بۆ خۆی زار بکاتەوە چوونکە ئەو ژنەو لەو وێرانە نیشتمانەدا دەنگ هەڵبڕینی ژنان لەسەر مافەکانیان ئەگەر بۆ پیاوان ئازایەتیو بوێرییە، ئەوا بۆ خاتوونەکان زمان درێژیو بێ حەیاییو ڕوو هەڵماڵدراوییە!

تاکوو ئێستاش ژنانی پاشماوەی ئەنفال، ژنانی دیلو گیراو لە بەندیخانەکانی داگیرکەرانی کوردستاندا لە ترسی پەراوێز کەوتنی خۆیانو درز بردنی شانو شەوکەتی پیاوو بنەماڵەکانیان نەیانوێراوەو ناوێرن سەبارەت بەو هەموو تاوانو دەسدرێژیانە بێنە گۆو بنووسنو درگای قەڵای بێدەنگی بکەنەوە، بەو کارە هەم سیستەمە دارزاوەکانی زاڵ لە قاو بدەن، هەم باری دەروونی خۆیان سووک بکەن، بوار ڕەخساندن بۆ ژنان بۆ ئەوەی بێنە ئەو مەیدانەوە بەر لە هەموو شتێک ئەرکی پیاوانە کە پەراوێزی ئاسایشیو ڕێزگرتنیان بۆ مسوگەر بکەن، ئەرکی پیاوانە چونکە کۆمەڵگاکە، کۆمەڵگایەکی نێرسالارەو پیاوە لە زۆربەی هەرە زۆری بوارەکاندا بە ناڕەوا خاوەن مافو بڕیار دەرە...

دواخستنی خەبات بۆ وەدی هاتنی مافەکانی ژنان بە هەر بڕوبیانوویەکو لە ژێر هەر ناوێکدا ناڕەوایە، جا ئەو ناڕەوایە چ بە ناوی ئایینو خوداوە بێ، یان خەبات بۆ دابین بوونی ستەمی نەتەوایەتی بێ، یان شەق کردنی ریزی یەک گرتووی چینی کرێکار، خەبات بۆ دژایەتی لەگەڵ توندوتیژی دژی ژنان هەر ئێستا، هەر ئەمڕۆ، چوونکا ئەزموون ئەو ڕاستییەی نیشان داوە کە پاش هاتنە ئارای ئازادیو نەمانی ستەمی نەتەوایەتی لە زۆر کۆمەڵگادا دیسانەوە بە هۆی نەبوونی

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

کولتووری دێموکڕاتیک ژنان هەر ئەوەیان بەسەر هاتۆتەوە کە لەسەردەمی داگیرکاریو سەرەڕۆییدا داوێن گیریان بوە، بگرە زۆر جاران ئەگەر ئاستی بەشداری ئەوان لە گۆڕانو خەباتدا ڕەچاو بکەین، ڕادەی ستەم لەسەریان زۆرتر بوە...

خەبات بۆ دژبەری لە هەمبەر توندوتیژی دژ بە ژنان ئەرکی هەر مرۆڤێکی خاوەن شکۆو ویژدان زیندوە، خەبات بۆ پاراستنی مافی ژنان، خەبات بۆ داکۆکی لە مافی مرۆڤە.

سەرچاوە: ماڵپەڕی هەڵۆی کوردستان - ڕێکەوتی: ٢٥ی نۆڤەمبەری ٢٠١١

توندوتیژی دژ بە ژنان و شێوە جۆراوجۆرەکانی

مێژووی ٢٥ی نۆڤەمبەر، ڕۆژی بەرەنگار بوونەوەی توندوتیژی دژ بە ژنان

دانانی ڕۆژی ٢٥ی نۆڤەمبەر وەک ڕۆژی جیهانی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی دژ بە ژنان،بەهۆی شۆڕشی ژنان و پیاوانی ئازادیخواز و یەکسانی خواز لە بەرامبەر سەرمایەداری و حکومەتانی ژێر چەپۆکی سەرمایەداری هاتە ئاراوە.٤٥ساڵ پێش لە ئێستا و لە ڕۆژێکی وەک ئەمڕۆدا،٣خوشکی خەڵکی کۆماری دۆمێنیکەن،بە ناوی خوشکانی میرابیل،لەدوای چەندین مانگ ئەشکەنجە،سەرەنجام لەلایەن ڕێکخراوی ئەمنی سوپای ئەو وڵاتە کوژران.(تاوان)ی ئەم ٣خوشکە بەشداری لە چالاکیە سیاسیەکانی دژ بە حکومەتی دیکتاتۆریی زاڵ بەسەر دۆمینیکەن بوو.

٢١ ساڵ لە دوای ئەم ڕاستیە،بەواتە ساڵی ١٩٨١، لە کۆنفرانسێک لە بۆگۆتا، پایتەختی کۆڵۆمبیا،لەلایەن داکۆکیکارانی مافەکانی ژنان لە ئەمریکای لاتین و ناوچەی کارائیب بەسترابو،پێشنیاری ئەوا کرا کە ڕۆژی کوژرانی خوشکانی میرابیل بکرێتە ڕۆژی بەرەنگاربونەوەی توندوتیژی دژ بە ژنان.ئامانج لەو پێشنیارە ئەوە بوو کە هەم ڕێز لە خەباتی ئازادیخوازانە و یەکسانیخوازانە و بوێریی ئەم ٣ خوشکە گیانبەختکردوە بگرن و هەم سەرەنجی بیری گشتی بەرە لای بەرەنگار بونەوەی توندوتیژی دژ بە ژنان ڕابکێشن. ئەم هەوڵانە بوەهۆی ئەوەی تا لە ساڵی ١٩٩٩. ڕێکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکانیش ڕۆژی ٢٥ی نۆڤەمبەری بە ڕۆژی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی دژ بەژنان بە ڕەسمی ناساند.

ساڵێک دواتریش،ئەنجومەنی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان،بە واتای لە ساڵی ٢٠٠٠ بڕیارنامەی ١٣٢٥ی بە ناوی(ژنان،ئاشتی و ئاسایش) پەسەند کرد.تەوەرە سەرکیەکانی ئەم بڕیارنامەیە، پێشگیری کێمەکیش و دژایەتی لە ناوەوە

و لە نێوان کیشوەرەکان،دەستەبەری بەشداری ژنان لە ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی و هەروەها پێشگرتن لە زیادبوونی توندوتیژی دژ بە ژنانی دەگرتەوە.ئەم بڕیار نامەیە هۆکارێکە بۆ ئەنجامدەرانی کردەوەی توندوتیژی دژ بە ژنان بکێشرێنە لای مێزی دادگایکردن.بەڵام بەداخەوە نە تەنیا ڕێکخرای نەتەوەیی،بە کردەوە دەرهێنانی ئەم بڕیار نامەیە خۆی لە چاو زۆربەی بڕیارنامەکانی تر پەیگیری نەکرا و هیزی بەکردەوە دەرهێنانی نەبوو،بەڵــکو دەوڵەتانی جینایەتکار و دژەژنیش کە ئەندامی ڕێکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکانن، بەشێوەی گشتی بڕیارنامە گەلێکی ئاوا قبوڵ ناکەن و بەردەوام و بێپسانەوە لە هەموو زەمینەکانی ئابوری،سیاسی،کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی هەڵاواردنێکی بەربڵاو و ئاشکرا دژ بە ژنان ئەنجام دەدەن.

لە ماوەی ١٢ ساڵی ڕابردوودا،بە واتای لە کاتی بڵاو بوونەوەی بڕیار نامەی(ژن، ئاشتی و ئاسایش) ئەنجومەنی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان، ڕۆژی ٢٥ی نۆڤەمبەر، بە خۆپیشاندان و ڕێپێوان، گەڵالەکان و ڕێگەی کارە یاسایی و مافەکان، بەڕێوەبردنی چەندین سیمیناری زانستی و پسپۆڕی و... بەڕێوە دەبرێت.

بان کیمۆن سکرتێری گشتی ڕیکخراوی نەتەوە یەکگرتوەکان،ساڵی پار لە وتەیەکیدا بە بۆنەی ٢٥ی نۆڤەمبەر،توندوتیژی دژ بە ژنانی بە کەموکورتییەکانی مافی مرۆڤ وەسف کرد.هەروەها جەختی لەوەش کردەوە کە کردەوەی توندوتیژیی جۆرێکە لە جۆرەکانی تاوان و جێگەی پەسەند نیە و هەروەها لەبارەی پەرەسەندی هەوڵەکانی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتوەکان لە بەرامبەر ئەم دیاردەیەش دوا.

مۆن،داوای لە ئەنجومەنی ئاسایش کرد کە سیستمێک بۆ چاودێریکردن و پاراستنی خەبات لەگەڵ ئەم جۆرە تاوانانە دابنێت.

سکرتێری گشتی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان درێژەی بە قسەکانی دا لە ڕاگەیاندنێکی خۆیدا ڕایگەیاند کە شەخصەن مەبەستیەتی کە لیژنەی بەڕێوەبردنی کارزار لە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان وە ئەستۆ بگرێ کە تا ساڵی ٢٠١٥ بەردەوام دەبێت و گرێدراوە بە بەهیز کردنی حەساسیەت سەبارەت بە توندوتیژی دژ بە ژنان و بەهێز کردنی ئیرادەی سیاسی بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی ئەم دیاردەیە.بان کیمۆن تەئکیدیشی کردەوە لەناوبردنی هەموو جۆرە توندەتیژییەکان دژ بە ژنان ئامانجی ئاشکرای ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتوەکانە.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

توندوتیژی چیە؟

توندوتیژی شێوەیەکە لە ڕەفتارکردن کە بۆ کۆنترۆڵ و دروستکردنی ترس و تۆقاندن بەرامبەر تاک و یان کۆمەڵگا ئەنجام دەدرێت و زیاتر بۆ کۆنترۆڵی جوڵە و ڕەفتار و کردەوەی تاکەکان کەڵکی لێوەردەگیرێت کە دەبێتە هۆی زیانەکانی ڕۆحی،دەرونی و جەستەیی بۆ سەر مرۆڤەکان.

چەپاندن،تیرۆر،زیندان و ئەشکەنجە،لەسێدارە دان و دروستکردنی ترس و خۆف لە کۆمەڵگا توندوتیژی گەلێکن کە ڕژێمە دیکتاتۆر و ئایینیی و مرۆڤ ئازار دەرەکان لە ڕیگەی کەرەستەی سەربازی و چاودێریکردن و سیخوڕەکانی خۆیانەوە کە لەژێر ڕکێفی حکومەتدان دژ بە کۆمەڵگا بەکاریان دەهێنن.

لە کۆمەڵگایەکدا کە ئایین و دابونەریتە کۆن و بەسەرچوو و فەرهەنگی باوکسالارانە کە لەلایەن خودی سیستەمەوە بۆ دوبەرەکی و ملکەچ کێشانی خەڵک کەڵک لەوە وەردەگرن و تێکهەڵکێشی تانوپۆی کۆمەڵگای دەکەن و دەبێتە هۆی برەوپێدانی توندوتیژی، هەژاریی و دەستبەتاڵی و باوەڕە ژن ئازاردەرەکان بیروباوەڕی پیاوسالارانە و پەرەسەندنی توندوتیژیی لە کۆمەڵگا،کە قوربانیانی سەرەکی ئەم توندوتیژیانە لە ڕاستیدا هەمو تاکەکانی کۆمەڵگا و بە ڕیژەیەکی زۆر ژنان و منداڵانن.

قسە لەسەر توندوتیژی بەرامبەر ژنان و شێوە جۆراوجۆرەکانە.

ئامارە دڵتەزینەکان لەبارەی توندوهتیژی دژ بە ژنان لە سەرانسەری دونیا بەتایبەت لە کیشوەرەکانی جیهانی سێهەم ڕۆژ لەگەڵ ڕۆژ زیاتر و بەربڵاوتر دەبێت،ئەم توندوتیژییانە کە بەشێوەی جۆراوجۆر ئەنجام دەدرێت پێکدێت لە؛

* توندوتیژی جەستەیی؛کە ئەم شیوازانە لە خۆ دەگریت؛گرتن و بەستنەوە،چنگ لێگرتن، ڕاکێشانی قژ، دەرکردن لە ماڵ، لێدان، بێبەش کردن لە خواردن،گاز لێگرتن، زلە لێدان، مشت و شەق لێدان و پاڵ پێوەنان.

* توندوتیژیی خێزانی؛کە تێکشکانی مێزی خواردن، شکاندی کەلوپەلی ناوماڵ و... هتد

* توندوتیژی دەرونی قسەیی؛یەکێکی ترە لە شێوازەکانی توندوتیژی کە بەرامبەر ژنان ئەنجام دەدرێت کە بە بەکارهێنانی

سەرچاوە Serchawe

قسەی ناحەز و سوک و تۆمەت دانە پاڵ،بەهانەگرتنی زوو زوو، قسە لەگەڵ یەک نەکردن و لاوازیی خۆشەویستی، ڕەخنە گرتن لە شێوەی جسم و جلوبەرگی ژن خۆی دەبینێتەوە.

* توندوتیژیی ڕەگەزیی و ناموسی؛ دەستدرێژی سێکسی، خەتەنەی ڕەگەزیی، کوشتنی ناموسی، ناچارکردنی لەباربردنی منداڵ، یان دوگیانی بەزۆر و نەویستراو، نەبونی پاریزگاری تەندروستی ڕەگەزیی، پێشگرتن بە هەبونی پەیوەندی ڕەگەزیی، لە هەر یەک لەم توندوتیژیانە خۆی باسێکی قوڵ هەڵدەگرێ.

* یەکێکی تر لە جۆرەکانی توندوتیژی هەڕەشە ی ئازار دان و کوشتنە؛ هەڕەشەی ئازار دانی کەسە نزیکەکانی دەوروبەری ژن، لەوانە دزینی منداڵ...هتد

* توندوتیژیی ئابوریی؛ زۆرێک لە پیاوان بە کەڵک وەرگرتن لە هۆکاری دارایی و ئابوریی، ژنیان خستۆتە ژێر ڕکێفی خۆیانەو دەیان چەوسێننەوە. ئەم پیاوانە ڕێگە لە سەربەخۆیی دارایی هاوسەرەکانیان دەگرن،لە دارایی تایبەتی ژناندا دەستوەردەدەن بە نەدانی خەرجیی ماڵ و نەدانی پارەی تەواو بۆ ژنان کێشە و نەهامەتی دارایی دروست دەکات.

* توندوتیژیی یاسایی؛ تەڵاق، فرە ژنی،سیغە، پەیوەندی دور لە چاوی ژن و پەروەردەی منداڵ، پێشگرتنی پیاو لە جیابونەوە لە ژنەکەی بە پێچەوانەی حەزی ژنەکە.

* ڕێگە گرتن لە نەشونمای فیکریی، پەروەردەیی و بەشداری لە چالاکی کۆمەڵایەتی کارکردن، جۆرێکی ترە لە توندوتیژی کە دەبێتە هۆی سنوردار کردنی پەیوەندی ژن لەگەڵ کۆمەڵگا، خێزان و هاوڕێیانی.

* توندوتیژیەکانی تر؛ توندوتیژیی لە دژی هاوڕەگەز بازانە کە سوکایەتی پێکردن، و گاڵتە پێکردن و لەبەرچاو نەگرتنی مافە مرۆییەکان دەگرێتەوە.

لە دونیای ئەمرۆیدا کە سەرمایەداریی و دەوڵەتانی لایەنگری سەرمایە، چاوسەندنەوەیەکی بێ وێنەی بەسەر جەماوەری خەڵکدا هێناوە، بە تایبەت ستەم لە بەرمبەر ژنان، تەنها بە ئازاری ڕەگەزیی و جەستەیی و ڕۆحیی ژنان سنوردار نەبوە، بەڵکوو چەوساندنەوەیەکی زۆر قوڵتر لەوە و سامناک تر لەوە لە ئارادایە؛ سیستمی سەرمایەداری ڕێک ستەم لە بەرامبەر ژنان و پیاو سالاری بە شکڵ و شێوازی جۆراوجۆر لە کۆمەڵگا بەرهەم دێنێتەوە پەرەی پێدەدا، کەواتە خەبات لە دژی

بەشی: یەکەم

ستەم بەرامبەر ژنان، ناتوانێت لە خەباتی چینایەتی لەگەڵ سیستەمی سەرمایەداری بێ دەست بردن بۆ بنەڕەتە مێژووییەکان چەوساندنەوەی ژن لەگەڵ دەستپێکی چین و پەیوەندی سەرمایەداری جیابێت.

لێکدانەوە لیبراڵیەکان و خەبات لە دژی نا یەکسانی ژن لەگەڵ ئاسۆ و داهاتووی ئەم بیروباوەڕە، سەرەتا چەوساندنەوەی مێژویی ژن بەلاڕێدا دەبات، و دووەم خەباتی ژنان بە کۆمەڵێک گۆڕانکاری یاسایی لە چوارچێوەی سیستەمی سەرمایەداری سنوردار دەکات.

توندوتیژیی و هەڵاواردنی ژنان و چەوساندەوەی ژن، لەو کاتەوەی کە چینەکان لە مێژوودا سەریان هەڵداوە،چووە ناو قۆناغێکی نوێوە. پێش لەو مێژووە،ژنان لە هەموو بوارەکاندا لەگەڵ پیاواندا هاوبەش بوون. ئێستاش لەگەڵ ئەوەی کە سەرمایەداری لە تەواوی جیهاندا زاڵە و بەشێوەیەکی کاتی باڵادەستە بەڵام توندوتیژیی لە بەرامبەر ژنان، لە توندوتیژیی حکومییەوە بگرە تا توندوتیژیی لە خێزاندا، لە شوینی کار و سەرشەقامەکان بە شێوەگەلێکی جۆراوجۆر لە ئارادایە.

توندوتیژیی لە دژی ژنان،لەگەڵ بانگەشە کردنەکانی حکومەت و ڕێکخراوەکانی نێونەتەوەیی سەبارەت بە کەم بوونەوەی، هەروەها دیاردەیەکی بەربڵاو و ئاشکرا و قیزەونە. ژنانی جیهان، لەگەڵ جیاوازییەکان لە وڵاتانیی جۆراوجۆر، ئامانجی توندوتیژییە هەمەڕەنگەکان، لە سەرکوتی حکومیی، لێدان و بیرڕێزی لە کۆمەڵگا و بنەماڵە، سووکایەتیپێکردن، خەتەنەی ڕەگەزیی و بێبەشی ئابوریی بگرە تا قوربانی کوشتنە ناموسییەکانن. هەڕەشە و توندوتیژیی زمانی و قسەیییش بەشێکە لەم توندوتیژییانە.

ئاماری سندوقی کۆمەڵی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان، بەراوردی کردوە کە ساڵانە ٥٠٠٠ ژن لە سەرانسەری جیهان لەلایەن خێزانەکانیانەوە بە هۆکاری ناموسی دەکوژرێن. لەهەر ٥ ژن ١ ژن ڕۆژانە دەستدرێژی یان هەڕەشەی دەستدرێژی سیکسیان دەکرێتە سەر.

بۆ ڕیشە کێش کردنیی توندوتیژیی دژ بە ژنان نە تەنیا ئەبێت خەباتی هەمەلایەنە دژ بە دابو نەریتەکان، فەرهەنگ و کەلتوری ئاینی و کۆنەپەرستانە و فەرهەنگی پیاوسالاری ڕێکخراو بکرێت، بەڵکوو ئەبێت خەباتی بەردەوام و بێپسانەوە دژ بە سیستەمی جیاکردنەوە و نایەکسانی سەرمایەداریی کە بە دواکەوتوویی و نایەکسانی بۆ بەردەوامی ژیان پێویستی پێیە و دەوڵەتانی پاریزگاری ئەم سیستەمەیش ڕێکخراو بکرێن.

سەرچاوە Serchawe

بەشی: یەکەم

هیچ مرۆڤیکی یەکسانی خواز، ناتوانێت تەماشاچی بێڕێزیی و توندوتیژی دژ بە ژنان بێت. ئەبێت لەهەر هەلێک کە دەرەخسێ کەڵک وەربگرن بۆ خە بات.ئێستا گۆشەکانی ئەم خەباتە لە چواردیواری ماڵدا سنوردار بکرێتەوە یان لە شوینی کار و خوێندن بە شیوەیەکی گشتی دەبێت لە هەموو مەیدانە کانی کۆمەڵایەتی پەرەی پێبسێنرێت.

هەڕەشە و سوکایەتی کردن بە ژنان، هەڕەشە و سوکایەتی کردنە بە هەموو مرۆڤایەتی. بەمجۆرە،ئەبێت مرۆڤە ئازایخواز و یەکسانی خوازەکانی کۆمەڵگا سەبارەت بە بێ مافی ژنان هەڵوەستەیەکی گونجاو و بەردەوام لە خۆیان نیشان بدەن.

سەرچاوە: ماڵپەڕی دەنگەکان - ڕیکەوتی: ٢٥ی نۆڤەمبەری ٢٠١٢

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

با هەر ٢٥ نوامبر رۆژی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی دژی ژنان نەبێ.

ڕۆژە عەزیزی

هەموو ساڵێک لە بەرە بەری رۆژی ٢٥ نوامبر رۆژی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی بەرانبەر بە ژنان، ژمارەیەکی زۆر لەو کەسانەی کە خۆیان بە پارێزەری مافی ژنان دەزانن دەست دەکەن بە چالاکی و بڵاوکردنەوەی وتار و وێنەی تایبەت بەو رۆژە و کەناڵە راگەیاندنەکان و سایت و گۆڤارەکان سەرجەم ئەم بابەتە لە خۆ دەگرن، باشە بۆ هیچ کات لە خۆمان ناپرسین بۆ تەنیا رۆژێک لە سەرجەمی ساڵێکی دورودرێژ بۆ ئەم مەبەستە دیاری کراوە؟

بۆ تەنیا لە بەرەبەری نزیک بوونەوە لەم رۆژە گشت لایەکمان بیرمان دەکەوێتەوە؟ بەڵام لە حاڵێکدا رۆژ نیە کە ژنێکی نیشتمانی من ڕوبەڕووی توندوتیژی و هەڵاواردن نەبێتەوە و نەکوژرێ و لێینەدرێ و سووکایەتی پێ نەکرێ.

توندوتیژی دژی ژنان دەستەواژەیەکە کە بۆ هەر کردارێکی توندوتیژکە بەرانبەر بە ژنان دەکرێت بەکاردەبرێ. وەک لێدان و سوکایەتی و ئازاردان لە باری دەروونی وتوندوتیژی لە لایەنی یاسا و چەند جۆرێکی دیکە کە ڕوبەروی مرۆڤ دەبێتەوە بەڵام رەگەزیش لە پلەی یەکەمی ئەم کردارەدا دێ. کۆمەڵی گشتی نەتەوەیەکگرتوەکان، توندوتیژی بەرانبەر ژنان بەم شێوە پێناسە دەکات(هەر کردارێکی توندوتیژ کە لەسەر بنەمای رەگەزی ئەنجامبدرێت وزەربە لە بواری جەستەی یان ڕەگەزی یان دەروونی بدا ئەوە بە توندوتیژی دژ بە ژنان ناودەبرێ).

بە پێی ئامارەکان رۆژانە رێژەیەکی بەرچاو لە ژنان ڕوبەڕووی توندوتیژی دەبنەوە،یان ئەو توندوتیژیە لە چوارچێوەی

سەرچاوە Serchawe

خێزان لە لایەن ئەندامانی خێزان وەک باوک و برا، یان لە چوارچێوەی ژیانی هاوسەری لە لایەن هاوسەرەکانیان، یاخود لە شوێنی کار یان لە کۆمەڵگە و لە چوارچێوەی کاروباری ژیانی ڕۆژانەدا دەبێ.

بە بڕوای من ڕەنگە توندوتیژی جەستەیی کە زۆر جار جەستەی ئەو ژنە بە شێوەیەکی دڕندانە ئازار دەدرێ، بەڵام ئەو جەستەیە ئەگەر ئازاریشی پێگەیشتبێ، ئەگەر ئەندامێکی جەستەی شکێنرابێ و ئەگەر زۆر حاڵەتی دیکەی بە ئازار بە سەر ئەو ژنەدا بێ بە هەر حاڵ بەرەو باش بونەوە دەچێ و ڕەنگە دوای ماوەیەکیش کە جێگاکەی نەما لە بیر بچێتەوە. بەڵام توندوتیژی دەروونی کە زۆر لە توندوتیژی جەستەی ئاسەواری خراپتری هەیە،چونکە ئەو کەسەی لە ڕێگەی ئازاردانی دەروونیەوە توندوتیژی بەرانبەر ئەو ژنە دەکا زۆر کاریگەرتری ئەنجام دەدا و بە پێی ئامارەکان کارتێکەری زیاتری لە سەر ژن هەیە. ئەم جۆرە توندوتیژیە وەک توندوتیژی جەستەی بە جەستەی ژنەوە دیار نیە بەڵام زۆر زیاتر لەو توندوتیژیە کاریگەرە بۆ نمونە وەک: فرەژنی،جیاکردنەوەی دایک لە منداڵەکانی یان لە خزم و کەس، دابین نەکردنی پێداویستیەکانی ڕۆژانەی، دەرکردن لە ماڵەوە یان زیندانی کردنی لە چوارچێوەی ماڵەکەیدا، تۆمەت لێدان و زۆر شێوەی دیکە.

بە داخەوە لەو کۆمەڵگانەی کە هێشتا ئاستی هۆشیاری کۆمەڵگە زۆر لەسەرەوە نیە، ژن بە ئامرازێک بۆ ڕاپەڕاندنی ئەرکەکانی ماڵەوەیان دەزانن،وەک بەخێوکردنی منداڵ یان ئامادەکردنی خواردن و کاروباری ماڵ.

بەڵام سەرەڕای خەباتێکی لەمێژینەی ژنانی چالاکی بواری مافەکانی ژنان و ڕێکخراوەکانی چالاک لەم بوارە و هەروەها بە خۆشیەوە بوونی پیاوانی یەکسانیخواز،لە کۆمەڵگەکانی وەک ئێمە تا ڕادەیەک ئەم گرفتە بۆ کۆمەڵگەی ئێمە ناسراوە،هەرچەندە تا بە ئێستاش ژنان و کچانێک بە ڕێژەیەکی بەرچاو ڕوبەڕوی ئەم ستەم و زوڵمە دەبنەوە،بەڵام جێگای ئومێدە.

لە بەرەبەری ڕۆژی ٢٥ی نوامبر ڕۆژی بەرەنگار بوونەوەی توندوتیژی دژ بە ژنان ئاواتە خوازم کە چیتر کۆمەڵگەی ئێمە و گشت کۆمەڵگەکانی جیهان شاهیدی ڕوداوە تاڵەکان نەبین کە بەرەوڕووی هاورەگەزەکانمان دەبێتەوە. بە هاوکاری ژنان و پیاوانی یەکسانیخواز هەوڵی بنبڕکردنی ئەم دیاردە مەترسیدار و دوور لە مرۆڤایەتیە بدەین. هەوڵی بنیاتنانی کۆمەڵگەیەکی یەکسان و دوور لە هەر هەڵاواردنێکی ڕەگەزی بدەین.

بەشی: یەکەم

لە کۆتایی دا دەمهەوێ ئاماژە بە شتێکی زۆر گرینگ بکەم ئەویش ئەوەیە کە زۆر جاران ژن خۆی توندوتیژی بەرانبەر ژن دەکا،بۆ نموونە ئەگەر ژنێک لە زۆر بواری جۆراو جۆر دا سەرکەوتوو دەردەکەوێ،لە لایان هاوڕەگەزەکانیەوە بەر پەلاماری قسە و بوختانکردن دەکەوێ کە ئەویش دەگەڕێتەوە بۆ حەسادەت و هیوانەخواستن بۆ سەرکەوتنی یەکتری. هیوادارم ژنان زیاتر لەو هەوڵەدابن کە ئەم دیاردەیە نەمێنێ و هەموو وەک یەک هیوا بۆ سەرکەوتنمان بخوازین.

سەرچاوە: ماڵپەڕی یەکێتی ژنانی دێموکراتی کوردستان - ڕێکەوتی: ٢٦ی نۆڤەمبەری ٢٠١٢

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

٢٥ نۆڤەمبەر و ئاورێک لە مەینەتیەکانی ژنان

کوێستان عومەرزادە

بێ گۆمان هەموو ساڵێک لە ٢٥ نۆڤەمبەردا بۆ بەرزراگرتنی یادی ئەو سێ ژنەی کە بۆ بەدەستهێنانی مافەکانیان گیانیان لە دەستدا ،کۆمەلێک لە ژنانی چالاکوان لە هەر ولاتێکدا بە چالاکی جۆراوجۆر یادیان دەکەنەوە و ڕێز لە خەبات و تێکۆشانیان دەگرن. تێکۆشانی ئەو ژنانە و یادکردنەوەشیان لە کۆمەڵگای کوردی و مێدیای کوردی ڕەنگی داوەتەوە.
هەرچەندە ژنان لەو سەردەمەدە بە هۆی شرشی تێکنۆلۆژیا تا ڕادەیەک لە پێناو دەستەبەرکردن و داخوازی مافەکانیان هوشیار بوونەتەوە، بەلام ئایا بەراستی لە ماوەی ئەو چەندە ساڵەی کە لە لایان ژنانی چالاکەوە ڕێز لەو ڕۆژە دەگیرێت و بۆ مافەکانیان تێدەکۆشن تا ئیستا هیچ گۆرانکاریەک لە کەمکردنەوەی ڕێژەی توند و تیژی دژ بە ژنان کەم بۆتەوە و یان بەرەو زیاد بوون چووە.

مێژوی سەر هەڵدانی ٢٥ی نۆڤەمبەر ئەوەمان بیر دێنێتەوە کە بە هۆی نەبوونی کوڵتوری دێموکراسی و دەسەلانی دیکتاتۆری توانیویەتی زۆر بە ئاسانی حوکمی خۆی بکا و گیانی ئینسانە ئازادی خوازەکان بخاتە ژێر دەستیەوە. گەر ئاورێک بدەینەوە لە رابردوو واتا بۆ ساڵی ١٩٦٠ و بۆ ولاتی دۆمینیکان، بنەماڵەی میرابل وە ئەو سی خوشکە واتا (پاتریا، ماریا ترزا و مینروا) دیتەوە بیر مان کە لەژیر ئەشکەنجەو ئازارد لە لایان دەسەلاتی پاوانخوازی ئەو کات گیانیان لە دەستدا.
ئەشکەنجە و ئازاری ئەوان لە لایەن دەسەلاتدارانەوە بە تاوانی چالاکی سیاسی دژی حکوومەتی "تروجیلو بوو کە لە دژی حکوکمی دیکتاتۆریانە لە ئارا دابوو ئەو کات. بەلام دوای ماوەیەکی کورت واتا ساڵێک کە حکومی تروجیلو رووخا هەر سێ

بەشی: یەکەم

خوشک بە پەپولەکان ناسرا، ئەوان بونە هیمای خۆراگری و بەرخودان لە دژی دەسەکاتی دیکتاتۆری. ئەوەبوو بۆ یەکەم جار لە ساڵی ١٩٨١ لە لایان فیمێنیستەکانی ئەمریکا ئەو ڕۆژە وەکو ڕۆژی خەبات دژی توندو تیژی یان نەهیشتنی توندو تیژی دەستنیشآن کرا، پاشآن لە ساڵی ١٩٩١ لە ڕێکەوتی ١٧ی دیسەمبەر لە لایان ڕیکخراو نەتەوە یەکگرتەوەکان وەکو ڕۆژی جیهانی لە دژی توندو تیژی ڕاگەیەندرا.

کاتێک بە نێو یادەوری یان مێژووی سەرهەڵدانی ٢٥ی نۆوەمبەردا دەچینە وەئەو ڕاستیە مان بۆ ئاشکرا دەبێت کە لە بەرانبەر ژنانێک کە بیری ئازادی خوازی یەکسانی و کۆمەڵگایەکی دیموکراتیک ئاواتیان بوو ڕوبەڕوی توندو تیژی بوونەوە، بەڵام گەر چاو لە یادو بەرز ڕاگرتننی ئەو ڕۆژە بکەین لە لایان ژنانەوە دەبین، هەوڵەکان لەو ئاستە دانەبوون کە کوشتنی ژنان بە بیانوی ناموس و شەرەف پەرستی کەم کاتەوە یان توندو تیژی دژی ژنان ریشە کێش بکات، بێ گومان توندو تیژیەکان زۆرن وهۆکاری زۆر یان لە پیشتەوەیە، دەکرێ لایەنی ڕۆشنبیری، ئابووری، کولتوی هەر کۆمەڵگەیەک، هۆکار بن بۆ بەردەوامی توندو تیژی و نسبەتی ئەو توندو تیژیانە سەبارەت بە ژنان.

پاشان ئازادی ژنان لە کۆمەڵگا پیاو ساڵاریەکاندا ڕەنگ و ڕویەکی وای پۆشیوە کە هەر ڕۆژە لە ژێر سێبەر ئەو ئازادیە یان ئەو خەباتەی کە ژنان دەی کەن، ژن تووشی توندو تیژی دەبنەوەو دەکوژرێن و بیسەرو شوێن دەکرین، ئایا بەراستی ئەوە چ چەشنە ئازادیەکە؟

لە لایەکی دیکە، خەباتی ژنان بۆ بەدەستهێنانی کۆمەلگایەنی یەکسان و ئازادی خوار دەبێ لە ئەندیشەو پلانی خودی ژنان خۆیان دابێت، کەواتا بزوتنەوەی ژنان دەبێ دور لە دەسەڵاتی سیاسی حیزبی بێت تا بە پێی ئوسلوب و پرینسیبی تەشکیلاتی ئەو حیزبە هەوڵکانیان قاڵب نەگرێت و لەو چوراچێوەیەدا قەتیس نەمێنێتەوە، بە بۆچوونی من دەبێت تەواو دەستی کراوە و سەر بەخۆ بێت، تا بتوانی میکانیزمی گونجاو بۆ ئاراستەکردنی هەوڵەکانیان لە پێناو ئامانجەکانیان بدۆزنەوە. بۆ کەم کردنەوە توندو تیژی لە هەرکۆمەڵگایەکدا دژبە ژنان دەبێت لە چوارچێوەی دروشم بێتەدەر و پراکتیزە بکرێت. با بزوتنەوە ژنانی ئازادی خواز و سەر بەخۆ دروست ببن و هەوڵەکانیان بۆ بەرفراوان کردنی بیری ئازادیخوازی ژنان و بە هیز کردنی لایەنی ڕۆشنبیری و هۆشیاری ئەوان چر کەنەوە. ژنانی چالاک و هۆشیار و خاوەن بیر و ئیرادەی خۆی، بە ئاسانی ناتوانرێت زوڵمیان لێبکرێت و بچەوسێتەوە، هەروەها ڕوبەڕوی ئازارو مەینەتی و سوکایەتی ببنەوە،. با خەبات بۆ سڕینەوەی توندو تیژی دژ بە ژنان بە تایبەتی و بە مرۆڤایەتی بە گشتی بکەینە ئامانج هەوڵ نەدرێت تەنها شوعارو هەوڵەکان لەو پێناوەدا لە ٢٥ی نۆڤەمبەر بەرز کەینەوە. خەبات لەو پێناوە دا لە بیرو هۆشماندا هەموو کات و ساتیک گەشەبکات.

سەرچاوە: ماڵپەڕی یەکێتی ژنانی دێموکراتی کوردستان - ڕێکەوتی: ٢٦ی نۆڤەمبەری ٢٠١٢

سەرچاوە
Serchawe

هەڵاواردن و توندوتیژی دژ بە ژنان لە یاساکانی ئێراندا

رۆژە عەزیزی

ژنانی ئێران بە گشتی لە چوارچێوەی یاساکانی ئێراندا هەڵاواردن و توندوتیژیان بەرانبەر دەکرێت،بەڵام ژنانی رۆژهەڵاتی کوردستان لە دوو لایەنەوە دەکەونە پەراوێزو هەڵاواردنەوە،لایەنێکیان ستەمی نەتەوایەتییە کەشوینەواری خوی لە سەر ژیانی ژنی کورد داناوە وەک تاکێکی کۆمەڵی کوردی و لەبەر ئەوەی نەتەوەکەی کوردە بەردەوام دەکەوێتە بەر شاڵاوی توندوتیژی و هەڵاواردن، لە لایەکی دیکەش وەک ژنێک لە ئێرانی ئیسلامیدا دەکەوێتە بەر هەڵاواردن و پێشێلکاری مافەکانی دەکرێت و لە لایەن یاساو لەو دیو درگای دادگاکان و لە چوارچێوەی چەندین ماددەدا بە ئاشکرا دان بە توندوتیژی بەرانبەر ژنان و جیاکاری نێوان رەگەزی ژن و پیاودا دەنێت.

دەتوانین بڵێین بە گشتی قانونەکانی ئێران لە چوارچێوەی ٣ قانوندا بە ئاشکرا باسی هەڵاواردن و توندوتیژی لە بەرامبەر ژناندا دەکات،قانونەکانیش بریتین لە: [یاسایی بنەرەتی(اساسی)،یاسایی کیفری، یاسای شارستانی(مەدەنی)].

بە داخەوە لە کۆماری ئسلامی ئێراندا بە شێوەیەکی ئاشکرا و ڕاستەوخۆ توندوتیژی دژ بە ژنان ئەنجام دەدرێت ونەک هەر لە قانونەکانی سیستمی دادوەری حکومەتی کۆماری ئیسلامی ئێران بەڵکو لە چوارچێوەی کاروباری دەوڵەت و پۆست و پلەو پایە و تا دەگاتە پلەکانی خوارتر و کارکردنی ژنان توندوتیژی بەرانبەر رەگەزی ژنان دەکرێت.

بەشی: یەکەم

ئەگەر بروانینە هەلومەرجی ژیانی ولاتانی دیکە دەبینین هەندێک فەعالینی سیاسی یان ئۆپۆزسیۆن و کۆمەڵەکانی کە دژایەتی حکومەت دەکەن توندوتیژیان بەرانبەر دەکرێت،بەڵام لە ئێران وڕۆژهەڵاتی کوردستاندا توندوتیژی یەکەم و گەورە دژ بە ژنان دەکرێت و دەبنە قوربانی سیستمی پیاوسالاری و مافەکانیان پێشێل دەکرێت.

ئەگەر کەسێک بەهۆی فەعالیەتی سیاسیەوە دەستبەسەر بکرێ و توندوتیژی رووبەرو بێتەوە و شتەکە جیاوازە دەڵێن با سیاسیی نەبوایە تا ئاوا شکەنجە نەکرایە،بەڵام ئەگەر ژنێک روبەروی توندوتیژی دەبێتەوە چی؟خۆ ناکرێ بڵێین با ژن نەبوایە تا ئاوا توندوتیژی بەرامبەر نەکرایە.

بەداخەوە رەگەزی ژن کە هەمیشە لە هەموو کات و شوێنێدا لە بەر ئەوەی رەگەزەکەی ژنە روبەروی هەڵاواردن و توندوتیژی بوەتەوە و مافەکانی پێشێل دەکرێت.هەر بۆیە لە زۆر وڵاتدا چەند یاسایەکی هەڵە کە دژی ژنانە پەسەندی ئەم هەڵاواردن و توندوتیژیانە دەکات و تۆمار دەکرێت،دەکرێ بڵێم هەر بۆیە ئەم جۆرە توندوتیژیە بە گەورەترین توندوتیژی دژ بە ژنان دادەنرێت.

بە گشتی بارودۆخی ژنان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە دوای هاتنە سەرکاری کۆماری ئیسلامی ئیران زۆر بەرەو خراپی چووەو توندوتیژی دژ بە ژنان زیاتر بوە.لە کاتی هاتنە سەرکاریان بەردەوام ادعایان دەکرد کە ژنان لە زیاترلە رابردوو رۆڵ دەبینن لە حکومەتدا بەڵام وانەبوو بارودۆخی ژنان خراپتر لە رابردووش بوو.

لە دەیەکانی رابردوو بە تایبەت پێش انقلاب،هاوسەرگیری دوبارەی پیاو بە شتێکی ناشرین دادەنراو دەبوایە لە دادگا بە زەحمەت بە بونی دەلیلی تەواو بۆ هاوسەرگیری دوبارە ئیجازە بدرایە.

لە لایەکی دیکەوە لێدان و توندوتیژی دژ بە ژنان ئەگەر ژنەکە لە دادگا شکایەتی بکردایە ئەوا لە دادگا لێپرسینەوە لە پیاو دەکراو زۆر جاران داواکەی دەدۆراند.ئەمە لە حاڵێکدایە کە لە دوای ئینقلاب ژمارەیەکی زۆر لە ژنان لە دادگا شکایەتیان لە پیاوەکانیان کردوە،کە ژنی دوەم یان سێیەم یان چوارەمیان هەیە یان پەیوەندی نامەشروعییان هەیە،بەڵام لە دادگا هیچ وڵامێکیان پێ نەدراوەتەوە.بەڵام پرسیارێک کە زۆر بڵاوبوو وە دەهاتە بەر باس ئەوەبوو کە بۆ ئەو ژنە داوای تەڵاق ناکات؟؟ وەڵامەکەی ئەوەبو کە مافی داوای تەڵاق تەنیا بەدەست پیاوەوەیە بە پێی شەرعی ئیسلام.هەر بۆیە ژن نەیتوانی داوای تەڵاق بکات.

سەرچاوە
Serchawe

بەڵام ئەم بابەتە ئێستا زۆر بڵاوەو زۆربەی ژنان ئاگاداری ئەو مەسەلەن و لە ڕێگەی زۆر بەیاننامەو ڕاگەیەندراوو چەند هۆکارێکی دیکەی ڕاگەیاندنەوە هەوڵی چارەسەرکردنی ئەم گرفتە دەدەن.

لە ساڵی(١٣٦١) بۆ یەکەم جار یاسای سزادانی کۆماری ئیسلامی لە ئێران نوسرایەوە،لەم یاسایەدا باسی دییەی نابەرابەرو قساس و چەند نمونەیەکی وەک ئەوهاتەبەر باس، کە لێرەدا من چەند نموونەیەک باس دەکەم کە بە ئاشکرا باسی هەڵاواردن و توندوتیژی بەرانبەر ژنان دەکات و بە شێوەیەکی بەربڵاو پێشێلکاری مافەکانی ژنان دەکات:

١- یەکەم بابەت کە دەمەوێت باسی بکەم بریتیە لە مەسئولیەتی کیفری یان (اهلیەی قانونی)کە بە پێی ماددەی (٤٩)یاسای سزای کۆماری ئیسلامی هەروەها بەندی (١)لە مادده (١٢١٠)ی یاسای مەدەنی مەسئولیەتی کیفری بۆ کچان لە تەمەنی (٩) ساڵی دیاری دەکرێت،بەڵام لە بەرامبەردا بۆ کوڕان لە تەمەنی (١٥) ساڵیەوە ئەژمار دەکرێت،کە بەزەقی باسی جیاوازی نێوان تەمەنی اهلیەی قانونی کچ و کور دەکات. بە پێی ئەو ماددانە کچێکی تەمەن ٩ ساڵان ئەگەر هەر ڕوداوێکی عەمد یان غەیری عەمدی لەدەست بقەومێت ئەوا ڕوبەڕوی سزا دەبێتەوە کە هەندێک جاریش بە سزای قورس سزا دەدرێت. بەڵام تەمەنی ستانداردی مەسئولیەتی کیفری بریتیە لە تەمەنی (١٨) ساڵی بە بێ جیاوازی نێوان کچ و کور. چونکە کچ لە تەمەنی (٩) ساڵیدا هێشتا لە سەردەمی شیرینی منداڵیدا گەشە دەکات.

٢- لە مادده (٢٥٨) یاسای سزای کۆماری ئیسلامیدا باس دەکات،ئەگەر ژنێک بەدەستی پیاوێک بکوژرێت و گیانی لێ بستێندرێت،ئەوا هاوژینی ئەو ژنە یان باوکی ئەو ژنە دەتوانن لە جیاتی وەرگرتنی حەقی قساس لە بکوژەکە داوای پێدانی نیوەی دییەی ژنەکە بکەن،یان لە سەر ڕێژەی دییەکە پێکەوە ڕێک بکەون و مامەڵە بکەن. کە لێرەدا ژنێک بۆتە قوربانی مافی ژیان کردنی لێ ئەستێندراوەتەوەو بەڵام لەو ناوەدا دوای مەرگی هێشتاش لە سەر جەستەی ئەو ژنە مامەڵە دەکرێت.

٣- لە ماددەی (٣٠٠) زۆر بە ئاشکرا باسی جیاوازی دییەی ژنێکی کوژراوو پیاو دەکات کە بە پێی ئەو ماددەیە دییەی ژنی کوژراو نیوەی دییەی پیاوە.

٤- هەروەها نمونەیەکی دیکە ماددەی (١٠٢)یاسای سزادانی کۆماری ئیسلامیە کە بە پێی ئەو ماددەیە (زنای محسنە) کە بە حوکمی سەنگسار حوکم دراوە،بۆ پیاوان تا نزیک ناو کەمەریان دەچێتە گڵەوە،بەڵام بۆ ژنان تا سنگیان لە گڵیان دەگرن و بە شێوەیەکی نامرۆڤانەو دوور لە بنەما مرۆڤایەتیەکان بەردەباران دەکرێن،کە زۆرجاریش پیاوان سەنگسار ناکرێن و زۆر

بەشێوەیەکی ئازادانە درێژە بە ژیانیان دەدەن،بەڵام بە شێوەیەکی ناعادڵانە گیان لە ژن دەستێندرێت.

٥- هەروەک لە یەکێک لەبەندەکانی ماددەی (٦٣٨)ی یاسای سزادانی کۆماری ئیسلامیەوە باس لە حیجاب و چۆنیەتی جل و بەرگ پۆشینی ژنان دەکات،کە ئەگەر ئەو ژنان بە بێ حیجاب یان جل و بەرگێکی غەیری حیجاب لە ماڵ بێنە دەر ئەوا یان زیندان دەکرێن یان بە شێوەی غەرامەی نەقدی سزا دەدرێن. بەڵام هەروەک هەموومان ڕۆژانە دەبینین کچان و ژنانێکی زۆر لە ئێستادا لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و ئێران بە ڕێژەیەکی بەرچاو بە هۆی ئەم کێشەوە دەکەونە بەر هێرشی پۆلس و سزا دەدرێن.

لایەنێکی دیکە لە توندوتیژیەکانی کە لەیاسادا دژ بە ژنان کراوە لە یاسای مەدەنیدایە.لە مادده (١١٣٣)لە قانونی مەدەنی زۆر بە ئاشکرا دەڵێت کە(پیاو هەر کاتێک بیهەوێت دەتوانێت ژنەکەی خۆی تەڵاق بدات).ئەمە لە حاڵێکدایە کە بۆ هەڵسوکەوت کردن لە گەڵ شتێکی بێ گیانیش نابێت ئاوا بڵێین،لەو لایەوە کە یاساکانی کۆماری ئیسلامی ئێران ادعای دیفاع لە پتەو بونی خێزان دەکات،ئەمانەش لە مادده سەرەکیەکانی یاسای مەدەنین.

لە ساڵی(١٣٧٧)ئەم یاسایە ڕاست کرایەوە بەوەی کە پیاو دەتوانێت بە بونی دەلیل و هەلومەرجێکی کە لەیاسادا باسی کراوە ژنەکەی تەڵاق بدات و ژنیش دەتوانێت بە بونی چەند هەلومەرجێکی هەروەک ڕابردوو کە لە دەقە یاساییەکاندا هاتوە داوای تەڵاق بکات.

لە لایەنێکی دیکەوە لە ماددەی (١١٦٩)ی یاسایی مەدەنی کە بریتیە لە (سەرپەرشتی منداڵ)، کە دەبێت باوک سەرپەرشتی منداڵ بکات وهەر ئەو بریار دەدات ئەگەر دایک و باوکەکە لە یەکتر جیابوبنەوە،ئەوا ماوەی بەخێوکردنی منداڵی کور تا دوو ساڵ لە لای دایکی دەمێنێتەوە دوای دوو ساڵ دەبێت بچێتە لای باوکی مافی سەرپەرشتی و گەورەکردنی بە باوک دەدرێت، بۆ منداڵی کچیش تا تەمەنی ٧ ساڵی لە لای دایکی دەمێنێتەوە دوای ئەو تەمەنە بەهەمان شێوەی کوڕ دەبێت بدرێتەوە بە باوک و ئەگەر بیهەوێت دەتوانێت ڕێگە نەدات دایک ببێتە سەرپەرشتیاری مندال. کەواتە ئەگەر باپیرەی باوکی منداڵەکەش لە ژیاندا بوو ئەوا ئەو سەرپەرشتیاری منداڵ دەبێت و دایک مافی نیە ببێتە سەرپەرشتیاری منداڵەکەی و شۆرەت ناوی خانەوادگی لە باوکیەوە پی دەگات. تەوافق و تێگەیشتنن هەردوو هاوسەرلەم حاڵەتەدا بێکەڵکە.لێرەدا هیچ گوێ بە هەست و سۆزی ئەو دایکە نادرێت کە ماوەی نۆ مانگ لە بەشێکی جەستەی خۆیدا ئەو منداڵە دەپارێزێت و بەشێک دەبێت لە گیانی ئەو دایکە بەڵام دوای ئەو ماوەی یاسا دژە ژنەکانی کۆماری ئیسلامی ئێران دیاری کردوون مافی بەخێو کردن و پەروەردە کردنی منداڵی لێ دەستێندرێتەوە.

یەکێکی دیکە لە مادده پێشێلکارەکانی مافی ژنی کوردی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بریتیە لە مادده(١١٠٨)ی یاسایی مەدەنی،کە باس لەوە دەکات ئەگەر ژنێک لە درێژەی ژیانی هاوبەشی لە گەڵ هاوژینەکەی بەتەواوی ملکەچی داخوازیەکانی هاوژینەکەی نەبێ،یان هەر ئارەزوو وە ڕەفتارێکی پیاوەکەی جێبەجێ نەکرد ئەوا ئەو ژنە بە پێی ئەو ماددەیە بێبەش دەبێت لە مافی نەفەقەو پێداویستی ڕۆژانەی بۆ دابین ناکرێت. بەڵام ئەم مادده زۆر بە شێوەیەکی پیاوسالارانە و نامرۆڤانە دارێژراوە،بە بێ گوێدان بەوەی کە ڕەنگە ئەو ژنە بە هۆی کێشەو گرفتی جەستەی یان کێشەی تایبەتی ڕەنگە هەموو کاتێک نەتوانێت هاوکاری بنەماڵەکەی بکات،یان لە سەردەمانی ڕابردوو یان ئێستاش لە کۆمەڵگەکانی کوردستان کچان بە بێ خواستی خۆیان ناچار بە پرۆسەیەکی هاوسەرگیری کراون کە هیچ خواستی نیە.کەواتە ناحەقی مەگرن کە هیچ دڵی بەو ژیان و هاوسەرگیری و هاوژینەی خۆش نەبێت.

لایەنێکی دیکە لە یاسەکە گرینگەکانی ئەم سەردەمە،(مارەیی ژن)ە. کە دەڵێن دەبێت هەرکات پیاوەکە دەسەڵاتی بوو مارەییەکە بداتە ژنەکە، ئەگینا هەرکات ژن داوای کرد و پێویستی بوو نابێت جێبەجێ بکرێت. هەر کات پیاوەکە باری دارایی باش بوو دەتوانێت بیدات. هەر لەم بارەوە لە ڕابردوو واتە پێش ئینقلاب زۆرێک لە ژنان دەیانتوانی مارەییەکەیان وەربگرن بەڵام دوای ئینقلاب ئەم ڕێژەیە زۆر بەرەو کەم بونەوە چوو. چونکە لە قانونی مەدەنیدا دەڵێت، ناتوانرێ تەنانەت ماڵ یان ماشێنی پیاو دەستی بەسەردا بگیردرێ لە بەرامبەر مارەیی ژنەکەدا. لە ئاکامدا بۆمان دەردەکەوێ بە پێی ئامارەکان لە سەدا(٧٨) ژنان ناتوانن مارەییەکەیان وەربگرن. بەڵام ئاماژە بە هەلومەرجی سەختی گوزەرانی ئەم سەردەمەی ژنانی کوردی ڕۆژهەڵاتی کوردستان ڕەنگە ڕێژەیەکی زۆر لەو ژنانە دوای جیابوونەوە لەگەڵ هاوژینەکەیان پێویستیەکی زۆریان بەو مارەییە هەبێت بۆ بەڕێ کردن و گوزەرانی ژیانیان.

جۆرێکی دیکەی یاساکانی کە دژایەتی ژنان دەکات(یاسای کیفریە). بێگومان یاسای کیفری لە وڵاتاندا چاودێری سیاسەتەکانی کۆمەڵگەو یان پێشگیری لە ئەنجامدانی تاوان دەکات. بەڵام بەداخەوە لە قانونی کیفری ئێراندا جۆرێک لە تۆڵەسەندنەوەی پێوەدیارە.

لە بارەی لەباربردنی منداڵ تا پێش ئینقلاب ئاین نامەی ژمارە ١٧ سیستمی پزیشکی پەیرەودەکرا.کە باس دەکرا: ئەگەر ژنێک تەندروستی بەهۆی منداڵی ناو سکی بکەوێتە مەترسیەوە ئەوا حەقی لەباربردنی قانونی هەیە.بەڵام لە ساڵی (١٣٦١) شورای نگهبان بڵاویکردەوە کە ئاییننامەی ژمارە ١٧ کە باس لە لەباربردنی منداڵ دەکات شەرعی نیە و چونکە منداڵ لەبارچون چەند ئاسەواری خراپی لێدەکەوێتەوە بۆ دایک و تەندروستی دایکەکە دەخاتە مەترسیەوە، دەبێت هۆکاری

سەرچاوە
Serchawe

لەباربردنەکە ئاشکرا بکرێ و روون بکرێتەوە. بەڵام ئەگەر دوای چوار مانگی حاملەی بێت، ئەگەر حاڵەتەکە وابێت کە منداڵەکە لەبارنەبرێت دایکەکە یان منداڵەکە توشی مەترسی دەبن و یەکیان دەمرێت، نابێت منداڵەکە لەباربرێت بۆ پاراستنی گیانی دایکەکە. کەواتە ئەوە نمونەیەکی زۆر زەقی ئەو پێشێلکاریانەی مافی ژنانە کە بە ئاشکرا لە یاساکانی کۆماری ئیسلامیدا دارێژراوە.

بەوردبونەوە لەم ماددانە بۆمان دەردەکەوێت کە هەڵاواردن و توندوتیژی دژ بە ژنان لە یاساکانی ئێراندا چەند مەترسیدارن و گیانی ژن چەندە دەکەوێتە مەترسیەوە.

جگەلەوەی کە لەیاساکانی میرات و تەلاق و شاهیدی و قساس و دیە و سەرپەرشتی منداڵ و چەندانی دیکەی لەو شێوە دژایەتی و هەڵاواردنی رەگەزی ژن دەکرێت.

هەر لە شاهیدی تا بە ئێستاش ژن ناتوانێ خۆی بە تەنیا وەک شاهیدێک شەهادەت بدات.

بە گشتی لە ئیران و بەتایبەتی لە رۆژهەڵاتی کوردستان لە چوارچێوەی یاساکاندا و لەودیو درگای دادگاکانەوە زۆر بە ئاشکرا توندوتیژی دژ بە ژنان ئەنجام دەدرێت و مافەکانیان پێشێل دەکرێت و نایەکسانی لە پێدانی مافەکانیان لە گەڵ پیاوان دەکرێت.

بەڵام دەکرێت لە رێگەی هۆشیارکردنەوەی کۆمەڵگە بە ژن و پیاوەوە هەروەها بە ناساندنی مافەکانی ژنان بە خۆیان روونکردنەوەی ئەو ماددەو بەندانەی کە باسی پێشێلکاری مافی ژنان دەکات بۆ کۆمەڵگەکەمان ئەرکی سەرەکی یاساناسان و چالاکانی بواری مافەکانی مرۆڤ و مافەکانی ژنانە، لە رێگەی پێکهێنانی کۆر و سمینارو بەرنامەی تایبەتی لە رێگەی راگەیەندنەکانەوە هەوڵی زیاتر هۆشیارکردنەوەی کۆمەڵگە بدەین لە بارەی ئەو یاسا دژە ژنانەوە.

بەڵام بەم حاڵەش ژنان بە هۆی بەرەوپێشچونی رۆشنبیری لە کۆمەڵگەدا زۆر لە رابردوو باشتر و زیاتر هەست بەم جیاوازی و توندوتیژی و هەڵاواردنانە دەکەن و هەوڵی گۆرین و پێداچونەوەی ئەم یاسایانە دەدەن، لە بڵاوترینیان کەمپەینی یەک ملیۆن ئیمزایە کە بەو هەموو چالاکی و هەوڵانەیان و هەرچەندە روبەروی زۆر ئاستەنگ و ئەشکەنجەو گیرانی چالاکانیان بونەوە، بەڵام بەردەوام لە هەوڵەکانیان بۆ گۆرینی ئەم یاسا وماددە ناقانونیەکان چالاکن.

ئەم باسە لە دووهەم کۆنفرانسی ژنانی رۆژهەڵاتی کوردستان(ستۆکهۆڵم ٢٦ - ٢٧ی مای ٢٠١٢) دا پێشکەش کراوە

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستان و کورد - رێکەوتی: ٣١ی مەی ٢٠١٢

بیست وپێنج ی نۆڤەمبەر ساتێک بۆ تێڕامان لە پرسی ژنان

گوڵباخ بەهرامی

مرۆڤ بوونەوەرێکی کۆمەڵایەتییەو بۆ ئەوەی کە لە فەزایەکی ئازاددا هاوتەریب لە گەڵ پێکهاتەکانی کۆمەڵگا بتوانێت ژیان لە قۆناغێکەوە بۆ قۆناغێکی تر بگوازێتەوە کە لەودا هەست بە بەختەوەری و سەربەستی بکات، پێویستی بە بنەمایەکی یەکسانیخوازو فەزایەکی کراوەو کۆمەڵایەتی هەیە تا لەو واقیعەدا هەردوو ڕەگەز و تەواوی پێکهاتەکانی بتوانن ژیانێکی شارستانی و لە هەمانکاتدا ئارام و لەباریان هەبێت. دیاردە کۆمەڵایەتییەکان هەمووکاتێک ڕێگر بوونە لەبەردەم ژیانێکی ئاسایی و ماقی ڕەوای مرۆڤ کە لەودا بە ئازادی و بەختەوەری هەنگاو بەرەو پێشکەوتن و سەرکەوتنی کۆمەڵایەتی بنێن. لەنێوان ئەو کێشەو گرفتە کۆمەڵایەتییانە دیاردەی توندوتیژی یەکێکە لەو دیاردە نەشیاوانە کە گەورەترین زیان بە پێکهاتەو چارچێوەی کۆمەڵگا دەگەیێنێت. لێرەدا پێویستە ئاوڕێک لە مێژووی ٢٥ی نۆڤەمبەر بدەینەوە کە بەناوی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی دژ بە ژنان ناوزەد کراوە. لە ٢٥ی نۆڤەمبەری ساڵی١٩٦٠ سێ خوشکی بنەماڵەی "میرابێل" خەڵکی کۆماری دۆمێنیکەن، بەناوەکانی(پاتریا، مینروا و ماریا ترزا) دوای ئەشکەنجە و ئازاری جنسی لە لایەن دەسەڵاتدارانەوە بە تۆمەتی چالاکیی سیاسی دژی حکوومەتی "تروجیلو" Rafael Trujillo کوژران. کوژرانی خۆشکانی "میرابێل" لە ڕاستیدا دەستپێکی سەرهەڵدانی خەباتێکی جەماوەری بوو لە دژی دەسەڵاتدارانی دیکتاتۆری ئەو وڵاتە، بە جۆرێک کە ئەو خەباتە بەردەوامی هەبوو و درێژەی کێشا ، کە پاش ماوەی نزیک بە ساڵێک بووە هۆی ڕووخانی دەسەڵاتی "تروجیلو". ٢١ ساڵ لە دوای ئەو ڕووداوە و لە ساڵی ١٩٨١ لە کۆنفرانسێک کە لە بۆگۆتا پایتەختی کۆلۆمبیا، لەلایەن چالاکان و داکۆکیکارانی مافەکانی ژنان لە ئەمریکای لاتین و ناوچەی کارائیب بەسترابو، پێشنیار کرا کە ڕۆژی کوژرانی

خوشکانی میرابیل بکرێتە ڕۆژی بەرەنگاربونەوەی توندوتیژی دژ بە ژنان. ئامانج لەو پێشنیارە ئەوە بوو کە هەم رێز لە خەباتی ئازادیخوازانە و یەکسانیخوازانە و بوێریی ئەم ٣ خوشکە بگرن و هەم سەرنجی بیری گشتی بۆ لای بەرەنگار بونەوەی توندوتیژی دژ بە ژنان ڕابکێشن کە وەکوو دیاردەیەکی باو باڵی بەسەر کۆمەڵگاکاندا کێشاوە. ئەو تێکۆشان و هەوڵانە بوەهۆی ئەوەی تا لەئەنجامدا لە ساڵی ١٩٩٩ ڕێکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکان ڕۆژی ٢٥ی نۆڤەمبەری بە ڕۆژی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی دژ بەژنان بە ڕەسمی ناساند. دواتر ئەنجومەنی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان، لە ساڵی ٢٠٠٠ بڕیارنامەی ١٣٢٥ی بە ناوی (ژنان، ئاشتی و ئاسایش) پەسەند کرد. ساڵانێکی دوورو درێژ بەسەر دیاریکردنی ئەورۆژەدا تێدەپەڕێت، بەڵام ئەبینین کە لەوڵاتانی جیهانی سێهەم بەتایبەتی و کۆمەڵگا ڕۆژهەڵاتییەکان دیاردە دزێوەکانی دژ بە ژنان هەر بەردەوامی هەیەو بووەتە مۆتەکە بۆسەر ژیانی کۆمەڵایەتی و پێکەوەژیانێکی ئاشتییانە. دیارە توندوتیژی خۆی لە چەندین ماناو واتای جیاوازدا ئەبینێتەوە کە جۆرەکانی جیاوازن و بە نایاسییترین رەفتار بەرانبەر بە مرۆڤ هەژمار دەکرێت. توندوتیژیی جەستەیی(ئازارو ئەشکەنجەدان، لێدان)و توندوتیژیی دەروونی، کە یەکێکی ترە لە شێوازەکانی توندوتیژی کە بەرامبەر ژنان ئەنجام دەدرێت کە بە بەکارهێنانی قسەی ناحەز و سوکایەتی پێکردن و شکاندنی کەرامەتی ژن، ئەمجۆرە لە توندوتیژی بوونی هەیە. هەروەها توندوتیژیی ڕەگەزیی کە بریتییە لە دەستدرێژی سێکسی، خەتەنە کردنی کچان، کوشتن بە ناوی ناموس و شەرەف، بە زۆر بە شوودانی کچان. ئەمانە هەمووی ئەچێتە خانەی تاوانێکی نامرۆڤانەی نەشیاو کە دژ بە ژنان ئەنجامدەدرێت. بەڵام بەردەوامی هەیە و چ یاسایەک یان چ ڕێکارێک ئەتوانێت بۆ سڕینەوەی ئەم دیادەیە کاریگەر بێت؟ لە کۆمەڵگا خێڵەکی و دواکەوتووەکاندا کە داب و نەریت و کلتووری کۆمەڵایەتیی باو، بەجێماو لە فەرهەنگێکی پیاوسالار، کە بەردەوام چەوساندنەوەو بێڕێزی بەرانبەر بە ژنان تیایدا بەرجەستەیە، بەستێن بۆ هەموو جۆرە توندوتیژی و تاوانێک ئامادەیە. هەبوونی بیرو باوەری کۆن و عەقڵییەتی خێڵەکی، سەرچاوەگرتوو لە ناهۆشیاریەکی کۆمەڵایەتییە کە لە نێو زۆربەی کۆمەڵگاکانی روژهەڵات، بوەتە دیاردەو بە لەکۆتاییدا قوربانیکردنی گیانی مرۆڤەکانی لێدەکەوێتەوە. مرۆڤ شایستەی ڕێزەو بوونی ئازادی بەشێکە لە ڕێزگرتن لە ژیانی مرۆڤ. بەڵام ئەو ئازادییە تاچەندە بەشێوەیەکی بەرانبەر لە نێوان دوو رەگەزدا بوونی هەیە، بەتایبەت لە کۆمەڵگای ئێمەدا کە ژنان قوربانییانی سەرەکی کێشەو گرفتە کۆمەلایەتییەکانن؟ کێشەو گرفتە کۆمەڵایەتییەکان بەردەوام لە بەستێنی ئەو کۆمەڵگاوە سەرچاوە دەگرن کە دەسەڵات و یاسا بە پێچەوانەی واقیعی کێشەکانەوە دارێژراون و کاری پێدەکرێت، کاتێک کە یاسا هاوتەریب لە گەڵ بیری چەقبەستووی کۆمەڵایەتی ، پاڵنەرو هاندەری تاکەکانن بۆ توندوتیژی و بەرتەسککردنەوەی ئازادییەکانی ژنان، توندوتیژی و ئازاردان ، دوو چەمک و وشەی کۆنن کە بە درێژایی مێژوو سێبەری رەشیان خستووەتە سەر کۆمەڵگاو ژیانی ژناندا. هۆشیاری ژنان لە هەموو بوارەکاندا خاڵی سەرەکی سەرکەوتن و بە دەستهێنانی مافەکانیانە. ئەگەر ژنان بتوانن لەهەموو بوارەکاندا خۆیان پێبگەیەنن، ئەتوانن بەشداری لەدانانی یاساو گۆڕینی دەستووری وڵاتدا

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

بکەن بۆ ئەوەی کە بتوانن ئەویاساو ماددانەی کە دژ بە ژنان بڕیار لەسەر چەوساندنەوەو کۆیلە کردنی ژنان ئەدات بنبڕبکرێت و هەروەها خستنە بەرباسی ئەوەیکە ژن ناموسی پیاو نییە و لەبەرانبەر شەرافەت و کەرامەتی هەر مرۆڤێک خودی ئەو کەسە بەرپرسیارە. لە وڵاتی ئێمەدا یاسا بۆ پشتیوانی ژنان چەسپاوەو بە شێوەیەکی بەرچاو پشتگیری لە ماڤەکانی ژنان دەکات ، بەڵام ئایا لە کۆمەڵگادا ئەو عەقڵییەتە کۆنانەی کە ژن وەکوو کۆیلە تەماشا دەکەن باوەڕیان بە یاساو قانوون هەیە؟ ئێستاکەش ژنان بەردەوام بەشێکن لە شەرەف و ناموسی پیاوان کە لە ژێر ئەو ناوەوە ڕۆژانە دەکوژرێن ، بەزۆر و بە نەخوازراو بە شوو دەدرێن و خاوەن ئیرادەو مافی خۆیان نین. ئەمانە کارەساتی سەردەمییانەی کۆمەڵگا دواکەوتووەکانە کە هەموو پێکهاتەکانی پاڵنەرو هاندەری چەوساندنەوەو بە کۆیلە کردنی ژنانە. ئایین و کاریگەرییە سلبییەکانی بۆ پێشێلکردنی مافی ژن، یەکێکە لە هۆکارەکانی دواکەوتوویی کۆمەڵایەتی کە سەرچاوەی زۆربەی ناعەدالەتی و بێ ڕێزی بەرانبەر بە ڕەگەزی مێیە لە کۆمەڵگادا. دیاردەی فرەژنی کە لە ئاییندا ڕێگەپێدراوە، هەروەها ئەو مافە نیوەوناتەواوە کە ژن بە نیوەی پیاو هەژماردەکات و تەنانەت لە یاساشدا کاری پێدەکرێت، هەمان یاساو دەستوورە کە کۆمەڵگای ئایینی چەسپاندویەو کاری پێدەکرێت. من پێموایە بەدەر لەهەموو ئەو هۆکارو هێنانەوەی ئامارو باسکردن لە مێژووی ئەو جووڵانەوەو هەوڵانەی بۆ ڕزگاری ژنان لە کۆیلایەتی و بەند بوون لە چوارچێوەی یاسا نەخوازراوەکان، خاڵە سەرەکییەکانی بەرەنگاربوونەوەی ئەو دیاردانە پێویستە بەرزبکرێتەوە. کە من پێموایە هەتا پیاوانی کۆمەڵگا کە ڕەگەزی بەرانبەرو هێزی باڵادەستی کۆمەڵگان، هوشیار نەکرێنەوە، تا کاتێک کە پیاوان ڕێز لە مافەکانی ژنان نەگرن و وەکوو بەشێکی کۆمەڵگای پێکەوە ژیانی هاوبەشانە نەیانبینن، تا کاتێک لە بنەماڵەکاندا جیاوازی ڕەگەزی لە نێوان منداڵان نەمێنێت و برا بە خاوەنداری شەرافەت و کەرامەتی خوشک نەژمێردرێت، تا کاتێک کە ژنان خۆیان خاوەن کەسایەتی، شووناس، بیروباوەڕو جەستەی خۆیان نەبن، کۆمەڵگا بەرەو کرانەوەی کۆمەڵایەتی و هوشیاری هەنگاو نانێت. هەربۆیە پێویستە کە لە پێش ژنان، پیاوان لە چەسپاندنی بنەماکانی ئەو ژیانە کۆمەڵایەتییە ڕۆڵییان هەبێت و هاوتەریب لە گەڵ

سەرچاوە: ماڵپەڕی ڕۆژنامەی خەبات - ڕێکەوتی: ٢٧ی نۆڤەمبەری ٢٠١٢

سەرچاوە
Serchawe

٢٥ی نوامبر، رۆژی هەوڵدان بۆ نەهێشتنی توندوتیژی دژی ژنان و سەرنجێک

توویا ئەلیاسی

هەروەک هەموو لایەک ئاگادارین ئەم رۆژە لە لایەن رێکخراوی نیونەتەوەیی مافی مرۆڤەوە وەک رۆژی خەبات بۆ نەهێشتنی توندووتیژی دژی ژنان ناودێر کراوە. هۆکاری دیاری کردنی رۆژێکی ئاوا دەگەرێتەوە بۆ ئەوەی کە ئەوان بڕوایان وایە کە ژنان لە هەموو کۆمەڵگا جۆراوجۆرەکاندا بە رادەی کەم تا زۆر و بەڵکو بە شێوازی جیاوازیش دەکەونە بەر توندووتیژی کۆمەڵگا و پیاوانەوە.

ئەم توندوتیژیانەش پێک هاتوون لە توندوتیژی جەستەیی و هەروەها توندوتیژی دەروونی. لە توندوتیژی جەستەییدا ژنان توشی لێدان و هەتا کوشتن دەبنەوە بە هۆی لە بەرچاو نەگرتنی داوا و ویستەکانی پیاوانەوە، یان بە هۆی رەچاو نەکردنی یاسای دژە ژنانی کۆمەڵگا و حکومەتە کۆنەپەرست و دیکتاتۆرەکانەوە. بۆ نمونە لە کۆمەڵگای ئێراندا ژنان سەرەرای ئەوەی کە لە بنەماڵەدا ئەبێت گوێرایەڵی ویست و فەرمانەکانی پیاوانی ماڵ بن و سەرپێچی کردنیان لە بەرانبەر پیاوانی ماڵدا ئەتوانێت تووشی توندوتیژی جەستەییان بکات و هەمیش دەروونی. دیسانیش ئەبێت یاسای دژە مرۆڤانەی رێژیمی کۆنەپەرەستی کۆماری ئیسلامی ئێرانیش لەمەر ژنان و لە بەرچاو گرتنی پۆشینی ئیسلامیش بۆ ژنان ئەبێت بپارێزن و شکاندنی ئەو یاسایانە سزای توندی بە دواوە دەبێت. کەواتە ئەتوانین بڵێین بە پێی ئاماری دیاریکراو رۆژانە بە هەزاران ژن لە دونیادا تەنیا بە هۆی ژن بونیانەوە لە لایەن پیاوانەوە تووشی توندوتیژی جەستەیی دەبنەوە. ئەمە بەو واتایە نییە کە ئێمە بڵێن لە هیچ جێگایەک پیاوان لە لایەن ژنانەوە تووشی توندوتیژی نابنەوە ، چوون ئەوەش ئینکار

ناکرێت، بەڵام ڕادەکەی زۆرکەمە بە هەڵسەنگاندن لە گەڵ ڕادەی توندووتیژی بەرانبەر بە ژنان.

توندوتیژی جەستەی ئەتوانێت لە هەمانکاتیشدا کاریگەری مەنفی دەروونی بێ ئەملاوئەولای هەبێت لە سەر ژنان بەشێوەیەک کە تووشی خەمۆکیان بکات و بڕوا بەخۆ بوونیان تێدا لاواز بکات و دیسانیش بڕوا بەخۆ نەبوون هۆکاری هەرە سەرەکی دەبێت بۆ پێ نەگەیشتن و خۆ پێنەگەیاندن و لە ئاکامدا ژنان دەبن بە مرۆڤێکی لاواز و بێ توانا لە بەرانبەر پیاوان و هەروەها سەختیەکانی ژیاندا. هەروەها لەوانەیە بەشێک لە پیاوان توندوتیژی جەستەیی ئەنجام نەدەن لە بەرانبەر ژناندا، بەڵام ڕۆژانە بە دەیان جار لە باری دەروونییەوە، هاوسەر، کچ یان ژنانی دیکە ئازار بدەن بە وتنی قسەی ناشیرین و ڕواندنی تۆویی بێ بڕوایی و بێ هیوایی لە دەروونیاندا.

هەمووومان دەبیسین و دەبینین کە ژنان بە ڕۆژانە لە لایەن پیاوانەوە لێیان دەکوژرێ ، نموونەی هەرە بەرچاومان فادیمە و دوعا و دوعا ڕەنگەکانی دیکە و ئەو ژنە کوردانەیە کە لەو ئاخرانەدا هەتا لە دونیای پێشکەوتنی وەک ئوروپادا بە دەست پیاوانەوە کوژران. هەروەها ئێستاش بە پێی زانیاری باوەڕ پێکراو بە دەیان ژن لە ژێر مەترسی هەڕەشەی کوشتن و مردن دان و لە ژێر پارێزگاری بنکە پارێزەرەکاندا ژیان بە سەر دەبەن دوور لە بنەماڵەکانیان. جا ئەمە لێرە لە وڵاتانی پێشکەوتوودا بەشێک لە ژنان بپارێزرێن، باشە لە کۆمەڵگا دواکەوتوەکاندا ژنان جی بکەن و چۆن لە مەترسی مەرگ و توندوتیژی بپارێزرێن؟

هەر بۆیە من پێم وایە تەنیا هەبوونی ڕۆژێک لە ژێر ئەو ناوە ناتوانێت دەرمانێک لە سەر برینی ژنان دابنێ کە ڕۆژانە بە دەروون و جەستە ئەزموونی ئەو توندوتیژیانە دەکەن. بۆ ئەوەی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی هیچ نەبێت ڕادەی ئەو توندوتیژیانە بگەیەنێت بە لانی کەم، پێویستیمان هەم بە ڕۆشنبیری کۆمەڵایەتی هەیە، هەمیش بە هەبوونی سیستمێکی دێموکرات و یاسایەکی یەکسان کە بتوانێ بە ڕاشکاوی داکۆکی لە مافەکانی ژنان بکات. لە هەمانکاتیشدا یاسا ئەبێت گەرەنتی ئیجرایی هەبێت و بتوانێت سزای ئەو کەسانە بدات کە سەرپێچی لە یاسا دەکەن، یاسایەک کە لە سەر بنەماکانی یاسای بنەڕەتی جاڕنامەی مافی مرۆڤ دامەزرا بێت. بۆ گەیشتنیش بەو کۆمەڵگا و یاسایە ئەرک و مەودای زۆرمان لە پێشە و ژنان ئەبێت زۆر بە ڕاشکاوانە بێنە مەیدانەوە و بە دژ یاسای، کۆنەپەرەست و پیاوسالاریدا بچنەوەو، ئەگینا ئەگەر خەباتەکە لێگەڕێن تەنیا بۆ پیاوان بێت و خۆیان زیاتر ، بە کاری ماڵ و بەخێو کردنی منداڵەوە سەرقاڵ بکەن، ئەرکێک کە ئەرکی سەرشانی پیاویشە، ئیتر ئەوان کاتیان بۆ نامێنێتەوە بۆ خۆ پێگەیاندن و هەروەها بەشداری کردن لە خەباتی سیاسیدا. کاتێکیش خۆیان لە مەیدان نەبن خاترجەمبن پیاوان ئەگەر بە تەنیا بن یاسایەک دائەنێن کە زیاتر ویست و داواکانی خۆیانی تێدا

ببیننەوە، هەر وەک چۆن یاسای ئیسلام پیاو داینـاوە و بە قـازانجی خۆیەتی و ژن لە زۆر بـواردا کـۆیلەی پیـاوە و موڵکی خۆشگوزەرانی ئەوە .

لێـرەدا هەرچەنـد دەزانم هیـوا بە تەنیـا هیـچ ناکـات، بەڵام من لەم بـۆنەیەدا هیـوا دەخـوازم کە زۆر نەخـایەنێ شـاهیدی کۆمەڵگـایەکی یەکسـان و دیمـۆکرات بـین کە مافەکـانی ژنـان بـێ جیـاوازی لە گەڵ پیـاوان لەوێـدا گونجـاو بێـت و بە پێـی تواناش هەوڵ ئەدەم وەک ڕێبوارێکی ڕێبـازی یەکسـانیخوازی نێـوان ژن و پیـاو لە بەرانبەر توندوتیژی دژی ژنـان بێـدەنگ نەبم .

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستان میدیا - ڕێکەوتی: ٢٣ی نۆڤەمبەری ٢٠١٢

بە بۆنەی ٢٥ نۆڤامبر رۆژی سڕینەوەی توندوتیژی دژی ژنان.

عیسمەت نستانی

دەقی وتارێک کە لە سێمینارێک بە بۆنەی رۆژی سڕینەوەی توندوتیژی دژی ژنان لە زانکۆی کۆیە رۆژی ٢٧ی نۆڤامبر (٢٠١٢) بەڕێوەچوو.

توندوتیژی وەک چەمک

توندوتیژی دیاردەیەکی کۆمەڵایەتییە لە گشت کۆمەڵگا مرۆییەکاندا دەبیندرێ و مێژووەکەشی دەگەڕێتەوە بۆ سەرەتای لە دایکبوونی مرۆڤ لە سەر گۆی زەوی.

یەکەم توندوتیژی کە مرۆڤ بەرامبەر مرۆڤ کردبێتی کوشتنی هابیلی کوڕی حەزرەتی ئادەمە لە لایەن قابیلی برایەوەو ئەو کرداره (واتە توندوتیژی) بە مێژوودا هاتۆتە خوار و تا ئێستاش بەردەوامە. زۆربەی ئەو کەسانەی لەم بوارەدا لێکۆڵینەوەیان کردوە پێیان وایە ئامانجی سەرەکی لە توندوتیژیدا دەستبەسەر داگرتنە و بە شێوازی جۆراوجۆر ئەنجام دەدرێ، دەست بەسەر داگرتنی کەسێک بە سەر کەسێکی دیکە یان زاڵبوونی چینێک بە سەر چینێکی دیکەدا یا زاڵبوونی هەرێمێک بە سەر هەرێمێکی دیکەدا و...

ئەوەی لەو کۆبوونەوەیەدا مەبەستی ئێمەیە باس کردنە لە یەکێک لە گرنگترین رەهەندەکانی توندوتیژی، کە زۆرمان نەگوتوە ئەگەر بڵێین قەیرانێکی چارەسەرنەکراوە لە زۆربەی کۆمەڵگا رۆژهەلاتییەکان و بە تایبەتیش لە کۆمەڵگای

ئێمەدا، کە ئەویش هەمان توندوتیـژییە دژی ژنان.

توندوتیژی دژی ژنان دیاردەیەکی جیهانییە کە کۆمەڵێک تایبەتمەندی کلتوری و کۆمەڵایەتی و قەومی و سیاسی و ئابوری لە پشتە، هەڵبەت بەو پێیە توندوتیژی دژی ژنان کات و شوێنی تایبەتی نییە و هەموو کۆمەڵگاکان بە کۆمەڵگا پێشکەوتوو و کۆمەڵگا دواکەوتووەکانەوە دەگرێتەوە. ژنان لە کۆمەڵگا دا لە لایەن باوک و مێرد و برا و کوڕ و مام و خاڵ بەرەوڕووی توندوتیژی دەبنەوە.بە پێی دەرەنجامی لێکۆلینەوەکانی پۆلیس و ناوەندەکانی تەندروستی، توندوتیژی دژی ژنان جگە لەوەی کە کاریگەری نێگەتیڤ و خراپی دەبێت لەسەر ژن وەک تاک، لە هەمان کاتدا کاریگەرییەکی زۆر خراپ و مەترسیداری دەبێت لە سەر تەندروستی خێزان و کۆمەڵگاو دەبێتە هۆی ئەوەی کە شیرازەی خێزان و کۆمەڵگاش لێک بترازێت.

جیهانگیر بوونی توندوتیژی دژی ژنان وایکردوە کە لە سەر ئاستی ریکخراوە نێونەتەوەییەکان گرینگییەکی زۆر پێبدرێ، هەر بۆیە رۆژی ٢٥ی نۆڤامبر لە لایەن کۆڕی گشتیی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە وەک رۆژی سڕینەوەی توندوتیژی دژی ژنان ناودێر کراوە.

کورتە مێژوویەک سەبارەت بە چۆنیەتیی ناودێر کردنی ئەو رۆژە

لە ساڵی ١٩٦٠ لە کۆماری دۆمێنیکەن ٤ خوشک بە ناوی خوشکانی میرابال هەبوون کە سیاسیان لە لایەن دەسەڵاتی دیکتاتۆریی ئەوکاتی رافائێل ترۆخیۆ لە رۆژی ٢٥ نۆڤامبری ١٩٦٠ پاش چەندین مانگ ئازار و ئەشکەنجە لە سیاچاڵەکانی ئەو رژێمەدا کوژران. خوشکی چوارەمی میرابال بە ناوی ئادلا میرابال ٢١ ساڵ دواتر واتە لە ساڵی ١٩٨١ لە کۆبوونەوەیەکی بەرین دا لە شاری بۆگۆتای پێتەختی کۆلۆمبیا کە بە بەشداریی داکۆکیکارانی مافەکانی ژنان لە ئەمریکای لاتین و لە ناوچەی کارائیب پێکهات، پێشنیاری کرد رۆژی کوژرانی خوشکانی میرابال وەک رۆژی رەتکردنەوەی توندوتیژی بەرامبەر بە ژنان بناسرێت. لە ١٧ی دێسامبری ١٩٩٩، کۆڕی گشتیی نەتەوە یەکگرتووەکان رۆژی ٢٥ی نۆڤامبر واتە رۆژی کوژرانی خوشکانی میرابالی وەک "رۆژی جیهانیی خەبات دژی توندوتیژی بەرامبەر بە ژنان" ناودێر کرد.

ئەگەر بمانەوێ پێناسەیەکی تا رادەیەک گشتگیر بکەین لە دیاردەی توندوتیژی دژی ژنان، تووشی ئاڵۆزی و گرفتی زۆر دەبین لە بەر ئەوەی شێوازەکانی توندوتیژی لە رووی کۆمەڵایەتی، ئابووری، سیاسی، فەرهەنگی و هەروەها لە کۆمەڵگایەکەوە بۆ کۆمەڵگایەکی تر جیاوازی هەیە.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

لە ڕاگەیاندنی جیهانیی نەهێشتنی گشت شێوازەکانی جیاکاری دژی ژنان کە پێناسەیەکی جێگرتوویە و جێی پەسەندی بەشێکی زۆر لە چالاکانی ژنە بەم شێوەیە پێناسەی توندوتیژی دژی ژنان کراوە:

"هەر کردەوەیەکی توندوتیژ لە سەر بنەمار ڕەگەز کە ببێتە هۆی ئازاردان و زیان پێگەیاندنی جەستەیی، جنسی یان دەروونی ژنان یان لەوانەیە ببێتە پاڵنەر بۆ ئەم جۆرە ئازار و زیانانە، هەڕەشە یان کردەوەی هاوشێوە، زۆری کردن لە ژنان، بێبەش کردنی زۆردارانەی ئەوان لە ئازادی چ لە چوارچێوەی ژیان گشتی یان تایبەتی ڕوو بدات دەکەوەتە خانەی ڕەفتار و کردەوەی توندوتیژانە دژی ژنان."

بەگشتی لە کۆمەڵگای باوک سالاردا کە پیاو خاوەن دەسەلاتی خێزانی ڕەهایە ، هەموو جۆرە ئالیەتەکانی وەک ئابوری و کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیری بەکاردەخات بۆ دەست بەسراگرتنی خێزان.

جۆرەکانی توندوتیژی

چەندین جۆر پۆلێن بەندی بۆ جۆرەکانی توندوتیژی دژی ژنان کراوە کە لە زۆربەیان دا ئەم چەند شێوازە کە ئێستا باسیان دەکەین دووبارە بۆتەوە:

توندوتیژی جەستەیی

هەموو ئەو ڕەفتار و هەڵسوکەوتانە لە خۆ دەگرێ کە دەبێتە هۆی ئازاردان و زیان پێگەیاندنی جەستەیی و یان کوشتنی ژن، جا ئەو ئازارە بە دەست یان بە هەر ئامرازێکی تر بێت. ئەو ڕەفتارانە بریتین لە لێدان، خنکاندن، گوللە باران کردن، خەتەنە کردن و زۆر ڕەفتاری دیکەی لەم چەشنە. ئەم چەشنە ڕەفتارانە دەچنە خانەی پێشێل کردنی مافی مرۆڤەوەو ناتەباییان هەیە لە گەڵ بنەماکانی مافی مرۆڤ. لە جاڕنامەی جیهانی مافی مرۆڤدا هاتوە "نابێ هیچ کەس ئەشکەنجە بدرێ یان بکەوێتە بەر ڕەفتار و سزای زۆردارانە یان نامرۆڤانە، و یان سووکایەتی پێکردن." بەو پێیە توندوتیژی جەستەیی ڕاستەوخۆ پێشێل کردنی مافەکانی مرۆڤە و دەبێ بۆ ئەو کەسانەی ئەم چەشنە لە توندوتیژی بەکار دێنن بەدواداچوونی یاسایی بکرێ.

ئەو جۆرە لە توندوتیژی لە کۆمەڵگای ئێمەدا بە شێوەیەکی بەردەوام و ڕۆژانە دەبیندرێ و زۆر جار کارەساتی دڵتەزێنی

لێدەکەوێتەوە. بە چاوپێداخشاندنێک بە راگەیەنە کوردییەکان رۆژانە بە دەیان نموونە لەو چەشنە توندوتیژیانە دەبینین.

ئەم هەڵسوکەوتە لەگەڵ ژن لە لایەن رەگەزی نێرەوە بەرهەمی ئەو تێگەیشتنەیە کە ژن بەشێکە لە مڵک و ماڵی پیاو و دەبێ بە ویستی پیاو هەڵسوکەوت بکا، شێوازی دانیشتن و هەستان و بیرکردنەوەی بەو جۆە بێ کە پیاو حەزی لێدەکا. هەر لادانێکی ژن لە ویستی پیاوانە یەکسانە لەگەڵ تاوان و تێکدانی نۆرم و بەهاکانی کۆمەڵگاو شایانی سزایە و دەبێ ژنی لادەر بە هەر شێوەیەک بێتەوە سەر ڕێگای راست و ئەگەر زانرا ئەوە مومکین نییە ئەوا بەرژەوەندیی گشتیی کۆمەڵگا دەستی پیاو بۆ لەناو بردنی ژن ئاواڵە دەکا و ئەو شانازییە دەبەخشێتە پیاو کە لە پێناو پاراستنی پیرۆزییەکاندا راپەڕیوە و ئەرکی سەر شانی جێبەجێ کردوە. ئەو کولتوورەی ئیزن دەدا بە پیاو بەو شێوەیە رووبەرووی ژن ببێتەوە، لە ئاست زۆرێک لەو رەفتارە دزێوانەی پیاو کە هاوسەنگی کۆمەڵگا دەخەنە مەترسییەوە بێدەنگە و تەنانەت وەک تاوانیش سەیریان ناکا.

توندوتیژی زارەکی

ئەو شێوازە لە توندوتیژی بە مەترسیدارترین شێوازەکانی توندوتیژیی خێزانی دژی ژنان دادەنرێ، لە بەر ئەوەی کاریگەری قووڵ دەخاتە سەر دەروون و ناخی ژنان، کەسایەتی و کەرامەتی ژنان دەڕووخێنێ بە بێ ئەوەی وەک توندوتیژی جەستەیی ئاسەوارەکانی بە روونی و خێرا لە لایەن کۆمەڵگاوە ببیندرێ. مەترسییەکە لێرەدایە لە توندوتیژی زارەکی دا پیاو بە هەموو سیفەتە ناشیرنەکانیەوە رۆدەچێتە ناو دەروونی ژن و هێندەی ئازار دەدا کە کاریگەریی نێگاتیڤ دەکاتە سەر هەموو تەمەنی. بە تایبەت ئەو کاتانەی ژن لە لای منداڵەکانی و یان لە لای خەڵکانی تر بەرەوڕووی ئەو چەشنە لە توندوتیژی دەبێتەوە.

توندوتیژی دەروونی

هەر رەفتارێک کە دەروونی ژنان بریندار بکات دەچێتە خانەی توندوتیژی دژی ژنانەوە، هەر بۆیە هەموو شێوازەکانی تری توندوتیژی بە جۆرێک توندوتیژی دەروونیان لێدەکەوێتەوە. ژنان چاوەڕوانیان هەیە لە هەر پلە و پێگەیەکی کۆمەڵایەتی دابن یەکسان لەگەڵ هەمان پلە و پایە لە ناو پیاوان دا هەڵسوکەوتیان لەگەڵ بکرێ. بەڵام کولتووری پیاوسالار لێرەشدا بە یەکسانی رەفتار لەگەڵ ژن و پیاودا ناکا. ژنێکی دوکتور و موهەندیس یان خاوەن هەر پلەیەکی بەرزی کۆمەڵایەتی تر بارتەقای پێگە کۆمەڵایەتییەکەی هەڵسوکەوتی لەگەڵ ناکرێ و ئەوە دەبێتە فشارێکی دەروونی بۆ سەر ژن و ئازاری دەدا.

لۆمە و سەرزەنشت کردنی ژنانیش دەکەوێتە خانەی توندوتیژی دەروونییەوە. ژنان لە ژێر ئەو فشارانەدا متمانە بەخۆ بوون لە دەست دەدەن و ناتوانن بە شێوەی پێویست لە چالاکییە سیاسی، ئابووری، کۆمەڵایەتییەکاندا بەشدار بن.

فرەژنی یەکێکی تر لەو هۆکارانەیە کە بە توندوتیژی دەروونی دەژمێردرێ و سووکایەتی بە رەگەزی مێیە و بە تایبەت لە کۆمەڵگای ئێمەدا زۆر باوە.

لە دەرەوەی خێزان، واتە لە کۆمەڵگاش ژنان بەرەوڕووی توندوتیژی دەروونی دەبنەوە، دەرفەتەکانی خوێندن، کار کردن، گەڕان، دەرکەوتن و زۆر بواری دیکەش بۆ ژنان زۆر لاوازترە لە پیاوان. شانسی ژنێکی لێهاتوو لە دەزگایەکی حکومی یان دامەزراوەیەکی کەرتی تایبەت بۆ گەیشتن بە پلەی بەڕێوەبەر یان پۆستێکی وەزیفی زۆر کەمترە لە پیاوێک بە هەمان لێهاتووییەوە.

توندوتیژی سێکسی

توندوتیژی سێکسی هەر چەشنە پێوەندییەکی سێکسی پیاوە لە گەڵ ژن بە بێ ویستی ژن. کە هەم لە خێزاندا روو دەدات و هەم لە دەرەوەی خێزان واتە شوێنی کار، خوێندن و بە گشتی لە ناو کۆمەڵگادا. توندوتیژی سێکسی ناو خێزان کەمتر دەبێتە جێگای باس و لێکۆڵینەوە و ئامارەکان لەو پێوەندییە زۆردارانە سێکسیەی ناو خێزان زۆر کەم و یان دوورن لە راستییەوە، لە بەر ئەوەی ژنان لە بەر دوو هۆی ترس و شەرم ئامادە نین ئەو پێوەندییانە بدرکێنن.

بە پێچەوانەوە دەتوانین بڵێین توندوتیژی سێکسی لە ناو کۆمەڵگا بۆتە دیاردە و لە هەموو کۆمەڵگا پێشکەوتوو و دواکەوتووەکاندا دەبیندرێ. بە تایبەت لە شوێنی کاردا ئەو دیاردەیە زۆرە و ئاماری جۆراوجۆر لەو بارەوە بڵاو بۆتەوە. بە پێی ئەو ئامارانە بەرپرسان و بەڕێوەبەرانی فەرمانگە و دامەزراوە پیشەییەکان بە هەڕەشەی دەرکردن یان لێ ئەستاندنەوەی ئیمتیازی وەک دەرماڵە و پاداش یان بە بەڵێن دان بە دانی ئیمتیاز ژنان ناچار بە رازی بوون بە پێوەندی سێکسی دەکەن.

توندوتیژی سێکسی خۆی دابەش دەبێ بە سەر ئازاری سێکسی و دەستدرێژی سێکسی، کە لە مەوریدی دووەمدا بۆ گەیشتن بە ئامانجی سێکسی لە هێز و زۆر کەڵک وەردەگیرێ و یەکێکە لە درندانەترین جۆری رەفتاری پیاو دژی ژن و کاریگەریی نەرێنیی قووڵ لە سەر رووح و رەوانی ژن دادەنێ.

بەشی: یەکەم

توندوتیژی سێکسی یەکێک لە ترسناکترین جۆرەکانی توندوتیژی دژی ژنانە کە بە تایبەت لە کاتی شەڕەکان دا ڕێژەکەی بەرز دەبێتەوە، بۆ وێنە لە کۆماری کۆنگۆ لە ماوەی ١٣ سال دا دووسەد هەزار ژن دەستدرێژی سێکسیان کراوەتە سەر، کە ڕێکخراوە نێودەولەتییەکانی داکۆکیکاری مافی مروڤ ئەو دیاردەیەیان وەکو تاوان دژی مرۆڤایەتی ناساندوە و جەختیان لەسەر دوو شت کردووە.

یەکەم: پەلکێشکردنی تاوانبارانی دەستدرێژی سێکسی و هۆکارەکانی قوربانی بوونی ژنان لە کاتی شەردا بۆ بەردەم دادگا و لیکۆلینەوە و سزادان.

دووەم: دابین کردنی یارمەتی جۆراوجۆر بۆ قوربانیانی ئەو جۆرە توندوتیژیە بۆ وینە یارمەتی دەرمانی، پزیشکی، دەروونی، پشتیوانی حقوقی و ئابووری.

توندوتیژی کۆمەڵایەتی

تواندنەوەی ژن لە ژێر سوڵتە و هەژمۆنی پیاودا لە ناو خێزان و لە کۆمەڵگادا و بێ حورمەتی کردن بە ئەرکە تاکەکەسی و کۆمەڵایەتییەکانی ژن و زاڵبوون بە سەریان دا لە لایەن ڕەگەزی نێرینەوە بە توندوتیژی کۆمەڵایەتی دەژمێردرێ.

بێبەش کردنی ژن لە ئازادییەکان بە تایبەتی ئازادی هەڵبژاردنی هاوسەر، ئازادی هەڵبژاردنی کار، فرە ژنی، دانی مافی جیابوونەوە بە پیاو هەرکات بیهەوێ و زۆر نموونەی تر توندوتیژی کۆمەلایەتین.

لە کۆمەڵگای ئێمەدا وەک زۆربەی کۆمەڵگا ڕۆژهەلاتییەکان هەوڵ دەدرێ ڕۆڵی ژن کورت بکرێتەوە لە منداڵ بوون و بەخێو کردنی منداڵ و ڕازی کردنی دڵی مێرد و باب و برا و بە گشتی مانەوە لە ماڵ و ڕەگەنەدان بە چوونە دەری ژنان لە ماڵ و ئیزن نەدان بەوەی ژنان بیروڕای خۆیان دەرببڕن و هەروەها مەسەلەی نامووس و عەیبە کە لە لایان پیاوەوە پێناسە دەکرێن.

توندوتیژی ئابووری

کۆنترۆڵی کەل و پەل و ماڵ و سامان لە کۆمەلگای ئێمەدا تا ڕادەیەکی زۆر لە دەست پیاوان دایە و ژن هیچ دەسەڵاتێکی

سەرچاوە
Serchawe

بە سەریانەوە نییە، تەنانەت زۆر جار ئەو ژنانەی خۆیان کار دەکەن و مووچەش وەردەگرن و یان بەرهەمیان هەیە ناتوانن خۆیان بە بێ ئیزنی باب، برا یان هاوسەرەکانیانەوە بە کاری بێنن.

میراتیش یەکێکە لەو بابەتانەی کە ژن تێیدا زەرەرمەندی یەکەمە و بە ئەندازەی نیوەی پیاو لێی بەهرەمەند دەبێ.

سەربەخۆیی ئابووریی ژن لە زۆربەی وڵاتە پێشکەوتووەکاندا سەرەتای ئازاد بوونی ژن و گەیشتنی بە مافەکانی بووە. بە واتایەکی دیکە تا ئەو کاتەی ژنان لە بواری ئابوورییەوە بەستراوە بن بە پیاوانەوە، کۆیلە بوونیان درێژ دەبێتەوە و ناتوانن بیر لە یەکسانی بکەنەوە. پلەی ئابووری، پلەی سیاسی و کۆمەڵایەتی و کولتووری دەدا بە ژنان و بەشداریان دەکا لە هەموو ڕەهەندەکانی کۆمەڵگادا.

توندوتیژی پەروەردەیی

توندوتیژی پەروەردەیی دژی ژنان بە دوو شێوەی سەرەک ئەنجام دەدرێت:

١- ڕێگرتن لە خوێندن یان دەرهێنان و تەرک پێکردنی خوێندن لە کەسوکاری ژنەوە کە زیاتر پەیوەندی بە داب و نەریتەکانی خێزانەوە هەیە و ئێستاکە زیاتر لە لادێکاندا دەبیندرێ.

٢- بەکەم گرتن، سووکایەتی پێکردن یان کەم بایەخ کردنی ژن و ڕۆڵی ژن لە سیستەمی پەروەردە واتە لە کتێبە دەرسییەکاندا. منداڵ هەر لە سەرەتای داخڵ بوونی بە ناوەندەکانی خوێندن، ژن وەک ڕەگەزی دووهەم و پەڕاوێز و بۆ ئارامی و ڕاحەتی پیاو دەبینێ. هەمیشە قارەمانی داستانەکان پیاون و ڕۆڵە لاوەکیەکان بە ژنان دەدرێ.

بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی

هەروەک ئاماژەمان پێکرد توندوتیژی دژی ژنان وەک دیاردەیەکی جیهانگیر بوونی هەیە. هەر چەند لە کۆمەڵگا ڕۆژئاواییەکاندا هەوڵی بەرچاو بۆ نەهێشتنی ئەو دیاردەیە کراوەو لە هەموو ئاستەکانی یاسایی، سیاسی، فەرهەنگی و کۆمەڵایەتیدا پلان و بەرنامەی جۆراوجۆر دارێژراوە بە مەبەستی دەستەبەر کردنی کۆمەڵگایەکی یەکسان کە دەرفەتی یەکسان بە هەر دوو ڕەگەز بدا، بەو حاڵەشەوە توندوتیژی دژی ژنان هەروا بەردەوامەو قوربانی دەستێنێ.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

بەو پێیە زۆر هەوڵی نێونەتەوەیی لە ئارا دان بۆ بەرەنگاربوونەوە دژی توندوتیژی و کەمکردنەوەی ئاسەوارەکانی. چەندین بەڵگەنامەی نێودەوڵەتی کە لە لایەن زۆربەی وڵاتانەوە واژۆ کراون ئاماژە بە مافەکانی ژنان، یەکسانی ژن و پیاو ، دیاردەی توندوتیژی دژی ژنان و بەرەنگاربوونەوە و سڕینەوەی ئەو دیاردەیە دەکەن. کە لێرەدا ئاماژە بە هەندێک لەو بەڵگەنامە نێونەتەوەییانە دەکەین.

جاڕنامەی جیهانیی مافەکانی مرۆڤ

لە جاڕنامەی جیهانیی مافەکانی مرۆڤدا کە ساڵی ١٩٤٨ لە لایەن زۆربەی وڵاتانی جیهانەوە واژۆ کراوە، لە چەندین بەنددا باس لە یەکسانی ژن و پیاو و مافەکانی ژنان کراوە.

لە بەندی ١ی جاڕنامەکەدا هەڵاواردن ڕەت کراوەتەوە و هاتوە کە هەموو مرۆڤەکان بە ئازادی لە دایک بوون و لە باری ئابڕوو و کەرامەت و مافەکانیانەوە لەگەڵ یەک بەرابەرن . هەموویان خاوەنی عەقل و ویژدانن و دەبێ بە گیانێکی برایانە لەگەڵ یەکدا بجووڵێنەوە.

هەروەها لە بەندی ٢ دا دەڵێ هەر کەس دەتوانێ بێ هیچ جیاوازیدانانێک بەتایبەتی لە باری ڕەگەز، ڕەنگ، جنسییەت، زمان، دین، بیروڕای سیاسی و هەر بیروڕایەکی دیکەوە، هەروەها بێ وەبەرچاو گیرانی ڕەچەڵەکی نەتەوەیی یا کۆمەڵایەتی، دارایی و سامان، چونیەتیی لە دایکبوون یا هەر بارودۆخێکی دیکەوە، هەموو ئەو مافو ئازادییانەی هەبێ کە لەو بەیاننامەیەدا هاتوون.

کۆنڤانسیۆنی سڕینەوەی هەر چەشنە توندوتیژییەک دژی ژنان

ئەو بەڵگەنامەیە کە ساڵی ١٩٧٩ لە لایەن ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە پەسەند کراوە لە پێشەکییەک و ٣٠ بەند پێکهاتوە. لە بەندی ٢ی ئەو کۆنڤانسیۆنەدا هاتوە کە وڵاتانی ئەندام هەڵاوارن دژی ژنان لە هەر شێوەیەکدا ئیدانە دەکەن و سیاسەتی سڕینەوەی توندوتیژی ڕەچاو دەکەن لە چەند ڕێگەوە:

١- گونجاندنی یەکسانی ژن و پیاو لە یاسای بنەڕەتی (دەستوور) و هەروەها یاسا نێوخۆییەکانی تر.
٢- دارِشتنی یاسای تایبەت بە مەبەستی گەرەنتی جێبەجێ کردنی یاساکانی دژە هەڵبژاردنی ژنان.

سەرچاوە
Serchawe

٣- پشتیوانیی یاسا لە مافەکانی ژنان لە سەر بنەمای یەکسانی و دڵنیا بوون لە پشتگیریی ژنان دژی هەر چەشنە هەڵاواردنێک لە ڕێگەی دادگاکان و دامەزراوە گشتییەکان.
٤- وەبەرچاو گرتنی ڕێوشوێنی پێویست بۆ سڕینەوەی هەڵاواردن دژی ژنان لە لەیەن هەر کەس، ڕێکخراو یان دامەزراوەیەک.
٥- هەڵوەشاندنەوەی هەموو ئەو بڕگانەی لە یاسای سزاداندا شەرعییەت بە هەڵاواردن دژی ژنان دەدەن.

جاڕنامەی سڕینەوەی توندوتیژی دژی ژنان

ئەو بەڵگانامەیەش ساڵی ١٩٩٣لە لایەن ڕیکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە بڵاو کراوەتەوە و لە ٦ ماددە پێکهاتوە....
بەڵگەنامەی نێونەتەوەیی مافە ئابووری، کۆمەڵایەتی و کولتوورییەکان لەو بەڵگەنامەیەدا کە ساڵی ١٩٦٦ پەسەند کراوە داوا لە وڵاتانی ئەندام دەکا کە یەکسانی ژن و پیاو لە هەموو مافە ئابووری، کۆمەڵایەتی و کولتوورییەکان ڕەچاو بکەن. هەروەها بەڵگەنامەکە باس لە مووچەی بەرابەر بۆ کاری بەرابەری ژن و پیاو دەکا.

کۆڕی نەتەوە یەکگرتووەکان سەبارەت بە پرسی توندوتیژی دژی ژنان چەندین هەنگاوی گرینگی ناوە کە ئاماژە بە هەندێکیان دەکەین:

کۆڕی گشتیی نەتەوە یەکگرتووەکان لە ١٩ دێسامبری ١٩٩٣ جاڕنامەی سڕینەوەی توندوتیژی دژی ژنانی پەسەند کرد.

- لە ١٧ دێسامبری ساڵی ١٩٩٩، کۆڕی گشتی ڕۆژی ٢٥ی نۆڤامبری وەک ڕۆژی جیهانیی سڕینەوەی توندوتیژی دژی ژنان دیاری کرد.
- لە ساڵی ٢٠٠٦، پاش ئەوەی سکرتێری گشتیی نەتەوەیەکگرتووەکان داوای کرد خوێندنەوەیەکی هەمەلایەنە لە هەموو جۆرەکانی توندوتیژی دژی ژنان ئەنجام بدرێ، کۆڕی گشتی بڕیارنامەیەکی دەرکرد و تێیدا داوای چڕکردنەوەی هەوڵەکان بە مەبەستی لەناو بردنی هەموو جۆرەکانی توندوتیژی کرد.
- هەروەها کۆڕی گشتیی نەتەوە یەکگرتووەکان لە ساڵانی ٢٠٠٧، ٢٠٠٨ و ٢٠٠٩ لەو بارەوە بڕیارنامەی دەرکردوە.

سەرەرای هەموو ئەو هەوڵانە توندوتیژی دژی ژنان بەردەوامە و ئاسەوارە زیانبارەکانی بە سەر جەستەی هەموو کۆمەڵگاکانەوە دیارە. هەڵبەت ئەو دیاردەیە لە وڵاتانی پێشکەوتوو بە نیسبەت ئەو وڵاتانەی کە لە قۆناغی بەر لە مۆدێرنە دان کەمتر بوونی هەیە و تا ڕادەیەک توانراوە یەکسانی ژن و پیاو دەستەبەر بکرێ. سروشتی خەباتی ژنان لە

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

وڵاتانی پێشکەوتوو تەواو جیاوازە لە وڵاتانی رۆژهەڵاتی. ئەوان توانیویانە کۆمەڵگاکانیان بەو قەناعەتە بگەیەنن کە ژن رەگەزی پەراوێز یان رەگەزی دووەم نییە و بۆ خزمەت بە پیاو نەخوڵقاوە بەڵکوو مرۆڤی پلە یەکە و شوێن پەنجەی بە هەموو رەهەندەکانی کۆمەڵگاوە دیارە. لە سیاسەتەوە بگرە تا ئابووری و بەڕێوەبردن و تەنانەت شەڕ و بەرگری.

بە داخەوە کوردستان لەو وڵاتانەیە کە خەباتی ژنان هێشتا نەیتوانیوە مافە سەرەتاییەکانی ژنان بێنێتە دی. تا ئێستاش لە کوردستان، ژنان بە بیانووی نامووس و شەرەف ژیانیان لێ دەستێندرێ یان لە ژێر فشاری کۆمەڵگادا ناچار بە خۆکوشتن دەبن. خێزانی بەختەوەر بەو خێزانە پێناسە دەکرێ کە کوڕی هەیە. ئازادی هەستان و دانیشتن و چوونە دەر و کار کردن و خوێندن و رادەربڕین و زۆر ئازادی تریش بۆ ژنان بەرتەسک کراوەتەوە.

بە چاوخشاندنێک بە ئامارەکانی توندوتیژی دژی ژنان لە کوردستاندا دەردەکەوێ کە بارودۆخی ژنی کورد چۆنە و گەیشتوە بە چ ئاستێک لە ماف و ئازادییەکانی.

وەک نموونە ئاماژە بە ئامارێک دەکەین کە بەڕێوەبەرایەتی گشتی توندوتیژی دژی ژنان لە هەرێمی باشووری کوردستان بۆ ساڵی ٢٠١٠ بلاوی کردۆتەوە:

لەماوەی ساڵی ٢٠١٠دا دوانزدە ژن لەسنووری پارێزگای هەولێر خۆیان کوشتووە، کە تەمەنیان لەنێوان (١٨ بۆ ٣٠) ساڵیدابووەو (٦٧%)ی ئەو حاڵەتانەش بەهۆی چەکەوە بووەو (٣٣%)ی ڕێژەکەش خۆیان خنکاندووە، کە سەرجەمیان ئاستی خوێندنو باری ئابوورییان مامناوەندبووە.

بەگوێرەی ڕاپۆرتەکەی بەڕێوەبەرێتی گشتی توندوتیژی دژی ژنان لەهەرێم، لەو ساڵەدا بیستو شەش ژن کوژراون، پێنجیان بەبیانووی شەرەفو (١٧)شیان بەهۆی کێشەی کۆمەڵایەتی، کە دیارترینیان کێشەی مۆبایلە.

ڕاپۆرتەکە ڕوونیشیکردووەتەوە، جگە لەکوژرانی ئەو ژنانە لەهەولێر، (٦٤) شەستو چوار ژنیش خۆیان سووتاندووە، کە (٥٥%)یان بەهۆی ڕقی خێزانەکانیانەوە بووە، (٦٥%)ی ئەو ئافرەتانەی کە سووتاون شوویان کردووە، هاوکات (١٠٢) سەدو دوو ژنی تر بەهۆی قەزاو قەدەرەوە سووتاون.

بەڕێوەبەرێتی گشتی توندوتیژی دژی ژنان لەهەرێم لەو ڕاپۆرتەدا باسی لەوەشکردووە، ساڵی ڕابردوو(١١٢٣) هەزارو سەدو

بەشی: یەکەم

بیستو سێ ژن لەو بەڕێوەبەرێتییە سکاڵایان تۆمارکردووە، کە (٤٨%)یان تەمەنیان لەنێوان (١٩ بۆ ٣٠) ساڵیدابووە، (٦٣%)شیان هۆکاری سکالاکان دەگەڕێننەوە بۆ کێشەی نێوان خێزانەکان.

ئەو ڕاپۆرتە هەروەها هێمای بەوەشکردووە، لەو ساڵەدا (٢٣٥) دووسەدو سیو پێنج ژن ئەشکەنجەدراون، کە (٨٥%)یان شوویانکردووە، (٦٦%)شیان هۆکاری ئەشکەنجەدانیان بۆکێشەی نێوان ژنو مێرد دەگەڕێننەوە، (٣٥) سیو پێنج ژنی تریش توندوتیژی سێکسییان بەرامبەر کراوەو کە (٦٠%)یان خوێندەوارنو (٧٨%)ی ئەو ڕێژەیەش، لەلایەن کەسانی دەرەوەی خێزان توندوتیژییان لەبەرامبەردا کراوە.

بەگشتی ئەو دۆسییانەی کە ساڵی (٢٠١٠) لەو بەڕێوەبەرێتییە تۆمارکراون، (٧٤%)یان لەدادگا داخراون.

ئامارەکەی ساڵی ٢٠١٠ی بەڕێوەبەرایەتی گشتی توندوتیژی دژی ژنان لەهەرێم، لەبارەی بوونی ڕووداوەکانی توندوتیژی ژنان لەسلێمانی ئەوەی خستووەتەڕوو، لەو ساڵەدا (٣٣) سیو سێ ژن کوژراونو (١٥٣) سەدو پەنجاو سێ ژنیش سووتاون، (٧٨) حەفتاو هەشت ژنی دیکەش توندوتیژی سێکسییان بەرامبەر کراوە، جگەلەوەش (٥١٩) پێنجسەدو نۆزدە ژن سکاڵایان تۆمارکردووە، (٨٣٤) هەشتسەدو سیو چوار ژنیش ئەشکەنجەدراون.

وەک ڕاپۆرتەکە ئاماژەی پێداوە، هەمان ساڵ لەدهۆک (١٠) دە ژن خۆیان کوشتووە، (٨٥) هەشتاو پێنج ژنیش خۆیان سووتاندووە، (١٩)نۆزدە ژنی تریش توندوتیژی سێکسییان بەرامبەرکراوە.

لە بەشی کۆتایی باسەکەدا گرینگترین ئەو ڕێکارانە دێنمە بەر باس کە دەتوانن یارمەتیدەر بن کە کۆمەڵگا هەنگاوەکانی بەرەو دابین کردنی یەکسانی ژن و پیاو خێراتر و کاریگەرتر بپێوێ:

١- بەرەوژوور بردنی ئاستی وشیاری و تێگەیشتوویی ژنان سەبارەت بە ماف و ئەرکەکانیان، کە لە درێژخایەندا دەتوانێ گۆڕانێکی قووڵی کولتووری بەدوادا دێ و بنەماکانی پیاوسالاری لاواز بکا.

٢- دارشتنەوەی سیستەمی پەروەردە بە شێوازێک کە ژن تێیدا لە ڕەگەزی پەڕاوێز یان ڕەگەزی دووهەم دەرباز بێ و ئەو ڕۆڵ و گرینگییەی پێبدرێ کە پیاو پێی دەدرێ.

بەشی: یەکەم

٣- دارشتنەوەی یاساکان و دابین کردنی بەرابەریی یاسایی ژن و پیاو لە دادگا و دامەزراوە حکوومییەکاندا.

٤- قەرەبوو کردنەوەی روحی و جیسمی ژنانی قوربانی توندوتیژی تا لە کۆمەڵگا دانەبڕێن و لە ژیانی ئاسایی تەریک نەکەونەوە.

سەرچاوە: ماڵپەڕی یەکیتی ژانانی دێموکراتی کوردستان - ڕێکەوتی: ٣٠ی نۆڤەمبەری ٢٠١٢

سەرچاوە
Serchawe

توندوتیژی دژی ژنان لەکۆمەڵگەی عیراقیدا

د. فەوزیە عەتییە

عیراق پێتر سەرچاوەی روناکیو ڕۆشنبیروی بووە لە تەواوی ناوچەکەدا، ژنانی عیراقیش بە ڕۆشنبیرویو ئارامگرتنووخەبات ناسراون، ڕێکخستنی ژنان لە ساڵی ١٩٢٤ هەبوە،هەروەها (ڕێکخراوی هەستانەوەی ژنان) هەبوەووگۆڤارێکیشی بەناوی (لیلی) هەبوو کە نوسەرو ڕۆشنبیر(بولینا حەسون) دەریدەکرد. دواتریش (مەریەم تومە) ڕۆژنامەیەکی ڕۆژانەی لە ساڵی ١٩٣٧ بە ناوی (فەتات ئەلعەرەب) دەرکرد.

لە ساڵانی چلەکانی سەدەی ڕابردودا، کۆمەڵە خێرخوازییەکانو تۆڕی ژنانی عیراق دامەزرا. ژنی عیراق دەستیکرد بە بەشداریکردن لە ژیانی گشتییدا، لە کۆتایی سەدەی نۆزدەهەمو لەکاتی فەرمانڕەوایی عوسمانییەکاندا، یەکەم قوتابخانە لە ساڵی (١٨٨٠) لە بەغداد کرایەوەو (٩٠) کچ تیادا تۆمارکران. ژنان لە شۆرشی بیستدا بەشداریانکرد. هاوکات، ژنان لە زۆر بواری تردا بەشداربون، (نازک مەلائیکە)ش ڕەخنەگرو پێشەنگی شیعری عەرەبی نوێ بوو.

ڕاپۆرتی ڕێکخراوی یونسیف دەربارەی بارودۆخی ژنانو منداڵان لە عیراق کە لە ساڵی ١٩٩٣دا دەرچووە، تیایدا هاتوە دەگمەنە ژن لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا بە ئەندازەی ژنی عیراق بە مافەکانی شادبوبێت. لە بواری کارکردندا، یاسای ژمارە (١٩١) ساڵی (١٩٧٥) دەرچوو، کەدان بەوەدادەنێت ژنانو پیاوان لە ماف و دەستکەوتە داراییەکاندا یەکسانن، کرێیان یەکسان بوو لەگەڵ کرێی پیاوانو داهاتیان سەربەخۆ بوو لەگەڵ داهاتی هاوسەرەکانیاندا.

لە ساڵی ١٩٧٤دا، یاسای خوێندنی بەخۆڕایی بۆ تەواوی قۆناغەکانی خوێندن دەرچوو. لەساڵی ١٩٧٩شدا، خوێندن بوە بە

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

ناچاریی بۆ کوڕانو کچان تا تەمەنی دوانزە ساڵی. لە ساڵی ١٩٧٨دا، یاسای هەڵمەتی نیشتیمانی بۆ نەهێشتنی نەخوێندەواریی دەرچوو، لە ساڵی ١٩٨٨شدا، یاسای خوێندنی باڵا دوپاتیکردەوە خوێندنی باڵا مافی هەر هاوڵاتییەکە مەرجە بابەتییەکانی تیادا بێت.

لەساڵی ١٩٨٠دا، ژنان مافی دەنگدانو خۆکاندیدکردنیان وەرگرت. لەهەمان ساڵدا، (١٦) ژن بونە ئەندامی ئەنجومەنی نیشتمانیی. لە ساڵی ١٩٨٤دا، (٣٣) ژن بونە ئەندامی ئەنجومەنی نیشتمانیی، ئەوەش بەرزترین ڕێژەیە لە نیشتمانی عەرەبیدا لەو کاتەوەی ژنان گەیشتونەتە پەرلەمان.

توندوتیژیی دژی ژنان

جاڕی جیهانی بۆ نەهێشتنی توندوتیژیی دژ بە ژنان کە لەلایەن کۆمەڵەی گشتیی نەتەوە یەکگرتوەکانەوە لە ٢٠ کانونی یەکەمی ساڵی ١٩٩٣ دا دەرچووە، دانی بەوەدانـاوە توندوتیژی هەر کارێکە لەسەر بنەمای ڕەگەز یان هەر ڕووداوێکی ئازاردان یان هەر ئێش وئازارێکی ،جەستەیی یان دەرونیی یان سێکسیی بۆ ژنان لێبکەوێتەوە، یان پێدەچێ لێیبکەوێتەوە، لەوانەش هەڕەشەکردن بۆ کردنی ئەو کارە یان بە زۆرداریی یان چەوساندنەوە یان زەوتکردنی ئازادیی، لە ژیانی گشتییو تایبەتیدا.

توندوتیژیی دژی بەکارهێنانی ناشەرعی هێز یان هەڕەشەکردن بە بەکارهێنانی بۆ ئازارگەیاندن بە کەسانی تر. هاوکات، توندوتیژیی خێزانیی ئەو توندوتیژییە کە لە چوارچێوەی خێزاندا ڕوودەدات، لەلایەن یەکێک لە ئەندامانی خێزانەوە، بەهۆی ئەو دەسەڵاتەی یان ئەو پەیوەندییەی کەهەیەتی بەسەر ستەملێکراوەوە.

توندوتیژیی دژ بە ژنان، ڕەفتارێکە دژ بەو دەکرێت، لەسەر بنەمای ئازاردانی جەستەییو دەرونیی یان مەعنەویی بە هەرهۆیەک بێت لە هۆکان، وەک دەستدرێژیی بە گوتە تا دەگاتە کوشتنی ڕاستەقینە. ژنانی عیراق بەدەست هەموو جۆرە جیاوازەکانی توندوتیژییەوە دەناڵێنن، خێزانییو کۆمەڵایەتیو جنێودان، ئەوەش هەموو جۆرەکانی ئازاردانی جەستەییو لێدانو هەراسانکردنیی سێکسییو دەستدرێژیکردن. لەگەڵ ئەوەشدا، دەستدرێژیی ناڕاستەوخۆ لەوانە توندوتیژییو ئیهانەو زەلیلکردنو گێچەڵ پێکردنو هەوڵدان بۆ ناوزڕاندن دەگرێتەوە.

هاوکات گەڕانەوە بۆ سەردەمی خێڵەکییو تایەفەگەریی وایکرد ژنانی عیراق توشی جۆرێکی نوێ لە توندوتیژیی ببنەوە، لە

سەرچاوە Serchawe

ئەنجامی بەرزبونەوەی ڕێژەی تەڵاقدراو بێوەژنان. هەروەها هەڵوەشاندنەوەی یاسای باری کەسێتی ژمارە ١١٨ ساڵی ١٩٥٩، وایکرد فرەژنی زیادبکات، وازهێنان لەژنو ژنهێنانی کاتی بەرەو نەمان بچێت، جگە لەو ستەمەی لەلایەن کۆمەڵگەوە ڕوبەڕوی دەبێتەوە، کە دەبێتە هۆی زیادبونی توندوتیژیی خێزانیی واتە لە خێزاندا ستەمێکی گەورەتری لێدەکرێت.

لەگەڵ ئەوەشدا، بڵاوبونەوەی دیاردەی سواڵکردنو بازرگانیکردن بە ژنانەوە بەهۆی بێکاریی لەناو پیاوانداو کەڵەکەبونی نائومێدیی لەناویاندا وایکردو ژنان ببنە قوربانی زیادبونی توندوتیژیی خێزانیی. ژنان خێزان بەڕێوەدەبەنو سەرۆکایەتی خێزانیش بۆ پیاوان دەمێنێتەوە، بۆیە ژنانا دەچنە ژێر باری زەوتکردنی مافو ستەمی ئابوریو ڕەگەزیی. هاوکات ژنان بەهۆی بڵاوبونەوەی هەژاریی‌و بێکاریی لای پیاوان وایلێهاتووە ژنان لە مافی خوێندن بێبەش بنو مافی هەڵبژاردنی هاوسەرو ڕەتکردنەوەیان نەبێت.

کاتێک توندوتیژی ڕوبەڕوی ژن دەبێتەوە وایلێدەکات هەست بە ترسو تەنیاییو گۆشەگیریی بکات، پێدەچێت هەست بە گوناه بکاتو واتر لەوانەیە ببێتە هۆی ئازاری دەرونیی یان وایلێبکات بیرۆکەی خۆکوشتنی لا دروست بێتو ببێتە هۆی نەخۆشیی خەمۆکی و دواتر یش هەندێک جار هەوڵی خۆکوشتن بدات.

ژنانی عیراق ڕوبەڕوی مەترسی تەقینەوەو ڕفاندنو کوشتنی هەڕەمەکی یان ڕێکخراو دەبنەوە لەگەڵ لەبەریەکهەڵوەشانی ژێرخانی ئابوریی‌و پیسبونی ئاوی خواردنەوە بە ئاوی پاشەڕۆو مادەتیشکدارەکانو کەمی دەرمان لە نەخۆشخانەکانو زیادبونی ژمارەی منداڵانی توشبوو بە بەدخۆراکیو بڵاوبونەوەی مادە هۆشبەرەکان لە نێو مێردمنداڵاندا، ئەوە سەرەڕای توشبون بە جۆرەکانی شێرپەنجە بەهۆی کارلێکی یۆرانیۆم کە لە ساڵانی ١٩٩١و ٢٠٠٣دا بەکارهاتووە، جگە لە هەڕەشەی نەمانی فۆرمی خۆراکو بەگران دەسکەوتنی کارەباو بەنزینو بوتڵی گاز.

لەگەڵ ئەوەشدا، کێشەی پێشێلکاریی مافی زیندانییە ژنەکان لە گرتوخانەکانی ژناندا، ئەو سەرپێچیانەشمان لەلایەن ڕێکخراوی لێبوردنی نێودەوڵەتیەوە بۆ تۆمارکراوە کە لە ڕۆژی ٢٢ - ٢ - ٢٠٠٥دا دەرچووە، کە ڕاپۆرتێکی تەواوە لەبارەی ژنانی عیراقو ئەو ترسەی کە ڕۆژانە لە گەڵیدا دەژین.

بۆیە پێویستە لەم بۆنەیەدا داوا لەلایەنە فەرمییەکانی دەوڵەت بکرێت تا کاربکرێت بۆ وەستاندننی ئەو توندوتیژیەوە دژی

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

ژنان، هەروەها پێویستە ڕاگەیاندنو ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی چەندین هەڵمەتی هۆشیارکردنەوەو ڕۆشنبیرکردن بۆ وەستانی ئەو توندوتیژییە ڕێکبخەن. پێویستیشە لەسەر بەرێوەبەرایەتی پۆلیس خێزانەکان بپارێزێت لەڕێی دابینکردنی پارێزگاریکردنی پێویست بۆ ژنان بۆ ڕێگرتن لە توندوتیژیی بەرانبەریان. هاوکات پێویستە سەرژمێریی دانیشتوان بکرێت، بۆ بەدەستهێنانی زانیاری تەواو دەربارەی تایبەتمەندی دانیشتوانو ژینگەو ئابوریی و کۆمەڵایەتیی و ڕۆشنبیروی بۆ واقیعی عیراقو بەتایبەت ژنانی گوندو پێدەشتەکان.

سەرچاوە: ماڵپەڕی کەرکوک نیوز - ڕێکەوتی: ٢٧ی نۆڤەمبەری ٢٠١٢

بە بۆنەی ٢٥ی نۆڤەمبەر رۆژی قەدەغەکردنی توندوتیژی دژی ژنان

سەرگوڵ بێتوشی

هەروەک لای هەمووان ئاشکرایە رۆژی ٢٥ی نۆڤەمبەر وەکو رۆژی قەدەغەکردنی توندوتیژی دژی ژنان نێودێر کراوە. دیاریکردنی ئەو رۆژە وەبیرهێنەرەوەی کارەساتێکە کە نمونەی لە مێژوودا بە داخەوە کەم نییە و بە بەردەوامیش بە شێوازی جۆراوجۆر دووپات دەبێتەوە .

لە رێکەوتی ٢٥ی مانگی نۆڤەمبەری ساڵی ١٩٦٠ لە وڵاتی دۆمینیکان، سێ خوشکی بنەماڵەی میرابل بە ناوەکانی (پاتریا، مینروا و ماریا ترزا) دوای ئەشکەنجە و ئازاری جنسی لە لایەن دەسەڵاتدارانەوە بە تۆمەتی چالاکیی سیاسی دژی حکوومەتی "تروجیلو" Rafael Trujillo کوژران. گیان لە دەست دانی ئەو سێ خوشکە لە راستیدا گەشێنەرەوەی خەباتێکی جەماوەری بوو کە لە دژی دەسەڵاتدارانی دیکتاتۆری ئەو وڵاتە لە ئارا دابوو بە چەشنێک کە پاش ماوەی نزیک بە ساڵێک دەسەڵاتی "تروجیلو" روخا. هەر بۆیە ئەو خوشکانە کە بە "پەپولەکان" ناسراون، لە سەر ئاستی جیهانیدا وەکو هێمای خۆڕاگری لە دژی دیکتاتۆری دێنە ئەژمار.

سەرەتا لە ٢٥ی نۆڤەمبەری ساڵی ١٩٨١دا و لە ساڵیادی گیان لە دەستدانی ئەو خوشکانەدا لە لایەن فێمێنیستەکانی ئەمریکای لاتینەوە ئەو رۆژە وەکو رۆژی خەبات بۆ نەهێشتنی توندوتیژی لە دژی ژنان دیاری کرا و پاش ساڵانێکش لە رێکەوتی ١٧ی دەیسامبری ١٩٩٩دا رێکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکان وەکو رۆژێکی جیهانی لە دژی توندوتیژی لە دژی ژنان پەسندی کرد.

بەشی: یەکەم

گومان لەوەدا نییە کە دیاریکردنی وەها ڕۆژێک ئەوەمان بە روونی بۆ دەخاتە روو کە توونـدوتیژی دژ بە ژنـان لـە هەموو جیهان تا ئێستاش هەیە و بەردەوامە. جا با بزانین مەبەست لە توندوتیژی چییە؟

ئەگەر بێت و پێناسەیەکی کورت و سەرپێی توونـدوتیژی بکەین دەتـوانین بڵێین توونـدوتیژی بریتییە لـە سـەرجەم ئـەو کاروکردارانەی کە ئەنجام دەدرێن بۆ ئازاردانی بەرامبەر بە هەموو شێوەکانییەوە، لەوانەش دەتـوانین لێـدان و سوکایەتی و بێحورمەتی پێکردن و شکاندنی کەرامەت و رووشـاندنی نـاخی کەسـەکە و لـە مـاڵ کردنـە دەرەوە و هتـد نـاو ببـەین. بـە چاوخشاندنێکی خێرا بە سەر پرۆسەی توندوتیژی دژی ژناندا، دەبینین هەر لەو رۆژەوەی کە لـە نێـو بنەماڵـەدا منـداڵێکی کچ لە دایک دەبێ و خەڵکی گەڕەک لە بری پیرۆزبایی و ئـاواتی بەختـەوەری، بـە دایکـی منداڵـە کچەکە دەڵێن خوا بەشی چاکترت بداتێ، بەدبەختیەکان بۆ ژنێک هەر لەو سەرەتایەوە دەست پێدەکەن و دەتـوانین بڵێین چوارچێوەی خێـزان شوێنی یەکەمین هەنگاوەکانی توندوتیژین بەرامبەر بە ژن .

پێویستە ئەوە بڵێم کە توندوتیژی لە سەرتاسـەری جیهانـدا دژی ژنـان ئـەنجام دەدرێت بـەڵام تـەنیا دەتـوانین بڵێین ئـەوە شێوەی ئەنجامدانی کردارەکەیە کە لە کۆمەڵگایەکەوە بۆ کۆمەڵگایەکی تر دەگۆڕدرێت .

لێرەدا بە کورتی ئاماژە بە چەند شێوەیەکی توندوتیژی لە دژی ژنان دەکەم.

* یەکێک لەوانە لێدانی ژن و خوشک و دایکە لە لایەن برا و کوڕ و بـاوک و هاوسـەر و زۆرجـاریش ئـامۆزا و پیـاوانی تـری نزیک لە بنەماڵە .

* توندوتیژی دژی ژنان لە دەرەوەی ماڵ و لـە نـاو کۆمەڵگادا وەکو: دەست بـۆ بـردن و هەڵمەت بـۆ بـردن و تانەوتەشەر لێدان و وتنی وشەی ناشیرین.

* دەست درێژیی سێکسی بۆ سەر ژنان کە لە دوو بەشدا خۆی دەبینێتەوە: یەکەمیان کە زۆر جار لە ناو خودی بنەماڵە و لە مابەینی دوو هاوسەردا روو دەدات وەک ئەنجامدانی کردەوەی سێکسی بە بێ رەزامەندیی ژن و دووهەمیان لە دەرەوەی ماڵ لە لایەن کەسانی دەستدرێژی کەر و لە شوێنی جۆراوجۆر ئەنجام دەدرێت .

* ژنان زۆرجار لەلایەن دەسەڵات و حکومەتیشەوە رووبەڕوی توندوتیژی دەبنەوە بەوەی کە زۆرجار هێندێک یاسا و رێسا

سەرچاوە
Serchawe

دادەڕێژرێ کە ڕاستەوخۆ کاریگەرییان لەسەر جۆری ژیانی ژنان هەیە و ئەوەش بەجۆرێک لە جۆرەکانی توندوتیژی دێتە هەژمار .

* ئازاردان یان رووشاندنی کەسایەتی و دەروونیی ژن کە ئەمەش زۆرجار خۆی لە چوارچێوەی وتنی وشەگەلێکی بریندارکەر لە رووی دەروونیەوە دەبینێتەوە بۆ نمونە وشەی وەک قەحبە، بەرەڵڵا، ئابڕووبەرە و . ...

* ئەو یاسا و ڕێسایانەی کە دین بەسەر ژنانیدا دەسەپێنێ و ناچار بە ملکەچبوونیان دەکات لە ئاست پیاواندا. تەنانەت زۆر بە روونیش ئەمە لە ئایینی ئیسلامدا بەرچاو دەکەوێت کە ژن دەبێت ملکەچی هەموو قسە و ئارەزوویەکی پیاوان بێت ئەگینا بە پێچەوانەوە ڕووبەڕوی سزاگەلی جۆراوجۆر لە لایەن پیاو دەبێتەوە. بۆ نمونە لێدان یان جێگە لێ جیا کردنەوە .

* دەتوانین کردەوەی بەزۆر بەشودان، دووگیانبوونی نەخوازراو و خەتەنە و فرۆشتنی ژنان و تاد لە ریزی توندوتیژی دژ بە ژنان ناو بنێین .

ئێستا جێگەی خۆیەتی چاوخشاندنێکی کورت و خێرا بەسەر هۆکارەکانی چاوپۆشی و بێدەنگە لە ئاستی توندوتیژی لە مەسەلەی ژناندا بکەین. دەکرێ بڵێم هۆکار زۆرن بەڵام یەکێک لە هۆکارەکانی بێدەنگە لێکردنی توندوتیژی سەرەتا لە سەر ئاستی بنەماڵەدا دەگەڕێتەوە بۆ نزمی باری رۆشنبیریی ژنان چونکە بە راستی کەم نین ئەو ژنانەی کە مافە رەواکانی خۆیان وەک پێویست ناناسن و بەداخەوە لە لای ئەمجۆرە ژنانە ئەم کردەوە توندوتیژیانە وەک شتێکی زۆر ئاسایی دێتە بەرچاو.

هۆکارێکی تری زۆر گرنگ بە لای منەوە هۆکاری ئابوورییە. لەو جۆرە کۆمەڵگایانەی کە پیاو وەک نان پەیداکەری بنەماڵە دەور ئەبینێ، دەبینین توندوتیژی دژ بە ژنان زۆر لە سەرەوەترە و لێرەدایە کە جارێکی تر ژن خۆی وەک پاشکۆی پیاو دەبینێت و ئامادەیە چاوپۆشی لە زۆر جۆری بێحورمەتی و بێ رێزی بکات چونکە ئەو خۆی وەک کۆیلە دێتە بەرچاو و دوای ئەوەش لە کونجی ژوور و چێشتخانەکەیدا یاسایەکی باشتر بۆ ژیانی نابینێ و یان نایبیستی.

یەکێکی دیکە لە هۆکارەکان دەتوانێ خۆی لە چوارچێوەی عەقڵییەتی خێڵەکیدا ببینێتەوە چونکە تا چ رادەیەک عەقڵییەتی خێڵەکی بەسەر کۆمەڵگایەکدا زاڵ بێت هەر بەو رادەیەش توندوتیژی دژ بە ژنان وەبەرچاو دەکەوێت. لە چوارچێوەی عەقڵیەتی خێڵەکیدا هەردەم ژن وەک پارێزەری شەرەفی بنەماڵە و خێڵ و عەشیرەت چاوی لێدەکرێ و کەواتە عەقڵییەتی خێڵ کە بێگومان بە دست پیاوانەوەیە ئەوە وەکو ئەرکێک دەبینێت کە دەبێ ئاگای لە شەرەف و ناموسەکەی بێت!

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

لێرەدا چەند خاڵێک وەک ڕێگاچارە وەبیردێنمەوە کە ڕەنگە هەر نەبێ تا رادەیەک ببنە هۆی کەمبوونەوەی توندوتیژی.
یەکێک لەو هۆکارانەی کە دەتوانێ توندوتیژی تا رادەیەکی باش کەم بکاتەوە، بەرز کردنەوەی ئاستی رۆشنبیری و پەروەردەییە کە پێویستە ژنان مافەکانیان بە باشی لە چوارچێوەی بنەماڵە و کۆمەڵگادا بناسن و ئەوە بزانن کە ئەوانیش بوونەوەرێکن کە هیچ کەمتر نین لە پیاو و پێویستە لە هەموو بوارەکانی کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاسیدا هەمان ماف و حەقیان هەبێت کە پیاوێک دەکرێ هەیبێت. پێکهێنان و چالاک کردنەوەی ئەنجومەن و رێکخراوە کۆمەڵایەتی و مەدەنیەکان دەکرێ دەورێکی گرنگ و کاریگەر لەم بوارەدا بگێڕێت لە رۆشنبیرکردنەوە و ناساندنی مافەکانی هەردوو رەگەز لە کۆمەڵگادا.

بواری پەروەردە و راگەیاندن دەکرێ رۆڵێکی گرنگی هەبێت لە کەمکردنەوەی توندوتیژی. بۆ نمونە بەوەی کە هەر لە قۆناغەکانی سەرەتایی خوێندنگاکانەوە بابەتی مافی یەکسان و یەکسانی نێوان ژن و پیاو و لێک جیانەکردنەوەی کوڕان و کچان و چاندنی تۆوی سۆز و خۆشەویستی بۆ مرۆڤ بە بێ جیاوازی ببێتە یەکێک لە بنەماکانی فێرکردن و دروستکردنی متمانە لە نێو هەردوو رەگەزدا.

سەربەخۆیی ژنان لە بواری ئابووری دەتوانێ تا رادەیەکی زۆر کاریگەر بێت لە کەمکردنەوەی توندوتیژی یان لانیکەم ژن ئەگەر لە بواری ئابوورییەوە سەربەخۆ بێت ئیتر ناچار نییە کە هەردەم وەکو چاو لە دەست و ژێردەستە بژیت و هەموو ئەو بێمافیانە قبوڵ بکات کە دەرحەقی دەکرێت.

بە باوەڕی من ئەم خاڵانەی لای سەرەوە تا رادەیەکی زۆر دەتوانن ببنە هۆی کەمکردنەوەی توندوتیژی بۆ سەر ژنان بەڵام سەرەڕای ئەوانەش ئێمە خۆمان وەک ژن نابێ هیچکات لە خۆ پێگەیاندن و ناسینی مافەکانمان غافڵ بین.

بەو هیوایەی کە بە هاوکاریی هەرچی زیاتری رێکخراو و ئەنجومەن و دامەزراوە کۆمەڵایەتیەکان و خودی ژنان خۆیان هەوڵی جدی بدرێ بۆ زیاتر رۆشنبیر کردنەوەی تاکی کۆمەڵگا بە گشتی و ژنان بە تایبەتی، چونکە بە هەر رادەیەک ژنان بتوانن بە بیرێکی فراوانترەوە بێینە مەیدان هەر بەو رادەیەش دەتوانرێ کۆمەڵگایەکی لە رووی پەروەردەییەوە سالم و دوور لە توندو تیژی گەشە بکات.

سەرچاوە: ماڵپەڕی دەنگەکان - ڕێکەوتی: ٢٣ی نۆڤەمبەری ٢٠١٢

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

پێناسە و جۆرەکانی توند و تیژی بەرامبەر بە ژنان

ئامادە کردنی: ب . هیوا

کورتە مێژوویەک بۆ ڕۆژی ٢٥ی نوڤەمبەر

(کوژرانی خوشکانی میرابال لە ٢٥ نوڤەمبەری ١٩٦٠ دا)

خوشکانی میرابال ٤ خوشک بوون خەلکی کۆماری دۆمینیکەن، ٣ کەسیان لە سەردەمی دیکتاتۆریی رافائیل ترۆخیۆ بە هۆی دەستوپیوەندەکانی ئەو دیکتاتۆرە و لە ڕۆژی ٢٥ی نوڤەمبری١٩٦٠ دا پاش چەندین مانگ ئەشکەنجە کوژران. ناوەکانیان بریتی بوو:

- پاتریا مێرسدێس میرابال (٢٧ی فێوریە ١٩٢٤ - ٢٥ی نوڤەمبر ١٩٦٠)،
- ماریا ئارژانتینا مینێروا میرابال (١٢ی مارس ١٩٢٦ - ٢٥ی نوامبر ١٩٦٠) و
- آنتونیا ماریا ترسا میرابال (١٥ی اکتبر ١٩٣٥ - ٢٥ی نوامبر ١٩٦٠). خوشکی چوارەم ئادلا (دده) میرابال لەو ڕۆژە دا کە خوشکەکانی کوژران، نەکوژراوە. ٢١ سال دواتر واتە لە ١٩٨١ لە کۆبوونەوەیەکی بەرین دا کە لە بۆگۆتا، پێتەختی کۆلۆمبیا، بە بەشداریی داکۆکیکارانی مافەکانی ژنان لە ئەمریکای لاتین و لە ناوچەی کارائیب پیک هات، پێشنیار کرا ڕۆژی کوژرانی خوشکانی میرابال، وەک ڕۆژی ڕەتکردنەوەی توند وتیژی بەرامبەر بە ژنان بناسرێت.لە ١٧ی دیسامبری سالی ١٩٩٩وە ٢٥ی نوڤەمبر، روژی کوژرانی ئەو خوشکانە بە «ڕوژی جهانیی خەبات لە گەڵ توند و تیژی بەرامبەر بە ژنان» ناودێر کراوە.

سەرچاوە Serchawe

بەشی: یەکەم

پێناسەی توند و تیژی بە گوێرەی «بەیاننامەیپێشگیری لە توندوتیژی دژی ژنان»:

ماددەی ١:

لەم بەیاننامەیەدا، مەبەست لە دەستەواژەی »توندوتیژی دژی ژنان» هەر کردەوەیەکی توندوتیژ لەسەر بناغەی جنسیەتە کە ببێتە هۆی ئازاردانو زیان پێگەیاندنی جەستەیی، جینسی یان دەروونیی ژنان، یان لەوانەیە ببێتە هۆی ئەم جۆرە ئازارو زیانانە. هەڕەشە یان کردەوەی هاوشێوە، زۆری کردن لە ژنان، بێبەشکردنی زۆردارانەی ئەوان لە ئازادی کە لەبەرچاوی خەڵک یان لە چوارچێوەی ژیانی تایبەتیدا ڕوودەدەن، لە ڕیزی ڕەفتارو کردەوەی توندوتیژ دان.

جۆرەکانی توند و تیژی بەرامبەر ژنان

(بە پێی بەیاننامەیپێشگیری لە توندوتیژی دژی ژنان)

ماددەی ٢:

لێکدانەوەی توندوتیژی دژی ژنان ئەم خاڵانەی خوارەوە دەگرێتەوە، بەڵام هەر بەم نموونانە نابەسترێتەوە:

ئەلف، توندوتیژی جەستەیی، جینسیو دەروونی کە لە بنەماڵەدا ڕوودەدەن، بۆ وێنە لێدان، ئازاردانی جینسیی کچانی مێرمنداڵ لە ماڵدا، توندوتیژیی پێوەندیدار بە جیاز، دەستدرێژی لەلایەن مێردەوە، خەتەنەکردنی ژنانو ئەو دابونەریتانەی زیان بە ژنان دەگەیەنن، توندوتیژی لە پێوەندیی بەدەر لە ژنو مێردایەتیداو توندوتیژی تایبەت بەژنان.

ب، توندوتیژی جەستەیی، جینسیو دەروونی کە لە بەستێنی ژیانی بە کۆمەڵدا ڕوو دەدەن، بۆ نموونە: دەستدرێژی، کەڵکی خراپ وەرگرتنی جینسی، ئازاردانی جینسی و ترساندن لە شوێنی کار، لە ناوەندە فێرکارییەکان و شوێنەکانی دیکەدا، کڕین و فرۆشتنی ژنان و لەشفرۆشیی بە زۆری.

پ، توندوتیژی جەستەیی، جینسیو دەروونی کە بە هۆی دەوڵەتەوە ئەنجامدەدرێ یان لە لایەن دەوڵەتەوە پشتگوێ دەخرێ.

سەرچاوە Serchawe

بەشی: یەکەم

توند و تیژی بە دژی ژنان چەمکێکە کە هەموو ئەو کارە توند وتیژانە دەگرێتەوە کە لە دژی ژنان بە کار دەهێنرێن. واتە جنسییەت یا ڕەگەزی مرۆڤەکە لەم جۆرە توند و تیژییانە دا، بناغەی توند و تیژییەکەیە.

کۆڕی گشتیی نەتەوە نەتەوە یەکگرتووەکان، بەم جۆرە پێناسەی «توند و تیژی دژی ژنان» ی کردوە: «هەر چەشنە کردەوەیەکی توند و تیژ لە سەر بناغەی ڕەگەز یا جنسییەت کە ببێتە هۆی زیانگەیاندنی فیزیکی، جەستەیی یا دەروونی». دیارە »هەڕەشەی ئەنجامدانی ئەو جۆرە کردەوانەش،زۆرەملی یا زۆری لێکردن و ئەستاندنەوەی سەرەرۆیانەی ئازادی»یش هەر دەچێتەوە ئەم خانەیەوە.

هەر کردەوەیەک کە بە جۆرێک لە جۆرەکان، ئێش وەدەرد و ئازار تووشی ژن بکا، نیشانەی توند و تیژییە. ئەم جۆرە کردەوانەش لە فۆرم و قالبی جۆراوجۆر، لە زۆر

ڕەهەند و بواری جیاوازدا، بەڕیوە دەچن و قوربانی دەستێنن. پڕئازارترین جۆری کردەوەی توند وتیژ،توند وتیژیی فیزیکییە کە بە زۆری پیاوان لە دژی ژنان، بە ئەنقەست و بە ئاشکرا بە کاری دێنن. بەڵام ئەمە تەنیا گۆشەیەک لە ڕاستییەکەیە و تەنیا بە ناسینی فۆرم و شێوەکانی دیکەی توند و تیژییە کە دەتوانین ڕەهەندە واقیعییەکانیتوند و تیژی بە دژی ژنان تێبگەیەن.

جۆرەکانی توند و تیژی:

(لە رووی شوێنی ئەنجامدانی توند و تیژییەکەوە)

١- توند و تیژی لە چوارچیوەی خیزاندا

لێدان،دەستدرێژیی سێکسی بۆ سەر منداڵە بچووکەکانی خێزان، توند و تیژیی پیوەندیدار بە مارەکردن، ناچارکردن و بە زۆر چوونە لای هاوسەر، خەتەنەکردنی کچان و جۆرەکانیتری داب و نەریت کە ئازار بە ژن دەگەیەنن.توند و تیژیی پەیوەندیدار بە کارلێکێشان(استغلال)

٢- توند و تیژی لە چوارچیوەی کۆمەڵگەدا:

سەرچاوە Serchawe

لاقە کردن، دەستدرێژیی سێکسی، تۆقاندن لە شوێنی کار کردن و دام و دەزگا پەروەردەییەکان و هەر شوێنێکی دیکە، بازرگانی کردن بە ژنانەوە و ناچارکردنیان بە لەشفرۆشی

٣- ئەو توند و تیژییەی دەولەت ئەنجامی دەدات:

دەستدرێژی و توند وتیژی لە دژی ژنان لە لایەن دام و دەزگا حکوومەتییەکان.

جۆرەکانی توند و تیژی(لە رووی ناوەرۆک و ماهییەتەوە):

١- توند و تیژیی جەستەیی:

٢- توند و تیژیی دەروونی:

٣- توند و تیژیی سیکسی:

٤- توند و تیژیی سیاسی:

٥- توند و تیژیی کۆمەڵایەتی:

٦)- توندوتیژیی تەندروستی:

٧- توندوتیژیی پەروەردەیی:

٨- توند وتیژیی ئابووری:

٩- توند و تیژیی یاسایی:

جۆرەکانی توند و تیژی

١- توند و تیژیی جەستەیی:

بە کارهێنانی هیزی جەستە بە شێوەیەکی مەبەستدار بەرامبەر کەسانی دیکە بە نیازی ئازاردان و زیان پێگەیاندن لە رووی جەستەوە(لیدان بە دەست یا هەر ئامێرێک، گازگرتن(گەستن)، خنکاندن، راکێشانی قژ، چرنووکگرتن، بۆکس لێدان کە هێندێک جار لیدانەکە دەبێتە هۆی گیان لە دەستدانی کەسەکە. ترسناکترین جۆرییش کوشتنی ژنانە بە ناوی پاراستنی شەرەفەوە. هەر وەها خەتەنەکردنی کچان کە دەبێتە هۆی خوێن لێرۆیشتنی زۆر و مردن و تووشبوون بە هێندیک نەخۆشیی وەک نەزۆکی و هەو کردن.

٢- توند و تیژیی دەروونی:

زۆرترین و کاریگەرترین شێوەی توند و تیژی کە کاریگەریی دەبێت لە سەر بنیاتی کەسایەتیی ئەو مرۆڤە بە درێژایی قۆناغەکانی تەمەنی.

زۆر جارئەم دیاردەیە بە توند و تیژیی عەقڵی ناو دەبرێت کە بریتیە لە خراپە کاریی زمانەوانیی بەردەوام، ورووژاندن، دوورکردنەوەی ژن لە هاوڕێ و کەسوکارەکەی، بێبەشکردن لە سەرچاوەی ئابووری و سرووشتی و رووشاندنی کەسایەتی.

ناپاکیی هاوسەرێتی، سووکایەتیپێکردن، لۆمە، رقهەڵگرتن، گاڵتە پێکردن، ناچارکردنی ژنان بە پیادەکردنی سیکس یان بە زۆر دەرکردنی ژن لە ماڵ، بێبەشکردن لە منداڵ، رێگرتن لە دەربڕینی بیر و بۆچوون و پێشوازیکردنی میوان، هەر وەها رێگرتن لە سەفەر و کار ردن لە دەرەوەی ماڵ. هەر یەک لەوانەش ئاسەواری دەروونی خراپ بە جێ دێڵن.

٣- توند و تیژیی سیکسی:

دەکرێت بە دوو بەشەوە:

آ- توند و تیژی لە دەرەوەی پێوەندیی ژن و مێردایەتی کە بریتییە لە دەستدرێژی و لاقەکردن.
ب- زەبر و زەنگ لە چوارچێوەی خیزان کە زۆر بە کەمی قسەی لە سەر دەکرێ بە هۆی عەیبەوە،کە خۆی لە مامەلە و شێوازی سێکس دا دەبینێتەوە وەک بە زۆر سکپرکردن، منداڵلەباربردن و...

٤- توند و تیژیی سیاسی:

واتە نەبوونی ئازادیی رادەربڕین، بیرکردنەوە، هەڵبژاردنی بیرباوەڕ و شێوازە کولتوورییە جیاوازەکان.

مێهرئەنگیز کار: توند و تیژیی سیاسی بە پشتگیریی لوتکە رەسمییەکانی دەسەڵات، واتە حکوومەت دژی ژنان ئەنجام دەدرێت. لە پشتیوانی نەکردن لە یەکسانیی مافەکانی ژن و پیاو و لە بەڕێوەچوونی سیاسەت دا دەردەکەوێت. لەمەش زیاتر لە بێبەشکردنی ژنان لە مافی یەکسان بە هۆی دام و دەزگاکانی دەسەڵاتەوە.

سەرچاوە
Serchawe

٥- توند و تیژیی کۆمەڵایەتی:

یەکێک لە گرنگترین هۆکارەکانی توند و تیژی، کێشە و گرفتە کۆمەلایەتییەکانە کە بە گشتی بێبەشبوونی ژنان دەگرێتەوە لە پیادە کردنی کەسایەتی و مافە کۆمەلایەتییەکانی خۆیان...توند وتیژیی کۆمەڵایەتی سیوازی جۆراوجۆر لە خۆی دەگریت وەک بێبەسبوونی ژنان لە کارکردن لە دەرەوەی مال و تەواو کردنی خویندن، بیبەشبوونی ژنان لە جلوبەرگ و هەلبژاردنی هاوڕێ و پەیوەندییە تایبەتییەکان بە تاکەکەس و دراوسی و ریگرتن لە دەربڕینی راوبۆچوونی خۆی و گوی نەدان بە رای ژن لە بڕیارەکانی خیزاندا.

٦- توندوتیژیی تەندروستی:

مەبەست لە بیبەسبوونی ژنانە لە مافە تەندروستییەکان، نەبوونی سیستەمیک بۆ پاراستنی ژنان لەو نەخۆسیانەی تایبەتن بە ژن، بایەخنەدان بە هۆسمەندیی کاتی سکپڕی واتە بایەخدان بە خواردنی گونجاو، نەبوونی مۆلەتی کاتی منداڵبوون، هوشیارنەکردنەوەی ژنان لە بوونی ماوە لە نیوان دوو سکپڕی دا و...

٧- توندوتیژیی پەروەردەیی:

ئەم جۆرە توند و تیژییە لە نیو پرۆسەی پەروەردە و خویندن دا روو دەدات، درێژکراوەی هەمان توند وتیژییە کە لە لە نیو خیزان روو دەدەن. هۆکارەکەشی دەگەڕێتەوە بۆ فەلسەفەی خویندن.

٨- توند وتیژیی ئابووری

هۆکاری ئابووری رۆڵێکی گرنگ دەگێڕێ لە تەشەنەکردنی جۆرەکانی توند وتیژی دژ بە ژناندا، ئەوەش پێوەندداره بە باری گوزەرانی خیزان، بەدەر لەوەی لە نیو خیزانەکاندا پاشکۆیەتیی ئابووریی ژنان بۆ پیاوان بە یەکیک لە هۆکارە گرنگەکانی ئەنجامدانی توند وتیژی دادەنرێت، هەر وەها بازرگانیکردن بە جەستە ژنەوە یان بە کەموەرگرتنی کاری ژنان وەک بەرهەمهێن.

٩- توند و تیژیی یاسایی

لە کۆمەڵگەیەکدا کە داب و نەریت و کولتوور وئایین تێکەڵ بە یاسا ببێت، بارودۆخی ژنان روو لە مەترسی دەکات. بۆیە ئەگەر لە یاسا دا بڕگەی ریگر لە توند و تیژی دژ بە ژنان دابنی و هەر ژنێک لە ریگەی ئەو یاسایەوە بتوانی سوودمەند بیت، ئەو کاتە توند و تیژیی دژ بە ژنان سنووودار دەبیت. کە واتە ئاستی توند و تیژی دژ بە ژنان دەگەڕێتەوە بۆ بڕگەکانی یاسا، بۆیە یەکیک لە مەرجەکانی رزگار بوون و بەدەستهینانی یەکسانی بۆ ژنان، گۆڕینی ئەو بڕگانەی یاسایە کە لە بەرژەوەندی ژنان دانییە.

دەستدریژیی سیکسی، تاوان دژی مرۆڤایەتی

یەکیک لە شوومترین جۆرەکانی توند و تیژی بەرامبەر بە ژنان، دەستدریژیی سیکسییە کە بە تایبەتی لە کاتی شەڕەکان دا زۆر دەبینریت. لە کۆماری کۆنگۆ لە ماوەی ١٣ سال دا دووسەد هەزار ژن دەستدریژیی سێکسیان کراوەتە سەر. ریکخراوە نیودەولەتییەکانی داکۆکیکاری مافی مرۆڤ، ئەم دیاردەیەیان وەکوو تاوان دژی مرۆڤایەتی ناساندوە. لەم پیوەندییە دا جەخت لە سەر دوو شت دەکەنەوە:

یەکەم: پەلکێشکردنی تاوانبارانی دەستدریژیی سێکسی و هۆکارەکانی قوربانیبوونی ژنان لە کاتی شەردا بۆ بەر دەم دادگا و لێکۆڵینەوە و سازدران،

دووهەم: دابینکردنی یارمەتیی جۆراوجۆر بۆ قوربانییانی ئەم جۆرە توند و تیژیانە بۆ وینە یارمەتیی دەرمانی، پزیشکی دەروونی، پشتیوانیی حوقووقی و یارمەتیی ئابووری.

١٦ رۆژ بەربەرکانی لە گەل توند وتیژی بەرامبەر ژنان

بە دەستپێشخەریی ناوەندی جیهانیی ژنان

لە ساڵی ١٩٩١ەوە کەمپەینیک بە دەستپێشخەریی ناوەندی جیهانیی ژنان لە زانکۆی راتگێرز وەڕێ کەوتوە. ناوی کەمپەینەکە ئەوەیە: «١٦ رۆژ هەڵمەتی جیهانی لە دژی توندوتیژییە جنسیەتییەکان». مەبەست لەو ١٦ رۆژە، لە ٢٥ی

بەشی: یەکەم

نوامبرەوە تا ١٠ی دیسامبرە کە ڕۆژی جیهانیی مافی مرۆڤە. لەم کەمپەینە دا ژنان و پیاوانی داکۆکیکاری یەکسانیی ژن و پیاو، لە سەرانسەری جیهان بە چالاکیی جۆراو جۆری هونەری، میدیایی، تویژینەوەیی و زانستی، هەوڵ دەدەن سەرنجی خەڵکی جیهان بۆ لای ئەو توندوتیژییانە رابکێشن کە بناغەی جنسییەتیان هەیە و لە ئاکامە دڵتەزینەکانی ئەو توند وتیژییانە یاگاداریان بکەنەوە.

ئەم ناوەندە هەوڵی دا لە نیوان توند وتیژی دژی ژنان و نیزامیگەری یا میلیتارییەت، پردێک ببینیتەوە. سەرەرای ئەو پێناسە جۆراوجۆرانەی بۆ میلیتارییەت هەن،ئەم ناوەندە بەم جۆرە پێناسەی کرد: «میلیتارییەت(نیزامیگەری)، جۆرێک ئایدۆلۆژییایە کە کولتووری ترساندن و تۆقاندن دەخولقینی و بۆ چارەسەری ناکۆکییەکان و گەیشتن بە بەرژەوەندی سیاسی و ئابووری پەنا دەباتە بەر توند و تیژی، هیرش و دەستدرێژی، دەستیوەردان و داگیرکردنی نیزامی.» میلیتارییەت هەر وەها مەیدان دەدا بە زۆرێک لە توند و تیژییە پیاوانەکان کە مەترسی و ئاکامی نالەباریان هەیە بۆ سلامەتیی و ئەمنییەتی ژنان، بۆئەو پیاوانەی کە پێی نارازین و هەر وەها بۆ سەرجەمی کۆمەڵ. ناوەندی جیهانیی ژنان بە سەرنجدان بە پیوەندیی ئاڵۆزی ئاشتی و تەبایی لە مالەوە و لە جیهان وهەر وەها بە سەرنجدان بەو بوارانەی میلیتارییەت دەیانخاتە ژیرکاریگەریی خۆیەوە، بۆ ساڵی ٢٠١١ - ٢٠١٢ دروشمی «لە ئاشتیی لە جیهان دا هەتا ئاشتی مالەوە »ی هەڵ بژارد و ئەم ئەولەوییەتانەی وەک پێنج ئەولەوییەتی خۆی دەستنیشان کرد تا داکۆکیکارانی یەکسانی وخەباتکارانی بواری نەهێشتنی توند و تیژی بەرامبەر ژنان،

لەم ١٦ ڕۆژە دا خۆی بۆ تەرخان بکەن:

١– لیک کۆبوونەوەی بزووتنەوەکانی پیوەندیدار بە ژنان، ئاشتی و مافی مرۆڤ لە سەر تەوەری خەبات بە دژی میلیتاریەت

٢– بلاوبوونەوە و بەرهەمهێنانی چەکی بچووک و رۆلی لە توند و تیژیی بنەمالەیی دا

٣– توند و تیژیی جینسی لە سەردەمی شەر وتێکهەڵچوونەکان و دواتر دا

٤– توند و تیژیی سیاسیی دژی ژنان و توند و تیژی بەرلەهەڵبژاردن، کاتی هەڵبژاردن و پاشهەلبژاردن

٥– بەرێوەبردنی توند وتیژیی سێکسی و جینسیەتی بە هۆی مەئموورانی دەوڵەتی، بە تایبەتی مەئموورانی نیزامی و ئینتیزامییەوە

سەرچاوە Serchawe

بەشی: یەکەم

سەرچاوەکان:

* چەند دوکیۆمێنتی نێودەوڵەتیی
* مافی مرۆڤ: قادر وریا
* توند و تیژی لە شوێنی کار، کنێر عەبدوڵڵا

لە ژمارە ٥٩٦ی ڕۆژنامەی "کوردستان" دا بڵاو بۆتەوە.

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستان و کورد - ڕێکەوتی: ٢١ی نەڤەمبەری ٢٠١٢

سەرچاوە
Serchawe

توندوتیژی لەسەر ژنان و بەربەرەکانی بۆ لەبەین بردنی

نوسەر: پور شیخه اسو

وەرگیڕانی لەفارسییەوە: هێمن، توێژەران

سەرکوتکردن، تیرۆرر، وە بەبەندکێشان و ئەشکنجەی موغالیفین، لەسێدارەدان و بەچەترسینکردن و توقاندن کۆمەڵانی خەڵک ئامرازوئامێری دیکتاتۆرەکان و نیزامەکانی مەزهەبی و دژە ژنەکە بە سەر کۆمەڵانی خەڵک دادەسپاوە و دەبنە هۆی درووست بوونی خەسارەیەکی زۆری دەروونی و جەستەیی مرڤەکان.

لە کۆمەڵگایەکی کە مەزهەب و نەریتی کۆن و دواکەوتو و فەرهەنگی پیاوسالاری و ڕەفتار و نەریتی مێرانە لە لایەن نیزامەوە بۆ نانەوەی ئاژاوو و پەرشوبەڵاوکردنی خەڵک کەڵکی لیوەردەگیرێ توندوتێژی لە کۆمەڵگادا درووست دەکا، و دەبێتە هۆی هەژاری و مایەپووتی و باوەر پێی بوونی بیردۆزی دژەژن و بیری پیاوسالاری و گەشەگرتنی توندوتێژی لە کۆمەڵگادا، هەوەها چەوساندەنەوەی گشت توێژەکانی کۆمەڵگا و ژن بە تایەبەت.

زانیاری هەست ڕاتەکێن و سەرەنج ڕاکێشەر سەبارەت بەتوندوتێژی لە سەر ژنان لە سەرانسەری دونیا و لە جیهانی سێ، وە بەتایبەت لە ئێران ڕۆژ لە داوڕۆژ پەرەدەسێنێ،

شێوەکانی جۆراوجۆرن، بەریتین لە:

کردەوەی توندوتێژی جەستەیی: کە لەبەرچاون و دەبینرین و هەستیان پێ دەکرێ: گرتن و بەستنەوە، چەرنوک لێدان، قژراکێشان، لەماڵ وەدەرکردن، خواردن لێ قەدەغەکردن، پێرۆگەزین. مست و شەق لێدان و ڕاکێشان و پاڵ پێوەنان.

تودوتیژی لە ناو ماڵەوە: تێکدان وشێواندنی میزی چەنراوی خواردن، پێکدادانی دەرگا بە تورەیی، شکاندنی ئەشیای ماڵ و ...هتد

کردەوەی توندوتێژی دەروونی و بەدەم، ئەوەش جۆرێک لە توندوتێژیەکانە کە بەرامبەر بە ژنان بەکار دەهێنرێ، وشە و قسەی ناشیرن پێ گوتن، تۆمەت لێدان و بەهانەگرتنی بەردەوام، مۆن و لە خۆباییبن و دەزێویی و ئیرادگرتن لە جەستە و چەلوبرگی ژن.

جۆرێکیتر لە توندوتێژی بەرامەبەر ژن، هەڕەشەلێکردن وە ترساند بە کۆشتنیەتی، وە ئازارگەیاندن بە کەس وکار و ڕەفاندنی منداڵ و..... هتد

توندوتێژی ئابووری، زۆربەی پیاوان بە کەڵک وەرگرتن لە دەسەڵاتی ماڵی خۆیان، کرددەوەی توندوتێژی لەسەر ژن دەکەن و مەودای هەڵسورانیان لە کۆمەڵگدا پەک دەخەن و دەیانخەن ژێر ڕەکێفەوە.ئەو پیاوانە پێش بە سەربەخۆیی ماڵی ژن دەگرن وە لەکاروباری شەخسی ئەو دەخالەت دەکەن و کێشەی دراویان بۆ دەخوڵقینن.

کردەوەی توندوتێژی یاخود کێشەی یاسایی، تەڵاق و جیابوونەوە، چەند هاوسەری گرتن لە لایەن پیاو، صیغەکردن (مارەکردنی کاتی ژن)، رابەتەی لەلاوە واتە بەدزی ژن، نەویستن و رازی نەبوونی پیاو بە تەڵاق دانی ژن هەرچەند ژن خۆازیار جیاوبوونەوەی بێ، دەست بەسەرداگرتنی منداڵان و دوورکردنەوە لە ژن.

پشگرتن و بەرگەریلە لەشدانی فیکری و بەشداریکردنی ژن لە چالاکی کۆمەلایتی و دوورخستەنەوەی لە کەس وکاری و پەیوەندی دەرەوە ماڵ جۆرێکی تر لە توندوتێژی پیاو لەسەر ژنە.

جۆرێکی تر لە توندوتێژی لە سەر ژن: کردووەی ناخوازیار و بێ حۆرمەت و گاڵتەپێکردن و نکۆڵ مافی ئەو ژنانەیە کە هەستی خۆشەویستان بۆ ژن واتە جەنسی بەرامبەر هەیە.

بەشی: یەکەم

ئێران هەنوکەی سەبارە بە پێشێلکردنی مافی ژن وکردەوەی توندوتێژی لەسەر مێ و دەرسەدی خۆکوشتنی ژن لە لەجیهان پلەی سێهەمی دایە.

لەکۆمەڵگایەک دا کە یاساکان دواکەوتون و نیزامی کارگێری بەگرە لە میدیا، تەلەفیزیون، رادیو ورۆژنامەکان شەو ورۆژ بەردەوام پرۆپاگەندەی نەریت و رەوشت ورەفتارەکانی کۆنەپەرستی و داواکەوتو بۆ چەوساندنەوە ژن دەکەن زۆر ئاسایە کە کردەوەی توندوتێژی بەرامبەر ژن دەبێتە رەوتی لە ژیانی رۆژانەی ئەو نیزامە، کە وابوو پڕ دژوارە بەتوانرێ پێشگری لە توندوتێژی لەسەر ژن بەکرێ.

توێژەران و چالاکوانان رەوتی ئازادی بۆ رزگاری ژن لەکردەوەی توندوتێژی و چەوساندنەوەی، وە هەروەها هەڵسورانی سوشیالیست بە گرتنی کۆبۆنەوەو باس لێکردن لە سەر توندوتیژی لەسەر ژن هەوڵ دەدەن سەرەنج بەدنە ئەو مەسەلەیە.

لەبەر ئەوەی بنەما و ژێرخانی ئەو توندوتێژی و نارەوایی بەرامبەر بە ژن و کارەساتەکانی تری کۆمەڵگا لە یاسای وڵاتاندا لە سەر ئەساسی باوەڕ و ىڕوای پێ بوون بە ژیانی ئینسانەکان لە بەکردەوەی توندتیژی لەسەر ژن لە هەزاران ساڵی تێپەربوو دارژاوە،

سەتەم و نارەوایی ژن بۆتە رەوتێکی یاسایی.

لەوڵاتانی سەرمایەداری تائەو جێیە بەسود وقازانجی سەرمایەدار زەرەرێک نەگا و نەکەوێتە ژێر مەترسی، هێندیک گۆرانکاری سەبارەت بە بارودۆخی خاوخێزان، ژنهێنان و شوکردن و دۆخی کار کردن رووی داوە.

بۆنمونە لە ئێران رەوت و تەحەرروک و هەڵسورانی سەرمایە وەک وڵاتانی سەرمایەدار ئەوەند خێرا نەبووە کە گۆرانکاری بەدی بە هێنێ، جا بۆیە سەتەم و چەوساندنەوە بەگشتی بەهەمان شێوەی پێشو و لە سەر ئاستی داوکەوتویی ماوەتەوە، زۆر شتی نەریتی و کۆن هەن، بۆ نمونە بەشە مارەیی ژن،جیاز، وەرگرتنی ژن لەبەرامبەر دراو وە زۆر شتی دواکەوتوی تر لە رابەتە لەگەڵ ماف ژن لەئارادان.

کوشتنی ژن لەسەر مەسەلەی ناموسیی لە وڵاتانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست بە پێی یاسا ئازادە، وە وەکو کردەوەیەکی ئینسان

کۆشتن واتە قەتەڵکردن نایەت ئەژماردن، لە ئیران، واتە جەمهۆری جەهل و جەنایەت بەردەباران کردنی ژن(سنگسار) بە پێی بەندی ١٣٢ یاسای ئیسلام ی جەزادانی ڕەوای وبەرهەقەو ئیجازەیٚ پێدااراوە.

لەکاتی سەرکەوتنی شۆرشی ئۆکتۆبەر لە روسیە ژنان دەستەوتێکی گەورەیان سەبارەت بە مافی بەکسانی لە گۆرەپانی یاساکانی مەدەنی پێگەیشت، بۆ نمونە شوکردن، خاوەنێیەت، تەڵاق و جیابوونەوە، کارکردن و خوێندن.

لەو یاسایانەدا ڕۆلی خاوخێزان، وە یەکسانی بەتەواوی نێوان ژن و پیاو ڕاگەیاندرا، تەڵاق وە لێک جیابوونەوەی ژن لە پیاو تەنانەت بە پێی رەزایەت و خواستی دوولایەن بوو، تێکەلاوی نێرە ومێ واتە ژن و پیاو و هەر جۆرە ڕابەتەی نێوان توێژ هەراش و بالٚق وەک شتێکی شەخسی ئەژماردن دەکرا وە لە دەست تێوەردانی مەزهەب و دەوڵەت بری بوو.

سوشیالیزم نیزمێکی کۆمەڵایەتیەکە تێیدا بەرابەری وە یەکسانی ئابووری ژنان و ئازادی شارومەندی و مافی سیاسی و کۆمەڵایەتی بۆ هەموو توێژەکانی کۆمەڵگا گەرانتی کردوە.

لە دونیای ئەوڕۆیی کە نیزامی سەرمایەداری و دەوڵەتانی لایەنگری سەرمایەداری، بەشێوەیەکی ناپەسەندانە توێژەکانی جیاوازی خەڵک دەچەوسێنەوە، ژنان، لە ژێر سەتەمێکی وە ئازار و ئەزیەتی رەگەزی و نێرەومێ و جەستەیی و دەروونی زیدە لە پیاوەن.

لە نیزامی سەرمایەداری سەتەم بەسەر ژنان بەشێوەیەکی ترسناک و جۆراوجۆر لە کۆمەڵگادا هەستی پێ دەکریٚ، کەوابوو بەربەرەکانی لە مەڕ سەتەمی ژنان ناتوانیٚ لە چالاکی و شەڕی تەبەقاتی نیزامی سەرمایەداری کە ڕیشەیەکی مێژوویی هەیە وە سەتەم بەسەر ژنان دا ڕەوادەبینیٚ ناتوانیٚ لە موبارەزری تەبەقاتی جیا بەکرێتەوە.

لێکدانەوەی بیردۆزی لیبرالیزم و بەربەرەکانی بەرامبەر بە نابەرابەری ژن لەهەمبەر پیاو بە پێی ئەو بیردۆزی بەمشێوەیە:

کە یەکەم سەتەم بەسەر ژن دا بە لار دەبا، دووهەم چالاکی و شەڕی ژنان بۆ ماڤی بەرابەری بەرەو ڕووی کێشەی یاسایی لەچوارچێوە و پێوەرەکانی نیزامی سەرمایەداری دەکاتەوە وە سنووردارێشی دەکا.

بەشی: یەکەم

کردەوەی توندوتێژی، جیاوازی و هەلاواردکردن ژن لە پیاو و سەتەم بەسەر ژنان لەو کاتەوە کە تەبەقات لە مێژوودا درووست بوون چۆتە قۆناغێکی نوێوە. بەر لەوەی تەبەقات درووست بن ژنان و پیاوان لە هەمو بەشەکان بەیەکەوە هاوبەش بوون.

هەنوکە کە جیهان نیزامێکی سەرمایەدار یە و ئە نیزامەحاکەمە، و گەرای دەسەڵاتداریشە، کردەوەی توندوتێژی بەرامبەر بە ژنان، بەگرە لە دەوڵەتی، هەروەها بنەماڵەیی، کەش کاریی و لەسەر شەقام بە شێوەی جۆراجۆر لە ئارادایە.

توندوتێژی لەسەر ژنان،ئەگەرچی دەوڵەت و ناوەندییەکانی نێودەوڵەتی دەڵێین ئەو دیاردەیە کەم بووەتەوە، بەڵام بەوحاڵەشەوە ئەورۆشی لە گەڵ بێ توندوتێژی وەکو ڕووداوەیەکی ناشیرین و فراوان لە ئارادایە.

ژنان لە جیهان دا لەهەر ولاتێک بە شێوەیەک لە لایەن دەوڵەت، بنەماڵە، کۆمەڵگا توندوتیژیان بەرامبەر دەکرێ، خەتنەکردن، بێ بەشکردنی لە ئابووری(بەشی ماڵی) و کۆشتنی ناموسیی و بێحۆرمەتی و ناشیرین لێداوان بەرامبەر بەژن نمونە کردەوەی توندوتێژی هەنوکە بەرامبەر بە ژنانە.

بەپێ زانیاری لە پەیوەندیرێژەی دانیشتوانی جیهان، سازمانی میلل پێشبنیکردوە کە ساڵانە ٥٠٠٠ ژن لە سەرانسەری جیهان لە لایەن بنەماڵەکانیان بەهۆی مەسەلەی ناموسیی دەکوژرین، کە لەهەر ١٠٠٠ ژن ٥ ژن یان لە مەترسی دەستدرێژی جەنسی دابوون یاخود دەستدرێژیان پێکراوە.

بۆ لە بەین بردنی بەتەواو کردەوەی توندوتێژی لەسەر ژنان جگە لەوەی پێویست بەربەرەکانی نەریتەکان، ڕەفتارو سرووشتەکان و ئەفسانە کانی مەزهەبی و فەرهەنگی دواکەوتویی پیاوسالاری هەیە، هەروەها دەبێ چاڵاکی و بەرهەڵستکاری بەردەوام دژی بە نیزامەکانی سەرمایەدار ی بەکرێ کە بە سیاسەتی جیاوازی دان و نابەرابەری و دواکەوتویی پەرە بە سیاسەتی چەوساندنەوەی ژن دەدەن.

بەرەبەرکانی کردنی وە لەبەین بردنی هەژاری وتنگدەستی مەسەلەی هەر گرنگ لەبەین بردنی کردەوەی توندوتیژی لە هەمبەر ژنە. زیدە لەوەش لە کۆمەڵگاکانی ئیسلامی، بۆنمونە ئێران، بەربەرەکانی دژ ی نیزامی کۆنەپەرست و دواکەتوی ئیسلامی پێویستە، وە دەبێ هەموو هەوڵ و تەقەلا یەک بەدرێ بۆ دامەزراندنی ڕێبازێکی ئازادیخۆانە بۆ لە بەین بردنی

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

سەتەم لەسەر ژنا چ لە ئاستی دەوڵەتی و چ لە ناو بنەماڵەکان .

هەموو مرڤێکی ئازادیخۆاز کە باوەڕی بە مافی یەکسانی هەیە، ڕێزگرتن لە و مافی ئازادی تاکی دەبێ لەبەرچاوە بێ و لە هەموو جۆرە توندوتێژی ئابووری، جەستەیی و بێ حۆرمەتی بەدەم خۆی بەپارێزێ و پێ پەست بێ. هیچ ئینسانێک نابی بە بێ حۆرمەتی و بێ ڕێزی کردن سەیری بەکرێت.

هیچ مرڤێک هەق پرست و دادپەرست ناتوانی تەحەمولی ستەم و بێ ڕێزی ژنان بەکا وە پێویستە لە هەمو لایەنێکەوە دژ بەو مەسەلەی واتە سەتەم وە کردەوەی توندتیژی بە ژنان، بەربەرەکانی بەکرێ، ئەوەش تەنانەت خۆی لە چوارچێوە ماڵەوە نابینێتەوە، بەڵکوو هەموو شوێنەکانی کاری، دەرس خوێندن، کۆمەڵگا بەشێویەکی بەلاو دەگرێتەوە.

ڕووشکاندن و بەچەترسینکردن وە بێ حۆرمەتی کردن بە ژنان، لە ڕاستیدا بە هەموو ئینسانییەتە، بۆیە پێویستە مرڤەکانی ئازدیخۆاز و هەوڵدەری مافی یەکسانی بۆ ئنسانەکان سەربارەت بە مافی بەرهەقی ژنان بەرپەرچی لەخۆیان نیشان بەدا.

سەرچاوە: ماڵپەڕی پێنوسەکان - ڕێکەوتی: ٦ی نۆڤەمبەری ٢٠١٢

بەڕێوەبەرایەتی بە دواداچوونی توندوتیژی دژ بە ئافرەتان

نوسینی: ڕێکەوت ئیسماعیل

گرفتی پرۆفیشناڵ بوون

لە زانستی پزیشکیدا دیاریکردنی نەخۆشی واتە(تشخيص - (diagnosis) گرنگترین کارە، چونکە بەهەڵە دیارکردنی نەخۆشیەک وا دەکات نەک نەخۆشیەکە چارەسەر نەکرێت بەڵکو ڕەوشی نەخۆشەکەش ترسناکتر بێت.

ئەمە ڕاستەوڕاست ئەو هەڵە کوشندەیەیە کە بەڕێوەبەرایەتیەکانی بەدوواداچوونی توندوتیژی دژ بە ژنان تێیکەوتوون جا ئایا ئەمە لە دڵسۆزیانەوە بێت یان لە پرۆفیشناڵ نەبوونیانەوە بێت.

ئەوەی من لەم نوسینەدا دەمەوێت ئاماژەی بۆ بکەم زۆر بە کورتی ئەوەیە کە هەڵەی پرۆفیشناڵ نەبوونی ئەو دامەزراوانە ڕۆڵی گرنگی بینیووە لە قەبەکردن و مەترسیدارکردن و تەنانەت بەرزکردنەوەی ڕێژەی دیاردەکە.

لێرەدا هەوڵ دەدەین بە کورتی و هێندە دەرفەت هەبێت لەسەر یەکێک لە هەڵەکانی ئەو دامەزراوانە بوەستین کە ئەویش بریتیە لە چۆنیەتی ئامادەکردنی ئامارەکان و ئەو بنەما زانستیانەی کە بۆ ئامادەکردنی ئەو ئامارانە پشتیان پێدەبسترێت...

توندوتیژی دژ بە ژنان چیە؟

لە پێناسەی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکاندا هاتووە کە توندوتیژی دژ بە ئافرەتان بەربلاوترین جۆری پێشێلکاری مافەکانی مرۆڤە لە هەموو دنیادا، هەموو ئافرەتێک لە هەر وڵاتێکدا و لەهەر کەلتورێکدا لە هەر کلاسێکی کۆمەڵایەتیدا بێت، لەهەر تەمەنێکی ژیاندا و سەر بەهەر دیانەتێک بێت دەشێت قوربانی توندوتیژی خێزانی بێت، ئەمە گرفتێکی جیهانیە... لەم پێناسەوە بۆمان ئاشکرا دەبێت کە دیاردەی توندوتیژی تایبەت نیە بە کۆمەڵگەی کوردەواریەوە، بەڵکوو بە پێچەوانەوە ڕەنگە کۆمەڵگەی کوردەواری کەمتر لە هەندێ کۆمەڵگەی تەنانەت ئەورووپیش توندوتیژی دژ بە ژنانی تێدا بێت. ئەی باشە کەواتە گرفتەکە لە چیدایە کە ئامارە جیهانیەکان کۆمەڵگەی ئیمە دەکەنە دڕندەترین کۆمەڵگەو وێنەیەکی زۆر ناشرین و نەخوازراو بە نەتەوەی کورد دەدەن؟

من پێموایە یەکێک لە هۆکارە هەرە سەرەکیەکان(جگە لە هۆکارە سیاسی و ئانقەستەکان) هۆکاری نەشارەزایی خودی ڕێکخراوەکانی ژنانە.

بەڕێوەبەرایەتی بەدواداچوونی توندوتیژی دژ بە ئافرەتان یەکێکە لەو لایەنە بەرپرسانەی کە ڕەوشی توندوتیژی دژ بە ژنان تاوتوێ و چارەسەر دەکات، لەم فەرمانگەیەوە زانیاریەکان دەکرێنە داتاو پاشان وەکو ئامار بڵاو دەکرێنەوە.

چۆنیەتی دروستکردنی داتا و پۆلێنکردنی ئامارەکان بەڵگەیەکی زۆر گرنگی ئەوەن کە ئەم فەرمانگەیە هیچ پێوەرێکی زانستی بۆ پێشێلکاری مافی ژنان ڕەچاو ناکات بەڵکو بە پێچەوانە تێکەڵ و پێکەڵییەکی یەکجار زۆر بە ئامارەکانیەوە دیارە کە هەر ئەمەشە بۆ تە هۆکاری ئەوەی لەچاو ستاندارده جیهانیەکەدا ڕێژەی توندوتیژی بەهەموو جۆرەکانیەوە دژ بە ژنان زۆر قەبەو ناڕاست دەرچن و لە ئاکامدا کوردستان لە بەرچاوی هەموو دنیاوە وەک ئەژدیهای حەوت سەر وێنا بکرێت... با بزانین ئەم ئامارانە چین و باسی چی دەکەن؟

ئەو ئامارەی کە بەڕێوەبەرایەتی توندوتیژی دژ بەژنان بڵاوی دەکاتەوە ئەم بابەتانە لە خۆ دەگرێت

١- کوشتن + خنکاندن
٢- خۆکوشتن + خۆخنکاندن

بەشی: یەکەم

٣- هەوڵی کوشتن + خنکاندن
٤- گومانی کوشتن + خنکاندن
٥- هەوڵی خۆکوشتن + خۆخنکاندن
٦- سوتان
٧- خۆسوتان
٨- سوتاندن
٩- هەوڵی خۆسوتاندن
١٠- دەرمان خواردن
١١- رفاندن
١٢- لاقەکردن + دەستدرێژی
١٣- لێدان
١٤- بریندارکردن
١٥- خۆبریندارکردن
١٦- کێشەی مۆبایل
١٧- سوکایەتی پێ کردن(تانەوتەشەرو ناوبانگ زڕاندن.ص
١٨- جنێودان.
١٩- بێزارکردن(راستەوخۆ+ مۆبایلص
٢٠- هەڕەشە
٢١- بەندکردن
٢٢- هەڵاتن
٢٣- وونبوون
٢٤- سواڵ پێ کردن.
٢٥- لەشفرۆشی پێ کردن.
٢٦- ڕێگرتن لە شوکردن.
٢٧- کۆمەڵایەتی
٢٨- خێزانی

٢٩- بەزۆربەشوودان.

٣٠- لەجیاتی خوێن.

٣١- مارەیی سەر بێشکە.

٣٢- جۆراوجۆر(مردن، کارەباگرتن، غازلێدان، هەڵخەڵەتاندن.ص

٣٣- خیانەتی زەوجی.

تێبینی: ئێمە بابەتەکانمان وەک خۆی نوسیوەتەوە بۆیە هەڵە زمانەوانیەکان تایبەتن بە بەڕێوەبەرایەتی ناوبراو نەک نوسەری بابەتەکە.

ئەگەر سەرنجی ئەو ئامارە بدەین راستەوخۆ بۆمان دەردەکەوێت لە هەر وڵات و بستێکی دنیادا، تەنانەت لەو وڵاتانەشی کە تەمەنی دیموکراسی تێیدا چەند سەدەیەک دەبێت، ئەگەر ئەو ئامارە بەوجۆرە پڕ بکرێتەوە ئەوە وێنەیەکی نازانستی و شێواو دەدەن بە رەوشی کۆمەڵگە بەگشتی و ژنان بە تایبەتی و ڕێژەی توند و تیژیەکانیش بەهۆی ئەم ئامارە بێسەروبەرەوە بێگومان یەکجار زۆر زیاد دەکات و دەبێتە هۆکاری ئەوەی کە هەمووتاکەکانی کۆمەڵگە بە شێوەیەک لە شێوەکان خۆیان لە نێو ئەو ئامارەدا ببیننەوە...

ئەوەی لەم ئامارەدا بەدی دەکرێت ئەوەیە کە ڕێکخەرانی ئامارەکە هیچ شارەزاییەکی ئەوتۆیان لە یاسا و بڕگە یاساییەکانی تایبەت بە تاوان نیە، چونکە بەشێکی زۆر لە بڕگەکانی ئەو ئامارە پەیوەندی بە دیاردەی جێندەرو توندوتیژی و تاوانی شەرەفەوە نیە، بەڵکو وەک هەر دیاردەیەکی دیکەی نێو کۆمەڵگە هەژمار دەکرێت. ئەم خشتەیە هێندەی کەموکوڕی و موبالەغەو ناشارەزایی پێوە دیارە رەنگە تەنها پسپۆڕانی بواری یاسا و تاوان و کۆمەڵناسی بتوانن راستی بکەنەوە. من دەپرسم لە چ بستێک لەم دنیایەدا تاوانی سواڵ پێکردن وەک توندوتیژی دژ بە ژنان تۆمار دەکرێت؟ یاخود وەک لە بڕگەی ١٦ هاتووە (کێشەی مۆبایل) و لە بڕگەی ١٩ بێزارکردن بە مۆبایل، من پێموایە ئەگەر کێشەی مۆبایل و بێزارکردنی مۆبایل بە توندوتیژی هەژمار بکەین ئەوە دەبێت فەرەنساو ئەڵمانیا و ئەمەریکا یەکەم وڵاتی دنیا بن لە توندوتیژی دژ بە ژنان نەک کوردستان. دزی پێکردن لەهەموو بڕگەیەکی یاساییدا تاوانێکی جینائیەو هەر کەسێک ئەنجامی بدات ژن بێت یان پیاو یان مافیا و چەتە بە هیچ شێوەیەک ناچێتە نێو چوارچێوەی توندوتیژی دژ بە ژنانەوە، لە پیناسەو فۆرمەکانی نەتەوەیەکگرتووەکانیش دیاردەی لەشفرۆشی پێکردن بە هەمان شێوە دەچێتە نێو چوارچێوەی کاری مافیاگەری یاخود ئەوەی بە بازرگانی کۆیلەی سپی ناوی براوە.. چەندین بڕگەی دیکەی سەیرو سەمەرە لەم ئامارەدا بەدی دەکرێن کە بەڕاستی نەک تەنها مایەی پێکەنینە بەڵکو لە هەمان کاتدا مایەی گریانیشە وەک (غازلێدان و هەڵخەڵەتاندن و کارەبا گرتن و

خۆبریندارکردن و جنێودان و بێزارکردن و ونبوون... هتد)، لێرەدا زۆرم لا سەیرە کە ڕووداوەکانی هاتووچۆ بە تایبەت ئەوانەی کە ژنان تێدا بریندار دەبن یاخود گیان لە دەست دەدەن وەک ئامار هەژمار نەکراوە، چونکە بەپێ گومانەکان و هەڵسەنگاندنی ئەو ئامارە بێت دەکرێت مەبەستێک لە پشت ئەو ڕوداوە هەبێت و بە ئانقەست بەرامبەر بە ژنان ئەنجام درابێت...

دیاردەی خۆکوشتن:

دیاردەی خۆکوشتن یاخود ئینتیحار، یەکێکە لەو دیاردانەی لەم ئامارەدا نزیکەی یازدە بڕگەی لە خۆ گرتووە، بێگومان لەم بڕگانەشدا بێ سەرەوبەرەییەکی زۆر بەرچاو دەکەون، تاڕادەی ئەوەی ئەگەر گومانیش هەبێت وەک لە بڕگەی ٤ و ٣٣ دا هاتووە، ئەوا هەر دەکرێتە ژمارەو بڵاو دەکرێتەوە، ئایا دەکرێت تەنها بە گومان یاخود ڕوداوێکی نەخوازراوی وەک غازلێدان و کارەبا گرتن، داتایەک بۆ توندوتیژی دژ بە ژنان ئامادە بکرێت؟

لە ئامارەکەدا هەموو جۆرە خۆکوشتنێکی ژنان وەک توندوتیژی دژ بە ژنان ناوی هاتووە، لە کاتێکدا بەپێ ی هەموو ئامارە زانستیەکان ڕێژەی ٤٠٪ ی خۆکوشتنی کەسان دەگەڕێتەوە بۆ نەخۆشی دەرونی وەک خەمۆکی جوت کەسایەتی- انفصام- و مادە هۆشبەرەکان، ٦٠٪ ی ڕێژەی خۆکوشتنیش دەگەڕێتەوە فەرهەنگی دواکەوتووی کۆمەڵگا و شێوازی پەروەردە و گرفتی خۆشەویستی و سۆز و گرفتی خێزان و تەنانەت دەرنەچوون لە قوتابخانە.

بە چ پێوەرێک دەکرێت ئەو کچەی لە قوتابخانە دەرناچیت و خۆی دەسوتێنێت یان ئەو کچەی لەسەر مۆبایلێک کە باوکی یان دایکی لێ ی دەسەنێت خۆی دەسوتێنێت بە توندوتیژی هەژمار بکرێت؟ بە چ پێوەرێک ئێمە دەتوانین خۆکوشتنی ئافرەتێک لە ژێر فشارو هەڕەشەی خێزاندا یان بەهۆی لە دەستدانی پەردەی کچێنی لە حاڵەتەکانی دیکە جودا بکەینەوە، یان خۆکوشتنی پیاوان یان کوڕان تەنها لە بەرئەوەی مێینە نین لە چ خانەیەکدا هەژمار بکەین...

بۆیە مەرج نیە هەموو کردەوەیەکی خۆکوشتن و خۆ سوتاندنی کچان بخرێنە ئەستۆی کۆمەڵگە و لە چوارچێوەی توندوتیژی دژ بە ژنان، پیاوان لە بەرامبەریدا تاوانبار بکرێن، هەر وەک چۆن ناکرێت بەرامبەر خۆکوشتنی پیاوان ژنان تاوانبار بکرێن.

بۆ سەلماندنی ڕاستی و دروستی ئەوەی سەرەوە کۆمەڵگەی هۆڵەندا بە نمونە دەهێنمەوە...

سەرچاوە
Serchawe

- ڕێژەی ٩٪ ی کۆمەڵگەی هۆڵەندی لە پێنج ساڵی ڕابووردا بەشێوەیەک لە شێوەکان بۆتە قوربانی توندوتیژی ناو خێزان کە ڕێژەکان بەمجۆرەی خوارەوە دیاری کراون:

٤٥٪ ی هەموو هەموو ژن و پیاوەکان، ئەوانەی کە تەمەنیان لە نێوان هەژدە بۆ حەفتا ساڵدایە بەشێوەیەک لە شێوەکان قوربانی توندوتیژی خێزانن. لەم ڕێژە توندوتیژیە لێدانی قورس و دەستدرێژی سێکسی و لاقەکردن بەرچاودەکەون.. ژمارەکانیش بە داتا بەمجۆرەیە: ١٦٠ هەزار ئافرەت دووچاری لێدانی سوک یاخود دەستدرێژی سێکسی و سوکایەتیپێکردن بوونەتەوە، ٣٠ هەزار ئافرەت دووچاری لێدانی توند و دەستدرێژی سێکسی توند بونەتەوە. ٧ هەزار ئافرەت دووچاری توندوتیژی لە ئاستی زۆر بەرزو ترسناکدا بوونەتەوە.. هەندێک جار توندوتیژی هێندە خراپ بووە کە ئافرەتەکەی ناچارکردووە لەگەڵ منداڵەکانیدا هەڵبێت.

لە ساڵی ٢٠٠٨ دا نزیکەی ١٠ هەزار ئافرەت پەنایان بردۆتە بەر شێڵتەرەکان ڕێژەی ٣٨٪ ی ئەوانە منداڵیشیان لەگەڵدا بووە...ژنان بەرێژەی ٦٠٪ و پیاوانیش بە ڕێژەی ٤٠٪ بوونەتە قوربانی، لە ساڵی ٢٠٠٧ دا لە نێوان قوتابیانی ١٢-١٦ ساڵەدا ١٦٠,٧٠٠ منداڵ بوونەتە قوربانی و دووچاری جۆرێک لە جۆرەکانی توندوتیژی قورس و سوک هاتوون. لاقەکردنی کچان بە ڕێژەی ٨٠٪ لە لایەن برا، مام، زڕباوک و باپیرەوە بووە، ڕێژەی ١٦٪ی ئەو کچانەی کە جارێک یان زیاتر لاقەکراون تەمەنیان لە شازدەساڵ کەمتر بووە.

ڕووداوەکانی ساڵی ٢٠٠٨

ساڵی ٢٠٠٨ لە بنکەکانی پۆلیسی هۆڵەندا ئەم ژمارانە تۆمار کراون:

- ٦٣٨٤١ ڕوداوی توندوتیژی
- ٢٣٦٧١ سکاڵای تۆمارکراو لە کن پۆلیس.
- ١٥٨١٨ هاوڵاتی بەهۆی توندوتیژیەوە دەستگیرکراون..

ژمارەی قوربانیەکان ساڵی ٢٠٠٩

١٤ کوژراوی پیاو

١٩ کوژراوی ژن

١٢ کوژراوی منداڵ (مەبەست لە منداڵ لە یاساکانی هۆڵەندا هەموو کەسێکی خوار ١٨ ساڵەی

کۆی گشتی ٤٥ کوژراو

ژمارەی قوربانیەکان ساڵی ٢٠١٠

١٠ کوژراوی پیاو

٢٠ کوژراوی ژن

١٤ کوژراوی منداڵ

کۆی گشتی ٤٤ کوژراو.

ئامارە جیهانیەکان

لە هەرسێ ئافرەت لە جیهاندا یەکێک لە ژیانی خۆیدا لانی کەم جارێک یان زیاتر دووچاری توندوتیژی وەک لێدان، سوکایەتی، لاقەکردن دەبێتەوە، نیوەی ئەو ژنانەی دەکوژرێن لە لایەن هاوسەرە کۆنەکانیانەوە دەکوژرێن، توندوتیژی و لاقەکردنی ژنان لە نێوان تەمەنەکانی ١٥ - ٤٤ مەترسیدارترە لە نەخۆشیەکانی شێرپەنجەو روداوەکانی ئۆتۆمبیل و مەلاریا.

لە بەلژیکا یەک ژن لە حەوت ژن دووچاری توندوتیژی دەبێتەوە لەلایەن مێردەکەیەوە..

ئۆکسفام لەو باوەڕەدایە کە توندوتیژی چوارچێوەی گەشەسەندنی ژنان لە بوارەکانی ئابوری و کۆمەڵایەتی و کەلتوری و مافەسیاسیەکان بەرتەسک دەکاتەوە. ئۆکسفام نەک تەنها دەرئەنجامەکانی توندوتیژی بەڵکو هۆکارەکانی باس دەکات دەیباتەوە سەر نەبوونی هاوسەنگی لە پەیوەندی دەسەڵاتدا کە بەهۆکارەکانی کەلتوری و ئاین و سیاسەت و خوێندن و ئابوریەوە ئافرەتان کەلەپچە دەکات..

بە سەرنجدانی ئەو ئامارانەی سەرەوە بۆمان دەردەکەوێت تەنانەت لە هەموو وڵاتە پێشکەوتووەکانی دنیاشدا ڕێژەی زۆر بەرز لەو دیاردەیە بەرچاو دەکەوێت، کەچی هیچ کەس و لایەنێکش نایکات بە هەڵاو ئاماری بێسەروبەرەی لەسەر دروست ناکات و بڵاو ناکاتەوە بەڵکو ڕێگا چارەی گونجاو بۆ ئەو دیاردەیە دادەنێن و بە ڕێگایەکی زانستی مامەڵەی لەگەڵدا دەکەن...

بەشی: یەکەم

قەبەکردن و شاخ و باڵ لێڕواندنی ئەو داتایانە بەو جۆرە ناواقعی و نازانستیە لە کوردستاندا بەرچاو دەکەوێت ڕەنگدانەوەی خاڵێکی زۆر گرنگە ئەویش ئەوەیە کە هەندێک لایەن و میدیای دیاریکراو بە ئانقەست کار بۆ بە ئایدۆلۆژیاکردن و بە سیاسەتکردنی ئەم کەیسە دەکەن، کە ئەمەش هۆکاری راستەقینەی گەورەکردن و ئاڵۆزکردنی کێشەکەیە نەک چارەسەرکردنی، لە کاتێکدا هیچ کام لەو میدیاو ڕێکخراوانە هێندە بوێر نەبوون باسی گەورەترین توندوتیژی رۆحی و جەستەیی بەرامبەر بە ژن بکەن کە دیاردەی فرە ژنیە. هەروەها گرفتێکی دیکە ئەوەیە کە هەندێک ڕێکخراوی بەناو ژنان و فەمینیست و داکۆکیکار لە مافی ژنان بە ئامانجی تایبەت و هەندێک جاریش سۆز ئامێزەوە کار لەسەر وروژاندن و قەبەکردنی نا مەسئۆلانەی ئەم ئامارانە دەکەن و تەنها لە بڵاوکردنەوەو خوێندنەوەی ئامارەکاندا رۆڵی خۆیان دەبیننەوە بەبێ ئەوەی کارێکی ئەوتۆ زانستی بۆ چارەسەری ئەم کێشەیە بکەن.

من لە ڕێگای ئەم نوسینەوە پێشنیازی ئەوە دەکەم کە ئەو ئامارانە سەرلەنوێ بە پێوەرێکی زانستی دارێژرێن و لە ڕێگای ڕێکخراوە شارەزاکانی ژنانەوە لە نەتەوە یەکگرتووەکان و وڵاتانی دیکە هەوڵ بدرێت میکانزیمی گرنگ و زانستی بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ دیاردەی توندوتیژی دژ بە ژنان دیاری بکرێت، هەروەها داوا لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی بەدوواداچوون دەکەم لە ڕێگای پەرلەمانەوە یاسایەک بۆ پابەندکردنی میدیاکان بەم هەواڵانەوە هەموار بکەن، چونکە بڵاوکردنەوەی رۆژانەی هەرشتێک لە کەناڵەکانی میدیاوە ئەو شتە دەکاتە کارێکی ئاسایی و رۆژانە لەبەردەم بینەرانیداو ئەنجامدان و دووبارەکردنەوەشی دەبێتە حەز و خولیاو کەلتور.

سەرچاوە: ماڵپەڕی دەنگەکان - ڕێکەوتی: ٢٥ی ئۆکتۆبەری ٢٠١٣

توندو تیژی و دیاریدەی لەشفرۆشی!

لاوژە جەواد

دیاره دیاریدەی توندو تیژی بەرامبەر بەژنان دیاریدەیەکی جیهانییەو، بەڵام شێوەی بەرەنگاریبونەوەی لە وڵاتێک بۆ وڵاتێکی تر بەپێی ئاستی هۆشیاری وڵاتەکان جیاوازی هەیە.

ئەگەر لە سەرەوە سەیرێکی ناو کوردستان بکەین، دەبینین لە چوارچێوەی عەقڵیەتی دەسەڵات، یاساو، پۆلیس، دابونەریت، کەلتور، پەروەردە، رۆشەنبیر، مامۆستا وە، لە بیر و زەینی ئەمانەدا کۆمەڵێک دیاردەی نائینسانی هەن تاکو ئێستاش بەنرخن وەک بەهایگشتی و جێبەجێکردنیان ویژدانی ئەوان ئازار نادات وە یان لانیکەم لە عەقڵیەتی ئەوانەوە پەسەندکراوە، هەندێ لەو بەهایانەی کۆمەڵگای کوردی ئەمانن: پیاو خاوەن ژنە، ژن کەم عەقڵترە لە پیاو، ژن بێ غیرەت ترەلەپیاو، سەر شۆریە بۆ پیاو لەگەڵ دایک، خوشک و ژنێکدا بژیت کە دەستدرێژی کرابێتە سەر، بەخشین و قوربانیکردنی ژن لە پێناو هەڵەکانی پیاودا، خۆ پاککردنەوە لە ئەتکی ناموسی بە کوشتنی دایک،ژن و خوشک شانازیە، خەتەنە کردنی ژنان، لەچکی زۆرەملی، بەستنەوەی کچان و ژنان لە کونجی ماڵەوە و...هتد. ئەمانە بازنەیەکی داخراویان دروستکردووە کە دەرفەتی لە دەرکەوتنی ژن وەک کەسایەتی سەربەخۆی بڕیوە و زۆرجار ژن دەستدرێژی دەکرێتەسەر، بەڵام دەرگاکانی سکاڵاکردن بەڕویا داخراوە، لەبەر ئەوەی ئابڕوی نەچێت نابێت بیدرکێنێت و لە مێشکی خۆیدا قوفڵی دەدات هەتا توشی خەمۆکی دەبێت. هەر لە خێزانەوە بیگرە تا کۆمەڵگا، خوێندنگا، بازاڕ شوێنی کار توندو تیژی بەرامبەر بە ژنان وەک بەشێکی جیانەکراوە ئاساییە. تەنانەت بەپێی لێکۆڵینەوەکان تەکنەلۆژیای سەردەم وەک و مۆبایل و ئینتەرنێت و تۆڕەکۆمەڵایەتیەکانی بونەتە یەکێک لە هۆکارەکانی توندوتیژی دەرونی و جەستەیی بۆسەر ژنان.

بەشی: یەکەم

ناتەبایی نێوان هیوایەت و ئارەزوەکانی ژنان لەگەڵ کەلتوری کۆمەڵگای داخراو بەردەوام گرژی و ئاڵۆزی دروست دەکات. لە لایەکەوە دەستگرتن بە سیستەمی دەرەبەگایەتی و دابو نەریتی سەردەمی جاهیلیەتەوە لە ژێر ناوی تەقالید و بەهای گشتی و کەلتوری کوردەوە، لەمپەری جیدین لە بەردەم کرانەوەی کۆمەڵگای کوردستاندا. لە ڕوەکەی ترەوە گەشەکردنی ئاستی هوشیاری و تەوەقوعاتی ژنان، کەلێنی نێوان چاوەڕوانیەکانی ژنان و ئەمری واقێعی کۆمەڵگا قوڵتر دەبێتەوە، لە هەر ئاستێک ژنان ڕۆژ لەدوای ڕۆژ هۆشیاریان دەچێتەسەرەوە و تێدەکۆشن مومارسەی مافە ئینسانیەکانی خۆیان بکەن، هەر بەو ئاستەش ڕێگریان بۆ دروست دەبێت و توشی کێشە دەبن. لە سەر هەر بابەتێک ژنان هەڵوێست بنوێنن وەک کەسایەتی سەربەخۆ توشی کێشەو بەرەنگاری دەبنەوە.

کاریگەریەکای توندو تیژی لەسەر دیاریدەی لەشفرۆشی

لە کوردستاندا سیستەمێکی بەهێزی کۆمەڵایەتی نییە کە ئینسانەکان بپارێزێت، بۆنمونە دامو دەزگایەک نییە کە پارێزگاری لەو منداڵانە بکات و بە باشی پەروەردەیان بکات کە ڕوبەڕوی توندوتیژی دەبەوە یاخود ژنان و کچان ناچار نەبن بەوەی کە هەموو توندو تیژیەک قبوڵبکەن. ئەگەر دەوڵەت بە ئەرکو بەرپرسیاریەتی خۆی هەستێت و هاووڵایت وەکوپێویست بایەخی پێبدرێت و سیستەمێکی کۆمەڵایەتی بەهێز هەبێت کە لەڕوی مادی و مەعنەویەوە پارێزگاری لە ژیان و کەسایەتی مرۆڤ بکات، بۆنمونە ڕێگا نەدات ئینسانەکان ئیهانەو تەشهیریان پێبکرێت و دەرفەتی قبوڵنەکردنی کۆیلایەتییان بۆ بڕەخسێت و بتوانن ئازادانە بێنە دەرەوە لە ماڵەوە، ئەگەر هەمو ئینسانێک مافی تەئمینی ژیانێکی گونجاو لەوانە ئابوری و جێگەو ڕێگایان بۆ دابینبکرێت، ژنان ناچارنەبن بەهۆی نەبونی ئابوری سەربەخۆو بە ناچاری جیانەبنەوەو هەموو توندوتیژیەکی دەرونی و جەستەیی قبوڵبکەن.

گوێنەدان بە هەست و سۆزی ژنان و گرنگنەبوون ئیحساس و خۆشەویستی و لەزەتکردن لەیەکتری لە پرۆسەی زەواجدا، کپکردنەوەی ئیحساساتی مێینە بە هۆی خەتەنەکردنەوە هۆکاری تری دروست بوونی ناکۆکی و تەندو تیژی و گەرمکردنی بازاڕی لەشفرۆشین. لەکاتێکدا کە خۆشەویستی لە خێزاندا بەرقەرار نەبوو، ژن و پیاو نەیانتوانی جوابدەرەوەی ئیحساساتی یەکتری بن و بەتایبەت ژنا بەهۆی خەتەنەوە ئەم پێویستیە ئینسانییەیان لێسەندراوەتەوە، ئەوە دەبێتە سەرچاوەی لە یەک تێنەگەیشتن و بەرهەمهێنانی توندوتیژی لەخێزاندا. وە بەهۆی ئەوەی کە کۆمەڵگای کوردستان کۆمەڵگایەکی پیاوسالاریە پیاوان ئازادن لەوەی کە لەدەرەوەی ماڵەوە لەشبکڕن ئەوەش بازاری لەشفرۆشی گەرمتر دەکات.

هەرێمی کوردستان یەکێکە لەو ناوچانەی کە بەکردەوە دیاردەی توندو تیژی ئیدانە نەکردووە و دەتوانین بڵێین زۆرترین

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

توندو تیژی بەرامبەر مێینە ئەنجامدەدرێت، هەر لە خەتەنەکردنی منداڵانی کچەوە بیگرە تا دەگاتە بەشودانی منداڵان، دەستدرێژی و تەحەروشی جنسی، بەزۆر بەشودان، لێدان، چەند ژنە، نەبونی ئابوری سەربەخۆو بەربەستەکانی بەردەم جیابونەوە وە هەروەها گرفتەکانی دوای جیابوونەوە.

من پێموایە لەماوەی چەند ساڵی ڕابردودا قسەی زۆر کراوە دەربارەی توندو تیژی، شێوەو هۆکارەکانی. من دەمەوێت لەم نوسینەدا تیشک بخەمە سەر کاریگەری و دەرئەنجامەکانی تودوتیژی.

نیزامی سەرمایەداری هەمیشە هەوڵیداوە ئینسانەکان وەکو کالایەکی بێبایەخ سەیربکات ، لەبەر ئەوەی بە ئاسانی بیانکاتە سەرچاوەی سود بۆ کەڵەکەکردنی قازانجی خۆی. لە دوو دەیەی ڕابردودا یەکێک لەو دیاریدانەی کە لە سەرتاسەری عیراق گەشەیکردوە وە کوردستانیش لێی بێبەش نەبووە دیاریدەی لەشفرۆشیە. دیارە ئەمەش هۆکاری سەرەکی دەگەڕێتەوە بۆ نەبوونی ئارامی کاریگەری بارودۆخە سیاسیەکان لەسەر بڵاوبونەوەی توندو تیژی و سەقامگیرنەبونی بارودۆخی ئابوری. بە پێی ئەم لێکۆڵینەوانەی کە دەربارەی لەشفرۆشی کراون لە کوردستاندا زۆربەی ئەو ژنانەی کە بونەتە قوربانی باندەکانی لەشفرۆشی و تێکەڵی ئەم بازارە بوون، کەسانێکن کە قوربانی توندو تیژین. ئەو ژنانەی کە ئیتر نەیانتوانیوە بەرگەی ئازاری دەرونی و جەستەیی بگرن و جێگاو ڕێگاو سەرپەنایەکیان نەبووە یاخود هاوسەر یان دایک و باوکیان لەدەستداوەو هیچ سەرچاوەیەکی ئابوریان نەبووە، بەناچاری ڕویان لەم بازاڕە کردوە بۆئەوەی بژێوی ژیانی خۆیان و منداڵەکانیان دابینبکەن. بە پێی کتێبی ئۆڤیانۆسێک لە تاوان کە لێکۆڵینەوەیەکە دەربارەی ئەم دیاریدەیەو لەلایەن بەڕێز خەندان جەزاوە ئەنجامدراوە، باندەکانی لەشفرۆشی لە هەموو شوێنێک ئامادە و بونیان هەیە، لە گەراجو جادەکان، خەستەخانەو سالۆنەکان ەهەموشی ترسناکتر لە زیندانەکان. کۆمەڵێک ژن و کچ کە بەهۆی توندو تیژی خێزانیەوە کەوتونەتە سەر شەقامەکان و لەلایەن پۆلیسەوە دەستگیرکراون لەبری ئەوەی جێگاو ڕێگاو شوێنی حەوانەوەیان بۆ دابینبکرێت و کۆمەکی دەرونی بکرێن و یارمەتیبدرێن بۆ دەستکردن بە خوێندن و پەیداکردنی کاری گونجاو، لە زیندانەکاندا توشی داوی باندەکانی لەشفرۆشی بوونە، یاخود ژنانێک کە لەژێر یاسای زینا زیندانی کراون و کەسوکاریان ئامادە نەبوونین جارێکیتر بیانگرنەوە خۆیان دیسانەوە نێچیری باشبوون بۆ باندەکانی لەشفرۆشی.

هەربۆیە من پێموایە یەکێک لە بنەڕەتی ترین کۆڵەکەکانی کەمکردنەوەی توندو تیژی لەسەر ژنان سەپاندنی سیستەمێکی کۆمەڵایەتی بەهێزە کە ئابوری و شەخسیەت و کەرامەتی ژنان بپارێزێت و جارێکی تر ژنان نەکاتەوە قوربانی خۆی و نەخوازراو وەک و کۆیلە کڕین و فرۆشتنیان پێبکرێت یاخود لەژێر فشاردا دەست بەرن بۆ خۆکوشتن.

بۆیە، لە غیابی سیستەمێکی گونجاو و کۆمەڵگایەکی تەندروست، توندو تیژی پاڵنەرە بۆ لەشفرۆشی.

سەرچاوە: ماڵپەڕی پێنوسەکان - ڕێکەوتی: ٣ی نۆڤەمبەری ٢٠١٣

سەرچاوە
Serchawe

هەفتەی ڕوبەڕو بونەوەی توندو تیژی

نوسینی: عمر حسین

هەفتەی ڕوبەڕو بونەوەی توندو تیژی

ئەوەی هەموو ساڵێ دووبارە دەبێتەوە ئەو هەڵمەتە رووکەشیانەی حکومەتی هەرێمە بەناوی هەفتەی بەرەنگاری توندو تیژی دژ بەژنان هەرچەندە ئەو هەڵمەتە لەئاستی دنیادا بەرێوە دەچێت بەشێوازی جیاواز،ئەگەرچی ڕەوشی ژن لەکۆمەڵگایەکەوە بۆ کۆمەڵگایەک دی جیاوازی هەیە بەلام پێدەچێت لەسەر ئاستی دونیادا ژن ڕووبەڕوی توندوتیژی جۆر بەجۆر ببنەوە بۆیەش بۆتە پرسێکی جیهانی. ئەم ئاریشە لەهەر کۆمەڵگایەکدا جیاوازی هەیەو پێویستی بەمیکانیزمی جیاوازیش هەیە بۆ ڕووبەڕو بونەوە، ئەوەی چەند ساڵێکە لەکۆمەڵگای ئێمەدا بەرێوە دەچێت تەنها یەک شێوازەو ساڵانەش دووبارە دەبێتەوەو بەهەمان شێواز بێ ئەوەی هیچ گۆرانکاریەکی تێدابکرێت و بودجەیەکی زەخمیشی بۆ سەرف دەکرێت و بێ ئەوەی یەک هەنگاو مەسەلەی ژنی بەرەو پێش بردبێت یان لانی کەم برێک لەفشارو توندوتیژی بۆ سەریان کەم کربێتەوە رەوشی ژنان بەرەو باشتر چووبێت، کەچی هەموو ساڵێکیش هەمان بەرنامە بەهەمان ستایل و میکانیزم و گوتار دووبارە دەبێتەوە، وە ئەوەی تەنها لەبەردەم یەک هەڵبژاردەدابین زیاتر نا. من پێم وایە بۆ ئەوەی بەڕاستی خزمەت بەڕەوشی ژنان بکرێت توندو تیژی فشاریان کەم بکرێتەوە ڕەوشی ئارامی و ئاسایشیان زیاتر لەوە بەرەو پێش بڕوات، سەرەتا هەول بدەن ئەو بەرنامە سەقەتەی ساڵانە ڕابگرن، کەجۆرێک لەتوندوتیژی یان ئەو پەڕی بێ موبالاتی بەرهەمدێنێت و پێویست دەکات ڕێو شوێنێکی واقیعیانەترو زانستیانەتر بگرنە بەر کەخزمەت بەبەرزکردنەوەی پێگەی ژن بکات. تەوقی دیلیەتی لێ دابماڵرێت. بۆ ئەوەش پێویستی بەوەیە ڕێی بڕیاڕی سەربەخۆییانەی بۆ دەستەبەر بکرێت.

بەشی: یەکەم

ئیدی ئەو هەموو هەڵڵاوهاتووهاواره بێ ڕۆحانەی بانگەشەکارانی ئازادی و یەکسانی دادوەری پێشکەوتو وخوازی و عەدالەتە کەهەر لەسەرۆکی حکومەتەوە وەک یەکەم داکۆکیکاری ژنان و هەموو ئەو بەناو ڕۆشنبیرو راوێژکارو بایەخ پێدەری بواری کۆمەڵی مەدەنی و دیمۆکراتی وژنان و ئازادی و عەدالەت و وەک یەکی، تاوەکو حزبەکان و ڕێکخراوەکان و هەموو دام ودەزگاکان و سەنتەرو کۆمەڵەو ڕێکخراوو یەکێتیەکانی ژنان و ئافرەتان و خوشکان و خانمان وزەعیفان دەکەونە شین وشاپۆرو هاتووهاواری ناڕاست و چەواشەکەرانەو ڕیاکارانەو ناواقیعی و نازانستی نائەبستمۆلۆژی، کەلەپەنای کوشتن و جینۆسایدی ژناندا بیر لەدەستکەوت وپارەو تلتلەو پلێپلەی خۆیان دەکەنەوە بیر لەنمایشتی ڕیاکارانە دەکەنەوە بۆ ئەوەی نیشانمان بدەن چەند چالاک وچەند دڵسۆزو کاراماو کاران. کەچی ساڵ دوای ساڵ ئاماری کوشتن و توندو تیژی ڕوو لەهەڵکشان دەکات، بێ ئەوەی ئەو کەسایەتی و کۆرو کۆمەڵە لێپرسراوو خۆ مەژوڵکەرانە، هەست بەهیچ شەرم و پەشمێک بکەن ودان بەشکەستی خۆیاندا بنێن و لەدەرەوەی ئەو بیرکۆڵیەیان بیر لەرێچارەیەکی جیاوازتر بکەنەوە.

بەڕاستی هەموو ئەو نەگبەتی و نەهامەتی و ماڵوێرانی بەڵاو ئافاتانەی دووچاری ئەو کۆمەڵگایە دێن، یابەرۆکی ئەم کۆمەڵگایە دەگرن وزۆرینەمان نیگەران و خەمبار دەکات کەچی هەر لەجێوەولەپەنایەکی ترە، هەر ئەو بەڵاو ئافاتانە دەبێتە سەرچاوەی خیرو بێر بۆ هەندێکان. بۆیە من بەردەوام دوعای ئەوە دەکەم خوا بەزەیی بەو میللەتەدا بێت و بچوکترین ئافات و ڕووداو ڕوومان تێنەکات، چونکە ئێمە هەر لەلایەکەوە ماڵوێران نابین بەڵکو لەزۆر لایەنی تریشەوە توشی ماڵوێرانی و بەدبەختی دەبین تایبەتەن لەتاڵان و بەهەدەردانی بودجەی گشتی !..

یەکێک لەو بەڵاو ئافاتە بەردەوامانەی کۆمەڵی ئێمە ڕەوشی نالەباری نەخوازراوی مێینەیە کەبەردەوام دووچاری هەمەجۆر توندو تیژی دەبنەوە ..! زیاتر لەسەدا نەوەدی ئەو ئامارانەی لەبەر دەستدان و باس دەکرێن هەموو ئەو ژنانەی ڕووبەڕوی کوشتن و توندو تیژی بوونەتەوە ژنانی ماڵەوەن ,بەشێکی سەرەکی کێشەکانیشیان لەبنچینەدا کێشەی پارەو ئابوریە، هەروەک یەکێک لەفەیلەسوفە ناودارەکانی بواری سۆسیۆلۆژیا دەلێت (ئابوری سەربەخۆوکەسایەتی ئازاد و سەربەخۆش بەرهەم دێنێ) بەڵام ئەو قەیرە کچانەی لەماڵەوە چاویان لەدەستی باوک برایەو ئەو ژنانەی چاویان لەدەستی کورت و ڕەزیل و نەداری مێردیانە زۆر ئاساییە دووچاری لادان و ئەو حاڵەتە نەخوازراوو جینۆسایدە ببنەوە، بۆیە گەر بەڕاست دەتانەوێت ڕێگری لەتوندو تیژی بکەن و کەمی بکەنەوە بۆ ڕێژەیەکی ناوازەو نائاسایی ئەوە بیر لەتەمویل کردنی ژنانی ماڵەوە بکەنەوەو هەوڵدەن بیمەیەکی گونجاوی مانگانەیان بۆ دابین بکرێت هەزار جار زیاتر لەو کۆرو کۆمەڵەو ڕاگەیاندن و سەنتەرو یەکێتی و کۆمەڵەو ڕێکخراوانە خزمەت بەڕەوشی ژنان دەکات، کەمن دڵنیام هەموو ئەو پارەیەی بۆ ئەو کارە تەرخان دەکرێت وەک بیمە ناکاتە چارەگی ئەو پارەیەی کەبەناوی کۆرو کۆمەڵەو سەنتەرو ڕاگەیاندن و یەکێتیەکانەوە

سەرچاوە
Serchawe

خەرج دەکرێت، بۆیە من دەڵێم ئەگەر بەڕاست پەرۆشی وەزعی بێ دەرەتانی ژنان هیچ سۆزو بەزەییەکی ڕاستەقینەتان هەیەو هەلویستێکی ڕاستەقینەتان هەیە، لەخەمی بەرەو پێش بردنی کۆمەڵگاکەماندان، ئەوە باشترین چارەسەرە لەمرۆداو کەهێندە قورس وگران نییە دەتوانێت تاقی بکرێتەوە. هەر لەو مینحەو بودجەیەی بۆ کارو باری هۆشیاری چاودیری و ڕێکخستن و ڕاهێنانی ژنان دانراوە، نیوەی بکەن بەبیمە واز لەو هاتوهاوارە ڕیاکارانە بێنن و با بەجدی بیر لەکۆتایی هێنانی ئەو ڕەوشەوەحشیەتیە بکرێتەوە، کەسیمای و پێگەی حکومەت و نەتەوەکەشمانی لەدنیای دەرەوە ناشیرین کردووە!. وەگرنگە ئەوە ببێتە خاڵێک لەبەرنامەو کارنامەی تەشکیل بوونی حکومەتی ئاییندە

ڕانیە

سەرچاوە: ماڵپەڕی دەنگەکان - ڕێکەوتی: ٢٧ی نۆڤەمبەری ٢٠١٣

٢٥ی نۆڤامبر ڕۆژی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی دژی ژنان

ئامادەکردن و وەرگێڕان: فەرانەک ئەڵماسی

توندوتیژی دیاردەیەکی شاراوە و نادیار نییە بەڵکو جیهانییە و تایبەت بە شوێنێک یان وڵاتێک نییە. لەهەر شوێنێک ژن هەبێت توندوتیژیش هەیە، جا چ بە شێوەی نهێنی بێت یان ئاشکرا، توندوتیژی سنووری نیە، چ لە ماڵەوە بن یان لە دەرەوە، چ خوێندەواربن یان نەخوێندەوار، چ جوان بن یان ناشیرین، هەمیشە بە شێوەیەک لە شێوەکان تووشی توندوتیژی جەستەیی، دەروونی یان سێکسی دەبنەوە.

توندوتیژی دژی ژنان دیاردەیەکی جیهانییە کە کۆمەڵێک تایبەتمەندی کلتوری و کۆمەڵایەتی و قەومی و سیاسی و ئابوری لە پشتە، ژنان لە کۆمەڵگای مرۆڤایەتیدا لە لایەن باوک و مێرد و برا و کوڕ و ماڵ و حاڵ بەرەو ڕووی توندوتیژی دەبنەوە.

زامی نادیار، برینی نادیار...

ئەزانن؟ توندوتیژی هەمووکاتێک چاوان و ڕوومەتی ڕەش هەڵگەڕاو، ددانی شکاو، لووتی خوێنی نیە، توندوتیژی سووکایەتی، ئازار و زۆر جار سەیر کردنێکە.

ڕوانینی پیاوێک، بۆ یەخەی خواروبووی ژنێک کە خەریکە چا دادەنێت. ڕوانین برایەک بۆ خوشکەکەی کە لە میوانیەکدا

سەرچاوە
Serchawe

پێدەکەنێ. ڕوانینێک کە ئێمە نایبینین، ترسێک کە هێدی هێدی بە تێپەڕ بوونی کات چووتە جەستەی ژنەوە.

توندوتیژی بە قسەو گوفتار بە بێ ئەوەی لێدانی جەستەی بێت بە کردار، پیاوێک کە دەرگای ژوورەکە دەکاتەوە ژن ناراحەت و غەمگین دەبێ، نازانێ بۆ پیاوەوی بینی دەبێنارەحەت بێ؟ دەبێ ژن خۆی نەبێ، دەبێ بترسێ، دەبی لاوازتر بێ یا قەڵەوتر، جوانتربێ، خوشحاڵتربێ، قورستر بێ، ئاقڵتربێ، توندوتیژی ئەوەیە کە ژن نیە و دەبێ ببێ، توندوتیژی ئەو چارشێوەیە، کە ژن دەپێۆشی تا خۆی نەبێ تەنها بۆ پیاو تە واوبێ.

پیاو دەتوانێ ژن لە ناو بەرێ بێ ئەوەی کە تە نانەت لەمسی بکا و بێ ئەوەی کە بیەوێ لە ناوی بەرێ. ئەمە ئەرکی پیاوانە کە لە باوکیانەوە پێیان دەگات. توندوتیژی ئازار و سووکایەتی درێژەی هەیە، ئەو جنێو و قسەی ناخۆشانەیە کە پیاوان لە سەر ژنان و کچان کە بە ڕاست و شۆخی بە خەڵک دەیڵێن.

توندوتیژی و سووکایەتی، پلەی دوایی دڵەکانە کە سنور بۆ پەیوەندیەکانی ژنان و کچان دادەنێت لە گەڵ دەوروبەری خۆیاندا. هەروەها پێیان دەوترێت فڵان جل و بەرگ لە بەر مەکە وەکو هاوسەرێک کە ناویان دەبێتە عەشق، عەشقێک کە ئەبێتە ئامرازی چاودێری و کۆنترۆڵ. توندوتیژی ژنێکە کە لە ژێر هەناسەی تێکەڵ بە بۆنی ئەڵکوڵی پیاوەکەی، توندوتیژی خۆدزینەوەی ئازاری دەرونی، جەستەیی و ڕەگەزی پیاوێکە مەستە.

ئایا دەزانن لێدان خراپترین توندوتیژی دژی ژنان نیە؟ برین و شکاوی چاک ئەبیتەوە بەڵام سەر لە نوێ هێزو و باوەر بە خۆبوون ساڵانێکی دەوێ تا جارێکیتر خۆی لە مرۆڤدا بنیات کاتەوە. توندوتیژی دەستی قورسی باوکیکە کە بۆ کچە ٩ ساڵەکی بەرز ئەبێتەوە، توندوتیژی بۆڵە بۆڵ کردنی پیاوێکە بە جێگەی دەستخۆشی کردن لە دەست پوختێکی باش، کە ژن لە بەرامبەریدا بەیانی تا نیوەرۆ بۆ ئەو پێوەی ماندوو دەبێت.

توندوتیژی یاسای نابەرابەری مافی خاوەندارێتی باپیرە، کە لە نەبوونی باوکدا، دەبێتە ساحیبی کوڕەزاکەی بێ ئەوەی کە بوونی دایکی لە جێگەیەک دا دیاربێ.توندوتیژی ئێمە خۆمان ژنانین کە هەموو ئەم نابەرابەری و بێحورمەتیانە دەبینین و دەبیسین، یان خۆمانی لێ گێل دەکەین یان قەبووڵی ئەکەین و هیچ ناڕەزایە تیەکیشیمان نیە.

سەرچاوە: ماڵپەڕی ئاسۆی ڕۆژهەڵات - ڕێکەوتی: ٤ی دێسەمبەری ٢٠١٣

سەرچاوە
Serchawe

بەیاننامەی پێشگیری لە توندوتیژی دژی ژنان.

وەرگێڕان لە فارسییەوە: قادر وریا

بڕیارنامەی ١٠٤ / ٤٨ی کۆمەڵەی گشتیی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان

٢٥ی نۆڤامبەر، بە "ڕۆژی جیهانیی لە نێو بردنی توندو تیژی دژی ژنان" ناودێر کراوە. ئەم ڕۆژە، ١٧ی دیسامبری ١٩٩٩ لە لایەن کۆمەڵەی گشتیی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە،

لە هەشتاو سێهەمین کۆبوونەوەی گشتی (دەورەی پەنجاو چوارەم)دا بە ڕۆژی جیهانیی توندوتیژی دژی ژنان ناودێر کرا."بەیاننامەی پێشگیری لە تەندو تیژی دژی ژنان"، پەسەندکراوی کۆمەڵەی گشتیی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان، مەبەست لە توندو تیژی دژی ژنان، ئەرکی دەوڵەتان وکۆمەڵگەی نێونەتەوەیی لەم پێوەندییەدا ڕوون دەکاتەوە.

کۆمەڵەی گشتی،

بە ئاگاداری لەم پێویستییە بە پەلەیە کە مافەکانو بنەماکانی پێوەندیدار بە یەکسانی، ئاسایش، ئازادی، تەواوەتیو گەورەیی هەموو مرۆڤەکان، دەبێ بە شێوەیەکی جیهانگیر لەباری ژنانیشەوە ڕەچاو بکرێن،

بە سەرنجدان بەوە کە ئەم مافو بنەمایانە، لە بەڵگەنامە نێونەتەوەییەکاندا، بۆ وێنە لە "جاڕنامەی جیهانیی مافی مرۆڤ"(١)، "پەیماننامەی نێونەتەوەیی مافە مەدەنیو سیاسییەکان"(٢)، "پەیماننامەی نێونەتەوەیی مافە ئابووری، کۆمەڵایەتیو کولتوورییەکان"(٢)، "ڕێککەوتننامەی لەنێوبردنی هەموو جۆرەکانی جیاوازیدانان بە دژی ژنان"(٣)و "ڕێککەوتننامەی دژی ئەشکەنجەو ڕەفتار یان سزای توندوتیژ، نامرۆییو پڕ لە سووکایەتی"(٤)دا، ڕێزیان لێگیراوە،

بە ئاگاداری لەوە کە بەڕێوەبردنی هەرچی کاریگەرتری "ڕێککەوتننامەی نەهێشتنی هەموو جۆرەکانی جیاوازیدانان بە دژی ژنان" یارمەتی بە نەهێشتنی توندوتیژی بەرانبەر بە ژنان دەکاو، "بەیاننامەی نەهێشتنی توندوتیژی بە دژی ژنان" بەو جۆرە کە لەم بەیاننامەیەدا دەخرێتە ڕوو، ئەم ڕەوتە بەهێزو تەواو دەکا،

نیگەران لەوە کە توندوتیژی دژی ژنان کۆسپی گەیشتن بە یەکسانی، پێشکەوتنو ئاشتییە، هەروەک لە "ستراتیژییە داهاتووبینەکانی کۆنفرانسی نایرۆبی بۆ پێشکەوتنی ژنان"دا ڕوونکراوەتەوەو لەواندا هێندێک گەڵاڵە بۆ بەربەرەکانی لەگەڵ توندوتیژی دژی ژنان پێشنیار کراوەو، بە مەبەستی بەڕێوەچوونی بە تەواویی "ڕێککەوتننامەی لەنێوبردنی هەموو جۆرەکانی جیاوازیدانان بە دژی ژنان"،

پێداگر لەسەر ئەمە کە توندوتیژی دژی ژنان، بناغەیەکە بۆ پێشێلکردنی مافی مرۆڤ و ئازادییە بنەڕەتییەکانی ژنانو، دەستڕاگەیشتنی ژنان بەم مافو ئازادییانە تارادەیەک یان بە تەواوی ڕەتدەکاتەوە،

نیگەران لە سەرنەکەوتن لە پشتیوانیو بەرەوژووربردنی ئەم مافو ئازادییانە لە درێژخایەندا، سەبارەت بە توندوتیژی بە دژی ژنان،

بە ئاگاداری لەمە کە توندوتیژی دژی ژنان، نوێنگەیەکە بۆ پیشاندانی نایەکسانیی مێژوویی پێوەندییەکانی دەسەڵات لە نێوان ژنانو پیاواندا، کە بووە بە هۆی ژێردەست کردنو هەڵاواردنی ژنان بەهۆی پیاوانەوە و، پێشگیری لە بەرەوپێشچوونی بە تەواویی ژنانی لێکەوتۆتەوە،

هەروەها (بە ئاگاداری لەمە کە) توندوتیژی دژی ژنان یەکێک لەو میکانیزمە کۆمەڵایەتییە گرنگانەیە کە ژنان ناچار دەکا مل بۆ پلەو پایەو پێگەی نزمتر ـ لە چاو پیاوان ـ رابکێشن،

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

نیگەران لەوە کە هێندێک لە گروپەکانی ژنان بۆ وێنە ژنانی سەر بە گروپە کەمایەتییەکان، ژنانی خۆولاتی (بومی)، ژنانی پەنابەر، ژنانی کۆچەر، ئەو ژنانەی لە لادێ یان ناوچە دووره دەستەکان دەژین، ژنانی بێئەنوا، ژنانی بەندکراو یان دەسبەسەر، کچانی مێرمندال، ژنانی نەقوستانو بێتوانا، ژنانی بەساڵاچووو ژنانی ناوچە شەڕلێدراوەکان بەتایبەت لە بەرانبەر توندوتیژیدا لاوازن،

بە وەبیرهێنانەوەی دەرئەنجامی پاراگرافی ٢٣ی هاوپێچی بڕیارنامەی ٢٤ی مای ١٩٩٠ی شووراى کۆمەڵایەتی (ژمارە ١٥/١٩٩٠) و هەست کردن بەوە کە توندوتیژی دژی ژنان لە بنەماڵەو کۆمەڵگەدا پەرە گرتوویەو، لە سنووری داهات، چینو کولتوور تێدەپەڕێ، دەبێ هەنگاوی بە پەلەو کاریگەر بۆ لەنێوبردنی ئەم دیاردەیە بنرێ،

هەروەها بە وەبیرهێنانەوەی بڕیارنامەی ١٨ - ١٩٩١ی شووراى ئابووریو کۆمەڵایەتی (٣٠ی مای ١٩٩١) کە شوورا لەودا پێشنیاری ئامادەکردنی بەڵگەنامەیەکی نێونەتەوەیی هێناوەتە گۆڕێ کە بە شێوەیەکی راشکاوانە سەرنج بداتە کێشەی توندوتیژی بە دژی ژنان،

وەک پێشوازی لە رۆڵێک کە بزووتنەوەکانی ژنان لە راکێشانی رۆژ بەرۆژ زیاتری سەرنجەکان بۆلای نێوەرۆک، جیددیبوونو رەهەندەکانی کێشەی توندوتیژی بە دژی ژناندا هەیانە،

بە هەستکردنی ئەم مەترسییە کە دەرەتانو دەرفەتەکانی ژنان بۆ بەدەستهێنانی یەکسانیی مافەکانو بەرابەری لە بوارەکانی کۆمەڵایەتی، سیاسیو ئابووریی کۆمەڵگەدا، بەهۆی جۆراوجۆرو یەک لەوان توندوتیژیی پەرەگرو بەردەوام، بەرتەسکو سنووردارن،

بە سەرنجدان بەو خاڵانەی لە سەرەوە ئاماژەیان پێکراوە، بڕوامان وایە کە پێناسەیەکی گشتگیرو روون بۆ توندوتیژی دژی ژنان،

بەیاننامەیەکی روون لە بارەی ئەو مافانەی دەبێ رەچاو بکرێنو دەستەبەری نەهێشتنی توندوتیژی دژی ژنان لە هەموو شێوەو جۆرەکانی دان، هەروەها دەروەستبوونێک لەلایەن دەوڵەتانەوە بە نیازی رێزگرتن لە بەرپرسایەتییەکانیان و، دەروەستبوونێکیش لەلایەن سەرجەمی کۆمەڵگەی نێونەتەوەییەوە بۆ نەهێشتنی توندوتیژی دژی ژنان پێویستە. هەر بۆیە

بەشی: یەکەم

بەڕەسمی بەیاننامەی نەهێشتنی توندوتیژی دژی ژنان لە خوارەوەدا رادەگەیەنینو، سوورین لەسەر ئەمە کە بۆ ناساندنو ڕێزگیرانی لە لایەن هەمووانەوە، دەبێ هەر چەشنە هەوڵێکی پێویست بدرێ:

ماددەی ١:

لەم بەیاننامەیەدا، مەبەست لە دەستەواژەی "توندوتیژی دژی ژنان" هەر کردەوەیەکی توندوتیژ لەسەر بناغەی جنسیەتە کە ببێتە هۆی ئازاردانو زیان پێگەیاندنی جەستەیی، جینسی یان دەروونیی ژنان، یان لەوانەیە ببێتە هۆی ئەم جۆرە ئازارو زیانانە. هەڕەشە یان کردەوەی هاوشێوە، زۆری کردن لە ژنان، بێبەشکردنی زۆردارانەی ئەوان لە ئازادی کە لەبەرچاوی خەڵک یان لە چوارچێوەی ژیانی تایبەتیدا ڕوودەدەن، لە ڕیزی ڕەفتارو کردەوەی توندوتیژ دان.

ماددەی ٢:

لێکدانەوەی توندوتیژی دژی ژنان ئەم خاڵانەی خوارەوە دەگرێتەوە، بەڵام هەر بەم نموونانە نابەسترێتەوە:

ئەلف، توندوتیژی جەستەیی، جینسیو دەروونی کە لە بنەماڵەدا ڕوودەدەن، بۆ وێنە لێدان، ئازاردانی جینسیی کچانی مێرمنداڵ لە ماڵدا، توندوتیژیی پێوەندیدار بە جیاز، دەستدرێژی لەلایەن مێردەوە، خەتەنەکردنی ژنانو ئەو دابونەریتانەی زیان بە ژنان دەگەیەنن، توندوتیژی لە پێوەندیی بەدەر لە ژنو مێردایەتیداو توندوتیژی تایبەت بەژنان.

ب، توندوتیژی جەستەیی، جینسیو دەروونی کە لە بەستێنی ژیانی بە کۆمەڵدا ڕوو دەدەن، بۆ نموونە: دەستدرێژی، کەڵکی خراپ وەرگرتنی جینسی، ئازاردانی جینسی و ترساندن لە شوێنی کار، لە ناوەندە فێرکارییەکان و شوێنەکانی دیکەدا، کڕین و فرۆشتنی ژنان و لەشفرۆشیی بە زۆری.

پ، توندوتیژی جەستەیی، جینسیو دەروونی کە بە هۆی دەوڵەتەوە ئەنجامدەدرێ یان لە لایەن دەوڵەتەوە پشتگوێ دەخرێ.

ماددەی ٣:

ژنان بە شێوەیەکی یەکسان (لە گەڵ پیاوان) مافی دەستڕاگەیشتن بە هەموو مافە مرۆییەکان و ئازادییە بنەڕەتییەکان لە

سەرچاوە
Serchawe

بوارەکانی سیاسی، کۆمەڵایەتی، کولتووری، مەدەنی و هەموو بوارەکانی دیکەداو، هەر وەها مافی پاراستنی ئەو ماف و ئازادییانەیان هەیە.

ئەم مافانە بریتین لە:

ئەلف؛ مافی ژیان(٦)

ب؛ مافی یەکسانی (٧)

پ؛ مافی ئازادیو ئاسایشی کەسی(٨)

ت؛ مافی پشتگیری لەلایەن قانوونەوە(٧)

ج؛ مافی ڕزگاری لە هەموو جۆرەکانی هەڵاواردن(٧)

چ؛ مافی کەڵکوەرگرتن لە زۆرترین ڕادەی گونجاوی سڵامەتیی جەستەیی‌و دەروونی(٩)

ح؛ مافی [هەبوونی] هەلومەرجی دادپەروەرانەو جێگای ڕەزامەندی بۆ کار(١٠)

خ؛ مافی ئەوە کە تاک نەکەوێتە ژێر ئەشکەنجە یان سزاو ڕەفتاری توندوتیژ، نامرۆیی‌و پڕسووکایەتی.(١١)

ماددەی ٤:

دەوڵەتان دەبێ توندوتیژی دژی ژنان مەحکووم بکەنو، نابێ هیچ دابونەریت یان تێبینیی ئایینی، بکەنە بیانوو بۆ ئەنجام [نە]دانی ئەرکەکانیان لە پێوەندی لەگەڵ نەهێشتنی توندوتیژیدا. دەوڵەتان دەبێ بە کەڵکوەرگرتن لە هەموو شێوە گونجاوەکانو بێ‌ڕاوەستان، سیاسەتی نەهێشتنی توندوتیژی دژی ژنان هەتا سەر ئەنجامەکەی درێژە پێ بدەن. هەروەها دەبێ:

ئەلف؛ ئەگەر تا ئێستا بە تەواوی لە ئاست "ڕێککەوتننامەی لەنێوبردنی هەموو جۆرەکانی هەڵاواردن دژی ژنان" خۆیان بەرعۆدە نەکردووە، دەبێ پەسندی بکەن، یان بەشێوەی ڕەسمی ببن بە ئەندامیو، واز لە مەرجە تایبەتییەکانی خۆیان لەبارەی ئەم ڕێککەوتننامەیەوە بێنن.

ب؛ لە بە ئەستۆگرتنی هەر چەشنە توندوتیژییەک، خۆ بپارێزن،

پ؛ بە مەبەستی پێشگیری لە توندوتیژیو ئەنجامدانی لێکۆڵینەوە لەم پێوەندییەداو، دانانی سزا بۆ کردەوەی توندوتیژ

دژی ژنان، هەموو هەوڵێکی پێویست بە گوێرەی قانوونەکانی وڵات بدەن. جا چ ئەم کردەوانە لەلایەن دەوڵەتەوە ئەنجام درابن، چ لەلایەن کەسانی تایبەتییەوە.

ت؛ لە قانوونەکانی وڵاتدا دەبێ لایحەی ڕەسمیی سزایی، مەدەنی، کاریو ئیداری بۆ قەرەبووکردنەوەی ئەو خەتایانە ئامادە بکەن کە دەرهەق بە ژنانی توندوتیژی چێشتوو، ئەنجامدراون. ئەو ژنانەی لەگەڵ توندوتیژی بەرەوڕوو دەبن، دەبێ ڕێگاچارەی قەزاییبیان بۆ دابین بکرێو، بە پشتیوانیی قانوونەکانی وڵات، زیانەکانیان بە شێوەیەکی دادپەروەرانەو کاریگەر بۆ قەرەبوو بکرێتەوە. دەوڵەت هەروەها دەبێ ژنان لە مافەکانیان لە پێوەندی لەگەڵ داوای قەرەبووکردنەوەی زیانو وەدەستهێنانی توانایی بەهۆی ئەم ڕێگاچارانەوە ئاگادار بکاتەوە.

ج؛ بەرنامەی نەتەوەیی بە مەبەستی پەرەپێدانی پشتگیری لە ژنان بۆ بەربەرەکانی لەگەڵ هەرچەشنە توندوتیژییەک، یان زیادکردنی هێندێک مادده لە بەرنامەکانی خۆیان بەو مەبەستە، هەروەها هاوکاریی گونجاو لە هێندێک بواردا لەگەڵ ڕێکخراوە نادەوڵەتییەکان بەتایبەتی لەگەڵ ئەو ڕێکخراوانەی بە کێشەی توندوتیژییەوە خەریکن.

چ؛ دیاریکردنی ڕێگاکانی پێشگیری لە توندوتیژیو، دانانی پلانی گشتگیری کاری لە بوارەکانی حقووقی (مافەکان)، سیاسی، ئیداریو کولتووریدا کە پشتیوانی لە ژنان لە بەرانبەر هەر چەشنە توندوتیژییەک بڕەو پێ دەدەنو، دەبنە دەستەبەرێک بۆ ئەوەی ژنان سەبارەت بە هەستیارنەبوونی قانوون لە ئاست تێبینییە جینسییەکانداو لە ئاکامی جۆرەکانی بەڕێوەبردنی قانوونو خۆ تێهەڵقوتاندنە دەوڵەتییەکانی دیکەدا، نابنەوە بە قوربانیی توندوتیژی.

ح؛ هەوڵ بدەن بۆ دەستەبەرکردنی ئەوە کە ژنانی ژێر توندوتیژی، ئەگەر پێویست بوو منداڵەکانیان لە یارمەتییە تایبەتییەکانی وەک توانایی پێبەخشین، هاوکاری لە سەرپەرستیو چاوەدێریی منداڵانو ژیانوبەڕێچووندا، دەرمان، ڕاوێژکاریو خزمەتە لەشساغیو کۆمەڵایەتییەکان بەهرەمەند بن. ناوەندەکان، پرۆگرامەکانو ڕێکخراوە یارمەتیدەرەکان دەبێ هەنگاوی پێویست بۆ بەرەوژووربردنی ئاسایشو توانایی بەخشینی جەستەییو دەروونی بەوان، هەڵبگرن.

خ؛ لە بوودجەی دەوڵەتدا، بەڕادەی پێویست بۆ تێکۆشانی پێوەندیدار بە نەهێشتنی توندوتیژی تەرخان بکەن.

د؛ بۆ فێرکردنو ڕاهێنانی هێزەکانی ئاسایشو بەرپرسانی دەوڵەتیی بەرپرسیار لە جێبەجێکردنی سیاسەتەکانی تایبەت بە پێشگیری، لێکۆڵینەوەو سزادانان بۆ توندوتیژی لە دژی ژنان، هەنگاوی پێویست هەڵبگرن تا ئەم کەسانە هەمبەر بە پێویستییەکانی ژنان هەستیار بن.

ر؛ هەنگاوی پێویست بەتایبەتی لە بواری فێرکاریدا هەڵبگرن بۆ ئەوەی چاکسازی لەسەر مەشقە کۆمەڵایەتیو کولتوورییەکانی ڕەفتاری پیاوو ژندا بکەنو، هەڵاواردنەکان، ڕەفتاری باوو هەموو چەشنە ڕەفتارێک کە لەسەر بناغەی ژێردەستی یان باڵادەستیی جنسێکەو، ژنو پیاو پێی ڕاهاتوون، لە نێو ببەن.

سەرچاوە
Serchawe

ز؛ لێکۆڵینەوە، کۆکردنەوەی زانیاریو ئامار (ئەژمێرەکان)، بەتایبەتی لە باری توندوتیژیی بنەماڵەییو شێوە جۆراوجۆرەکانی توندوتیژی دژی ژنان، برەو پێ بدەنو هاندەر بن بۆ لێکۆلینەوە لەباری هۆیەکان، نێوەرۆک، رادەی جیددیبوونو ئاکامەکانی توندوتیژی بەدژی ژنانو، رادەی کاریگەریی هەنگاوەکان بە مەبەستی پێشگیری لە توندوتیژیو هەروەها قەرەبووکردنەوەی زیانەکانی توندوتیژی لە هەمبەر ژنان. ئەم ئامارو زانیارییانە دەبێ بخرێنە بەرچاوی هەمووان.

ژ؛ هەنگاوی پێویست بە مەبەستی نەهێشتنی توندوتیژی بەتایبەتی لە پێوەندی لەگەڵ ئەو ژنانەدا کە لە بەرانبەر توندوتیژی لاوازن، هەڵبگرن.

س؛ لەو راپۆرتانەدا کە لە پێوەندی لەگەڵ بەڵگەنامەکانی مافی مرۆڤدا پێشکێشی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکانی دەکەن،

زانیاریی پێوەندیدار بە توندوتیژی دژی ژنانو،]راپۆرتی[هەنگاوی هەڵگیراو بە مەبەستی جێبەجێکردنی داواکانی ئەم بەیاننامەیە، بگونجێنن.

ش؛ هاندەری دانانی پلانی کاری بە مەبەستی جێبەجێبوونی بنەماکانی ئەم راگەیەندراوە بن.

ع؛ هاوکاریی چالاکیو تێکۆشانی بزووتنەوەو ڕێکخراوە نادەوڵەتییەکانی ژنان بکەنو لە ئاستی خۆجێیی، نەتەوەییو ناوچەییدا یارمەتییان بدەن.

غ؛ ڕێکخراوە ناوچەییە نێودەوڵەتییەکان کە تێیاندا ئەندامن هان بدەن، ئەگەر بۆیان دەگونجێ لەنێوبردنی توندوتیژی دژی ژنان بخەنە نێو بەرنامەی خۆیان.

ماددەی ٥:

ئۆرگانەکانو نوێنەرایەتییەکانی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان دەبێ ئەوەندەی لە توانایان دایە، یارمەتیی ناساندنو هێنانەدیی ئەو مافو بنەمایانە بدەن کە لەم بەیاننامەیەدا هاتوون. بۆ نموونە دەبێ:

ئەلف؛ یارمەتی بە گەشەکردنی ئەو هاوکارییە نێونەتەوەییو ناوچەییانە بکەن کە ئامانجیان پێناسەکردنی ستراتیژییە ناوچەییەکان بۆ بەربەرەکانی لەگەڵ توندوتیژی، گوازتنەوەی ئەزموونەکانو، بەرنامە ماڵییەکانی تایبەت بە نەهێشتنی توندوتیژی دژی ژنانە.

ب؛ هاندەری ئەو کۆبوونەوەو سمینارانە بن کە ئامانجیان پێکهێنانو گەشەپێدانی ئاگایی نێوان هەموو تاکەکان هەمبەر بە پرسی لەنێوبردنی توندوتیژی دژی ژنانە.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

پ؛ یارمەتیی گەشەپێدانی هاوهەنگاوی‌و هاوبەشیی نێوان بنیاتو ناوەندەکانی تایبەت بە مافی مرۆڤی سەر بە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان بکەن تا پرسی توندوتیژی دژی ژنان بەشێوەیەکی کاریگەر بکەوێتە بەر سەرنج.

ت؛ لەو لێکدانەوانەدا کە بۆ دامەزراوو ناوەندەکانی سەر بە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان لەبارەی کێشەو گرفتو دیاردە کۆمەڵایەتییەکان ئامادەی دەکەن، وەک ڕاپۆرتە ناوبەناوە (دەورەییە) کان لە بارەی هەلومەرجی کۆمەڵایەتیی جیهان، توێژینەوە لەبارەی مەیل‌و بۆچوونەکان لە پێوەندی لەگەڵ توندوتیژی دژ بە ژنانیشدا بگونجێنن.

ج؛ فۆرمۆلەکردنی پلانکاری یان نامیلکەکانی ڕێنوێنی لەبارەی توندوتیژی دژی ژنان، برەو پێ بدەن‌و، ئەو هەنگاوانەی لەم بەیاننامەیەدا ئاماژەیان پێ کراوە، بگونجێنن.

چ؛ پرسی نەهێشتنی توندوتیژی دژی ژنان، ئەگەر دەگونجێ، ببەستنەوە بە جێبەجێکردنی بەرپرسیارەتییەکانی خۆیان لە بەڕێوەبردنی بەڵگەنامەکانی تایبەت بە مافەکانی مرۆڤدا.

ماددەی ٦:

هیچ شتێک لەم بەیاننامەیەدا نابێ هیچ یەک لە ماددەکانی قانوونی وڵاتێک یان هەر ڕێککەوتن‌و پەیماننامەیەکی کۆمەڵایەتی یان هەر بەڵگەنامەیەکی دیکە کە لە وڵاتێک جێبەجێ دەکرێ‌و بۆ نەهێشتنی توندوتیژی دژی ژنان روونترو بەبڕشتترن، بخاتە ژێر کاریگەریی خۆی.

پەراوێزەکان:

بڕیارنامەی (٢١٧ AIII)

بڕوانە بڕیارنامەی ٢٢٠٠AXXI، هاوپێچ

بڕوانە بڕیارنامەی ٣٤ /١٨٠، هاوپێچ

بڕیارنامەی ٣٩ / ٤٦، هاوپێچ

ڕاپۆرتی کۆنفرانسی جیهانی بۆ لێکۆڵینەوەو هەڵسەنگاندنی دەسکەوتەکانی دەیەی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ ژنان: یەکسانی، پێشکەوتن‌و ئاشتی، نایرووبی، ٢٦ - ١٥ی ژوئیەی ١٩٨٥ (لە بڵاوکراوەکانی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان، ژمارەی E.٨٥.IV.١٠) فەسڵی I ، بەشی A

بەیاننامەی جیهانیی مافی مرۆڤ، ماددەی سێهەم، ڕێککەوتننامەی نێونەتەوەیی مافە مەدەنی‌و سیاسییەکان، ماددەی ٦.

پەیماننامەی نێونەتەوەیی مافە مەدەنی‌و سیاسییەکان، ماددەی ٢٦.

بەیاننامەی جیهانیی مافی مرۆڤ، ماددەی ٣ و، پەیماننامەی نێونەتەوەیی مافە مەدەنی‌و سیاسییەکان، ماددەی ٩.

سەرچاوە Serchawe

بەشی: یەکەم

پەیماننامەی نێونەتەوەیی مافە ئابووری، کۆمەلایەتیو کولتوورییەکان، ماددەی ١٢.

بەیاننامەی جیهانیی مافی مرۆڤ، ماددەی ٢٣ و، پەیماننامەی نێونەتەوەیی مافە ئابووری، کۆمەڵایەتیو کولتوورییەکان، ماددەکانی ٦ و ٧.

بەیاننامەی جیهانیی مافی مرۆڤ، ماددەی ٥، پەیماننامەی نێونەتەوەیی مافە مەدەنیو سیاسییەکان، ماددەی ٧ و، ڕێککەوتننامەی دژی ئەشکەنجە، ڕەفتار یان سزای توند، نامرۆییو پڕ سووکایەتی.

سەرچاوە: ماڵپەڕی "ایران امروز"

سەرچاوە: ماڵپەڕی گیارەنگ - ڕێکەوتی: ٢٤ی نۆڤەمبەری ٢٠١٣

سەرچاوە
Serchawe

بنەماو هۆکارەکانی توندوتیژی لە دژی ژنان

هەتاو عەبدوڵاهی

دیاردەی توندو تیژی بە دژی ژنان خەسارێکی بەرینی جیهانییەو هەر بەو هۆکارە بنبڕکردنی پێویستیی بە خەباتێکی جیهانیە. خەبات و هەوڵدان بۆ نەهێشتنی هەڵاواردن و ئەوەی کە مرۆڤەکان بە پێێ ڕەگەز دەستەبەندی نەکرێن و هەر بەو بیانوویە نەکەونە بەر ئازار و هەرەشەو توند وتیژی پێویستیی بە نەزم و نۆرمێکی تازە هەیە و بێ گومان دەبێ هەموو توانایی خۆمانی بۆ بخەینە گەڕ.

توندوتیژی بە دژی ژنان ساڵهای ساڵە وەک پڕئازارترین نەخۆشییەکانی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی خۆی دەرخستووە و ئەم خەسارە لە کۆمەڵگا دواکەوتوو و ئاینیەکان کە ئیسلام و یاسا ئیسلامییەکان ڕۆڵێکی بەرچاو و چارەنووسساز لە سیستمی ئیداریو حکوومەتییەکەیدا دەگێڕنو شوێندانەری نەرێنیان لەم پەیوەندیە دا هەیە، بە شێوەی بەردەوام بۆ سەر ژنان ڕەوا دەکرێو بەڕێوە دەچێ. لە ناو ئەم کۆمەڵگایانە دا ئەم پرسە لە چوارچێوەی کۆمەڵگاو لە ژیانی تاکەکەسی ژناندا وا پنجی داکووتاوە کە وەک خەسارێکو دیاردەیەکی لێهاتووەو بۆتە پرسێکی ڕواڵەتی بۆ هەموو تاکەکانی ناو کۆمەڵگا. لە ناو ئەم کۆمەڵگایانەدا توند و تیژیو سووکایەتی کردنو بە کەم گرتنی ژنان هەر ڕۆژە سیمای دزێوو بێ بەزەیی خۆی زیاتر نیشان دەداتو میوانی شەو ڕۆژی ساتەکانی ژنانە.

لێرەدا گۆشەیەکی بچووک لەو ئامارانەی کە (ڕێکخراوی مافی مرۆڤ) لەو ڕێگایەوە سیمای دزێوی ئەم دیاردەیە وەک واقعیەتێکی تاڵو هەژێنەری ناو کۆمەڵگاکان لە دنیای هەنووکەیی دا نیشان دەدات، دەخەینە ڕوو،

سەرچاوە
Serchawe

بە پێی ئەم ئامارانە

٩ میلیۆن ژنی لەشفرۆش و قوربانیی فەحشا لە وڵاتی هیند بوونیان هەیە کە بەشێکی زۆریان لە وڵاتانی بنگلادشو نیپاڵ یان رفێندراون یا خود کڕینو فرۆشیان پێکراوە.

لە وڵاتی روسیە لە هەر ٤٥ خولەک دا ژنێک دەکەوێتە بە دیاردەی توند وتیژیو گیانی لێدەستێندرێ‌و دەکوژرێ.
لە هەر دوو خولەک دا ژنێک لە ئامریکا دەکەوێتە بەر کردەوەی قیزەونی دەستدرێژی سێکسیو توند وتیژی جنسی بەرامبەر ئەنجام دەدرێ.

دووهەمین هۆکاری مردنی ژنان لە وڵاتی فنلەند، توندو تیژیەکە کە لە لایان هاوسەر یان دەسگیرانەکەیان بە دژیان ئەنجام دەدرێ.

لە باشووری ئافریقا رێژەی ئەو ژنانەی کە لە ماڵەوە بە زەربی گوللە دەکوژرێن لەو ژنانەی کە لە دەرەوەی ماڵ و لە لایان کەسانی نەناسراو دەکوژرێن زۆر زیاترە.

دوای لێکۆڵینەوەکان لە ٥٠ وڵاتی جیهان دەرکەوتووە، لە سەدا ١٠ تا ٥٠ی ژنان بە جۆرێک لە لایان هاوسەرەکانیان دەکەونە بەر کردەوەی توندو تیژیی جەستەییو نیزیک بە یەک لە سەر سێ‌و نیوەی نمونەکانی توندو تیژی جەستەیی، توند وتیژی دەروونیشی بە دواوە بووە.

لە هەر ١٨ خولەک دا لە جیهان ژنێک دەمرێ و ئەم ئامارانە بە شێوەی گشتی دەرخەری بارودۆخی نالەباری ژنانەو ئەمە تەنیا گۆشەیەکی بچووک لەو هەموو توند وتیژیانەیە کە بەرامبەر بە نیوەی حەشیمەتی جیهان ڕەوا دەکرێ.

ئەم ئامارانە تەنیا بەشێکی زۆر بچووک لەو توندو تیژیو ئازارانەیە کە لەسەر بنەمای رەگەز بەرێوەدەچێ‌و ئەوە سەرەرای ئەو هەموو زوڵم‌و ستەمە کۆمەڵایەتی‌و چینایەتیانەیە کە لە ناو کۆمەڵگادا لە بوارەکانی حەقدەست، کار، بارودۆخی کارو هتد.... دەسەپێندرێ. لە راستی‌داو بە واتایەکی دیکە توندو تیژی تەنیا لایەنی جەستەیی بۆ سەر ژنان لە خۆ ناگرێ، بەڵکوو توند وتیژیی ئابووری، توند وتیژی بنەماڵەیی‌و توندو تیژی هزری‌و پەروەردەیی‌و هتد... دەگرێتەوە.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

لە سەرتاسەری جیهان و لە رادەی جۆراوجۆر دا ئەم دیاردە دژە مرۆڤایەتیە، چ بە شێوەی لێدان و سووکایەتی پێ کردن، دەستدرێژی جنسی و باقی جۆرەکانی توند و تیژی جەستەیی خۆی دەردەخات و دواتر ئاسەوارە نیگەتیڤەکانی لەسەر رۆح و رەوانی ژنان خۆی دەنوێنێ. سیمای دزێوی توند وتیژی، لە ئازارو ئەشکەنجەی ژنان لە کاتی منالبییەوە دەست پێدەکات و لە هەر زەمەنێک دا بە سەرەنجدان بە پێکهاتەو بارودۆخی ژنان لەناو کۆمەڵگا دەگۆردرێ‌و پێناسەی چەشناو چەشن لە خۆ دەگرێ‌و ،سیستمی سەرمایەداریش لە برەوپێدانی رۆڵ دەگێرێ.

توندو تیژی تایبەت بە نیزامی چەوسێنەری سەرمایەداریو نابەرابەریەکە کە مانەوەی لە گرەوی هەڵسو کەوتی توندو تیژ بە دژی مرۆڤەکانە.

ساحیبانی چەوسێنەر و داگیرکەری ئەم نیزامە گەندەڵو دژە مرۆڤیە بۆ مانەوەی خۆیان پێویستیان بەم دیاردەیە هەیە تاکوو دوو بەرەکی بخەنە ناو تاکەکانو لە دواکەوتووی کۆمەڵگاکانو لەم کردەوانە بە قازانجی خۆیان کەڵک وەربگرن. بە قازانجی نیزامی سەرمایەداریە تا لە سەر بنەمای رەگەز، رەنگو نەتەوەو هتد... مرۆڤەکان دەستە بەندی بکەنو بۆ ئەوەی چینە ژێردەستەو هەژارەکان لە بەرمابەر ناعەداڵەتیو زوڵم ستەمەکانی سەرمایەداران یەکگرتوو نەبن تۆوی دوو بەرەکیان لە نێوان دا دەچێننو پەرە بە توندو تیژی لە نێونایان دەدەن .

دەسەڵاتو ساحیبانی سەرمایە بۆ دابین کردنی قازانج و بەرژەوەندی خۆیان، ژنانیان وەک کۆیلەی ئایین، مەزهەب، پیاوسالاریو سیستم لێکردووە وبە ئامانجەوە لە دژی هەر جۆرە بەرابەریو یەکسانیو خەبات بە دژی بێ مافی ژنان رادەوەستن.

کرێکارانی ژن کە لە سەرتاسەری جیهان بۆ دابینکردنی بژێوی ژیانی خۆیانو منداڵەکانیان لە گەڵ کۆمەڵێک کێشەو گیر و گرفت دەستەو یەخەن، ناچارن بەو حەقدەستە کەمەی وەریدەگرن، مل بە سەعاتی کاری تاقەت پرۆکێن لە دەرەوەی ماڵ بدەنو ئەگەر شانسی ئەوەیان هەبێ کارێکی باش لەناو کۆمەڵگا بە دەست بێنن، لەشوێنی کارەکەشیان بەردەوام بەهۆی ژن بوونیانەوە لەلایەن ساحیبکاران و هاوکارەکانیان سیووکایەتیان پێدەکرێ.

وا پێدەچێ بەردەوامی ئەم توندو تیژیانە، بۆ ژنان وەک پرسێکی ڕواڵەتی لێهاتبێ، ئێمە شایەتی ئەوەین کە قوربانیانی کردەوەی توندو تیژی باوەر بە خۆ بوونیان لەدەست دەدەنو لە هەڵوێست گرتنو بەرگری کردن لە خۆیان تووشی دوو دڵی و دڵەراوکێ دەبن، ئەوان پێیانوایە جیهان هەر بەو شیوە بووەو دەبێ هەر وا بمێنێتەوەو کە ئەوە ئامانجی سەرەکی ساحیبانی

سەرچاوە
Serchawe

سەرمایەیە.

بەڵام ئەوە چارەنووسی ژنان نیە، بەڵکوو ئێمە دەتوانین لە بەرامبەر ئەو خەسارەدا رابوەستین. ژنان دەتوانن بە ناسینی مافەکانی خۆیان، خەبات بە دژی ئەم توندو تیژیانە بکەنو بارو دۆخەکە بگۆڕن. ئەم ئاگاییو وشیاریە دەتوانێ هەنگاوێک ژنان بەرەو پێشەوە بەرێو ناسینی هۆکارو بنەمای ستەمو توندو تیژی بە دژی ژنانو ئەوەی کە نیزامی سەرمایەداری لە برەوپێدانی رۆڵ دەگێرێ، ئاسۆیەکی تازە بۆ بەشێک لە ژنان و رزگاریان بکاتەوە.

لەکۆمەڵگایەک دا کە فرەژنی یاساییە، ژنان بۆ چەند کاتژمێر بۆ دامرکاندنەوەی هەستی سێکی رەگەزی بەرامبەریان سیغە دەکرێن، یان ژنان زۆر بە سادەیی لە مافی دایکیەتیو سەرپەرەستی منالەکانیان بێبەشن، بە ئاسانی توندو تیژی بە دژی ژنان رەوا دەکرێ و وەک پرسێکی ڕواڵەتی سەیری دەکرێ.

جۆرەکانی توندو تیژی بە دژی ژنان تەنیا لەو نمونانە دا بەرتەسک نابێتەوەو دەتوانین پرسی توندو تیژی پەروەردەیی، کۆمەڵایەتی، راهێنان، تەربیەتی و هەموو ئەم هەڵاواردنانە کە توندو تیژی بە دژی ژنان بازتولید دەکات، بێنینە بەرباس و لێکدانەوەو، بەو ئاکامە بگەین کە زەروورەتی بەردەوامیی ئەم توندو تیژیانە تەنیا و تەنیا بە قازانجی حاکمانی سەرمایەیە.

تا ئەو کاتەی کە نیزامی چینایەتی سەرمایەداری بوونی هەبێو لەسەر پێ بێ ، دژە ژنیو پیاوسالاری لە ناو کۆمەڵگا دا هەر بەردەوامەو داکۆکیکارانی مالکییەتی خسوسیو نیزامی سەرمایەداری لە هەر ژێستو پۆزێکی دیمۆکراتیکدا ناتوانن بنەماکانی ئەم هەڵاواردنانو بێمافیانە لە ناو بەرن. هەر بەو هۆکارەیە کە لە سەدەی بیستو یەکەمداو تەنانەت لە وڵاتانی سەرمایەداریو بەناو پێشکەوتووش ژنان دەکەونە بەر ئازارو هەرەشەو هەموو جۆرەکانی توندو تیژی.

رزگاریو بەرابەری ژنو پیاوو لابردنی هەر جۆرە توندو تیژیەک بەدژی ژنان کاتێک مسۆگەر دەبێ، کە لە رۆچنەی نەمانی مەودای چینایەتی لێبڕوانینو خەباتی بێوچانی بۆ رێکبخەین.

سەرچاوە: ماڵپەڕی خاکەلێوە - ڕێکەوتی: ٢٩ی سێپتەمبەری ٢٠١٣

بنەماو هۆکارەکانی توندوتیژی دژی ژنان لەجیهانی ئەمڕۆدا

نوسینی: سیروان پەرتەو نووری

دیاردەی توند و تیژی بە دژی ژنان خەسارێکی بەرینی جیهانیە و هەر بەو هۆکارە بنبڕکردنی پێویستیی بە خەباتێکی جیهانیە. خەبات و هەوڵدان بۆ نەهێشتنی هەڵاواردن و ئەوەی کە مرۆڤەکان بە پێێ ڕەگەز دەستەبەندی نەکرێن و هەر بەو بیانوویە نەکەونە بەر ئازار و هەرەشەو توند وتیژی پێویستیی بە نەزم و نۆرمێکی تازە هەیە و بێ گومان دەبێ هەموو توانایی خۆمانی بۆ بخەینە گەڕ. توند و تیژی بە دژی ژنان ساڵهای ساڵە وەک پڕئازارترین نەخۆشیەکانی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی خۆی دەرخستووە و ئەم خەسارە لە کۆمەڵگا دواکەوتوو و ئایینیەکان کە یاسا ئایینیەکان ڕۆڵێکی بەرچاو و چارەنووس ساز لە سیستمی ئیداری و حکومەتیەکەی دا دەگێڕن و شوێندانەری نەرێنیان لەم پەیوەندیە دا هەیە، بە شێوەی بەردەوام بۆ سەر ژنان ڕەوا دەکرێ و بەرێوە دەچێ . لە ناو ئەم کۆمەڵگایانە دا ئەم پرسە لە چوارچێوەی کۆمەڵگا و لە ژیانی تاکەکەسی ژنان دا وا پنجی داکووتاوە کە وەک خەسارێک و دیاردەیەکی لێ هاتووە و بۆتە پرسێکی ڕواڵەتی بۆ هەموو تاکەکانی ناو کۆمەڵگا. لە ناو ئەم کۆمەڵگایانە دا توند و تیژی و سووکایەتی کردن و بە کەم گرتنی ژنان هەر ڕۆژە سیمای دزێو و بێ بەزەیی خۆی زیاتر نیشان دەدات و میوانی شەو ڕۆژی ساتەکانی ژنانە.

لێرە دا گۆشەیەکی بچووک لەو ئامارانەی کە (ڕێکخراوی مافی مرۆڤ) لەو ڕێگایەوە سیمای دزێوی ئەم دیاردەیە وەک واقعیەتێکی تاڵ و هەژێنەری ناو کۆمەڵگاکان لە دنیای هەنووکەیی دا نیشان دەدات، دەخەینە ڕوو،بە پێی ئەم ئامارانە ٩ میلیۆن ژنی لەشفرۆش و قوربانیی فەحشا لە وڵاتی هیند بوونیان هەیە کە بەشێکی زۆریان لە وڵاتانی بنگلادش و نپاڵ

سەرچاوە
Serchawe

یان رفێندراون یا خود کڕین و فرۆشیان پێ کراوە.

لە وڵاتی روسیە لە هەر ٤٥ خولەک دا ژنێک دەکەوێتە بە دیاردەی توند وتیژی و گیانی لێ دەستێندرێ و دەکوژرێ.

لە هەر دوو خولەک دا ژنێک لە ئامریکا دەکەوێتە بەر کردەوەی ڤیزەونی دەستدرێژی سێکسی و توند وتیژی جنسی بەرامبەر ئەنجام دەدرێ.

دووهەمین هۆکاری مردنی ژنان لە وڵاتی فنلەند، توند و تیژیەکە کە لە لایان هاوسەر یان دەسگیرانەکەیان بە دژیان ئەنجام دەدرێ.

لە باشووری ئافریقا رێژەی ئەو ژنانەی کە لە ماڵەوە بە زەربی گوللە دەکوژرێن لەو ژنانەی کە لە دەرەوەی ماڵ و لە لایان کەسانی نەناسراو دەکوژرێن زۆر زیاترە.

دوای لێکۆڵینەوەکان لە ٥٠ وڵاتی جیهان دەرکەوتووە، لە سەدا ١٠ تا ٥٠ی ژنان بە جۆرێک لە لایان هاوسەرەکانیان دەکەونە بەر کردەوەی توندوتیژیی جەستەیی و نیزیک بە یەک لە سەر سێ و نیوەی نمونەکانی توند و تیژی جەستەیی، توند وتیژی دەروونیشی بە دواوە بووە.

لە هەر ١٨ خولەک دا لە جیهان ژنێک دەمرێ و ئەم ئامارانە بە شێوەی گشتی دەرخەری بارودۆخی نالەباری ژنانە و ئەمە تەنیا گۆشەیەکی بچووک لەو هەموو توند وتیژیانەیە کە بەرامبەر بە نیوەی حەشیمەتی جیهان ڕەوا دەکرێ.

ئەم ئامارانە تەنیا بەشێکی زۆر بچووک لەو توند و تیژی و ئازارانەیە کە لە سەر بنەمای رەگەز بەرێوەدەچێ و ئەوە سەرەرای ئەو هەموو زوڵم و ستەمە کۆمەڵایەتی و چینایەتیانەیە کە لە ناو کۆمەڵگا دا لە بوارەکانی حەقدەست، کار، بارودۆخی کار و هتد.... دەسەپێندرێ. لە راستی دا و بە واتایەکی دیکە توند و تیژی تەنیا لایەنی جەستەیی بۆ سەر ژنان لە خۆ ناگرێ، بەڵکوو توند وتیژیی ئابووری، توند وتیژی بنەماڵەیی و توند وتیژی هزری و پەروەردەیی و هتد ...دەگرێتەوە.

بەشی: یەکەم

لە سەرتاسەری جیهان و لە ڕادەی جۆراوجۆر دا ئەم دیاردە دژە مرۆڤایەتیە، چ بە شێوەی لێدان و سووکایەتی پێ کردن، دەستدرێژی جنسی و باقی جۆرەکانی توند و تیژی جەستەیی خۆی دەردەخات و دواتر ئاسەوارە نیگەتیڤەکانی لە سەر ڕۆح و ڕەوانی ژنان خۆی دەنوێنێ. سیمای دزێوی توند وتیژی، لە ئازار و ئەشکەنجەی ژنان لە کاتی منداڵیەوە دەست پێ دەکات و لە هەر زەمەنێک دا بە سەرەنج دان بە پێکهاتە و بارودۆخی ژنان لە ناو کۆمەڵگا دەگۆردرێ و پێناسەی چەشناو چەشن لە خۆ دەگرێ و سیستمی سەرمایەداریش لە برەوپێدانی ڕۆڵ دەگێڕێ.

توندوتیژی تایبەت بە نیزامی چەوسێنەری سەرمایەداری و نابەرابەریەکە کە مانەوەی لە گرەوی هەڵس و کەوتی توند وتیژ بە دژی مرۆڤەکانە.

دەسەڵات و ساحیبانی سەرمایە بۆ دابین کردنی قازانج و بەرژەوەندی خۆیان، ژنانیان وەک کۆیلەی ئایین، مەزهەب، پیاوسالاری و سیستم لێ کردووە وبە ئامانجەوە لە دژی هەر جۆرە بەرابەری و یەکسانی و خەبات بە دژی بێ مافی ژنان ڕادەوەستن.

کرێکارانی ژن کە لە سەرتاسەری جیهان بۆ دابین کردنی بژێوی ژیانی خۆیان و منداڵەکانیان لە گەڵ کۆمەڵێک کێشە و گیر و گرفت دەستەو یەخەن، ناچارن بەو حەقدەستە کەمەی وەریدەگرن، مل بە سەعاتی کاری تاقەت پرۆکێن لە دەرەوەی ماڵ بدەن و ئەگەر شانسی ئەوەیان هەبێ کارێکی باش لە ناو کۆمەڵگا بە دەست بێنن، لە شوێنی کارەکەشیان بەردەوام بە هۆی ژن بوونیانەوە لە لایەن ساحیبکاران و هاوکارەکانیان سوکایەتیان پێ دەکرێ.

بەڵام ئەوە چارەنووسی ژنان نیە، بەڵکوو ئێمە دەتوانین لە بەرمابەر ئەو خەسارە دا ڕابوەستین. ژنان دەتوانن بە ناسینی مافەکانی خۆیان، خەبات بە دژی ئەم توند و تیژیانە بکەن و بارودۆخەکە بگۆڕن. ئەم ئاگایی و وشیاریە دەتوانێ هەنگاوێک ژنان بەرەو پێشەوە بەرێ و ناسینی هۆکار و بنەمای ستەم و توند وتیژی بە دژی ژنان و ئەوەی کە نیزامی سەرمایەداری لە برەوپێدانی ڕۆڵ دەگێڕێ، ئاسۆیەکی تازە بۆ بەشێک لە ژنان و ڕزگاریان بکاتەوە.

تا ئەو کاتەی کە نیزامی چینایەتی سەرمایەداری بوونی هەبێ و لە سەر پێ بێ، دژە ژنی و پیاوسالاری لە ناو کۆمەڵگا دا هەر بەردەوامە و داکۆکیکارانی مالکیەتی خسوسی و نیزامی سەرمایەداری لە هەر ژێست و پۆزێکی دیمۆکراتیک دا ناتوانن بنەماکانی ئەم هەڵاواردنان و بێ مافیانە لە ناو بەرن. هەر بەو هۆکارەیە کە لە سەدەی بیست و یەکەم دا و تەنانەت لە

بەشی: یەکەم

وڵاتانی سەرمایەداری و بە ناو پێشکەوتووش ژنان دەکەونە بەر ئازار و هەرەشە و هەموو جۆرەکانی توند و تیژی.

رزگاری و بەرابەری ژن و پیاو و لابردنی هەر جۆرە توند و تیژیەک بە دژی ژنان کاتێک مسۆگەر دەبێ، کە لە رۆچنەی نەمانی مەودای چینایەتی لێ بڕوانین و خەباتی بێ وچانی بۆ رێک بخەین.

سەرچاوە: ماڵپەڕی پێنوسەکان - ڕێکەوتی: ٤ی مارچی ٢٠١٣

سەرچاوە
Serchawe

بە بۆنەی ٢٥ی نوامبر رۆژی نێونەتەوەیی خەبات دژی توندوتیژی بەرامبەر بە ژنان

سەبری بەهمەنی

رۆژی چواری سەرماوەز رۆژی نێونەتەوەیی خەبات لەدژی توندوتیژییە. بۆ یەکەمین جار لە »یەکەمین کۆبوونەوەی فمێنیستی بۆ ئامریکای لاتینو دوورگەکانی دەریای کارائیب» کە لە بوگوتای کولومبیا لە رۆژەکانی ١٨ تا ٢١ی ژوئیەی ١٩٨١ بەرێوە چوو، رۆژی ٢٥ی نوامبر وەک «رۆژی جیهانی خەبات لە دژی توندوتیژی لە دژی ژنان» راگەیەندرا. ٢٥ی نوامبر بۆ رێز گرتن لە یادو بیرەوەری سێ خوشکی خەڵکی کۆماری دومینیکن، خوشکانی «میرابال» دیاری کرا. ئەم سێ خوشکە لە دەورانی دەسەڵاتداریەتی دیکتاتۆریی رافائل تروئیلو کوژران. هۆی دیاری کردنی ئەم رۆژە وەک رۆژی خەبات لە دژی توندوتیژی دژبە ژنان بۆ رێز گرتن لەم سێ خوشکەو هەروەها بوونی توندوتیژی جنسی لە جیهان ناوزەد کرا. توندوتیژی دژ بە ژنان لەو چەمکانەیە کە دەبێ بە شێوەیەکی بەربڵاوو هەمەلایەنە بدرێتە بەر باسو لێکۆڵینەوە. لە راستیدا ماوەیەکی دوورودرێژ نییە کە توندو تیژی لە چینو توێژە جۆراوجۆرەکانی کۆمەڵگا بووەتە کێشەیەکی جیدی، بەڵکوو مێژووی دوورودرێژی توندوتیژی لە جیهان بووەتە هۆی ئەوەی کە وەکوو کێشەیەکی ئاسایی سەیر بکرێت.

«توندو تیژی بە مانای بە کار هێنانی کردەوەیەکی دژە مرۆییەو دروست کردنی دڵەراوکێو لێدان لە کەسانی بەرامبەر.»
توندوتیژی بە شێوازی جۆراوجۆر بەسەر ژنان دادەسەپێ:

«توندوتیژی بنەماڵەیی، دەست درێژی، کڕینو فرۆشتنی ژنانو کچان، لەش فرۆشی زۆرە ملێ، توندوتیژییەکانی بەرهەمی

شەڕ وەکوو کوشتو بڕو دەست درێژی بەردەوامو بەرنامەدارێژراو، کویلەیی جنسی، سک پڕی زۆرەملێ، کوشتنی منداڵانی کچ، هەڵبژاردنی ڕەگەزیی کۆرپەلە، خەتەنە کردنی کچانو توندو تیژی سیاسی.»

بنەماڵە یەکەمین شوێنی دەست پێ کردنی توندوتیژیە لە دژی ژنان. ژنان لە نێو بنەماڵەکانی کۆمەڵگای ڕۆژهەڵاتی ناوەراست، بە بیانووی نەپارستنی بەها پیرۆز کراوەکانو بەها سوننەتیەکان، بە بیانووی پاراستنی شەرەفو ناموسەوە بە توندترین شێوە ئازار دەدرێن. پیاوان بەبێ ترس لە سزا دان، یاسای نابەرابەرو داسەپاوی نێو کۆمەڵگا لە بنەماڵەشدا بەرێوەی دەبەن. روو لە زیاد بوونی ئەشکەنجە، کوشتنی کچان بە دەستی باوک، برا، مامو خاڵ یان مێردەکانیانو کوشتن بە ناوی پاراستنی شەرەفو ناموس، بەڵگەیەکی حاشا هەڵنەگرە بۆ ئەم مەسەلەیە. بە بوونی وەها پێوەندیەک پێک هێنانی ژیانی هاوبەش تێیدا نەک لە سەر بنەمای هەڵبژادنێکی وشیارانەو خۆشەویستی بەڵکوو تەنیا بۆ بەرێوەبردنی ئەرکێکی سوننەتی بەرێوە دەچێو ژن لە بنەماڵەدا دوای سەرپەرەستی باوک دەکەوێتە بەر توندوتیژی هاوسەرەکەی. بە پێی ئامارەکان لە سەدا هەفتای ژنان ڕووبەرووی توندوتیژی دەبنەوە، لە سەدا نزیکەی ٢٥ی ژنان هەر لە سەرەتای یەکەمین ڕۆژی ژیانی هاوبەشەوە دەکەونە بەر توندو تیژیو ٢٥%ی دیکە لە یەکەمین حەوتووی ژیانی هاوبەشدا توندوتیژی دەست پێ دەکات. لە هەر ١٢ چرکەدا ژنێک ڕووبەڕووی توندوتیژی دەبێتەوە. لە هەر سێ ژن لە ماوەی تەمەنیدا ژنێک لە لایەن شەریکە جنسیەکەیەوە تووشی ئازارو لێدان دەبێت. لە سەدا ٩٥ی توندوتیژییە بنەماڵەیەکان لە لایەن پیاوانەوە ئەنجام دەدرێت . زیاتر لە ٤٠% کوشتنی ژنان لە لایەن مێرد یان دۆستە کوڕەکانیانەوە روو دەدا. لە هەر ١٠ ژنو مێرد، شەشیان تووشی توندو تیژی خێزانی دەبن. توندو تیژی بنەماڵەیی، لە هەموو چینو توێژ، رەگەز، ئاستی جیاوازی داهاتو خوێندەواریدا هەیە. کەسانێک کە توندوتیژی دەنوێنن لە دەورانی منداڵیدا قوربانی یان شاهیدی توندو تیژی بوون. بەم بۆنەوە توندوتیژی خێزانی بە کەسێک کۆتایی نایەتو ئەو کەسەی بووەتە قوربانی توندوتیژی لە تەمەنی سەرووترو پاش پێک هێنانی ژیانی هاوبەش، ئەو کردەوانەی لە بنەماڵەدا فێری بووە لە چارەسەر کردنی کێشەو گرفتە خێزانیەکانی خۆی بەکار دەباتەوە، دیاردەیەک کە لە کۆمەڵناسیدا پێ دەوترێت «دەوردانەوەی توندوتیژی». پێکهاتەی کۆمەڵگاش کولتوری پێوەندیدار بە توندوتیژی قەبووڵ دەکاتو کردەوەی توند تەحەمول دەکاتو دەبێتە هۆی پتەو کردنی توندوتیژی خێزانیو پەرەسەندنو گواستنەوەی لە نەوەیەکەوە بۆ نەوەکانی داهاتوو. بە پێی ئامارەکان لە سەدا ٩٠ی منداڵانێک لە خێزانێک کە توندوتیژی تێیدایە، ئاگاداری لێدانی دایکیانن. ٨٠%ی ئەو کەسانەی تووشی تاوانی کۆمەڵایەتی دەبن لە کەشو هەوایەکی پڕ لە توندوتیژی گەورە بوون. کوڕانێک کە لە بارودۆخی پڕ لە توندوتیژی خێزانی گەورە دەبن، لە ٧٠ %ی خەڵکی ئاسایی زیاتر دەست بۆ توندوتیژیو لێدان بەرانبەر بە هاوسەرەکەیان دەبەن. منداڵانێک کە لە کەشو هەوای پڕ لە توندوتیژی گەورە دەبن ٣% زیاتر لە کەسانی ئاسایی، توشی ئەلکۆلو مادەسڕکەرەکان دەبن.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

ئەم ئامارە راچڵەکێنەرانە باس لەکاریگەریەکانی توندوتیژیو دووبارە بەرهەمێنانی توندوتیژی لە کۆمەڵگا دەکات.

توندوتیژی جنسی، یەکێکی تر لە شێوەکانی توندوتیژییە لە بەرامبەر ژناندا. توندوتیژی جنسی بە دوو شێوە بە سەر ژناندا دادەسەپێ، یەکەم پێوەندیەکی سێکسی زۆرە ملێو دەست درێژی بۆ سەر ژنان، دووهەم هەڵسو کەوتی جیاواز لە گەڵ ژنو پیاو بە هۆی رەگەزیانەوەو فەرز کردنی یەکێکیان بە سەر ئەوی تر. توندوتیژیەکانی بەرهەمی شەڕ، یەکێکیتر لە شێوەکانی توندوتیژییە لە دژی ژنان. لەم شەڕانەی دواییدا کە ئێمەش شاهیدی بووین، سنووری نێوان کردەوەکانی تایبەت بە شەڕ، جینایەت، پێشل کردنی مافی مرۆڤ و توندوتیژی سێکسی تێکەڵاو بووەو بشێویو تاڵان بووەتە ستراتیژی شەڕخوازەکان. بە پێی بۆچوونی یۆنیسفو ڕێکخراوی (مدیکاموندیالە) هێشتاکە توندوتیژی سێکسیو دەست درێژی بۆ سەر ژنانو کچان لە هەموو جیهاندا بە شێوەیەکی ئاگاهانەو بەرنامە بۆدارێژراوو هەروەها وەکوو یەکێک لە کردەوەکانی شەڕ بەکار دەبرێت. ژنان لە زیندانی ئەبوو غرێب لە وڵاتی عێراق کە لە کاتی شەڕی نێوان ئامریکاو عێراق زۆرترین زەختی جەستەییو دەروونیان لە سەر بوو، باشترین نموونەی ئەو راستیەن. ژنانی بەرەکانی شەڕ وەکوو بۆسنی، کوزۆوو ئەفغانستانیش هەر بەم شێوەیە بوون. ژنان نەتەنیا لە دەورانی شەڕ بەڵکوو پاش تەواو بوونی شەڕ دەست درێژیان ئەکرێتە سەرو پاش تەواو بوونی شەریش بێ پشتیوانی یاساییو بێ پەنان. بۆ ژنان سەرەرای راگەیاندنی کۆتایی شەڕ هێشتا کارەساتەکە کۆتایی نەهاتووە. کێشەو گرفتە دەروونیەکانی ژنانێک کە دەست درێژیان کراوەتە سەرو منداڵانێک کە بە هۆی ئەم دەستدرێژیانەوە چاویان بە ژین هەڵاتووەو دایکانێک کە نەخوازراو بوونەتە دایک، درێژەی هەیەو ئەم مۆتەکە بۆ ژنانی ئازار چێشتوو هەر بەردەوامە. هەروەها ژنان لە سیاسەتیشدا دەکەونە بەر توندو تیژی. بە وتەی مێهرەنگیزی کار: «توندوتیژی سیاسی بە کردەوەی لاهێزەکانی(اهرم) دەسەڵات واتە دەوڵەت لە دژی ژنان بەرێوە دەچێ. ئەم شێوە لە توندوتیژی بە چاوپۆشی لە مافی ئینسانی ژن لە دارشتنی یاسا رەنگدەداتەوەو بە شێوەی پشتیوانی نەکردن لە یەکسانی مافی ژنو پیاو لە دارشتنی سیاسەت خۆ دەنوێنێ. ئاماری توندوتیژی دژ بە ژنان لە ئێران کەمتر لە لایەن راگەینەرە گشتیەکانەوە بڵاو دەبێتەوەو راگەیاندنەکانی ژێر دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامیش سەرپۆشی بە سەر دادەنن. بەستێنی یاسایی لە دژی ژنانەو بە هۆی یاساوە پیاو مافی سەرپەرەستی ژنو منداڵی هەیەو مافی پیاو بە پێی شەرعو یاسا لە مافی ژن زۆرترە. هەروەها پیاو بە هۆی «نەفەقە»دان بە ژن مافی بێ دەنگی پێدراوە، واتە ژن کە لە لایەن پیاوەوە بە خێو دەکرێت دەبێ هەر کات پیاو ویستی جەستەی خۆی بخاتە ئیختیاری. هەروەها بە پێی یاسای بنەڕەتی ئێران ئیزنی کار، سەفەرو خوێندنی ژن بە دەست پیاوە...»

بە گشتی توندوتیژی دژ بە ژنان لە گشتیەتێکی پێکەوەتەنراوی هەموو جۆرەکانی توندوتیژی خێزانی، کۆمەڵایەتی،

سەرچاوە Serchawe

بەشی: یەکەم

سیاسی، جنسی، دەروونیو ئابووری پێک هاتووە. مافی ژنان بەشێکی جیا نەکراوەیە لە مافی مرۆڤ. توندوتیژی لە کۆمەڵگای ئێمە بنەچەی قووڵی داکوتاوەو پێویستی بە بەگژداچوونەوەیەکی هەمەلایەنەو پێشکەوتنخوازانە هەیە بۆ ئەوەی بتوانێ توندوتیژی لە بناغەوە بنەبڕ بکاتو ڕێگا بۆ لە ناو بردنی هەر جۆرە توندوتیژییەک خۆش بکات.

سەرچاوە: وێبلاگی نووسەر - ڕێکەوتی: ٥ی دێسەمبەری ٢٠١٣

سەرچاوە
Serchawe

لێکۆڵینەوەیەک لەبارەی توندوتیژی لە دژی ژنان

وەرگێڕان لە فارسییەوە: کوێستان فتووحی

(بەشی یەکەم)

ڕێکخراوی لەشساغیی جیهانی لە یەکەمین خوێندنەوەی خۆی دا لەبارەی توندوتیژی لە دژی ژنان بەو ئاکامە گەیشت کە لە هەر ١٨ چرکەدا ژنێک دەکەوێتە بەر هێرش و ڕەفتاری خراپ. تەنانەت دوو گیانییش (بارداری) ژنان لە توندوتیژی پیاوان ناپارێزێ.

ڕێکخراوی لەشساغیی جیهانی لە یەکەمین خوێندنەوەی خۆی دا لەبارەی توندوتیژی لە دژی ژنان بەو ئاکامە گەیشت کە لە هەر ١٨ چرکەدا ژنێک دەکەوێتە بەر هێرش و ڕەفتاری خراپ. تەنانەت دوو گیانییش (بارداری) ژنان لە توندوتیژی پیاوان ناپارێزێ.

لە سەدا ٣٠ تا ٣٥ی ژنانی ئەمریکایی لە لایەن مێردەکانیانەوە دەکەونە بەر ئازاری جەستەیی و لەسەدا ١٥ تا ٢٥ی ئەوان لە کاتی دووگیانییش دا ئەزییەت و ئازار دەدرێن. هەروەها لە هەر ١٠ قوربانیی ژن سێ کەس لە لایەن مێرد یا پیاوانی دیکەوە کوژراون. لە شیلی لەسەدا ٦٣ی ژنان دەکەونە بەر ئازاری جەستەیی. لەسەدا ٤١ی ژنانی هێند بە هۆی ئازاری جەستەیی هاوسەرەکانیانەوە خۆکوژی دەکەن. لە بێنگلادیش زیاتر لە سەدا ٥٠ی کوشتنەکان بە هۆی توندوتیژیی

پیاوانەوەیە.

بە داخەوە لەبارەی ئێرانەوە هیچکات ئامارێکی دروست و روون لەبارەی ئەو توندوتیژییەی کە لە ماڵەکاندا رووبەرووی ژنان دەبێتەوە بڵاو نەکراوەتەوە. لە لایەکی دیکەوە بیروباوەڕی پیاوسالاری بە شێوەیەک ئەو توندوتیژییە بە سروشتی پیاو دەزانێ و هەوڵ دەدا پاساوی بۆ بنێتەوە و بە ژنانی بقبووڵێنێ کە ژن بە جلوبەرگی سپییەوە دەچێ بۆ ماڵی بەخت و هەرچییەکی بە سەر بێ دەبێ بە کفنی سپییەوە لەو ماڵە بێتە دەرەوە. توندوتیژی دژی ژنان جێگە و شوێنی تایبەتی نیە. لە ماڵ، شەقام یا شوێنی کاردا رووبەرووی ژنان دەبێتەوە. لە زۆربەی وڵاتان ناوەندێک بە ناوی ماڵەئارامەکان هەن بۆ ئەو ژنانەی توندوتیژییان بەرانبەر دەکرێ تا ئەو کاتەی مەترسی هەڕەشەیان لێ دەکا، پەنای بۆ دەبەن، بەڵام لە ئێران تا ئێستاش شوێنی ئارام بۆ ژنانێک کە ژیانیان لە مەترسی دایە نیە.

کاریگەرییەک کە توندوتیژی لە سەر ژنی دادەنێ زیاتر لەوەی کە جەستەی بڕوشێنێ رۆحی بریندار دەکا و ئەو هەستە لەلای دروست دەکا کە بوونەوەرێکی بێ ئیرادە و بەرکار و ناچالاکە.

هۆکاری توندوتیژی دژی ژنان

هۆکاری سەرەکیی توندوتیژی ژنان دەکرێ لەو نایەکسانیانەدا ببینرێن کە رێگری لە یەکسانیی ژن و پیاو لە ژیان دا دەکەن. توندوتیژی هەم ریشەی لە نایەکسانی دایە و هەمیش پەرەی پێ دەدا. هەر ئەوەی کە زۆربەی کچان و ژنان ئامادە نین توندوتیژیی نێوماڵ بە پۆلیس رابگەیەنن یا هێزێکی دادوەری لە زۆربەی وڵاتان پێداچوونەوەیەک لەوبارەوە ناکا و بە مەسەلەیەکی تایبەتیی دادەنێ، ئاماری توندوتیژییەکانی نێو ماڵ راست و دەرخەری راستیەکان نین. بەو حاڵەش ئامارە کۆکراوەکان هەروا راچڵەکێنەرن.

بە وتەی رێکخراوی لێبوردنی نێونەتەوەیی، توندوتیژی لە بنەماڵەدا لە شیرپەنجە و روداوی هاتوچۆ زیاتر بۆتە هۆکاری مردن و کەمئەندامیی ژنانی ١٦ تا ٤٤ ساڵیی ئورووپایی. بەڵام هێندێک لە وڵاتان بە یارمەتیی رێکخراوە نێونەتەوەییەکانی پارێزگاری لە مافی مرۆڤ رێگای نوێیان بۆ کۆنترۆڵکردنی ئەم دیاردەیە گرتۆتەبەر. بۆ نموونە حکوومەتی ئیسپانیا بۆ بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژیی نێوماڵ، لەسەر بناغەی کۆکردنەوەی راوبۆچوونی ژنانی زیان دیتوو سیاسەتێکی دارشتوە. یاسای تازە بۆ رێکخراوی لەشساغی و پۆلیسی ئیسپانیا هێزێکی زۆرتری بۆ تەرخان کردوە تاکوو پێش ئەوەی رووداوی مەترسیدار رووبدا، پێشگیری لە رەفتاری توندوتیژانەی پیاو بکا. ئەو یاسایە هەروەها لە

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

قوربانیانی توندوتیژی پشتیوانی دەکا تاوەکوو هەست بە تەنیایی نەکەن.

ئاماری جیهانی هەروا ترسێنەرە

بە پێی مەزەندەی دەوڵەتی رووسیە رەنگە لە ساڵی ١٩٩٩دا نزیک ١٤ هەزار ژن لە لایەن خزم و خێشی خۆیانەوە کوژرابن. بەو حاڵەش لەو وڵاتە یاسایەک بۆ بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی بنەماڵەیی نیە. لە ئەفریقای باکوور رێژەی ئەو ژنانەی لە ماڵەوە بە گوللە دەکوژرێن زیاتر لەوانەیە کە لە دەرەوەی ماڵ لەلایەن کەسانی نەناسراوەوە کوژراون. بیروبۆچوونی نەریتی لەو جۆرە وڵاتانە بۆتە هۆی ئەوە کە ئامارێکی بەڵگەدار لە رێژەی رووداوەکانی نێوماڵ لەدەست دا نەبێ.

رێکخراوی لێبوردنی نێونەتەوەیی پێشتر لە سەر توندوتیژیی نێوماڵ لە کۆمەڵگا نەریتییەکانی دنیادا وتی لە وڵاتێکی وەک ئەفغانستان کە نەریتەکانی ژیانی دەرەبەگایەتی زۆر ریشەدارە، ژن وەک موڵک و ماڵ چاوی لێ دەکرێ و دەستدرێژی کردنە سەر مافەکانیان بە بێ سزا دەمێنێتەوە.

فرەژنیش دەتوانێ پەرە بە توندەتیژی نێوماڵ بدا. چونکە بە پێچەوانەی رێوشوێنە ئیسلامییەکان پیاوان بە شێوەیەکی گشتی بۆ هێنانی ژنی دووەم ئیزن لە هاوسەری یەکەم وەرناگرن بۆیە دەمەقاڵە لەوبارەوە لە زۆر کات دا دەگاتە توندوتیژی. باسی فرەژنی ئێستا لە عێراق بۆتە مەسەلەیەکی سیاسی. لە ئێرانیش لە پەنای مەسەلەی مافەکانی ژن، زۆر بوونی ئاماری چەند هاوسەری پیاوان بۆتە هۆی ئەوە کە ژنان (بە تایبەت لە دەستەو گرووپە تەمەنییەکانی سەرەوەدا) زیاتر لە رابردوو بەرانبەر بە مافەکانی خۆیان هەستیار بن و بۆ پارێزگاری لەو مافانە هەوڵ بدەن.

توندوتیژی دژی ژنان کردەوەیەکی شاراوەیە بەڵام ژنان لە کۆمەڵگە جیاجیاکان بە هۆکارگەلی وەک سزای توندو نەبوونی پشتیوانیی یاسایی لە دەربرینی ناڕەزایەتی خۆدەپارێزن. توندوتیژی دژی ژنان سنوور ناناسێ، تەنیا هی کۆمەڵگە دواکەوتوەکان نیە. لە هەموو جێیەکی دنیا ژنان کەم و زۆر دەکەونە بەر هەموو جۆرە توندوتیژییەکی جەستەیی، رەگەزی وزارەکی. لێکۆڵەرەوان لە بابەتێک دا بە ناوی، توندوتیژی دژی ژنان، هۆکارەکانی توندوتیژی و رێگاکانی بەرەورووبوونەوە لەگەڵ ئەم دیاردەیەیان تاوتوێ کردوە.

دوکتور نیلوفەر میکاییلی ئەندامی هەیئەتی زانستیی دەستەی دەروونناسی زانستگەی ئازادی ئیسلامیی ئەهواز لەم وتارەدا توندوتیژی دژی ژنانیان بە دیاردەیەکی جیهانیلەقەڵەم داوە کە بە پێی تایبەتمەندیی فەرهەنگی، کۆمەڵایەتی و ئیتنیکی

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

لە هەر کات و شوێنێک دەتوانێ بە شێوەی جۆراوجۆر دەرکەوێت.

فاتیمە سورخی ئەحمەدی لە کۆڕێک دا بە ناوی ژنان و زیانە کۆمەڵایەتییەکان گوتی: بەربڵاویی توندوتیژی دژی ژنان تا رادەیەک لە تەواوی توێژە کۆمەڵایەتی، ئابووری، نژادی، تەمەنی و جوگرافیاییەکان دا دەبینرێ هەر چەند کە ئەو دیاردەیە لە نێو هێندێک گرووپ دا زۆرترە. فاتیمە سورخی ئەحمەدی توندوتیژیی بە رەنگدانەوەی لە هەستی شەڕاشۆیی دانا و وتی: توندوتیژیی نێوماڵ شێوەیەکی تایبەتە لە توندوتیژی کە لە بنەماڵەدا دەکرێ و دبێتە هۆی زیان یا ئازاری جەستەیی و دەروونی و رەگەزی.

ئەو هەروەها وتی، سێ هۆکاری سەرەکیی هەڵسوکەوت، زیان و رەگەز لە هەموو جۆرە توندوتیژیەک دا دەبینرێ. ئەو وتی: رەگەزی زاڵ زۆرتر پیاوە لە هێندێک کات دا ژن بێجگە لە هەڵ کردن لەگەڵ هەڵسوکەوتی توندوتیژی هاوسەر لە لایەن باوک و برا و تەنانەت منداڵی کوڕیشەوە دەکەونە بەر هەڵسوکەوتی توندوتیژ. ئەو کارناسە ئەوەی بە قسەکانیەوە زیاد کرد کە: ژنان لە ژیانیان دا چوار جۆر توندوتیژی وەک جەستەیی، دەروونی، ئابووری و رەگەزی ئەزموون دەکەن. ئەو وتی: توندوتیژیی جەستەیی جۆرەکانی ئازار و ئەزیەتی جەستەیی، لێدان و کوتان، کێشانی قژ، سوتاندن و توور هەڵدان دەگرێتەوە کە ئەو جۆرە توندوتیژییە رەنگە بۆ هەموو ژنان بە بێ سەرنجدان بە خوێندەواری، نژاد و باری بنەماڵەیی رووبدا. ناوبراو وتی: توندوتیژیی دەروونیش ئەمانە دەگرێتەوە: رفتاری ملهوڕانە بە مەبەستی سووکایەتی کردن بە ژن، هەڕەشەی ئازار و کوشتنی خۆی یا ئەندامانی بنەماڵەکەی، جنێو و سووکایەتی، ڕێگرتن لە دیتنی دۆستان و ئاشنایان و زیندانی کردن لە ماڵەوە. ناوبراو گوتی: ئەو جۆرە توندوتیژییە دەبێتە هۆی سەرهەڵدانی گیانی هەست کردن بە پووچی، یان خۆ لەنێوبردن، راکردن لە تێکەڵاو بوونی کۆمەڵایەتی و دڵەراوکە لە ژنان دا.

بەبڕوای ئەو نەدانی خەرجیی، کەڵکی خراپ وەرگرتنی ئابووری لە ژن و زیان گەیاندن بەو کەلوپەلانەی ژن ئۆگری پێیان هەیە بە جۆرێک توندوتیژیی ئابووری لە دژی ژنان لەقەڵەم دەدرێن و وتی: لە زۆر وڵاتاندا ژنان هێزی کاری بێ حەقدەست و بێ داهاتن، هەر ئەمەش بوار بۆ سەرهەڵدانی توندوتیژیی ئابووری بەرانبەر بەوان دەرەخسێنێ بە جۆرێک کە لە هێندێک بواردا ژنان تەنانەت مافی کڕین و فرۆشتنی کەلوپەل و پێداویسییەکانی خۆشیان نیە. ئەو کەڵک وەرگرتنی توندوتیژانە و بێ رەزامەندیی ژن، زۆری کردن لە پێوەندیی سێکسیدا، ڕێگەنەدان بۆ کەڵک وەرگرتن لە ئامێری پێشگیری لە دووگیانی و سەرنج نەدان بە دابینکردنی پێداویستییەکانی ژن بە نموونەی ئەو توندوتیژییە رەگەزییانە دانا لە دژی ژنان.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

ساڵی یەکەمی ژیانی هاوبەش، سەردەمی تەنگانەی ماڵی (هەژاری) و لە دایک بوونی منداڵ و چوونە سەری تەمەن، بە پڕ توندوتیژییترین سەردەمی ژیانی ژنان دێتە ئەژمار.

ناوبراو ساردوسڕی لە پێوەندی سێکسی و جۆرەکانی لادان بە ئاکامەکانی ئەو جۆرە توندوتیژییانە لە ژناندا دانا و لەم بارەیەوە کە ئازاری سێکسی لە شوێنی کار لە زۆر وڵاتان دا ئامارێکی بەرزی هەیە وتی: لە ئینگلستان لە هەر ١٠ ژن ٧ کەس لە دەورانی ژیانی کاریدا تووشی ئازاری سێکسی دەبێ. ئەو لێکۆڵەرە ئەوەی بە قسەکانییەوە زیاد کرد کە بە پێی لێکۆلینەوەیەک کە لە ١٠٠ هەزار پەروەندە لە ساڵی ١٣٨٠ لە ٢٨ پارێزگای وڵات کراوە ساڵی یەکەمی پێک هێنانی ژیانی هاوبەش، سەردەمی تەنگانەی ماڵی، لە دایک بوونی منداڵ و چوونەسەری تەمەن، لە دەورانە پڕ لە توندوتیژییەکانی ژیانی ژنانن. ئەو گوتی: بە پێی لێکۆلینەوەیەک ئەو ژنانەی لە لایەن هاوسەرەکانیانەوە ڕفتاری توندوتیژیان لەگەڵ دەکرێ، پێنج هێندە زیاترن لەو ژنانەی کە بەرەورووی زیانە دەروونییەکان و مەترسیی خۆکوشتن و ٦ هێندە زیاتر ڕووبەڕووی تێکچوونی دەروونی دەبنەوە. ئەو وتی هۆکارە دەروونی، تاکەکەسی، فەرهەنگی و کۆمەڵایەتییەکان لە توندوتیژی دا کاریگەری هەیە و گوتی: لە نێو ئەو بنەماڵانەی کە گیرۆدەی مادە هۆشبەرەکانن و ئەلکول، بێکاری و کێشەو هەڵلایان تێدایە توندوتیژییش زیاتر بەرچاو دەکەوێ. ئەو دەروونناسە ئەوەی بە قسەکانیەوە زیاد کرد: ئەو پیاوانەی کە لە منداڵیدا شاهیدی لێدانی ژنانی نێو بنەماڵە بوون لە گەورەییش دا زۆرتر توندوتیژی بەرانبەر بە هاوسەرەکانیان دەنوێنن. ئەو گوتی: کەسانی کرچ وکاڵ، بێحەوسەلە، بەستراوە، وازوازی و یا ئەو کەسانەی لە هەستی نالیهاتوویی ئازار دەچێژن زۆرتر دژی ژنان توندوتیژی دەنوێنن. ئەو ئاماژەی بەوە کرد کە توندوتیژی، توندوتیژی بەرهەم دێنێ و گوتی: منداڵێک کە نموونەیەکی شەرانی و شەڕنگێزی هەیە لە گەورەییش دا ڕەفتاری وەک ئەو لە خۆی نیشان دەدا. ئەو پێی وایە چاولێکەری کەسانی شەڕانی، ڕەفتاری تاقیکارانە، مەیلی لاساییکەرانە بۆ دەربڕینی پیاوەتی، پێوەندییە پیاوسالارییەکان، تەحەمول کردن لە لایەن ژنەوە و هۆکاری فەرهەنگی، شوێن و جێگە لە دەربڕینی توندوتیژی دژی ژنان کاریگەریی هەیە.

ئەو پێکهاتنی گۆڕان لە جۆری توندوتیژی لە دژی ژنانی وەک توندوتیژی مۆدێرن لەقەڵەمدا و وتی: مۆدێرنیسم نەتەنیا پێگەی سەرەکیی ژنانی زیندوو نەکردۆتەوە، بەڵکوو ئەوان بە شێوەی جۆراوجۆر کەوتوونەتە بەر سووکایەتی. ئەو فرۆشتنی کچانی لاوو مێرمنداڵ لە لایەن باوکانی هەژار بە ناوەندەکانی لەشفرۆشی و گەشەی بازاڕی فیلمە بێئەخلاقییەکان لە ڕۆژئاوای وەک نموونەیەک لە توندوتیژیی مودێرن لە دژی ژنان ناوبرد.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

فاتمەی سورخی ئاماژەی بەوە کرد کە توندوتیژی دژی ژنان دیاردەیەکی چەند لایەنیە و گوتی: بەربەرەکانیش لەگەڵیدا پێویستی بە دەرمانی چەند لایەنە هەیە. ئەو بنەماڵە دەرمانی، دروست کردنی ماڵی ئارام، پشتیوانیی یاسایی لەو ژنانەی بەرەورووی توندوتیژی دەبنەوە، بەشداری کردن لە کلاسە فێرکارییەکانی پێش پێک هێنانی ژیانی هاوبەش، راوێژی زەماوەند، زیادکردنی ئاگایی پیاوان و ژنان لە کۆبوونەوە فێرکارییەکان و... لە ڕێگرتن لە توندوتیژی لە دژی ژنان دا کاریگەرییەکان هەیە و گوتی لێکۆڵینەوە و خوێندنەوەی زۆر لەبارەی توندوتیژی لە دژی ژنان بە تایبەت توندوتیژی نیومالّ، کراوە. بە پێی دوایین بەدواداچوونەکان لە ٢٨ ناوەندی پارێزگای وڵات لانی کەم حەفتا لێکۆڵینەوەی مەیدانی جێی باوەڕ لەبارەی توندوتیژیی نێو ماڵ لە دژی ژنان بەڕێوەچووە. زۆرتری ئەو لێکۆڵینەوانە لە دوای ساڵی ١٣٧٠ەوە تا ئێستا کراون کە نیشان دەدەن کە لێکۆڵەران و زانستگەییانی ئێرانی لەم ساڵانەی دوایی دا ئۆگری و سەرنجێکی تایبەتییان بە هەڵسەنگاندن و بەدوادا چوون لە بارەی توندوتیژی لە دژی ژنان پەیدا کردوە.

(بەشی دووەم و کۆتایی)

خوێندکارانی ئێرانی لە دەورەکانی کارناسی بەرز و دوکتورا لەم سێ ساڵەی دواییدا بە جۆرێک...

خوێندکارانی ئێرانی لە دەورەکانی کارناسی بەرز و دوکتورا لەم سێ ساڵەی دوایی‌دا بە جۆرێک ئۆگری ئەوەن کە باسەکانیان لەسەر مەسەلەی توندوتیژی دژی ژنان بنووسن کە ئەمساڵ هێندێک لە زانکۆکان ناچار بە خوێندکارانیان راگەیاندوە کە لە هەڵبژاردنی ئەو باسە بۆ پایاننامەکانیان (نامەی کۆتایی) خۆببوێرن. ئێستا زۆر لە خوێندکاران و لێکۆڵەران لە سەرانسەری ئێران دا خەریکی کار کردن لەسەر ئەو مەسەلەیەن. ئەگەرچی ئەو ڕێژەیە لە سەرنجدانی لێکۆڵەرەانی ئێرانی لەسەر مەسەلەی توندوتیژی دژی ژنان دەبێ بە شتێکی باش ببینرێ، بەڵام تا هێشتا چێژی شیرینیی ئەو رووداوە باشە ناکەی کە بیرت دێتەوە: ئەو هەموو لێکۆڵینەوە جێی ئیعتبارە یان بوونەتە بڕوانامەی کۆتایی خوێندن کە لە گۆشەی کتێبخانەکانی زانکۆکان دا خۆڵیان لەسەر دەنیشێ یان دەبنە ڕاپۆرتی نهێنی (محرمانه) بۆ بەرپرسانی وڵات. ڕاپۆرتە ئەستوورەکان یان لە دەفتەری کاری ئەو بەرپرسانە یان لە کتێبخانە دەوڵەتی‌یەکان دا جێیان خۆش کردوە و کەم کەس چاوی پێیان دەکەوێ. بێگومان ئەو لێکۆڵەرانە ئارەزوویان بووە بە کەڵک وەرگرتن لە ئەزموون و کۆکراوە زانستی‌یەکانیان و هەڵسەنگاندنی دروستی بابەتەکە، بەرنامەدارێژان و بەرپرسانی وڵات بتوانن بە شێوەیەکی دروست و لە چوارچێوەیەکی دروستی زانستی‌دا لە بەرنامەدارێژیی کۆمەڵایەتی دا کەڵکیان لێ وەرگرن. ئەوان دەیانویست ئاکامی لێکۆڵینەوەکانیان کردنەوەی ڕێگایەک بێ بۆ نەهێشتنی شکڵە جۆراوجۆرکانی توندوتیژی دژی ژنانی کۆمەڵگە. خاڵێکی دیکە کە شیرینیی بوونی ئەو ڕێژە زۆرەی لێکۆڵینەوە لەبارەی توندوتیژی دژی ژنان لە ئێران کەم دا دەکاتەوە ئەوەیە کە ئێستا

ئاکامی ئەو لێکۆڵینەوانە زۆر بە کەمی بۆ هەموو خەڵک بە گشتی و کارناسانی ئەو بوارە چاپ کراوە.

یەکێک لە گەورەترین و گرینگترین لێکۆڵینەوەکان لەبارەی توندوتیژی لە دژی ژنان لە ئێران، گەلاڵەیەکی نەتەوەییە کە چەند ساڵ لەوە پێش بەڕێوەچوو. لێکۆڵینەوەیەک کە ژمارەیەک لە کۆمەڵناسانی ئێرانی وەک مەحموود قازی تەباتەبایی، عەلیرەزا موحسنی تەبریزی و سەید هادی مەرجایی، بەڕێوەیان دەبرد و هێندێک لە مامۆستایانی زانکۆکانی ئێران وەک شکوهی نەوابی نەژاد، نەسرین مێسفا، شەهلا موعەزەمی، شەهرام ڕەفیعیفەر، مەقسود فەراسەتخا، ئەحمەد ڕەجەب زادە و... هاوکارییان کردوە. هەروەها سەدان لێکۆڵەر و پرسیارکەر لە چوارچێوەی ئەو گەلاڵەیەدا لە ٢٨ پارێزگای وڵات هەڵسەنگاندنیان لەسەر دیاردەی توندوتیژی بنەماڵەیی لە دژی ژنان کردوە.

لێکۆڵینەوەیەک کە ئەنجامدانی قازی خوێندنەوەی ئەو، دروست کردنی پرسیاسنامەکان، کۆکردنەوەی زانیاری و ڕێکوپێک کردنی ڕاپۆرتی کۆتاییەکەی زیاتر لە سێ ساڵی خایاند. ڕاپۆرتی کۆتایی ئەو گەلاڵەیە دەرکەوتێکی ڕاچڵەکێنەری لەبارەی توندوتیژیی بنەماڵەیی لە دژی ژنان لە شارە جۆراوجۆرەکانی ئێران نیشان دا، کە لە نێوەڕاستی ساڵی ١٣٨٣ ئامادە کرا.

ڕاپۆرتەکانی ئەو لێکۆڵینەوەیە ئێستاش بۆ هەموو خەڵک چاپ نەبووە، بەڵام لە کتێبخانەی ناوەندی لێکۆڵینەوەی وەزارەتی وەزارەتی نێوخۆ ڕۆژنامەنووسان، لێکۆڵەران و خوێندکاران دەستیان پێی ڕادەگا. دارێژەری ئەو گەلاڵەیە، دەفتەری پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی وەزارەتی نێوخۆیە و شەریکی لێکۆڵینەوە و بەرنامەدانانی فێرکردنی بەرزیش هاوکاریی کردوە.

ئەو گەلاڵەیە شوورایەکی سیاسەتدانانیشی بووە کە عەبدولواحید موسەوی لاری وەزیری پێشووی نێوخۆو هێندێک لە جێگرەکانی لەگەڵ ئەو شوورایە بوون. مەحموود قازی تەباتەبایی بەرپرسی ئەو گەلاڵە نیشتمانییە بۆ ناساندنی لایەنەکانی توندوتیژیی نێوماڵ لە دژی ژنان، جۆرەکانی توندوتیژی بە هەشت دەستە دابەش کردوە: توندوتیژیی زمانی، دەروونی، فیزیکی، حوقووقی، جینسی، ئابووری، فکری و پەروەردەیی و مەترسییەکانی. ئامارەکانی گەلاڵەی نیشتمانی نیشان دەدا کە لە سەدا ٦٦ ی ژنانی ئێرانی، لە سەرەتای ژیانی هاوبەشیانەوە تا ئێستا، لانی کەم جارێک لەگەڵ توندوتیژی ڕووبەڕوو بوونەتەوە. بەو حاڵەش ڕادەو جۆری توندوتیژیی نێوماڵ لە پارێزگا جۆراوجۆرەکانی ئێران تێکەڵاوییەی جۆراوجۆری ماناداریان هەیە.

ژنانی بەندەرعەباس لە سەرەتای ژیانی هاوبەشەوە تا ئێستا، زیاتر لە ژنانی بەشەکانی دیکەی ئێران کەوتوونەتە بەر هەڵسوکەوتی توندوتیژ. بەڵام لە نێو ژنانی توندوتیژی دیتوودا ئەوە ژنانی زاهیدانین کە زۆرترین و توندترین توندوتیژییەکانیان ئەزموون کردوە.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی: یەکەم

ژنانی بەندەرعەباس لە ماوەی یەک ساڵ دا زۆرتر دەکەونە بەر رەفتاری توندوتیژیی نێوماڵ بەڵام ژنانی یاسوجی کەمتر لەوان توندوتیژییان لەگەڵ کراوە. راپۆرتەکانی ئەو لێکۆڵینەوەیە پڕە لە خشتەی ئاماریی جۆراوجۆرو ئاکادیمی کە پێناسەکانی توندوتیژیی نێوماڵ کە لە سەرەتای ژیانی هاوبەشەوە و لە ماوەی یەکساڵ دا بە جیاجیا باس دەکا.

توندوتیژییە جەستەیی و دەروونییەکان

دوکتور قازی تەباتەبایی و هاوکارانی کە لە دەستەواژەیەکی تایبەت بۆ ناساندنی دەستەیەک لە توندوتیژییەکانی نێوماڵ لە دژی ژنان کەڵکیان وەرگرتوە:

توندوتیژیی جەستەیی (فیزیکی)

ئەو توندوتیژییە وەک گاز لێ گرتن، گرتن و بەستنەوە، زیندانی کردن، پڕ پێدا کردن و کێشانی قژ، دەرکردن لە ماڵ، کوتەککاریی زۆر، بێبەش کردن لە خواردن و... دەگرێتەوە. لەو بارەیەوە ژنان لە خوڕڕەم ئاباد لە ماوەی ساڵێک دا زیاتر لە ژنانی دیکەی جێگاکانی دیکەی ئێران توندوتیژییان لەگەڵ دەکرێ و ژنانی شاری کوردیش کەمتر دەکەونە بەر توندوتیژیی یەکەم. لێکۆڵەرانی گەڵاڵەی نەتەوەیی هەڵسەنگاندنی دیاردەی توندوتیژیی نێوماڵ زللە، شەق و مست لێدان، راکێشان و فڕێدان، توند پێکدادانی دەرکا، تێکدان و شێواندنی سفرەو مێزی نان خواردن و شکاندنی کەلوپەلی نێو ماڵ هەموو ئەوانە بە توندوتیژی جەستەیی جۆری دووەم لە قەڵەم داوەو دۆخی ژنانی ئێرانیان لە ۲۸ ناوەندی پارێزگا لەو بارەیەوە هەڵسەنگاندوە. لە نێو ئەو ژنانەی کە کەوتوونەتە بەر توندوتیژیی جۆری دووەم دیسان ژنانی بەندەرعەباس زۆرجار زیاتر ئەوەیان ئەزموون کردوە و ژنانی کرمانی لە ماوەی ساڵێک دا کەمتر کەوتوونەتە بەر ئەو توندوتیژییە.

توندوتیژییە دەروونی و زارەکییەکان:

جۆرێکی دیکە لەو توندوتیژییانەی کە لە نێو ماڵ دا لە دژی ژنان بەرێَوەدەچێ ، بریتییە لە: بەکارهێنانی قسەی رەق و جنێو، بیانو پێگرتنی پەیتا پەیتا، هاتوهاوار وهەڵسوکەوتی خراپ، سووکایەتی، هەڵسوکەوتی دەسەڵاتدارنە و حوکم کردن و دەستووردانی پەیتا پەیتا، دەنگ داگۆڕین و قسەنەکردن و.... لەو بابەتانە ژنانی ئیسفەهانی لە ماوەی ساڵێکدا زیاتر لە ژنانی بووشەهری و کەمتر لە ژنانی شوێنەکانی دیکەی ئێران دەکەونە بەر ئەو جۆرە توندوتیژییە.

سەرچاوە Serchawe

بەپێی دەرکەوتەکانی لێکۆڵینەوەی نەتەوەیی هەڵسەنگاندنی توندوتیژیی نێو ماڵ، ژمارەیەک لە پیاوانی ئێرانی بە کەڵکوەرگرتن لە هەڕەشە و پێکهێنانی بەربەست بۆ هاوسەرەکانیان مەترسییان بۆ دروست کردون. ئەو هەڵسوکەوتانە، وەک هەڕەشەی کوشتن، هەڕەشەی تەڵاقدان و یان هێنانی ژنی دووەم، خۆبەخاوەنکردن، شاردنەوە و لەنێوبردنی بەڵگەنامە کەسێنییەکانن وەک ناسنامە، دەفتەری "پاشەکەوت" و....بێگاری پێکردن بە ژن لە بەڕێوەبەردنی ئەرکێک دا کە پێوەندیی بەوەوە نیە وەک: پێڕاگەیشتن بە خەزوور و خەسوو (باوک و دایکی مێرد) نەخۆش و هەروەها لەژێرچاوەدێری گرتن و کۆنترۆڵ کردنی تەلەفون و هاتوچۆی ڕۆژانەی ژن، ژنانی بەندەر عەباس، زاهیدان و خوڕڕەم ئاباد زیاتر لە ژنانی شوێنەکانی دیکەی ئێران لە لایەن مێردەکانیانەوە هەڕەشەیان لێدەکرێ، بەڵام ژنانی سیمنان، ساری و یاسووج کەمترین هەڕەشەیان ئەزموون کردوە. هێندێک لە پیاوانی ئێرانی بە کەڵک وەرگرتن لە هۆکاری ئابووری و ماڵی بەرامبەر بە ژنان توندوتیژی دەنوێنن. ئەو پیاوانە لە سەربەخۆیی ماڵیی هاوسەرەکانیان ڕێگری دەکەن و دەست بەسەر تایبەتییان دا دەگرن و خەرجی ماڵیان پێنادەن و دەیانخەنە تەنگانەی ماڵییەوە. ئەگەرچی ژنانی زاهیدانی و بووشەهری لە سەرەتای ژیانی هاوبەشیانەوە تا ئێستا زۆرترین توندوتیژییە ئابووری و ماڵییەکانیان ئەزموون کردوە، بەڵام لە نێو ئەو ژنانەی قوربانی ئەو جۆرە توندوتیژییەن، ژنانی ئیسفەهانی لە ماوەی ساڵێک دا زیاتر کەوتوونەتە بەر ئەو جۆرە توندوتیژییانە لە لایەن هاوسەرەکانیانەوە. دیارە دەبێ ئەوەش بگوترێ کە ژنانی سیمنانی و یاسووجی کەمتر لە لایەن مێردەکانیانەوە خراونەتە تەنگانەی ماڵی و ئابوورییەوە. لێکۆڵەرانی گەلاڵەکە توندوتیژییە یاساییەکانی پێوەندیداریش بە تەڵاقەوە لەو ٢٨ پارێزگایەی وڵاتیان خستۆتە بەرسەرنج و هەڵسەنگاندن. ئەو لێکۆڵەرانە ئەوانەیان بە توندوتیژی زانیوە: خۆبواردنی مێرد لە جیابوونەوە بە پێچەوانەی پێداگرتنی ژن بە پێکەوە سازان، ژن هێنانی دووبارەی مێرد و نەسپاردنی منداڵ بە ژن لە کاتی جیابوونەوەدا.

ئەگەرچی ژنانی بەندەر عەباسی لە سەرەتای ژیانی هاوبەشیانەوە تا ئێستا زیاتر لە ژنانی بەشەکانی دیکەی ئێران کەوتوونەتە بەر ئەو جۆرە توندوتیژییانە، ژنانی زاهیدانی لە ماوەی ساڵێکدا زیاتر ئەو توندوتیژییانەیان لەگەڵ کراوە. و ژنانی ڕەشتیش کەمتر لە ژنانی دیکەی بەشەکانی دیکەی ئێران بەرەوڕووی ئەم جۆرە توندوتیژییانە بوونەتەوە.
لێکۆڵەرانی ئێرانی هێندێک جۆری دیکەی توندوتیژییان خستۆتە بەر سەرنج و هەڵسەنگاندن کە بریتین لە: ڕێگرتن لە گەشەی کۆمەڵایەتی، فکری و فێرکاری، ڕێگرتن لە پێوەندییە خزمایەتییەکان، ڕێگرتن لە خوێندن و کار پەیدا کردن و...

توندو تیژیی نێو ماڵ یانی چی؟

کاتێک لە چوارچێوەی پێوەندییەکی نزیکی نێوان دوو کەسدا هەڵسوکەوتی پیاو لەگەڵ ژن توندوتیژ و دەسەڵاتدارانە بوو،

سەرچاوە
Serchawe

ئاکامەکەی دەبێتە توندوتیژیی نێو ماڵ. ئەم توندوتیژییە دەکرێ جەستەیی، جینسی، دەروونی و سۆزداری بێ. کەڵکی خراپ وەرگرتنی ماڵی و ڕێگرتن و سنووردار کردنی کەسێک لە لایەنەکانی دیکەی توندوتیژیی نێو ماڵە. توندوتیژی دەتوانێ بە کردار یان تەنیا بە هەڕەشە بەڕێوە بچێ، هەروەها بە شێوەی بەردەوام یان کاتی بەڕێوە بچێ. توندوتیژیی لەنێو بنەماڵە، لە نێو هەموو چینو توێژە کۆمەڵایەتییەکان، تەمەنە جۆراوجۆرەکان، نەژاد، ڕەگەز، ژیانە جۆراوجۆرەکان و... پەیڕەو بکرێ. توندوتیژی نێو ماڵ دەتوانێ لە هەر دەورانێکدا چ لە سەرەتای ژیانەوە بێ و چ لە دوای تێپەڕینی چەند ساڵ لە پێوەندی نێوان دووکەسدا بەڕێوەبچێ. منداڵانیش لە کاریگەرییە نەرێنییەکانی توندوتیژیی نێوماڵ . چ لە کورت ماوەدا و چ لە درێژماوەدا بێبەش نین.

هەموو جۆرە توندوتیژییەک . دەروونی، ئابووری، سۆزداری و جەستەیی . لە مەزنیخوازی و دەسەڵاتخوازیی کەسی ئازارگەیەنەوە سەرچاوە دەگرێ.

لە ڕاپۆرتەکانی پێوەندیدار بە توندوتیژیی نێو خێزان ژنان و منداڵان وەک قوربانیانی سەرەکی و پیاوان وەک کەسانی سەرپێچیکار ناویان هاتوە. چونکە بە پێی ئامارە جیهانییەکان نزیکەی لە سەدا ٩٠ی قوربانیانی توندوتیژیی نێو ماڵ ژنان و نزیکەی لە سەدا ١٠یان پیاوانن. پیاوانیش دەکەونە بەر هەڵسوکەوتی توندوتیژانەی ژنان، بەڵام بەشێکی زۆری توندوتیژیی نێوماڵ، بەتایبەت ئەوانە وا مردن یان مەترسییان بەدواوە دەبێ لەلایەن پیاوانەوە دژی کچان و ژنانی بنەماڵە بەڕێوەدەچێ.

چ تاڵە لە ساڵدا ڕۆژێک هەبێ بەناوی ڕۆژی خەبات دژی توندوتیژی لە دژی ژنان کە بەداخەوە ڕۆژێک بەو ناوەوە هەیە (٢٥ی نوامبر) چونکە ئێستاش توندوتیژی بەشێوەی جۆراوجۆر لە هەموو جێیەکی دنیادا شانسی ژیانی ساغ و سلامەت و ئارامی لەوان ئەسەندۆتەوە.

سەرچاوە: سایتی رادیۆ دویچەولە

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستان و کورد - ڕێکەوتی: ١٤ی ئەپریلی ٢٠١٣

سەرچاوە
Serchawe

توندو تیژی بە دژی ژنان تاوانێکی گەورە بە دژی نیوەی کۆمەڵگا

هەتاو عەبدوللاهی

روانینی دەستدرێژیکارانە بۆ سەر ژنان تاوانێکی گەورەیە، چونکە ژن نیوەی کۆمەڵگەیە و ژیان بێ ژن ئەستەمە. یەکێک لەو کێشە سەرەکیانەی کە لە بارودۆخی هەنووکەییدا هەموو جیهانی بە خۆیەوە سەرقاڵکردووە و بووەتە پرسی سەرەکی هەموو راگەیاندنە جیهانییەکان، پرسی توندوتیژی بە دژی ژن و پێخوستکردنی کەسایەتی ئەم رەگەزەی کۆمەڵگەیە.

پرسێک، کە بۆتە هۆی هاتنە ئارای بزوتنەوەگەلی جۆراوجۆر بۆ بەرپەرچدانەوەی هەر جۆرە ئازارێک بە دژی ژنان و چەسپاندنی یاساو رێسای مرۆڤ تەوەرانە بۆ لە بار کردنی ئازادی و گەیشتن بە مافەرەواکانیان.

ئێمە هەوڵ دەدەین لە دووتوێی ئەم بابەتەدا ئاورێکی هەرچەند کورتیش بێت لە توندوتیژی و جۆرەکانی توندوتیژی بە دژی ژنان بدەینەوە و لایەنە ئاشکراو و شاراوەکانی ئەم پەتاماڵوێرانکەرە بخەینەڕوو:

توندوتیژی سیستەم، کۆمەڵگە و بنەماڵە

لە پەیوەندی لەگەڵ توندوتیژی سیستەم دەتوانین ئاماژە بە بەشدارینەکردنی ژنان لە پرۆسەی ئابووری و سیاسی، بەرتەسککردنەوەی ئازادی ژنان لە شوێنی کار، دابیننەبوونی هەلی کاری لە بار بۆ ژنان، نەبوونی مووچەی بەرامبەر لەگەڵ پیاوان بۆ سەعاتی کاری وەک یەک و موچەی وەک یەک، نەبوونی خزمەتگوزاریی پێویست بۆ ژنانی مژوڵی کار، کەڵکی نابەجێ وەرگرتن لە هێزی ژنان لە ناو پرۆسەی کار، بە کاڵاییکردنی جەستەی ژنان لە لایەن سیستەمە سەرمایەدارەکان و

بەشى: يەكەم

بازرگانيكردن بە ژنان بۆ پڕ كردنى گيرفانى سەرمايەداران، نەبوونى پەروەردەيەكى لە بار و مرۆڤ تەورانە بۆ پەروەدەكردنى كۆمەڵگەيەكى مرۆڤ تەوەر، دانانى ياسا و ڕێساى دژى ژنان و پەسند كردنيان و كەڵك وەرگرتن لە ئايين و ياساكانى كە دژ بە مافەكانى ژنانە و كەڵك وەرگرتن لە ئەبزاريك (ئامراز) لە ژێر ناوى پياوەمەزنى كە هەوڵ بۆ چەوساندنەوەى ژنان دەدات و هتد....

توندوتيژى كۆمەڵايەتى

وەكو پەراوێز خستنى ژنان لە ناو كۆمەڵگە، پەرەپێدانى ئەخلاقياتى ئيسلامى بۆ ژنان، پەرەپێدانى روانگەى نيگەتيڤ دژ بە ژنان، نەبوونى ئەمنيەتى كارى بۆ ژنان، چاو لێكردنى نالەبارى كۆمەڵگا لە ژنان و هتد...

توندوتيژى بنەماڵەيى: ئەم توندوتيژييە دوو جۆر لە خۆدەگرێ وەكوو:

توندوتيژى جەستەيى

لەم جۆرە لە توندوتيژيدا دەتوانين ئاماژە بە لێدان، قژ كێشان، ئەشكەنجە، داغكردن و دەستدرێژى جنسى و زۆر جاريش سڕينەوەى بە ئاشكراى جەستەى ژنان بكەين.

توندوتيژى ڕەوانى (دەروونى)

لەوانە، جنێو، سوكايەتى پێكردن، پێخوستكردنى كەسايەتى ژن، هێستنەوەى لە ماڵ، غيرە واتە دڵپيسى كردن، لێئەستاندنەوەى باوەڕ بە خۆبوون، بەرتەسككردنەوەى ئازاديە تاكەكەسيەكان، گاڵتەجاڕى، تانووت و هتد..

دەبێ بگوترێت ئەم جۆرە لە توندوتيژى بە دژى ژنان كاردانەوەى زۆر نيگەتيڤترى لە توندوتيژى جەستەيى هەيە چونكە برينى جەستە لەوانەيە سارێژ بێتەوە، بەڵام ئازارى ڕەوانى زۆر دەخايەنێ و پێويستى بە لێكۆڵينەوەى پزشكى و مەوداى درێژماوە هەيە و لەوانەيە كە لە زۆر نموونەدا قەت چارەسەر نەكرێت.

سەرچاوە
Serchawe

توندوتیژی جنسی (سێکسی)

یەکێک لەو لایەنە هەستیارانەی توندوتیژی بەرانبەری رەگەزی ئاماژە بۆ کراو کە کەمتر شیکراوەتەوەو بە بەربڵاوی ئاوڕی لێنەدراوەتەوە یا خود پاساوی بۆ وەرێخراوە، پرسی توندوتیژی لە چوارچێوەی دەسدرێژی سیکسی دایە، کە لە بەراورد لەگەڵ چەشنەکانی دیکەی توندوتیژی پێناسەکردنی بە هۆی جۆراو جۆر، شێواوەو ئەنگوست نەخراوەتە سەر بنەماکانی رەچاو کردنی ئەم چەشنە لە زێدەخوازی رەگەزیو لایەنە پاڵپشتەکانی ئابووری، کۆمەڵایەتی، سیاسیو فەرهەنگی ئەم رەوشە، شیکاری بەرفراوانی زانستی بۆ نەکراوە. یان لانیکەم لە وڵاتانی دواکەوتوودا، یاخود لە ناو هەناوی کەلتووره نەریتخوازەکاندا ئیزنی پشکنینی ئاکادمیکی پێنەدراوە.

دەبێ بگوترێت توندوتیژی بە دژی ژنان هەڵسوکەوتیکی دەستدرێژیکارانەیە کە ساڵەهای ساڵە بە بیانووی ئەوەی کە گوایا هێزی جەستەیی پیاوان لە ژنان زیاترە بە دژی ئەم رەگەزەی کۆمەڵگە رەوا دەکرێ، هەر ئەو بیرۆکە بوو بە هۆکاری ئەوەی کە سەروەت و سامان بکەوێتە دەستی پیاوان و چوارچێوەی سەربەخۆیی ئابووری ژنان بەرتەسکتر بکرێتەوە و بواری ماڵی زۆرتری بۆ پیاوان پێک هێنا.

ساڵەهای ساڵە توندوتیژی بە دژی ژنان لە ناو ئەو کۆمەڵگایانەی کە سیستمێکی پیاوسالاری تێدا حاکمە چ بە هۆکار چ بێ هۆکار بەردەوام بەرێوە دەچێ و پیاوان بە هێزتر لە قەڵەم دەدرێن وژنان بەو بیانووە کراونەتە کونجی ماڵەوە و مژوڵی منداڵداری و ماڵدارین و لە ئاکام دا لە پرۆسەی بەرهەمهێنان بێبەشکراون، بەڵام کارەساتەکە بەوە زیاتر قوڵدەبێتەوە کە بەو بیرۆکە فەرهەنگ و کلتوری دەسەڵاتی پیاو زیاتر بێ و هەر کاتێکیش ئایین ئیزننامەی بەو بیرۆکە دا، ئیتر بواری زیاتر بۆ دەسەڵاتی پیاوان و ژێردەستەیی ژنان دەرەخسێت و گەورەترین هێزی سەرکەوتی ژنان بەرهەم دێت. ئەمرۆکە سەرەڕای هەموو پێشکەوتنێکی جیهانی لە بوارەکانی، سیاسی، کۆمەڵایەتی، ئابووری و مرۆڤی پرسی مافی بەرابەری ژن و پیاو، هەروەها ژن ئازاری باسی سەرەکی میدیاکانە و توندوتیژی بە دژی ژنان پەتایەکی ماڵوێرانکەرە کە جیهانی سەرقاڵی خۆی کردووە.

دەبێ بڵێین کە توندوتیژی بە دژی ژنان توندوتیژی بە دژی هەموو مرۆڤایەتی و بە تایبەتی نەوەکانی دوارۆژە کە بە گیانیکی مرۆڤی و بە دوور لە هەلاواردن پەروەردە ناکرێن و توندوتیژی لە ناخیاندا رۆژ لەگەڵ رۆژ بەرهەم دێتەوە، توندوتیژی بە دژی ژنان مێژوویەکی دورودرێژی هەیە هەر بۆیە وزەو توانای زۆر بۆ بنبڕکردنی پێویستە و دەبێ ژنان و

٢٥ی نۆڤەمبەر، ڕۆژی جیهانیی نەهێشتنی توندوتیژی بە دژی ژنان

بەشی: یەکەم

پیاوانی ئازادیخواز لە هەر دەرفەتیک کە بۆیان بلوێ، بە دژی ئەم دیاردەیە کە سیمای کۆمەڵگاکانی دزێو کردووە بوەستن و خەباتی بێوچانی بۆ وەڕێبخەن

سەرچاوە وێبلاگی تاسە - ڕێکەوتی: ٢٢ی دێسەمبەری ٢٠١٣

کۆکردنەوە و ئامادەکردنی: ڕەحمان نەقشی

سەرماوەزی ٢٧١٦ی کوردی = نۆڤەمبەری زایینی ٢٠١٦

نۆژەن کردنەوە نۆڤەمبەری ٢٠٢٤

سپاس و پێزانین

بۆ هەموو دۆستان و برادەران بۆ نووسین و ئامادەکردنی دیمانە و وتارەکان.

دەستان خۆش و هەروا قەڵەم ڕەنگین بن بۆ گەل و نیشتمان.

ڕەحمان نەقشی